Petre Bellu

CÂINE VAGABOND

PETRE BELLU

CÂINE VAGABOND

Consilier literar: MARIANA IŞOVEANU
Coperta: GEORGE CRISTEA

ISBN 973-96115-1-6

PETRE BELLU

CÂINE VAGABOND

ROMAN

EDITURA SIMROM & EUROPARTNER

— 1993 —

Motto:

Voi care cunoașteți viața, sub oarecare formă — Voi,
Frunze veștede, purtate de restriște prin noroi,
Voi care-ați umblat pe uliți, fără haine, fără pâine, —
Și v-ați dus prin ploi și sloată cum se duce câte-un câine,
Ridicând în lupta vieții frunți semețe de eroi,
Voi, nesiguri nici de astăzi și nesiguri nici de mâine,
Voi puteți a mă-nțelege, căci voi singuri ați trăit...
V-a fost frig și v-a fost foame, însă nu v-ați umilit.

Al. Macédonski
(Noaptea de Ianuarie)

PARTEA I-A

ANUL 1900

Capitolul I

Când am terminat şcoala primară, tata s-a îmbătat de bucurie: trei zile n-a mai ieşit din cârciumă. Era tocmai pe vremea secerişului, anul fusese rodnic şi grâul ieşise bun. Tata, din două pogoane ale lui şi din cele trei luate cu chirie de la boier, strânsese ceva bani ca să-şi mai cumpere un pogon. Visul lui era să aibă cinci pogoane de pământ, din care câte două să dea zestre fetelor când se vor mărita, iar unul să-l păstreze pentru mine, ca să-l am de cheag la însurătoare. Pe urmă să trăiască liniştit cu «baba» pe lângă copii. Socoteala era bine chibzuită pentru un gospodar ca el.

Eram fiu de ţăran şi mă chinuiam ca să învăţ carte. Părinţii mei fiind săraci nu mi-au dat nici un ajutor. Încă din clasele primare eram nevoit să învăţ pe cărţile colegilor mei; eu nu aveam nici cu ce să-mi cumpăr cerneala necesară. Învăţătura a constituit pentru mine ultima expresie a suferinţei. În timpul vacanţelor, când toţi copiii se bucurau de libertate, eu trebuia să iau drumul câmpului ca să ajut tatei la muncă, să car saci cu grâu la spinare, să prăşesc, să ar sau să semăn, după anotimpul în care se afla vacanţa mea.

Tata se bucura când mă vedea crescând din an în an tot mai înalt, tot mai voinic, fiindcă se gândea că o să mă poată însura la optsprezece ani. Dorința lui era să iau o fată cu cinci pogoane de pământ, zestre. Pentru că el o dusese prost numai cu două pogoane. Nu putea suferi școala, nu putea înțelege de ce mă duceam eu să învăț carte. La dracul cu ea! Altfel eu aș fi fost toată ziua în jurul casei, la treabă. Nici pe învățător nu-l putea suferi, dacă n-ar fi fost și preotul satului, îl bătea de mult. N-a scos niciodată un ban ca să-mi dea pentru cărți. Biata mama se ducea pe ascuns la cârciumarul care avea și librărie și, în schimbul unei găini sau unor ouă îmi lua cărți sau caiete. De câte ori o prindea tata, o snopea în bătăi. Pe urmă se îmbăta și venea la școală, urlând: «Dacă vă trebuie copii la școală, cumpărați-le cărți!... N-o să-mi vând eu boii de la plug, acum!»...

Lăsam capul pe bancă și plângeam. Părintele-învățător, uneori mă încuraja, alteori, scârbit, îmi spunea să nu mai vin la școală. A doua zi ședeam chircit pe treptele scării de la intrare și eram mulțumit să aud, prin crăpătura ușii, vocea profesorului care ținea lecțiile.

La un sfârșit de an, părintele văzând că sunt silitor, s-a hotărât să-mi cumpere el cărțile de aci înainte. Așa a mai amuțit puțin gura tatei. Atunci a văzut și el că nu era chip să mă rupă de la școală. Dar se răzbuna acasă, aruncând cu reteveiul de câte ori mă vedea citind seara și încă nu mă dusesem cu caii la apă. «Cădelnița și parastasu!...,» strigă el. «Doar n-am să te fac popă!»...

Capitolul II

Într-o zi, după ce terminasem ultimul an, apăru pe poartă părintele Ştefan, învăţătorul. Eram pe prispa casei şi când l-am văzut, m-am sculat în picioare.

— E acasă tată-tu, Apostole? mă întrebă el.

— Da, mănâncă.

Până să mai aibă timp să spună ceva, apăru şi tata, ştergându-se cu dosul palmelor la gură.

— Sărut-mâna, părinte!

— Bună ziua, neică Ioniţă Varnava.

— Adu, mă, pentru părintele un scaun.

Aşezat la umbra nucului din faţa casei, părintele făcu o mică pauză până să înceapă vorba. Scoase tabachera şi răsuci o ţigară. Dădu şi tatei să facă şi el una. După ce trase vreo două fumuri, preotul începu:

— Să nu fii supărat pe mine că te sculai de la masă...

— Nu părinte, păcatele mele da' de unde!...

— Venii pentru băiatul ăsta al dumitale. E silitor bată-l nevoia, mi-e drag de el... de!... anul ăsta aţi ieşit bine cu pământul, rodul a fost bun...

— Mulţumesc lui Dumnezeu, părinte! Mai putem face şi noi ceva, când dăm peste un an ca ăsta...

— Ce-ar fi dacă am da pe Apostol mai departe la învăţătură, neică Ioniţă?...

Atât i-a trebuit tatei, ca să sară ca fript, fără să-i fie ruşine de părinte.

— Să mă ferească Dumnezeu, părinte!... Nici nu mă gândesc. Dacă am pus şi eu mâna acum pe un ban, să-l dau pe ce apă nu curge?...

— Dar nu-l dai de pomană, creştine!... Învaţă copilul carte, e băiat silitor!...

— Lasă-l în plata Domnului! O fi el silitor, dar mie cine îmi ajută la munca câmpului! Abia am aşteptat să-l văd mai mărişor.

Părintele Ştefan s-a sculat nemulţumit şi a pornit spre poartă.

— Bine, neică Ioniţă!... Am crezut că vrei. Cine ştie cât n-avea să te coste!... la urma toată, mai puneam şi noi ceva, că de! ar fi fost o cinste pentru satul ăsta, băiatul dumitale.

— Lasă... nu moare el fără carte, cum n-am murit nici eu.

Părintele a plecat trist; după plecarea lui, tata mi-a tras o bătaie zdravănă, dar mie nu mi-au ieşit din cap vorbele preotului. Iar în sat s-a dus vestea că pe băiatul lui Ioniţă Varnava îl trimite preotul la oraş, ca să înveţe.

La oraş!... Habar n-aveam cum se înfăţişa oraşul. Auzisem câte ceva despre el, dar nu îmi venea să cred că există în realitate. Doar în marginea satului era o tablă mare cu inscripţia: «Drum spre Bucureşti». De atunci am rămas numai cu gândul la el. Umblam prin sat copleşit de acest gând. Până atunci oamenii mă priveau ca pe orice copil, nu mă prea luau în seamă. Dar de când avusese loc vizita preotului la noi, toţi sătenii mă căutau cu privirea, toţi simţeau nevoia să-mi pună o întrebare şi fiecare judeca pe tata cum îl tăia capul. Singur părintele Ştefan ridica din umeri când mă întâlnea, zicându-mi: «Ce să fac, măi Apostole?!...

Simţeam bunătatea părintelui, mă pătrundea până în adâncul sufletului, iar când ridica din umeri neputincios, mă înviroam, mă mândream că am reuşit să atrag asupră-mi bunăvoinţa celui mai important om din satul meu. Acest om era convins de meritele mele!

Aceasta constituia ceva sfânt pentru mine!

În fiecare duminică eram la biserică şi atunci părintele mă chema în altar, ca să-i ţin cartea, când citea, ori să-i

duc căldăruşa cu apă sfinţită. Mai târziu devenii un familiar al bisericii. Când nu mă duceam pe acolo, părintele trimitea să mă cheme. Lumea credea că popa vrea să mă facă paracliser. Tata era mulţumit, pentru că fostul paracliser avea şase pogoane de pământ, un sfert de pogon de vie şi o casă destul de frumoasă în satul nostru.

«Poate ţi-ai găsit norocul, măi băiete, cu popa», zicea tata. «Dă-te bine pe lângă el!»

Îmi plăcea să stau la biserică pentru că acolo citeam. Avea părintele un vraf de cărţi într-o chiliuţă din dosul altarului. Erau cărţi bisericeşti, dar mie îmi plăceau. Mi-ar fi plăcut orice, numai carte să fi fost. Atunci mă uita Dumnezeu acolo.

Tata avea nevoie de mine acasă, nu m-ar fi lăsat o clipă la biserică, dacă la fiecare întoarcere nu aduceam cu mine, mai ales duminica, ceva gologani. Părintele mi-a cumpărat o pălărie şi nişte opinci de toată frumuseţea. Opinci cu ciucuri roşii! Când eram singur în biserică luam o carte mare sub braţ şi umblam îngâmfat ca un învăţător. Mă vedeam prin sat salutat de toată lumea, sau la şcoală învăţând pe copii carte. Alteori părintele Ştefan mă încuraja:

«Cât am să mai pot fi eu învăţător?... Cinci-şase ani, atât!... N-ar fi rău să rămână în locul meu un băiat cumsecade»...

Băiatul acela eram eu. Mai vorbea de o şcoală mare cu două clase, pentru fete şi băieţi. Dar unde ar da norocul acesta peste mine? Eram copilul nefericit al unui tată neînţelegător. Sărac şi fără parte în viaţă. Când au început cursurile toamna, eu priveam prin gard cum mergeau copiii la şcoală. Mă gândeam cât de fericit fusesem atunci când, alături de ei mă îndrumam şi eu spre învăţătură. Copiii mă invidiau pe mine, când ştiau că lângă popa mâncam din toate bunătăţurile, prescuri, colaci şi colivă.

E drept, uitasem gustul mămăligii, preoteasa era generoasă cu mine. Cum a venit frigul în toamna aceea, mi-a făcut o haină groasă şi o pereche de pantaloni. Părintele mi-a adus de la curtea boierească o pereche de ghete şi o pălărie bună pentru sărbătoare. Deşi toate acestea erau largi pe mine, totuşi mă simţeam mândru.

Dar cât de mândru!... Mă împiedicam în pantaloni tot timpul, iar cu vârful ghetelor ridicam preşurile din biserică. Pălăria îmi cădea peste urechi şi nu mă lăsa să văd nimic înaintea mea. Mă revolta prostia surorilor mele, care în loc să se bucure de transformarea mea, fugeau prin curte, speriate, de parcă văzuseră pe Necuratul. Chiar mama puse mâna la gură, oftând pentru zilele amare ce ajunsesem:

«De ce nu te-o fi lăsând măiculiţă, părintele, să zaci în legea ta, aci?»

Mama ura şcoala, mai mult decât tata care se mai îndupleca uneori. Viaţa la biserică, cu odihnă şi hrană din belşug, era pentru sănătatea mea un noroc. Mă îngrăşasem bine. Cu toate astea şi mama, ca şi toate femeile din sat oftau:

«Sărăcuţul de el, prăpădit mai este!»...

Lumea îşi punea întrebarea: «Ce vrea să facă popa din băiatul ăsta?» Toţi credeau că vrea să mă facă popă, pentru că părul meu crescuse şi luase o formă de chică.

Dar eu vroiam să mă fac învăţător. Ei! n-ar fi fost rău şi popă şi învăţător! Uneori mă priveam în geamul cel mare de la uşa bisericii şi mă întrebam: Popă, sau învăţător?... Popă!... ba, nu!... învăţător. Parcă tot popă ar fi fost mai bine!...

Lumea discuta, râdea de mine, spunând că tocmai băiatul lui Ioniţă beţivul s-a găsit bun de popă în sat. Tăceam, nu protestam în nici un fel. Numai când mă zăream în geamul bisericii, mă întrebam: «Popă sau învăţător?»...

«Ce-o fi să fie: învăţător!»...

Capitolul III

Într-o dimineaţă când primăvara pătrundea prin fereastra bisericii până în altar, auzii pe părintele Ştefan strigându-mi din grădină:

— Ia vino până aci, Apostole!

L-am găsit semănând nişte dovleci. Lăsă lopata din mâini şi se aşeză pe o buturugă de salcie, mai în bătaia soarelui. Ţinea în mână o scrisoare deschisă. Cu câteva minute mai înainte auzisem calul poştarului sunându-şi clopoţeii în preajma ogrăzii bisericii.

— Ce făcuşi în biserică? începu părintele.

— Am şters toate icoanele de praf.

— Dar prin altar ai dat cu mătura?

— Am dat, părinte.

— Bun! Stai colea lângă mine.

— Sărut-mâna părinte, dar eu nu şed jos în faţa matale.

— Şezi mă, când îţi spun eu!

— Nu stau părinte!

Părintele schimbă vorba.

— Mă, tu ştii ce scrie aci? zise el arătându-mi scrisoarea pe care o avea în mână.

— De unde să ştiu eu, părinte?

— E vorba de tine.

Am rămas pleoştit. Părintele lăsă capul în jos şi vorbi fără să se mai uite la mine. Vedeam bine că-i venea greu

să-mi spună, ce avea de spus. De aceea mă simţii cam înfricoşat.

— Măi Apostole, tu eşti un băiat de treabă. 'M-am gândit să fac om din tine...

— Sărut-mâna părinte!

— Stai niţel, nu te pripi. Ai văzut că tată-tu nu vrea să cheltuiască nimic pentru învăţătura ta. Nici eu nu am, că nu i-aş fi cerut lui nici un ban. Am încercat să-ţi fac rost de o bursă la Şcoala Normală din Craiova, dar, anul ăsta, nu mai sunt locuri libere. Poate că nici la anul viitor n-o să fie.

Părintele se ridică de pe buturugă şi îmi puse o mână pe umeri, privindu-mă în ochi.

— Ca să rămâi în sat aci, chiar pe lângă mine la biserică, n-ar fi nici o pricopseală. O să ajungi ţârcovnic, ai să trândăveşti toată ziua, ai să dai în darul beţiei şi ai să te ţii după muierile oamenilor. Iar toată priceperea ta din şcoală are să se ducă de râpă. Înţelegi tu?

— Înţeleg părinte, sărut-mâna! răspunsei eu începând să plâng.

— Îmi pare bine că mă înţelegi...

Apoi scoase basmaua din buzunar şi mă şterse la ochi.

— Cred că totdeauna ai să mă asculţi. Nu mai plânge. Ascultă ce-ţi vorbesc eu, că este în joc viaţa ta. Cum ai să mă asculţi, aşa ai să trăieşti. O să iei trenul şi să te duci la Bucureşti. Acolo întrebi de adresa părintelui Dobrică, fratele meu mai mare, care o să te bage la stăpân. Mi-a scris că ţi-a făcut rost de un stăpân bun şi că te aşteaptă. La stăpân, să fii cuminte, să nu furi şi să nu te certi cu celelalte slugi, iar toţi banii pe care o să-i câştigi, să-i duci părintelui Dobrică. După doi ani, cu banii din leafa ta, cu ce-om mai strânge şi noi din mila Domnului, o să poţi intra în şcoală. Aşa am crezut eu că are să fie bine!... Mâine dimineaţă, pleci la oraş...

Am rămas amărât în faţa părintelui Ştefan. Nu-mi părea bine că plec, sau poate din cauză că se luase hotărârea prea în pripă. Cum era să mă îndepărtez de satul meu, fără nici o pregătire? Unde să mă duc? La oraş!... Ah, oraşul!...

Orașul este iluzia, credința, speranța, visul tuturor băiețandrilor care se nasc, trăiesc și mor în vreun cătun necunoscut al țării. Când mă urcam în dealul viilor de la marginea satului, vedeam în imaginația mea, halucinat, mirajul orașului care se desfășura în zare. Nu era nici urmă de oraș, la două poște departe unde se afla un mic orășel, nu se putea vedea nimic. Dar eu îl vedeam, cu clădiri mari, cu turnuri înalte până la cer, îl visam trăindu-i viața.

Da, încercam să trăiesc viața orașului. O viață cum o doream eu. Orașul pentru mine era reprezentat prin umbrela părintelui Ștefan. De câte ori o luam în mână aveam altă ținută, alt mers, alt fel de a vorbi. Țuguiam gura, îmi mlădiam corpul, pășeam plin de reverențe, în vârful picioarelor, parcă aș fi avut tălpile pline cu răni.

Orașul! Orașul! Orașul!

L-am văzut, l-am gustat, dar nu l-am învins. M-a învins el pe mine. De aceea, azi spun copiilor din sătucul lor sărac, înnebuniți de mirajul orașului: Nu vă duceți voi la oraș, aduceți orașul la voi în sat și faceți-l să simtă frumusețea noroiului din ulițele voastre! Scuipați pe caldarâmul lui asfaltat! Nu conține nici un pic de idealism în palatele lui pline de viciu, desfrâu și deziluzie! E sterp de frumusețea închipuită de voi, e laș, ipocrit și leneș! Nu creează nimic, consumă însutit, înșală pe toată lumea, ucide sufletele cinstite, minează sănătatea, învinge idealul, distruge aspirațiile, învrăjbește spiritele, vă asasinează moralicește! Disprețuiți orașul, ca pe ceva de care nu aveți nevoie!...

— Ce crezi Apostole, ai să te duci la oraș?

— Mă duc părinte, dacă zice sfinția-ta.

— Să fie cu noroc! Am să te trimit fără știrea lui tată-tu.

Mă dusei în biserică să-mi termin treaba. Ștergând icoanele, începui să mă gândesc la noutatea asta. Vestea venise pe neașteptate. Zăbovisem în preajma bisericii aproape un an. Plecarea la oraș, necunoscutul ce mă aștepta, mă emoționase. O emoție care se topea.

Orașul! La stăpân! Pe urmă, învățător, om de cinste, fruntașul satului... Eeei! Ce zici, Apostole? Fruntaș în sat!... Toată lumea: «Bună ziua, domnule Învățător!... Sărut-mâna, domnule Profes!... Tânăr sau bătrân, bogat sau sărac, avea să-și scoată pălăria cu cinste în fața mea.

Seara mă culcai fără să mă ating de mâncare. Dormii obosit de gânduri și visai toate școlile din lume.

Capitolul IV

Dacă părintele Ştefan mai întârzia o zi, fugeam singur. Mă stăpânea un dor de ducă, afurisit. Abia s-a luminat puţin de ziuă, că am şi sărit din pat şi am ieşit afară. Traista mea cu boarfe era gata şi odihnea în tindă. O luai la spinare. Părintele era în curte, împărţind porumb la păsări.

— Treci de mănâncă ceva! îmi strigă preoteasa.

Pusei traista jos. Soarele apărea roşu din spatele dealului. Intrai în bucătărie.

— Te duci la oraş, juratule! începu preoteasa.

Eu plângeam de bucurie şi de jale.

— Să fii cuminte Apostolică, maică! Să nu te înhăitezi cu băieţii stricaţi! Auzi? Ia de mănâncă, nu mai plânge!

Sărutai mâna preotesei şi ea îmi bagă în buzunarul surtucului nişte gologani.

Ieşii în curte. Luai legătura cu boarfe şi mă îndreptai spre poarta din dos a bisericii unde mă aştepta părintele.

— Sărut-mâna, coană preoteasă!...

— Umblă sănătos, băiatule!

Părintele mă luă de o mână şi pornirăm tăcuţi. Ochii mei erau senini şi umezi. Părintele privea îngrijorat, parcă

s-ar fi temut să nu fim surprinşi de cineva. Ţinea bastonul ridicat, fără să atingă pământul cu el. La cei de-acasă uitasem să mă gândesc. Emoţia plecării fusese mai tare decât dragostea de familie.

Când am ajuns în marginea satului şi am văzut şoseaua deschizându-se, albă, înaintea mea, părintele s-a oprit.

— De-aci ai să mergi singur.

În jurul nostru stăpânea numai liniştea. Câmpul apărea luminat de soarele care se ridicase deasupra dealului.

— Şoseaua asta duce până la Floreni, rosti părintele. Ai să ajungi acolo pe la vremea prânzului. Cum intri în Floreni ai să vezi o casă mare roşie, e gara. Să întrebi de şeful gării şi să-i spui că te-am trimis eu ca să-ţi dea un bilet de tren până la Bucureşti şi să-ţi spună când să te urci în tren. La Bucureşti întrebi de părintele Dobrică. Adresa o ai pe scrisoarea asta. Ai să-l găseşti uşor fiindcă şade pe o stradă cunoscută de toată lumea. Uite şi bani de tren, înnodaţi în batistă. O să-ţi rămână şi ţie ceva pentru mâncare. Părintele Dobrică ştie ce trebuie să facă cu tine. Să asculţi de el şi să ne mai scrii din când în când.

Cât pentru tată-tu, să n-ai nici o grijă, ştiu eu ce să-i spun. Hai, du-te! Umblă sănătos şi să fii cuminte!

Nu ştiam cum să mă despart de el. Mintea mea de copil crescut la ţară nu se pricepea la complimente. Îi sărutai mâna. Părintele mă sărută pe frunte şi mi-o închină de trei ori.

— Dumnezeu să te aibă în paza lui!... Nu uita băiete pentru ce ai plecat la oraş. Adu-ţi aminte întotdeauna cine eşti şi de unde ai pornit, ca să nu-ţi fie ruşine cu ai tăi!...

Am plecat. Părintele rămase rezemat în baston şi privea în urma mea. Îi simţeam privirea arzându-mi ceafa. Mergeam iuţind paşii. Drumul acela era lung şi senin. Visam. Când întorsei capul, părintele dispăruse din locul unde-l lăsasem. Atunci mă simţii singur pe şoseaua prăfuită. Parcă nu m-aş mai fi dus. Regretul îmi străpunse o clipă inima. Dar satul meu dispăruse după cotul unui deal. În faţă aveam perspective care mă ameţeau. Alte

câmpii, alte dealuri se profilau în zare. Altă lume aveam să cunosc de aci înainte.

Lumea nouă! Lumea visurilor mele!... Lumea pentru care am suspinat.

Păşeam spre ea întins, vesel, încrezător în mine şi dornic de a mulţumi sufletul părintelui Ştefan.

Părintele Ştefan!...

Capitolul V

Deşi frate cu părintele Ştefan, părintele Dobrică era altfel de om. Era şi el bun, dar de o bunătate rece, calculată şi cu toane. Părintele Ştefan avea un suflet larg, deschis pentru toată lumea. Dădea tot ce avea când era vorba să ajute pe un nenorocit. Părintele Dobrică făcea politică, curtea lui era plină de oameni care forfoteau grăbiţi, împiedicându-se mereu de mine.

Când părintele Dobrică m-a văzut aşa de timid şi stângaci, cu hainele de călugăr scăpătat, a schiţat un gest de neîncredere.

— Ce-o fi vrând să facă din tine, fratele Ştefan?!

După ce i-am sărutat mâna s-a mai îndulcit puţin.

— Ce sunt pletele astea pe capul tău?

— Aşa m-a tuns părintele Ştefan.

— La oraş nu merge aşa, flăcăule.

— Dacă zice sfinţia-ta, le dau jos.

— Păi, să le dai...

Fără să mai vorbim ceva, pentru că era grăbit, a chemat un servitor, căruia i-a spus:

— Ioane, să te duci cu băiatul ăsta la magazinul Steriade din Cotroceni. Am vorbit eu cu stăpânul de acolo şi mi-a spus că are nevoie de el.

Când am ieşit pe poartă îmi venea să plâng. Dar zgomotul asurzitor al străzilor nu-mi dădea răgaz de

meditare. Servitorul care mă însoţea, supărat din cauză că îl deranjasem, era ursuz cu mine. Nu-i erau boii acasă. Mă îmbrâncea mereu, ca să merg mai repede. Traista o simţeam grea în spinare şi gâfâiam, obosit.

— Ţăran prost, mormăia el, ai venit la Bucureşti, crezi că aci umblă câinii cu covrigi în coadă! Ţi-ai ras părul de pe limbă, măi ţopârlane?...

— N-am păr pe limbă! i-am răspuns eu supărat că mă ducea prea repede pe străzi.

— N-ai păr pe limbă? Zău!?

— N-am.

Însoţitorul meu se vedea cât-de-colo că era şi el de la ţară, dar fiind mai de mult la oraş uitase aceasta.

— Sunt sigur că ai păduchi în claia aia de păr.

— N-am păduchi, m-am spălat când am venit încoace. M-am uns şi cu untdelemn...

— Aşa? Dar tu ştii că untdelemnul face păduchi?

— Bine că face! Parcă părintele Ştefan nu se pricepe...

Văzându-mă aşa, se înfurie şi mai mult.

— Aşa sunt toţi oamenii la voi, obraznici?

— Nu sunt obraznic! Pentru ce îţi baţi joc de mine? Ce, dacă sunt de la ţară! Dumneata nu eşti tot de la ţară? Lasă că văd eu!...

— Mă ţârcovnicule! Cu cine vorbeşti tu aşa?... Ori vrei să-ţi cârpesc două perechi de palme...

Am tăcut de frică.

— Se vede, mă, că vii din Bărăgan!...

Capitolul VI

Domnul Steriade m-a oprit în serviciul său, pentru că avea nevoie de băieţi de prăvălie. Mai avea încă şapte ca mine. Cum m-am prezentat, mi-a dat o bluză soioasă şi, fără să-mi spună ceva, un băiat mai mare m-a aşezat pe un scaun în odaia din dosul prăvăliei şi m-a tuns până la piele. Am suportat toate, fără să crâcnesc. Seara, după închidere, ne-am dus la «dormitor», acasă la jupânul, unde am şi mâncat.

În prima noapte m-am chinuit treaz fără să pot dormi. Eram şase băieţi într-un pat mare acoperit cu rogojini sub nişte pături fără nici o culoare, sau cu o sută de culori, din cauza peticelor. În pat, ceilalţi băieţi au început să mă întrebe de unde sunt şi cu cât m-am tocmit pe an.

Credeam că numai la ţară sunt purici. Mă uitam la ceilalţi băieţi cum dormeau liniştiţi. Abia acolo am înţeles puterea diabolică a puricilor. Erau mari, mulţi, foarte mulţi şi flămânzi. Dimineaţa cămaşa mea albă, devenise neagră de petele puricilor.

Cât de chinuitori sunt puricii în dormitoarele băieţilor de prăvălie! Jumătate din energia acestor copii nefericiţi, le-o sug puricii, gândacii şi păduchii de lemn.

Dar cum în dormitorul nostru era şi depozitul de saci goi şi nişte putini de brânză, aveam şoareci cu nemiluita, care alergau noaptea pe deasupra noastră, fără nici o

teamă. Nu mai vorbesc de putoarea pe care o exala acest depozit.

S-ar fi putut face curăţenie, dar când? dacă toată ziua eram ocupaţi, iar seara adormeam cu dumicatul în gură şi dimineaţa trebuia să ne sculăm odată cu găinile, pentru ca să fim înaintea tuturor la prăvălie? În fiecare zi rămânea acasă un băiat de «jurnă», ca să ajute bucătăresei până la prânz. După masă spăla vasele şi vedea de copilul cel mic al stăpânului.

De la început am fost lăsat două săptămâni acasă. Amară viaţă! Mă gândesc cât de pătruns eram de visul meu, dacă am îndurat chinurile din casa d-lui Steriade! Era un balamuc, nu «casă». Numai ţipete şi ocări auzeam acolo. De la cel mai mic, până la cel mai mare, urlau. Urlau şi câinii şi pisicile şi păsările din curte. Domnul Steriade pleca şi venea, înjurând; stăpâna ţipa toată ziua, «Coana Mare», la fel; domnişoarele plângeau sau ţipau şi ele la cine le ieşea în cale. O babilonie, din care nu se înţelegea nimic. N-am auzit niciodată vorbindu-se în şoapte în casa aceea, numai ţipete, plânsete şi înjurături.

Stăpânul meu avea trei fete: Olimpia de 17 ani, Didina de 14 ani şi Aneta de 11 ani. Mai era «domnu' Gogu», de un an şi jumătate. «Domnu» Gogu era otrava sufletului meu. Avea o îngrijitoare somnoroasă, care numai când mânca nu dormea. De trei, patru ori pe zi scăpa copilul din braţe. Constantina, îngrijitoarea, sforăia toată ziua, seara însă era trează ca orice om şi se înfiinţa la poartă, gătită pentru ordonanţa căpitanului de peste drum.

Dragostea era o boală contagioasă, acolo. La început mi-a fost greu până am aflat rostul, pentru că nu înţelegeam nimic. Despre dragoste, ştiam ceva foarte vag. La stăpână venea în vizită un ins înalt, cu mustaţa răsucită şi cu pălărie tare. Era profesorul. Dar ce lecţii dădea stăpânei, nu ştia nimeni. Se închideau câte două ore în odaia de la stradă. Olimpia se ducea în timpul cât cucoana era ocupată cu profesorul, la căpitanul de peste drum. Pe Didina o chemau, printr-un fluierat convenţional, elevii de liceu la poartă şi pleca cu ei în grădiniţa din capul străzii. Acolo o găseam întotdeauna când întârzia de la şcoală. Fata cea mai mică, Aneta, nu era băgată în seamă de

nimeni, dar umbla cu limba scoasă, după aventuri. Spiona pe celelalte ca să vadă tot ce făceau. De multe ori o găseam privind prin gaura cheii în camera unde se afla stăpâna cu profesorul.

Nu exista pudoare în casa stăpânului meu. Toate femeile umblau aproape goale în văzul meu, ca şi în văzul celorlalţi băieţi mai mari.

Între aceşti oameni nebuni şi leneşi, eu eram singurul care munceam fără întrerupere. Spălam vasele, spărgeam lemne, căram apă, curăţam zarzavatul, măturam curtea, spălam geamurile şi duşumelele din toată casa şi vedeam de copil. Afară de asta, mai făceam şi vreo zece drumuri pe zi, până la prăvălie. Seara, un ceas întreg stropeam florile din grădină şi curăţam iarba de bălării. Cu toată munca mea de rob, mi se spunea că sunt prea moale. Muream şi înviam de necaz când o auzeam pe stăpână spunând: «Moale mai este băiatul ăsta! Nu face nimic, toată ziua.»

Vroiam să mă plâng părintelui Dobrică, pentru că trecuseră două luni şi eu tot la bucătărie rămăsesem. Dar cum? Duminica, libertatea mea se rezuma la permisiunea de a mă plimba până în capul străzii. Nu cunoşteam oraşul şi nu puteam să mă avânt prea departe. Văzând că nu pot să plec, scrisei părintelui Ştefan. Până atunci îi scriam că o duc bine şi că sunt sănătos.

Astfel se făcu că într-una din serile următoare, ceilalţi băieţi venind să se culce îmi spuseră că a fost un preot la prăvălie şi a vorbit cu stăpânul despre mine. De a doua zi a rămas alt băiat în locul meu acasă, urmând să facem serviciul cu schimbul.

Capitolul VII

Timp de un an mi-am petrecut viaţa între casa şi prăvălia d-lui Steriade. Prăvălia nu a fost mai bună nici ea. Trebuia să-mi rup umerii, împingând toată ziua sacii cu făină, orez, cafea, porumb, mălai sau nuci. Lăzi uriaşe, putini cu brânză, butoaie cu sodă, greutăţi de care s-ar fi speriat şi oamenii mari, nu nişte copii cum eram noi. Toate degetele îmi erau stâlcite, umerii jupuiţi, genunchii umflaţi şi palmele arse de sodă caustică. După masă în fiecare zi, pe o arşiţă grozavă, porneam doi băieţi înhămaţi la o roabă mare şi grea, tocmai la Obor, dincolo de Câmpul Moşilor, la o gheţărie, ca să aducem gheaţă pentru marfă. Curgea lac sudoarea de pe frunţile noastre, femeile ne compătimeau, iar birjarii ne înjurau şi ne atingeau cu sfârcul biciului, supăraţi că le încurcam drumul. Când ajungeam la prăvălie, băieţii cei mari ne pălmuiau pentru că întârziasem. Toată ziua, palmele şi înjurăturile curgeau cu nemilùita din partea acestora. Ei doreau să aibă toate la îndemână, se mişcau leneşi, obosiţi de nopţile nedormite, pierdute cu servitoarele pe care le ciupeau ziua în prăvălie.

După un an viaţa mea ajunse un chin. Nu mai ştiam ce să fac. Nu voiam să-i scriu părintelui Ştefan fiindcă ar fi însemnat să abuzez prea mult de bunătatea lui. Mă prevenise că viaţa la stăpân va fi grea.

Pe urmă scopul pentru care munceam, era visul meu! Visul meu creştea tot mai mare. Număram mereu zilele, dorind să ajung cât mai repede la sfârşitul celor doi ani de muncă. Atunci ştiam că voi primi banii pentru cărţile mele de şcoală. Şcoala care avea să mă ridice la rangul de învăţător în sat. Priveam mâinile crăpate de sodă, unsuroase de untdelemn, negre de cărbuni, stâlcite de lăzi. Dar ce-mi păsa! Foile de calendar se desprindeau zilnic. Cu fiecare filă ruptă, ştiam că mă apropiam de şcoala mea dorită. Trebuia să muncesc! Şi o făceam fără crâcnire, îndurând palme şi ocări. Viaţa din mine nu putea să mi-o ia stăpânul! Nici entuziasmul!

Într-o zi îmi căzu o ladă de zahăr pe un picior şi îmi zdreli toate degetele. Ghinion! Rana era destul de gravă şi a trebuit să mă transporte la spital cu o trăsură. Când a auzit de nenorocirea mea, părintele Dobrică a venit să mă vadă.

Eram în dormitor, întins pe pat şi gemeam de durere. Nu mă oprise la spital, trebuia să mă duc acolo în fiecare zi să mă panseze. Părintele Dobrică nu m-a mai recunoscut, în aşa hal ajunsesem.

— Bine, domnule Steriade, — a strigat el enervat, aşa ţi-am dat eu băiatul?...

— Ce are părinte? E lovit puţin la un deget, o să-i treacă repede...

— Cum aşa, domnule!? Nu vezi în ce hal de slăbiciune a ajuns? L-ai nenorocit, nu mai e om...

Domnul Steriade o băgase pe mânecă. Cu părintele Dobrică nu se putea glumi.

— Lasă, părinte, ai dreptate dumneata. Imediat ce s-o face bine, am să-i măresc leafa şi o să-i cumpăr un costum de haine, de la mine, peste leafă...

— Bine, domnule Steriade, şi să nu-l mai pui la muncă grea...

— S-a terminat!...

Toată indignarea părintelui Dobrică se irosi când auzi că domnul Steriade îmi măreşte leafa şi o să-mi cumpere un costum de haine. Desigur că uitase că nu pentru haine munceam eu, ci pentru un vis. Dacă lada ar fi căzut altfel mi-ar fi rupt cu siguranţă un picior. Părintele Dobrică nu

avea bunătatea fratelui său. Să rămână deci sănătoşi cu banii şi cu hainele lor, mi-am zis, fiindcă eu plec.

Şi am plecat. Ducându-mă în fiecare zi la spital, la pansat, m-am împrietenit cu un vânzător de jurnale care îşi exercita meseria în poarta spitalului. M-a ispitit meseria lui, care era mai bănoasă decât slujba mea.

Într-o zi cum l-am văzut, i-am strigat de departe lui Niculae jurnalistul:

— Mâine vin şi eu cu tine!

— Minţi!

— Să mor eu!

Ne-am aşezat pe marginea trotuarului şi am început să facem planuri. Niculae avea nevoie de un tovarăş cinstit şi harnic. Avea «capital» suficient. Era băiat muncitor şi visa şi el ca şi mine. Voia să strângă bani cu care să răscumpere o casă amanetată de tată-său înainte de a muri.

Zis şi făcut. La ora 10 seara Niculae m-a aşteptat la poarta domnului Steriade. Am intrat în dormitor, mi-am luat legătura şi am ieşit încet pe poartă. Nu m-a simţit nimeni. Am plecat cu Niculae la locuinţa lui din Dealul Spirei.

De a doua zi noua mea ocupaţie s-a dovedit bănoasă. Trepădam pe străzi, vânzând trecătorilor ziare, sub privirea ocrotitoare a lui Niculae. Seara, la numărătoarea banilor creştea inima în mine de bucurie. Numai în şase luni aş fi putut câştiga mai mult decât câştigam în doi ani la Steriade. După câteva săptămâni am văzut într-adevăr cum visul meu ia fiinţă.

Dar am mai văzut şi pe dracu! Pentru că după părerea părintelui Dobrică, nu eram de capul meu. El avea răspundere pentru mine. Vânzătorii de ziare sunt socotiţi drept nişte haimanale. Aşa voiam să ajung şi eu? Nu se poate! Dimpreună cu domnul Steriade a reclamat Poliţiei dispariţia mea. L-au arestat pe Niculae şi l-au bătut. Eu fugisem la timp. Câteva nopţi le-am petrecut pe câmp, flămând şi obosit; când m-am întâlnit cu Niculae, era mâhnit şi supărat pe mine.

— Din cauza ta m-a bătut la poliţie, mi-a reproşat el, îndurerat, şi acum mă mai dor fălcile de palmele pe care

mi le-a dat comisarul. Ţi-au luat toate lucrurile şi au spus să te duci înapoi, că nu-ţi face nimic. Înapoiază-te, că n-ai să scapi de ei.

Nu mă gândeam să mă înapoiez, fiindcă ştiam ce mă aştepta: bătaia, iar în dormitor mă aşteptau: puricii, păduchii de lemn, gândacii şi şoarecii. Nici o bucurie. Gustasem din dulceaţa libertăţii, era minunată. Aveam eu grijă ca să nu rămân o haimana, cum credea părintele Dobrică.

Pe urmă... văzusem Bucureştii. Minunat oraş! Măreţia lui mă ameţise. Am văzut case cu turle, palate, străzi largi şi curate, oameni mulţi şi curaţi, maşini şi trăsuri luxoase. Şezusem atâta timp închis între butoaiele cu măsline şi lăzile de zahăr, ca un prost, când pe lume era atâta frumuseţe.

Simţeam în mine fiorii libertăţii. Ah, cât era de frumoasă libertatea!... Să fii liber, să calci cu picioarele goale pe asfaltul cald, să parcurgi grădinile publice, să admiri florile minunate, să vezi apa ţâşnind multicoloră din havuzuri şi să nu plângi văzând atâta frumuseţe?... Alergam mâncând, cu ochii umeziţi de fericire, splendoarea pe care n-o cunoscusem până atunci.

Din zilele acelea mi-a rămas obiceiul de a umbla cu fruntea în soare, visător şi plin de mine. N-am mai regăsit nicăieri frumuseţea primelor zile de vagabondaj. Dar am alergat după ele toată viaţa. Prima zi frumoasă nu se mai repetă în viaţa unui om. Ah, zilele acelea, mai aveau şi un cer minunat, albastru şi clar! Chiar acum dacă ar fi, i-aş striga: Al nostru eşti! Al visătorilor! Cerule care te înalţi tot mai sus, pe tine te vrem! Fiindcă în tine stă idealul nostru, tu ştii să ne amăgeşti! Tu nu exişti. Dar în sufletul nostru trăieşti, te dorim până în clipa sfârşitului!...

Nu mă mai gândeam la nimic altceva. Trăsurile treceau pe lângă mine, încărcate cu cucoane nobile, cu domni eleganţi. Eu mergeam înaintat, vedeam totul ca prin vis, aiuram spunând cuvinte neînţelese, făceam gesturi cu mâinile, salutam pe toţi trecătorii cu bărbi, zâmbeam prostește, îmi luam aere de om încrezut. Mă vedeam mare, elegant, măreţ, lumea îmi dădea târcoale, mă măgulea, parcă auzeam şi nişte muzici cântând, era sărbătorirea,

poate chiar nunta mea. Mă însuram cu fata cea mică a domnului Steriade, mi se pare. Sau, nu! ajunsesem ceva considerabil, un fel de ministru. Armatele treceau defilând prin faţa mea, ca în cărţile din clasele primare, ofiţerii mă salutau, intimidaţi. Toată lumea vorbea încet ca să nu mă supere.

— Pst, băiatule!

Întorc capul visător. Un domn bătrân şedea în colţul străzii, lângă un geamantan mare.

— Eşti liber, băiatule!

Adică, cum liber? Trezit din reverie, am privit spre el, nedumerit.

— Vrei să-mi duci geamantanul ăsta?

De ruşine, sau mai mult de teamă, am luat în braţe geamantanul fără să crâcnesc.

Domnul a pornit înainte, iar eu după el, gâfâind sub greutatea sarcinii.

Am trecut prin Cişmigiu. Grădina era înfloritâ, am văzut lacul, florile, dar n-am putut să le admir căci un străin mă luase cu anasâna să-i duc un geamantan uriaş şi greu, după ce m-a întrebat de libertate. Urâtă libertate!

Am lăsat sarcina pentru o clipă jos, pentru că era grea. Domnul s-a supărat, era grăbit.

— Ce dracu mă, nu poţi să duci nici douăzeci de kilograme?

— Nu pot boierule, mi-e greu.

— Parcă n-ai mâncat azi.

Am rămas cu ochii ţintă la o pasăre care aluneca pe lac.

— Ce gâşte sunt la Bucureşti!... Au gâtul lung!...

Domnul bătrân a zâmbit de prostia mea.

— Prost eşti, mă! Astea nu sunt gâşte, sunt lebede.

Habar n-aveam de lebede.

Când am ajuns la Gară de Nord, domnul cel bătrân mi-a dat ca bacşiş o avere. Nu glumesc, o avere întreagă: un leu de argint. Ca să strâng un leu de argint la biserică trebuia să trag clopotele o iarnă şi o vară pentru toţi morţii şi la toate sărbătorile. Uşor se mai câştigă banii la Bucureşti, dacă eşti «liber»... Deci, trăiască libertatea!...

M-am întors în Cişmigiu ca să văd lebedele. Când am ajuns acolo era seara, păsările se culcaseră.

În schimb, am găsit muzica militară cântând la un restaurant pe lac. Nu m-am mişcat de acolo până ce nu am văzut plecând muzicanţii. Atunci m-am luat după ei, crezând că se duc să cânte într-altă parte. M-am înşelat amarnic, căci m-am trezit dezorientat în faţa clădirii unei cazărmi pe o stradă îndepărtată şi necunoscută.

Am petrecut noaptea pe un maidan de peste drum, culcat pe iarbă şi flămând.

Capitolul VIII

A doua zi am făcut altă descoperire frumoasă: garda de la Palat. Luându-mă și după ea, iar am ajuns la o cazarmă și iar am rămas cu gura căscată în stradă. Mă gândeam: cât de frumos trebuie să fie într-o cazarmă!

Cazarma la care ajunsesem se găsea pe cheiul gârlei, desigur aceeași gârlă lângă care era și spitalul unde vindea jurnale, Niculae. Mi-am pus în gând să mă duc la el să-l văd. Am luat-o pe cheiul gârlei și am tot mers, până ce am ieșit din oraș. Greșisem drumul. Căldura era amețitoare. M-am oprit lângă o piatră mare de sub un pod de fier și mi-am scos ghetele. Mi-am continuat drumul mai departe până am dat de un stăvilar. Acolo am găsit lume multă scăldându-se în apă. Cum era prea cald, m-am gândit că n-ar fi rău să mă scald și eu. Apa mă îmbia grozav. În timp ce mă dezbrăcam, aud pe cineva strigând: «Apostol!»...

Rotesc privirea și nu zăresc pe nimeni cunoscut în jurul meu, nici în apă. Parcă numai pe mine mă chema Apostol! mi-am zis eu. Totuși auzii din nou: «Apostol!»...

Hei, drăcie! Cine să fie? Stai, am să pândesc cu coada ochiului. Trebuie să fie cineva care după ce mă strigă intră imediat în apă. Copiii intrau și ieșeau din apă, dar nici unul nu îmi era cunoscut. Începui iar să mă dezbrac și iar auzii: «Apostol! Apostol!»...

Eram tocmai cu cămaşa pe cap, dar am înţeles, că strigătul nu mai venea din partea stângă, ca la început. Supărat am strigat: «Care eşti ăla de mă strigi mereu?»

Câţiva băieţi de seama mea, au început să râdă.

— Eu, mă, eu!...

Întorsei capul repede şi îl surprinsei pe Niculae între nişte băieţi, tocmai când vroia să intre cu capul în apă.

— Bă Niculae! Tu eşti mă?

— Ce cauţi aci, Apostole?

— Am vrut să vin la tine la spital şi am greşit drumul.

— Mai bine! Tot nu mă găseai. Intră în apă.

— E mare apa?

— Până la brâu.

În apă am făcut cunoştinţă cu ceilalţi băieţi. Unii erau vânzători de ziare, de alune americane sau de seminţe prăjite. Le-am spus în ce fel am câştigat primul leu cu o zi înainte.

— E bine şi hamal, mi-au răspuns ei, dar să stai mai mult pe lângă gară, când vin trenurile, sau pe la hoteluri.

Hamal! Asta mă lămuriră prietenii mei că sunt.

Pândeam pe străzi trecătorii încărcaţi cu pachete şi mă ofeream să le ajut. Primul meu client fusese darnic cu mine, dar am avut parte şi de clienţi răi. Mă plăteau prost. Adunând bacşişul de la trei patru, abia dacă îmi ieşea mâncarea pe o zi. O cucoană elegantă şi grasă mi-a tras o palmă pentru că îi trântisem un coş cu ouă. De unde să fi ştiut eu ce avea în coş! M-am pomenit cu gălbenuşul de ou scurgându-se pe ceafa mea.

— Dobitocule! ai spart ouăle! mi-a strigat cucoana.

— Au fost sparte, am răspuns eu.

— Nu ţi-e ruşine să minţi, măgarule?

Şi... poc... simţii o palmă pe obrazul meu.

Spre seară când zăpuşeala era în toi, mă lăsam spre stăvilar la scăldătoare. Atunci eram fericit. Acolo pe iarbă, la umbră, gol cu hainele lângă mine, făceam socoteala câştigului. După ce încheiam socoteala începeam să visez. Nu voiam să mă fac de ruşine faţă de părintele Ştefan care avea atâta încredere în mine. Cum aveam ceva gologani mai mulţi adunaţi în nodul batistei, începeam să văd toate în roz. Visul meu rămânea nealterat. Fiecare ban adunat

era un îndemn spre visare. Nu suportam ca cineva să mă contrazică. Cu Niculae şi prietenii lui rupsesem cârdăşia deoarece nu mă înţeleseseră.

Apucasem să le spun ceva din speranţele mele şi ei mă luaseră în râs. De atunci n-am voit să-i mai văd. Rămăsesem singur. Nu puteam să leg prietenie cu oameni care nu mă înţelegeau. Nici în gazdă nu voiam să stau, costa bani şi lumea mă sâcâia cu sfaturile. Alţii ar fi încercat să-mi fure banii. Era vară şi aveam domiciliul meu stabil pe Calea Victoriei, aproape de Şosea, sub o placardă mare pentru afişe. Între ea şi ulucă era un spaţiu gol, tocmai bun pentru ca să încapă şi să poată dormi un om. Dacă apucam să intru după placardă, nu mai ştia nici dracul că eram acolo. În fiecare zi strângeam jurnale vechi şi seara le aduceam ca să pot dormi pe un culcuş puţin mai moale. Acolo visam, dormeam sau citeam.

Nu pot spune că o duceam prost în locuinţa mea. Poate dimpotrivă, o duceam mai bine ca Niculae care dormea cu alţii la o gazdă, claie peste grămadă, pe un pat de scânduri goale, într-o cameră lipsită de aer, toţi bolnavi de râie, de bube sau de păduchi. Eu eram liber, seara veneam «acasă» când vroiam, după ce dădeam o raită pe la şosea, unde ascultam muzica militară.

Duminica ieşeam mai târziu în oraş. Atunci mă duceam la gârlă cu un scop bine definit: să-mi spăl rufele. După ce le întindeam la soare, mă culcam lângă ele şi visam. Eram un «visător». Aşa mă numise un client, într-o zi pe când mergeam în urma lui cu un pachet la spinare:

— Măi, tu eşti un visător! La ce te gândeşti?

— La nimic, am răspuns eu.

Îmi spusese aşa pentru că nu-l văzusem oprindu-se în faţa unei porţi, ci îmi continuasem drumul mai departe. Acest cuvânt prin care îmi caracterizase firea, îl mai întrebuinţase şi domnul Steriade, faţă de părintele Dobrică:

— Bun băiat, părinte, harnic, dar cam visător.

Dacă eram «bun» şi «harnic», ce mai aveau cu mine? Visător sau nu, făceam treaba? Pentru ce nu aveam voie să visez? Eram destul de muncitor! Visul meu se împletea cu nodul de la batistă. Amândouă creşteau laolaltă. În ziua

când am constatat că banii mei au devenit mai mulţi decât încăpeau în batistă, am plâns de bucurie. Creştea şi visul meu cât cei douăzeci şi cinci de lei adunaţi. O avere nebănuită la un copil ca mine. Oare oamenii din jurul meu bănuiau ei că purtam, ascuns în sânul cămăşii, atâta bănet? Desigur că nu. Asta mă făcea să umblu cu fruntea sus, mândru. Şcoala pentru mine nu avea să mai fie mult timp un vis îndepărtat. Eram sigur că voi învinge toate piedicile din drumul meu.

Capitolul IX

Începuse să coboare toamna, vremea se răcorise, noaptea sub placarda de afişe mă simţeam cam prost. Tremuram, apa ploilor îmi uda aşternutul pe care trebuia să-l refac mereu. Mă gândeam să mă mut undeva cu chirie, dar numai atunci când nu voi mai avea încotro. Trebuia să economisesc banii. Îmi îngropasem averea sub o piatră, în locul viran din dosul placardei de afişe. Noaptea dormeam cu capul pe ei. Îi pipăiam cu mâna, tot timpul cât şedeam «acasă». Numai duminica îi luam cu mine prin oraş. Luni dimineaţă, îi puneam la loc, înmulţiţi cu câştigul săptămânii ce trecuse.

Duceam o viaţă care altuia nu i-ar fi plăcut. Dar pentru mine era frumoasă, chiar foarte frumoasă, fiindcă după ea avea să urmeze o altă viaţă, într-adevăr frumoasă: viaţa de învăţător în satul meu! În fiecare seară când mă culcam acolo, mă gândeam: «când voi fi învăţător, am să-mi cumpăr o saltea de lână». Auzisem că erau şi saltele de lână.

Străin şi liber printre oameni necunoscuţi de la care nu ceream nimic. Duceam o viaţă chinuită, pentru o speranţă îndepărtată. Voiam să apar în uşa bisericii popii Ştefan şi să-i spun: «Am adus banii! Ce am făcut, ce am dres, banii, uite-i... există».

Trăiam un zbucium necunoscut de oamenii fercheşi şi graşi, care priveau spre mine cu dispreţ, strâmbând din nas.

Dar cum eram eu, amărât şi visător, tot s-a găsit şi la mine ceva de râvnit. Un om, desigur că un om, ba, mai ceva decât mine care eram o haimana fără domiciliu, cu hainele de pe mine ferfeniţă, un om, poate unul sătul şi gras, s-a gândit să-mi fure banii. Bănişorii mei adunaţi cu atâta trudă!...

Într-o noapte când m-am întors ca de obicei «acasă» sub placardă, am băgat o mână printre zăbrele spre a-mi pipăi comoara. Cei optzeci şi cinci de lei nu mai erau acolo. Când n-am mai dat peste piatra sub care erau banii mei, am simţit cum mă pătrunde un fior şi mâna mi-a căzut paralizată.

Banii mei! Fiorul mă pătrunse până în oase. Am scormonit toată noaptea pământul cu degetele, mi-am rupt carnea de pe braţe printre zăbrele şi n-am mai dormit o clipă. La ziuă am văzut piatra azvârlită ceva mai departe, atunci am înţeles sigur că banii mei înfăşuraţi în batistă, dispăruseră. Tot atunci am observat că în jurul locului viran, erau case înalte cu ferestre multe, din dosul cărora a fost de ajuns ca să mă pândească un singur ochi ca să-i intre în cap ideea jafului.

Am fost jefuit, eu copilul sărman, care adunam ban cu ban, averea necesară pentru asigurarea viitorului meu. Desigur, hoţul bănuia acest lucru, dar hoţii nu au inimă. Am văzut odată pe un hoţ furând bani din pălăria unui orb cerşetor. De ce nu m-ar fi furat şi pe mine!

În ziua aceea am rămas trist în «casă» până aproape de vremea prânzului. Pierderea banilor mă demoralizase. Nu mai voiam să ştiu de restul lumii. Voiam să fiu lăsat în pace, nu mai aveam nevoie de ea.

Poate că nu aş fi ieşit curând afară din culcuşul meu, dacă nu intervenea un eveniment. Şedeam răsturnat în «pat» picior peste picior. Eram trist şi plângeam de dorul banilor. Cugetam amărât la păcătoasa de luptă pentru o viaţă mai bună. Ce este viaţa? mă întrebam eu, încurajându-mă singur. Un zbucium, poate chiar de prisos, o luptă nebună, care avea să se sfârşească printr-o moarte

simplă, înaintea împlinirii visurilor! Furnică, om, pasăre sau animal, toţi sfârşesc la fel, fără să-şi fi realizat visurile. M-am gândit întîi la furnici, pentru că alături de mine era un muşuroi de-al lor, unde insectele lucrau febril.

Pe vremea aceea citeam cărţile scriitorilor ruşi. Deşi vagabond, citeam foarte mult. Citeam autorii ruşi, alergând după cărţile lor, pe la toţi anticarii de pe malul Dâmboviţei. Aceşti oameni au fost buni cu mine, toţi îmi rezervau cărţi pentru citit, curioşi la rândul lor de ciudăţenia unui astfel de client. Lăsat în voia mea, m-aş fi avântat în citirea unor cărţi proaste. Dar, ei nu m-au lăsat, alegându-mi cărţile bune.

La început mi-au dat să citesc «Haiducii». Iancu Jianu, Grozea, Tunsu, Ghiţă Cătănuţă, toţi haiducii cu exemplele lor de curaj, au făcut din mine discipolul lor. În vis m-am însoţit cu ei la luptă, lovind cu pumnii şi picioarele în gard, sau în placarda de afişe. M-am temperat mai târziu, trecând la literatura rusă, citind traducerile doctorului Duscian sau pe ale Sofiei Nădejde.

În timp ce şedeam sub placardă răsturnat, plângând nenorocirea care mă lovise, tocmai citeam o nuvelă de Maxim Gorki: «Odată, într-o toamnă». O citeam poate pentru a zecea oară. Erau oarecare asemănări sufleteşti între mine şi eroii nuvelei. Am spus că plângeam. Desigur, nici azi nu mă pot stăpâni să nu plâng când o recitesc. Nuvela are un sfîrşit omenesc, un puternic îndemn la viaţă.

Privind în acelaşi timp furnicile care se urcau familiare pe mine şi pe cartea mea şi făcând o paralelă între mine şi furnici, dintr-o dată m-a apucat un val de optimism şi am început să râd.

«Prost mai sunt!» mă gândeam eu, «pentru ce plâng nişte bani? Aşa este viaţa, Apostole dragă, plină de riscuri. Dacă mă hotărâsem să lupt cu viaţa, trebuie să mă las înfrânt de prima ei lovitură? Nu! Şi, dacă nu, atunci trebuie să râd şi să fiu tare».

M-am pus pe un hohot de râs acolo sub placardă, încât cu greu m-am oprit. M-am ridicat în capul oaselor, mai mult nu mă puteam ridica, hotărât să mă duc să mănânc

la una din bragageriile unde mâncam la zile mari. Banii câştigaţi în cele două zile odihneau în buzunarul meu.

Afară era o zi frumoasă. Pământul mirosea a proaspăt sub razele calde de soare. Mugea vara, înfrântă. Toamna plesnea pe la încheieturile norilor. Înainte de a pleca privii în stradă pe «fereastra» făcută dintr-un nod scos din placardă. Trecătorii, desigur, treceau. Oricât de liber eram eu, totuşi mă feream de privirea bănuitoare a trecătorilor. În colţ era un sergent de stradă, care nu mi-ar fi permis o locuinţă tocmai pe Calea Victoriei, unde de obicei locuiau numai boierii. S-ar fi putut ca eu, victimă, să fiu luat drept un hoţ.

Dar tocmai atunci când foamea mea lua proporţii, un domn bătrân, slab, înalt şi cu ochelari, citea cu foarte mare atenţie afişele de pe placardă. Nu avea de gând să se urnească din loc. Murmura cuvintele citite şi asta mi se păru caraghios. Începui să râd cu hohot. Iar râsul meu luă proporţii atunci când văzui gesturile comice pe care le făcea trecătorul, neştiind de unde veneau hohotele. Se uita în jurul lui foarte curios. Ca să-l sperii, băgai cu iuţeală un deget printr-o găurică, rupând hârtia tocmai unde citea el. Domnul sări în sus foarte speriat. Câţiva trecători se opriră atraşi de spaima lui. Eu o băgasem pe mânecă de frică. Din stradă auzeam vocea bătrânului revoltat:

— Un măgar! Un vagabond, desigur! Cine ştie ce hoţ se ascunde aici.

Şi bătând cu pumnii în placardă, striga, din ce în ce mai înfuriat:

— Ieşi afară, obraznicule! Am să te duc la poliţie...

M-am făcut ghem în dosul placardei, aşteptând să se calmeze bătrânul. N-a fost chip. Înverşunat de tăcerea mea, mergea de la un capăt la altul al placardei, lovind mereu cu bastonul şi strigând ca să ies. În acest timp trecătorii se adunau din ce în ce mai mulţi şi făceau comentarii pe socoteala mea. Auzii din nou vocea bătrânului:

— Sergent! Vino domnule mai repede! Aci s-a ascuns un tâlhar. Pune mâna pe el!

Mi-a înghetat inima. Auzii bocănind pe asfalt cizmele sergentului de stradă. Toată lumea îl îndemna să dea placarda la o parte.

— Nu se poate, e bătută în cuie! hotărî sergentul.

— Ieşi afară! îmi ordonă el, lovind cu teascul în scândură. Care eşti acolo?

N-am răspuns nimic, dar mă gândeam pe unde să fug, ca să nu pună mâna pe mine. Prin cele două uluci rupte ar fi fost mai bine, ieşeam pe locul viran. Înainte de a mă aventura în fuga asta atât de periculoasă, m-am uitat prin găurice ca să sondez terenul. Tocmai atunci sergentul striga:

«În numele legii, ieşi afară!».

N-apucai să mă uit bine pe gaură, că mă pomenii cu nasul stâlcit de ceva tare. Sergentul băgase prin aceeaşi gaură ţeava revolverului ca să mă sperie. De durere am văzut stele verzi. Sângele începu să-mi curgă din nas. Mă lovisem prea tare. Îndurerat şi disperat dădui buzna afară. Urmăritorii îmi ieşiră înainte. Nedumeriţi de aspectul meu, ei care se aşteptau să vadă un om în vârstă, rămaseră cu gurile căscate la mine. Cămaşa mi-era pătată de sângele curs din nas. Acest sânge impresionă publicul, înduioşându-l. Numai domnul bătrân continua să mă admonesteze:

— Obraznicule! Măgarule! Nu ţi-e ruşine să faci una ca asta?!

Încurajat de tăcerea celorlalţi, mă adresai plângând, către domnul bătrân:

— Ce ţi-am făcut eu, domnule?

— Cum, ce mi-ai făcut obraznicule? Ai îndrăzneala să mai vorbeşti?

Un domn tânăr, bine îmbrăcat, îşi făcu loc prin mulţime şi veni în faţa domnului bătrân, întrebându-l:

— Dacă eşti bun... ce ţi-a făcut acest băiat?

Intervenţia domnului tânăr puse în încurcătură pe domnul bătrân.

— Ştie el ce mi-a făcut! A fost obraznic.

— Cum a fost obraznic?

— Cum!... Uite aşa... s-a strâmbat la mine.

— Nu este adevărat! am strigat eu, domnul nici nu m-a văzut până acum...

— Nu este frumos, domnule, ca să ne batem joc de un copil sărman!... Suntem oameni!

Mai interveni şi o doamnă, foarte agitată:

— Pentru ce vă bateţi joc de copilul acesta? Priviţi cum l-aţi umplut de sânge. Asta este barbarie, domnilor!

Apoi către domnul bătrân şi sergentul de stradă:

— Gândiţi-vă că şi dumneavoastră aţi fost copii! Sărăcuţul de el! Ţine, băieţaş, banii aceştia.

Cucoana îmi întinse doi gologani.

— Batjocoriţi un copil nenorocit! El sărmanul, şedea acolo să citească, iar dumneavoastră spuneaţi că s-a ascuns un tâlhar!...

Atunci observai şi eu că mai ţineam în mână cartea lui Maxim Gorki. Domnul bătrân, înduioşat, veni şi îmi puse în mână un gologan, ca şi domnul cel tânăr. Gestul lor îmi aduse în ochi un potop de lacrimi. Fără a mai spune ceva, plecai pe stradă, lăsând acolo pe toţi. Ce vor mai fi discutat, nu ştiu.

Bunătatea umană! Da, există o bunătate umană! Scepticii nu recunosc aceasta. Dar eu pot spune tinerilor sărmani şi visători: Aveţi încredere în bunătatea umană! O găsiţi oricând, dacă sufletul vostru este curat. Orice domn bătrân şi urâcios are în sufletul său un dram de bunătate. Se va găsi oricând un domn tânăr care să vă apere. Mai cu seamă o cucoană înduioşată de nenorocirea voastră!... O cucoană cum a fost aceea care s-a luat după mine, spunându-mi:

— Uite, băiatule, adresa mea. Vino când vrei la mine ca să mănânci. Vei găsi şi cărţi de citit. Am avut şi eu doi copii ca tine. Au murit anul trecut răpuşi de o boală nemiloasă...

În ochii cucoanei aceleia, am zărit privirea mamei mele şi fui pătruns de un dor nebun de mama.

Capitolul X

Dezmeticit puţin am pornit spre Şosea şi am mers mult de tot, uitând de foame şi de restul lumii, gândindu-mă numai la mama. Am ajuns la marginea unei ape unde m-am spălat de sângele de pe faţă şi de pe cămaşă. Ţeava de revolver îmi jupuise puţin pielea nasului şi mi-l umflase.

Pe urmă m-am aşezat pe o piatră, la marginea apei, cu capul căzut în palme, gânditor.

Amărâtă viaţă pentru un copil ca mine! Regretam plecarea de acasă fără ştirea părinţilor. Am voit să ajung mare, fără nici o putere, fără bani, fără Dumnezeu. Treceau prin mintea mea toate necazurile îndurate. Scandalul din ziua aceea însemna culmea suferinţelor mele, făcându-mă să regret satul copilăriei. Ce bine era acolo! Cât de mândru puteam să umblu prin uliţele noroioase ale satului meu! Ţăran în sat! Ei, ce dacă aveam să fiu ţăran toată viaţa mea? Era ruşine? Nu! La Bucureşti am văzut că orice aş fi fost, învăţător sau popă, dacă nu eram om, mintea mea nu valora două parale.

Stând pe piatră, m-a apucat un dor nebun de satul meu. Să fi zburat până acolo, într-o clipă. Mama!...

Grozavă deziluzie! Începusem să cred că n-am s-o mai văd pe mama, niciodată. Parcă îi vedeam pe ai mei, morţi. Mă vedeam singur pe lume, străin şi gonit pe străzi, ca un câine vagabond.

Eram un câine vagabond!...

Seara se lăsa pe apă, întunecând-o. Deasupra luciului apei, umbra mea se profila, luând forma unui câine mare, lăţos şi flămând. Hainele mele, murdare şi ude, puteau a. câine ciobănesc.

Câine vagabond!

M-am ridicat de pe piatră, îndurerat, cu gândul ferm de a pleca acasă. Numai acasă am să fiu liniştit. Acolo lângă mama, sub ochii ei. Tata să mă bată cât o voi, dar am să fiu mulţumit că am o casă şi un pat ca să-mi odihnesc ciolanele. Ah, cum doream să mă odihnesc! Cu capul pe o pernă tare ca piatra, dar cu mâna mamei pe frunte. Binefăcătoarea mână a mamei!... Mâna uscăţivă, săracă de sânge, bătătorită de coada sapei, de frânghia boilor, de ciutura fântânii, arsă de soare, zbicită de vânturi, ah! dar caldă!... Caldă ca o mână de Dumnezeu!...

Mâna mamei mele!... O simţeam strecurându-se, îngrijorată, pe şira spinării mele, pipăindu-mi oasele şi parcă o auzeam pe mama jeluindu-mă: «Prăpădit mai eşti, maică!»...

Am ridicat braţele deasupra apei şi am gemut învins: «Mamă!... Mamă!»...

Dincolo pe celălalt mal al apei, am văzut-o pe mama, albă ca o rază de soare. Şedea pe prispa casei, cu o palmă deasupra ochilor, privind în zare. Mă aştepta pe mine. Când am vrut să mă reped spre ea, pe deasupra apei, mama a dispărut.

În locul ei întunericul stăpânea malul lacului. Câinele din umbra mea se lungise ca o namilă flămândă.

Capitolul XI

Capitala era plină de copii fără căpătâi, care dormeau pe sub poduri, prin maidane, sau prin casele părăsite. Privind aspectul lor, trist, s-ar fi putut crede că erau condamnaţi la moarte. Nimeni nu se întreba din ce trăia acest convoi nesfârşit de copii fără ţintă în viaţă.

Eu eram printre aceşti copii care nu erau matriculaţi în nici o instituţie publică. Dacă ar fi pierit zece dintre noi, societatea nici n-ar fi băgat de seamă. Cine cunoştea numărul nostru?

Câteva zile am umblat neputincios pe străzile capitalei. Voiam să mă înapoiez în satul meu. Dar n-aveam cum!

Începuse o ploaie rece, măruntă, istovitoare. De două zile cădea ucigătoare asupra mea. Picioarele mi se îngreunaseră, iar spinarea mi se arcuise ca sub o povară. Gemeam mergând pe străzi.

M-am oprit lângă grilajul unei curţi, cu picioarele îngheţate. Era seară. Ploaia mă uda nemiloasă. Un sergent de stradă s-a apropiat de mine.

— De ce stai în ploaie, băiatule?

Vocea lui, omenească, mi-a încurajat. I-am spus tot ce aveam pe suflet, m-a ascultat atent şi plin de bunăvoinţă, mi-a dat un sfat:

— Du-te chiar acum la poliţie şi spune-i comisarului de serviciu, că vrei să pleci acasă. Are să te trimită.

Sergentul mi-a arătat pe unde s-o apuc ca să ajung mai repede la poliție și mi-a dat și cinci parale ca să-mi iau o bucată de pâine.

Buni oameni erau polițiștii aceia de care eu mă feream ca prostul. Niculae băgase degeaba frica în mine. El îmi spusese că sergenții de stradă bat copiii fără căpătâi. Am urcat scările poliției, cu foarte mare încredere, mă duceam ca la mine acasă. Am străbătut un coridor până la o ușă pe care scria: «Comisarul de serviciu». Am bătut.

Nu mi-a răspuns nimeni. Am mai așteptat până s-a ivit în ușă un domn cu un carton plin de hârtii sub braț. I-am spus:

— Vreau să vorbesc cu domnul comisar...

— Care comisar? m-a întrebat el încruntat.

— Domnul comisar de serviciu!

— Intră acolo. Nu mai bate, intră așa...

M-am pomenit într-un birou cu cinci mese pline cu hârtii, călimări și condeie. Parcă eram în cancelaria primăriei din satul nostru. La o masă, în fund, unde era și un telefon, ședea un domn gras, cu părul cărunt, care gâfâia scriind de zor.

— Să trăiți domnule comisar de serviciu! am rostit eu.

Nu mi-a răspuns nimic. Nu știam ce să cred. Am mai așteptat vreo cinci minute cu atenția încordată la fiecare gest al comisarului. Deodată, m-a întrebat cu o voce groasă, fără să mă privească:

— Pentru ce ești adus aici? Ce-ai făcut?

M-am uitat înapoi, crezând că vorbește cu altcineva. El a observat mișcarea mea și a repetat cu aceeași voce:

— Pe tine te întreb: ce-ai făcut?

— Nimic, domnule comisar!...

— Cum nimic, mă? Pentru ce ai fost adus la poliție?

— Nu m-a adus nimeni, am venit eu singur...

— Pentru ce? Treci mai aproape!

Vocea comisarului era tot groasă, dar mai calmă. Altfel nu știu ce s-ar fi întâmplat cu picioarele mele care tremurau. M-am apropiat fricos.

— Domnule comisar, am îngăimat eu, vreau să mă duc acasă...

— Și de ce nu te duci?

— N-am bani de tren.

— Dar ce crezi că noi avem? Pentru ce ai fugit de acasă?

— N-am fugit domnule comisar, m-a trimis părintele Ştefan. A zis ca să strâng parale ca să mă dea la şcoală...

— Şi, parale n-ai strâns?

— Ba, am strâns, dar mi le-au furat.

— De ce minţi, mă?

— Să mă bată Dumnezeu, d-le comisar, zău! mi le-au furat.

Am început să plâng. Comisarul s-a uitat la mine, zâmbind.

— Hai, taci, nu mai plânge. Vino mâine să vedem ce s-o putea face pentru tine.

— N-am unde să dorm, am vorbit eu plângând, afară plouă şi sunt plin de apă.

Fără să mai spună ceva, a scris câteva cuvinte pe o hârtie şi mi-a întins-o.

— Du-te repede la Azilul de noapte, ai să dormi acolo. Mâine dimineaţă la nouă să fii aci... Ai înţeles?

— Da, domnule comisar.

Am ieşit în stradă mai mult decât fericit. Mergând, mă rugam la Dumnezeu pentru sănătatea sergentului de stradă care mă sfătuise să mă duc la poliţie. M-am apropiat de clădirea Azilului de noapte, încurajat de puterea actului din mâna mea. Ploaia cădea tot mai tare. Dar nu era nimic, curând aveam să dorm într-un pat cald, cum nu dormisem de mult. Statul era o instituţie care se gândea părinteşte la toate creaturile oropsite. Crease spitale, aziluri pentru nevoiaşi.

«Ce oameni cu cap!» mi-am zis eu. «Au făcut de toate, pentru omul sărac! N-ai casă... dormi la Azilul de noapte. N-ai bani de tren!... te duci gratis până la satul tău. Foarte frumos!...»

Clădirea Azilului de noapte era întunecată când am ajuns acolo. Nici un fir de lumină nu se zărea la ferestre. M-am uitat nedumerit la firma de sus: «Azilul de noapte».

Deci nu mă înşelase. Atunci pentru ce era închis la ora aceea, când pe străzi lumea încă mai alerga prin ploaie? Am ciocănit în uşa întunecată, încurajat de hârtia pe care

o aveam în mână. Ciocănitului meu i-a răspuns tăcerea. M-am retras pe trotuar şi am citit cu glas tare firma instituţiei: «Azilul de noapte». Fără îndoială nimerisem bine. Am sunat din nou. Acelaşi rezultat.

Ploaia făcuse din mine un burete plin cu apă. Simţeam că apa mi-a pătruns până la piele. Oboseala mă dobora. Am bătut tare cu pumnul în uşa azilului. Atunci perdeaua de la uşă s-a ridicat, apărând de sub ea capul unei bătrâne înfuriate:

— Ce vrei, mă, haimanaua dracului!?... Pentru ce baţi, arde-te-ar focul! Aici e casa mă-ti sau a lui tată-tu, mă pârlitule!?...

— Deschide, am rugat-o eu, vreau să dorm aici!...

— Nu se poate!... Ai umblat beat toată ziua şi acum ai venit la culcare!... Pleacă de-aici!...

— Am bilet de la poliţie...

— Du-te dracului cu poliţia ta! De ce n-ai venit la ora şapte?

Până să mai spun ceva, perdeaua s-a lăsat, cum să spun mai poetic, ca un cuţit de ghilotină de dureros, peste capul meu. Orice încercare, ar fi fost în zadar. Descurajat, m-am aşezat şi eu pe treapta de sus a scării şi mi-am pus capul în palme, obosit. Nu mai ştiam ce să gândesc. Am reluat plânsul în care mă refugiam la disperare, am urlat îndurerat, până când ochii şi mintea şi gura au încetat să mai lucreze din cauza lipsei de vlagă din ele.

Am adormit, acolo, într-un leşin din care nu m-ar fi trezit curând, nici cel mai puternic medicament din lume.

Totuşi m-a trezit un miros puternic! Se lumina de ziuă. Deasupra Dâmboviţei era un cer senin şi lumina caldă a razelor de soare care scăldau clădirile oraşului. Alături de mine se mai găsea cineva, un ţăran tânăr, un flăcău care mînca, mestecând zgomotos din fălci. Mirosul pâinii de casă, m-a trezit din somn!... Mă trezise foamea stârnită prin somn.

— Mănânci pâine de casă? am întrebat pe vecinul meu.

L-am privit cu încordare şi teamă. Fără să mai spună ceva, el mi-a întins o bucată mare de pâine.

— Na şi ţie... Brânză vrei?

Am înghițit pâinea nemestecată. Mi-a mai dat o bucată de pâine, mai mare. Înfrânt de senzația îndestulării pe neașteptate, m-a apucat un somn așa de greu, încât de câte ori vecinul meu a încercat să-mi adreseze o vorbă, n-am fost în stare să-i răspund.

Am adormit din nou. Când m-am trezit, era ziuă plină, binefăcătorul meu dispăruse. Ca dovadă că nu fusese un vis îmi mai lăsase o bucată de pâine pe genunchi.

Capitolul XII

Ce-i cu tine, mă?... Vorbeşte repede!

— Domnule comisar...

— Ce comisar?... Scurteaz-o!... Eu sunt subcomisar. Nu căuta să mă perii... Ai înţeles?... Spune de când eşti în Bucureşti şi câte furturi ai făcut?... Haide, repede!...

— Nici unul, domnule subcomisar!...

— Minţi... Cu ce ai trăit până acum?

— Am muncit.

— Unde?

Avea dreptate. Unde muncisem?... Subcomisarul era un om rău, negru la faţă şi iute. Pronunţa cuvintele pe jumătate, aşa că nu-l înţelegeam ce spunea. Pe la poliţie când m-am dus a doua zi, dimineaţa, pe comisarul de serviciu nu l-am mai găsit acolo. Plecase într-o cercetare. Subcomisarul acesta îi ţinea locul. Căzusem în mâna lui. Era supărat că nu putuse pleca acasă la ora când trebuia.

— Aşa e că n-ai ce să-mi răspunzi, amice?... Să-ţi spun eu cu ce te-ai ocupat tot timpul... ai furat!...

— Nu, domnule subcomisar, să mă trăznească Dumnezeu!...

— Taci!... Ai să spui şi laptele care l-ai supt de la mă-ta... Ce ai furat şi când?...

— N-am furat nimic... jur pe ochii din...

Poc! Poc!... răsunară pe obrajii mei două palme zdravene. Mă ţinui bine să nu cad căci pământul se învârtea cu mine.

— Spune ce-ai furat?!... Imediat!... Ai înţeles?

A treia lovitură mi-o dădu cu dosul palmei peste ochi şi nas. Sângele începu să-mi curgă din belşug. Pusei mâinile pe ochi, plângând. Urmară doi pumni în cap.

— Dumnezeii cui te-a închinat!... Sergent, bagă-l la arest şi să mi-l aduci peste două ore. Are să spună el, tot...

M-am simţit luat de guler de o mână zdravănă şi tras afară, pe urmă pe nişte coridoare, pe nişte scări, până la o uşă cu zăvoare mari. Uşa s-a deschis, m-am simţit împins cu putere şi am căzut în genunchi în mijlocul unei camere. Acolo am rămas, covârşit de dureri. Mii de cuţite îmi săgetau ochii, îmi simţeam gura încleştată, urechile îmi vâjâiau groaznic. Simţeam atunci că mă sfârşesc de durere. Până atunci nu ştiusem ce e bătaia. Dacă uneori tata mă atinsese cu o palmă sau cu cureaua, ori dacă Steriade, băieţii cei mari mă băteau, toate acestea erau floare la ureche pe lângă palmele subcomisarului.

În jurul meu auzeam vocile oamenilor pe care nu-i vedeam, durerile creşteau. Desigur că şi ochii îmi erau plini de sânge. Palmele subcomisarului parcă fuseseră de fier. M-am tras cum am putut până într-un colţ al camerei.

Nu ştiu cât am stat pe ciment, nu m-a mai chemat nimeni, nici peste două ore cum spusese subcomisarul. O singură dată am deschis ochii mai bine şi am văzut foarte puţin, printre lacrimi, figurile celor din jurul meu. Oameni de tot felul: zdrenţuiţi, amărâţi, alţii plini de vânătăi pe obraji.

Atât am apucat să văd, căci pe urmă mi s-au umplut ochii de lacrimi. M-am întins pe ciment pe jumătate leşinat.

Pe la mijlocul nopţii am simţit pe faţa mea ceva rece. Am pipăit cu mâna, era o cârpă udă. O mână binefăcătoare s-a învrednicit să mă îngrijească, acolo unde nu mai aşteptam decât dureri.

Cât bine mi-a făcut batista aceea!...

Dar mai târziu, când am auzit o voce cunoscută la urechea mea? Dumnezeule!...

— Sunt eu, Apostole!... Eu, Niculae... «ziaristul»...

Ah, lume!... lume!... Oameni buni!... voi credeţi că parabola samariteanului milos din Biblie, este un basm spus, aşa... de dorul lelii?... Părinte Ştefan!... Mi-aduc aminte, de sfinţia ta, când îmi citeai pildele lui Isus... Cum căutai să-mi bagi în cap bunătatea acestor pilde!...

Niculae, «ziaristul», cum se intitula el cu mândrie, era şi el la arest. După aproape doi ani, cineva l-a întrebat dacă are autorizaţie ca să vândă jurnale. Autorizaţie nu avea Niculae şi, nici nu ştia că-i trebuie.

El n-a ştiut că legea pedepseşte grav abaterile de la litera ei. A fost ridicat pe sus şi dus în pumni la poliţie. Acolo a fost bătut «ca pe un hoţ de cai», cum spunea el.

— De ce am fost prost... nu mi-am scos autorizaţia!... se mustra el. Fir-ar capul meu al dracului... m-au deznodat cu bătaia! N-a sărit nimeni să mă scape. Au spus, că, cine ştie ce am făcut. De şase zile stau aici. N-am fost, măcar o dată, la «raport»...

Arestul era o cameră murdară, cu pereţii coşcoviţi de igrasie şi cu cimentul ud de apă şi urină. Avea o singură uşă şi o singură fereastră, înfundată cu scânduri, în loc de geamuri. Lângă uşă era un hârdău mare, spart şi murdar, pentru nevoile oamenilor care îşi petreceau timpul acolo. Hârdăul puţea aşa de îngrozitor, încât nimeni nu se putea apropia de el.

Toţi arestaţii se refugiau prin colţurile odăii unde mirosul se simţea mai puţin. Iluzie deşartă. Oriunde ai fi fost, te ajungea putoarea care duhnea puternic a latrină. Fiindcă fereastra era bătută în cuie. Nici un fir de aer sau de lumină de nicăieri. Toţi arestaţii păreau nişte cadavre.

Acolo am stat cu Niculae cinci zile şi cinci nopţi. În fiecare dimineaţă ne scotea pentru corvoadă. Contactul cu lumina zilei ar fi trebuit să constituie o fericire pentru noi. Dar era, dimpotrivă, o nenorocire. Ne aştepta acolo vâna de bou împletită cu sârmă, paturile de puşcă cu care ne loveau în coaste şi tocurile bocancilor care ne stâlceau. Jandarmii care ne păzeau, ne băteau ca să căpătăm frică de poliţie. În chipul ăsta spuneau ei că avea să scadă

numărul hoților la arest. Pentru jandarmi, toți arestații erau «hoți». Și ne băteau într-una.

Se înființa câte un jandarm în ușa arestului, autoritar, îngâmfat și lipsit de orice omenie.

— Ia **ieși** afară cinci «hoți»!... striga el, privindu-ne urât.

N-am văzut la nici un «hoț» o privire atât de urâtă ca a jandarmilor.

La început îngroziți de cele ce ne așteptau, ne înghesuiam în colțurile arestului, ne frământam, lovindu-ne orbește, căutam să intrăm, unul în celălalt, sau să spargem pereții ca să dispărem într-un abis necunoscut.

Rânjind de spaima noastră, jandarmul repeta:

— **Ieși mă** afară, cinci «hoți»!

Atunci unul câte unul sau deodată toți, renunțam la omenia noastră și porneam orbi spre ușă. Jandarmul ne număra cu pumnul în ceafă. Cei cinci cădeau în coridor, al șaselea primea un pumn în frunte și cădea pe spate în arest.

La prânz ni se dădea un sfert de pâine neagră și șase măsline. Seara nu ni se mai dădea măsline, trebuia să ne mulțumim numai cu pâinea. Noaptea eram lăsați pradă păduchilor care ne ciuruiau pielea. Pe cămășile noastre mișunau mii de păduchi.

Nu se putea dormi deloc, cu toate că seara cădeam rupți de oboseală. Amarnic mai munceam!... Vorba lui Niculae: «Ca niște hoți de cai». Frecam scândurile și toate scările clădirii, cimentul din dormitoarele soldaților, spălam latrinele, scuipătorile, geamurile, frecam mânerele ușilor, curățam ghetele și galoșii tuturor funcționarilor. Pe urmă măturam curțile.

Toți oamenii aceia aveau obiceiul să lovească sau să înjure pe arestați. Rar de tot se mai găsea câte unul mai bun. Foarte rar.

Într-o dimineață, Niculae mi-a șoptit:

— Mi-e rău! Sunt bolnav. Privește cum mi s-au umflat picioarele...

De vreo două zile se zvonise că va veni o inspecție și spălasem cu apă toată poliția. Era frig și apa înghețase pe mâinile și picioarele noastre. Picioarele lui Niculae erau ca

niște butuci. Disperasem amândoi. Mă vedeam și pe mine în aceeași situație ca el, peste câteva zile. Ca să fim chemați la o cercetare, nici gând nu era. Pumni și înjurături primeam drept răspuns la întrebările noastre.

A intervenit norocul. Pentru mine norocul a fost mai alb și mai luminos, pentru Niculae însă a fost negru de tot. Pe când frecăm cimentul în dormitorul jandarmilor, cu picioarele goale în apa rece ca gheața, lui Niculae i s-a făcut rău. A căzut pe spate cu capul pe ciment și a leșinat acolo. Jandarmul care ne păzea, a crezut că se preface și l-a lovit cu vârful bocancului sub coaste. Niculae a icnit o dată, îndurerat, dar nu s-a sculat. Jandarmul s-a repezit iar.

— Nu mai da în el, camarade! am răcnit eu. Ești nebun! Nu vezi că e bolnav?...

M-am pomenit cu un pumn în piept și am căzut pe spate. În cădere am mai răsturnat și găleata cu apă peste mine. Răceala apei în loc să-mi facă rău, m-a înviorat. M-am sculat repede și am apucat găleata de toartă și am răsucit-o în jurul meu ca să lovesc pe soldat.

— Om rău ce ești! am strigat eu. Vrei să ne omori!?...

Învârtind găleata ca să mă feresc de palmele jandarmului, am scăpat-o din mână drept în geamul ușii. S-a produs un zgomot neobișnuit, completat de țipetele mele. Alergam urmărit de soldat în jurul paturilor, răsturnând toate în jurul meu.

— Asasinilor! urlam eu. Săriți oameni buni, că vrea să mă omoare.

Poate m-ar fi omorât jandarmul, dacă în toiul vacarmului, nu apărea cineva neașteptat.

— Ce se petrece aci? se auzi o voce puternică.

M-am oprit înmărmurit cu ochii spre intrare. În pragul ușii se afla... comisarul de serviciu!... L-am recunoscut imediat. M-am repezit spre el plângând:

— Domnule comisar, mă omoară!...

— Ce înseamnă asta, soldat? l-a întrebat comisarul, privindu-l încruntat.

Soldatul a încercat să îngâime ceva:

— Domnule comisar... ne jucam...

— Minte! am spus eu. M-a lovit cu arma în piept și a bătut pe băiatul ăsta...

Niculae se trezise din leşin şi gemea, ţinându-se cu mâna de locul unde îl lovise soldatul. M-am repezit şi i-am tras cămaşa afară din pantaloni ca să arăt comisarului locul unde era lovit Niculae. Pe urmă i-am arătat şi pieptul meu.

Comisarul s-a dus spre soldat, revoltat.

— Măgarule, i-a strigat el şi i-a aplicat două palme zdravene. Pleacă din faţa mea, ticălosule!

Întorcându-se spre mine, comisarul mi-a vorbit blajin:

— Ce cauţi tu la arest? De când eşti aici?

I-am povestit toate întâmplările şi a rămas uimit şi indignat. Comisarul s-a îndreptat către unul din funcţionarii care venise atras de zgomot:

— Băiatul acesta pare bolnav, i-a spus arătând pe Niculae, să fie imediat arătat la doctor.

Iar pe mine, luându-mă de mână, m-a dus în biroul lui.

Capitolul XIII

Am spus că norocul lui Niculae a fost negru. Foarte negru. După două ore de la scandalul petrecut la poliție, eu ieșeam pe poarta instituției, liber. Mă dusesem acolo să cer un ajutor. Nu mi l-au dat, iar la urmă am strigat înfricoșat, comisarului binevoitor: «Lăsați-mă liber!... Nu vreau să mai stau o clipă aci!... Vreau să plec în lume, să mor pe străzi ca un câine, lăsați-mă să plec!»

— Du-te, mi-a spus comisarul, dacă nu vrei să mai aștepți două zile. Ai dreptul să te îndoiești, chiar de bunătatea mea... Dar, ia seama, să nu te înapoiezi aci, cu vreo vină oarecare.

Vinovat!... Mai bine mort, decât să mă înapoiez vinovat acolo, eram sătul de ce pățisem nevinovat.

Am ieșit pe poarta poliției cu sufletul învins. Simțeam un profund dezgust pentru viață. Ajunsesem să mă întreb dacă viața mai merită să fie trăită. Ce trebuia să fac?... Să mă fi omorât?... Așa cum eram flămând, bătut, jignit, obosit, moartea mi s-ar fi părut un înger salvator.

Dar m-am întors cu gândul către Niculae, fratele meu de suferință, chinuitul, care fusese dus pe targă, la spital. Pentru el trebuia să mai trăiesc. Trebuia să aflu neapărat unde a fost internat.

Aveam cu mine o traistă pe care o purtam întotdeauna la umăr. O făcusem pe vremea când vindeam jurnale. În

traistă purtam ce brumă aveam, rufe, niște cutii de cremă, o perie de ghete, un pieptene și șase cărți la care țineam foarte mult. Una din cărți mi-o luase la poliție un sergent, cât timp zăbovise traista la «garderobă». Mai aveam cinci cărți. Le împrumutasem de la un anticar, fără a i le mai înapoia, ca de obicei.

Cu domnul Adolf Blum, anticarul, mă împrietenisem din primele zile ale vagabondajului meu. Văzându-mă ahtiat după marfa lui, începuse să-mi dea sfaturi asupra cărților pe care trebuia să le citesc. Îmi făcea înlesniri de plată primindu-mi înapoi cărțile citite. Dar cum cele șase cărți erau frumoase, le oprisem pentru mine. Erau cărțile mele de căpătâi. Simțeam nevoia să le recitesc.

În ziua aceea mi s-au părut grele în traistă. Atât de dezolat eram. Pe urmă, aveam nevoie de bani ca să pot trăi și să mai cumpăr ceva pentru Niculae. Nu mă puteam duce cu mâna goală la un bolnav.

Am povestit toată întâmplarea, anticarului. El m-a ascultat tot timpul cu mâna pe umărul meu. Lângă el am plâns.

— Cine te-a pus să crezi în bunătatea oamenilor? spuse anticarul. De la oameni să te aștepți la orice. Toți oamenii sunt răi! Și eu, și tu!... Totuși trebuie să ne dăm seama și să fim buni cu semenii noștri.

Când a auzit pentru ce vreau să vând cărțile, a rămas încântat.

— Cărțile înapoiate, nu mai au valoarea de la început. Dar ție am să-ți dau suma care te-au costat. Văd că ai nevoie de bani.

Înarmat cu acești bani, am plecat să caut pe Niculae. Trei zile am cercetat spital cu spital, fără să-i pot da de urmă. În fiecare zi îi cumpăram cornuri și magiun, alimente pe care le mâncam tot eu, seara sub taraba de cărți a anticarului, unde mă adăposteam. Nu mai ploua, dar se lăsase frigul. Noaptea tremuram pe scândura goală, fără să pot închide ochii măcar o oră. Numai ziua dormeam sub podul din gura pieții, în bătaia soarelui de după-amiază. Ajunsesem slab ca o umbră, hainele se făcuse ferfeniță pe mine, ca și ghetele.

Totuşi iarna a venit. În ziua când a căzut prima zăpadă, am aflat de soarta lui Niculae. Portarul de la spitalul Colţei, plictisit de întrebările mele repetate, a căutat mai atent registrul de intrare şi a dat acolo de numele lui Niculae. Era bolnav de tifos. L-am găsit prea târziu. Era scuturat de o febră groaznică, la «Camera de rezervă». Nu era voie să te apropii de el. L-am privit îndurerat de departe. Dormea. I-am lăsat îngrijitoarei alimentele cumpărate de mine, rugând-o să i le dea când s-o trezi din somn.

— Am să i le dau, dacă s-o mai trezi cândva...

— De ce eşti rea? am întrebat-o eu trist.

— Nu vezi că e mai mult mort decât viu? Mâine dacă vii, cine ştie!...

Era adevărat, în noaptea următoare Niculae a murit. Mi-a comunicat-o portarul, a doua zi. După multe rugăminţi m-a lăsat să-l văd. Era tot în camera de rezervă întins pe pat, gol. La căpătâi mai erau acolo cornurile şi magiunul aduse de mine. Nici o lumânare sau vreo candelă nu-i pâlpâia la căpătâi. Am putut în sfârşit, să pun îndurerat o mână pe fruntea lui rece şi să plâng. Dar mai ales am putut să blestem, neputincios. Înţelegeam în sufletul meu că trebuia o revoltă, dar sufletul meu era sărac în puteri şi nu se putea revolta.

După-masă nu mi-au dat voie să intru. Mă gândeam să-i ţin loc de rudă şi de prieten la înmormântare. Portarul mi-a spus:

— Ţi-am dus prietenul la morgă, trebuie să-i facă autopsie...

Autopsie!

M-am repezit la morgă.

— Vino mâine... mi-a spus un funcţionar de acolo.

A doua zi de dimineaţă m-am dus din nou la morgă.

— Nu e voie să-l vezi... Nu au terminat doctorii cu el.

— Dar când pot să-l văd? Vreau să-l aranjez eu în coşciug...

— Foarte frumos, dar nu e voie să-l aranjezi, azi...

O săptămână m-au amânat într-una. Servitorii de la morgă râdeau de mine de câte ori mă vedeau. Într-o zi m-au întrebat dacă am adus flori şi lumânări.

— Fără astea n-ai voie să-l vezi, spuneau ei.

M-am dus la domnul Blum şi l-am rugat să-mi împrumute ceva bani. Când m-am întors iar la morgă mi-au spus:

— L-am înmormântat.

— Unde?

— La un cimitir oarecare.

Trei zile am colindat toate cimitirele, umblând prin noroaie şi tremurând de frig. Nemulţumit m-am dus din nou la morgă. Eram distrus de oboseală.

— De ce râdeţi de mine, domnilor?

Am început să plâng.

— Ţi-a fost rudă mortul? m-a întrebat un servitor mai milos.

— Nu, dar mi-a fost prieten bun.

N-am să pot uita mutra plictisită şi indiferentă a servitorului, când mi-a spus:

— L-am dus la Facultatea de medicină.

Facultatea de medicină! Ce-o mai fi însemnând şi asta!?... Vag, ştiam că la această instituţie se învaţă medicina. Dar ce căuta cadavrul lui Niculae, acolo? N-am putut să pricep singur, m-am dus la domnul Blum să mă lămurească.

— Acolo se depun cadavrele vagabonzilor fără familie. Studenţii învaţă medicina, tăindu-le felii-felii...

La durerea mea, s-a mai adăugat altă durere. Mi s-a părut că văd pe o masă corpul lui Niculae şi că zeci de cuţite, intrau şi ieşeau din el. În zilele acelea aveam dureri grozave de picioare. Oboseala, frigul, ploaia, cimentul de la poliţie, toate acestea contribuiseră ca să mă distrugă. Mergeam pe străzi, târând greu picioarele. Recunosc, sufeream pentru că eram un copil rău şi încăpăţânat. Când îmi intra în cap un gând mă ţineam numai de el.

M-am simţit deodată sănătos, durerile parcă mi le luase cineva cu mâna, am sărit în sus, repezindu-mă pe cheiul gârlei spre Cotroceni. Mă duceam la Facultatea de medicină. Ştiam unde este, pentru că în vară pe acolo mă duceam la stăvilar, ca să mă scald. Am alergat într-un suflet şi, după un drum lung, m-am trezit deodată în faţa clădirii cu porţile de fier. Am tras cu putere de o poartă şi

am intrat, trântind-o cu zgomot. Pentru că mergeam așa repede și sigur, nu m-a întrebat nimeni ce caut acolo. Nu știam pe unde s-o apuc, dar mergeam fără șovăială, convins că voi da peste cadavrul lui Niculae.

Am coborât câteva trepte într-un subsol, fără să întâlnesc pe cineva. Am deschis niște uși, am intrat într-un gang plin cu dulapuri, am urcat alte trepte, iar prin alt gang, am coborât din nou niște trepte, până ce, deschizând ușa unei camere, m-am pomenit ca din senin cu o haită de câini dând năvală peste mine și pornind speriați pe coridoare sau pe ușile pe care le deschideam eu.

Am rămas uimit privind în urma câinilor, care în loc să se repeadă la mine, furioși, din contră, erau foarte mulțumiți.

Erau câini vagabonzi!... Prinși cu arcanul pe stradă și aduși pentru studii ca și cadavrul lui Niculae.

Bănuiam că făcusem o prostie. Nici n-am apucat să mă ascund bine când am auzit o voce care m-a înspăimântat:

— Cine a lăsat ușa deschisă la camera câinilor?...

M-am ascuns după un dulap, lăsând să treacă în fugă o namilă de om care era portarul facultății.

— Alexandre! Grigore!... Ioane!... striga portarul pe ceilalți servitori. Cine a lăsat ușa deschisă?...

Vocile se înmulțiseră, proferând înjurături furioase.

— S-au dus dracului toți câinii!... Vă omoară domnul profesor când o veni...

Rămăsesem strâns lipit de spatele dulapului, înmărmurit de frică. Oamenii se răspândiră prin curte. Auzeam vocile celor care alergau în căutarea câinilor. Așteptam un moment convenabil ca să pot ieși de-acolo. Câteodată mai auzeam pași grăbiți sunând pe coridor. Ca să nu fiu observat m-am afundat mai mult în ascunzătoarea mea. Am întins mâna în întuneric. Acolo dădui peste ceva moale, lânos și imediat auzii mârâitul unui câine. Desigur unul din câinii eliberați de mine.

Neputând ieși afară, se ascunsese acolo. Crezându-se descoperit de urmăritorii săi, animalul încerca să se apere cum putea. Începu să latre din toate puterile. Lătrăturile lui constituiau un pericol destul de mare pentru amândoi. El era să fie băgat din nou la închisoare, iar eu, trimis la poliție, ca hoț, după ce bineînțeles aveam să capăt o bătaie bună.

Disperat, încercai să ademenesc câinele, cu blândeţe. Se vede că era sătul de blândeţea oamenilor, fiindcă nu se lăsă convins, a început să latre mai tare. Pericolul se mărea deci, pentru amândoi.

Atunci făcui un gest eroic: întinsei mâinile şi-l apucai de bot, înainte de a se putea apăra cu dinţii. Trăgându-l pe genunchii mei începui să-l mângâi duios pe blană, făcându-l să înţeleagă că suntem doi prieteni deopotrivă de nefericiţi. De frică, sau de bucurie, câinele găsi de cuviinţă să urineze în braţele mele. Nu face nimic,mi-am zis. Nu mă gândeam decât la salvarea noastră care trebuia să se producă cât mai curând. Aveam amândoi nevoie de libertate, ca să respirăm aerul străzilor nestingheriţi, să dormim pe sub poduri, încântaţi de mirajul omenirii. Acolo, ascunşi în dosul dulapului, viaţa ni se părea mai mult decât un chin. Nu făcusem nici un rău nimănui, visasem doar că suntem liberi, scăpaţi de prejudecăţile legilor. Eu eram un copil plecat de-acasă, care spera să-şi găsească norocul la oraş, un noroc provocat prin munca mea de servitor, vânzător de ziare, ca să pot învăţa carte şi să ajung învăţător în satul meu. Ca om, eram prăpădit nevoie mare, lihnit de foame, murdar, zdrenţăros, plin de păduchi, dar... visul!, visul era întreg şi nealterat. Tot la o şcoală micuţă în satul meu mă gândeam. În preajma unor copii de ţărani, învăţându-i carte, trezindu-i la o viaţă aleasă. Visam să fac reforma şcolii din satul meu. Mă gândeam să-i lărgesc curtea, să plantez pomi umbroşi, să înşir ronduri multe de flori pe lângă garduri.

Dar câte nu visam!

Câinele din braţele mele visa şi el, tremurând de foame, de frig sau de frică. Cu părul lui stufos, cu urechile late şi blegi, cu botul ascuţit, plin de noroi şi urduros pe la ochi, părea a fi şi el un câine venit de la ţară. L-a adus, desigur, stăpânu-său în urma carului, ca să-i păzească boii când dormea el. Mirajul oraşului l-a ameţit şi pe câine. În curtea vreunui han l-a tentat mirosul de friptură cu cimbru şi şi-a închipuit că străzile oraşului sunt pline cu asemenea bunătăţi. Îşi văzuse visul cu ochii, el care n-a gustat în viaţa lui o bucată de friptură la grătar. Dar prost şi

nătâng ca oricare suflet bun de la țară, s-a lăsat prins de arcanul unui hingher asasin.

«Frate Grivei, sau cum te-o fi chemând!... E mult mai grea viața decât ne-am închipuit-o noi la țară. Să vedem cum scăpăm de aci!...»

Se lăsase seara. În sfârșit, trebuia să vină o noapte, după atâtea ceasuri lungi cât zece mii de ani!...

Întâi m-am gândit să scap câinele. În coridorul unde eram ascunși se afla un rând de ferestre care dădea într-o grădină. Am cercetat cu ochii grădina. Fundul ei ducea până într-un câmp de la marginea orașului. Auzisem până atunci fluieratul trenurilor care treceau prin apropiere. Încet de tot, fără un pic de zgomot, am deschis fereastra și am dat drumul câinelui în grădină. El nici n-a crâcnit, m-a înțeles. S-a mai uitat o dată la mine și-a șters-o hoțește prin buruienile uscate. Am încălecat pe fereastră voind să-mi iau valea și eu după câine.

Tocmai atunci mi-am adus aminte că venisem pentru ceva acolo. Parcă l-am văzut pe Niculae privindu-mă mustrător.

«Fugi de mine, frate Apostol? Adu-ți aminte că te-am oblojit cu cârpe ude o noapte întreagă în beciul poliției...»

Mâhnit peste măsură de nerecunoștința mea, îndurerat până la lacrimi, am pornit spre fundul coridorului, am deschis o ușă, care dădea într-o cameră slab luminată de un bec electric.

Acolo am scos un țipăt îngrozit în fața celor ce se înfățișau privirilor mele.

Capitolul XIV

Atras de ţipătul meu, un bătrân servitor veni şi mă găsi leşinat în sala de disecţie.

— Te-ai speriat de un mort! Morţii nu-ţi mai pot face nimic rău. Mai cu seamă morţii ăştia, amărâţi.

Bătrânul şedea alături de mine pe o bancă. Mă crezuse pe cuvânt că nu eram hoţ. Era obişnuit cu astfel de «cazuri». De multe ori i se întâmplă ca să dea peste un străin care intra imprudent în sala de disecţie. Oricine ar fi putut leşina, văzând cadavrele omeneşti aruncate pe mese, aşteptând să le vină rândul la ciopârţit. Cu mine se întâmplase la fel. Prima lui grijă a fost să mă trezească din leşin. Avea la îndemână tot ce-i trebuia. Pe urmă mi-a vorbit despre medicină şi despre nevoia pe care o avea ştiinţa, de cadavrele vagabonzilor.

— Ai dreptate, i-am răspuns eu, dar mă doare când ştiu cine este mortul acesta.

— Foarte frumos pentru el că şi-a dat corpul progresului ştiinţei...

— Nu şi l-a dat el!... A fost luat cu forţa de la spital. M-au minţit că l-au dus la cimitir, când colo, el era aci...

— Ce are a face!... Creierul lui va fi pus într-un borcan şi etichetat cu numele lui. Poate chiar şi inima...

— Jalnică fericire!... Mai bine ar fi fost dacă trăia... era mai fericit. Ce folos că are să-i odihnească inima în borcan? Fericire mai este asta?

Bătrânul s-a supărat de încăpăţânarea mea, nu suferea să fie contrazis. Aşa erau şi profesorii pe care îi servea. Îi tot da zor cu «progresul ştiinţei» pentru care toată lumea trebuia să moară. Nu am vrut să-l supăr prea tare fiindcă eram doar prizonierul lui. Dar era prea târziu.

— Ia ascultă!... s-a răstit el la mine, ce cauţi noaptea în facultate?

— Nu ţi-am spus că am căutat pe prietenul meu!

— Păi, noaptea? De ce nu te-ai dus ziua la cancelarie?

— Sunt aici din timpul zilei.

— Şi unde ai stat până acum?

— Ascuns după un dulap.

— Mi se pare că tu ai dat drumul la câini, la vremea prânzului?

Asta îmi mai trebuia! Aveam ocazia să mă duc din nou la poliţie şi, poate, să mă reîntorc la facultate, în situaţia lui Niculae. Era nevoie de un mare curaj ca să pot trece greul acesta. L-am avut. Am profitat de ocazia că bătrânul aştepta răspunsul meu privind în jos şi dintr-o singură lovitură a braţului meu l-am îmbrâncit cu scaun cu tot peste un vas mare, plin cu ciozvârte de om. L-am mai auzit înjurând furios când trecusem de uşă. Din coridor am sărit în grădină pe aceeaşi fereastră pe care dădusem drumul câinelui cu puţin timp înainte. Din grădină am trecut într-un loc viran şi, de acolo... ţin-te fugă!...

Fugeam!... De cât timp fugeam n-am putut să-mi dau seama, Dar ştiu că fugeam fără speranţa sau puterea de a mă opri vreodată. Alergam din blestem, lăsând în urmă străzi după străzi. Aveam să mă opresc doar atunci când aş fi simţit că mă sfârşesc de oboseală.

Dar nici oboseala nu avea de gând să mă oprească. Fugeam fără sfârşit şi ţintă. De ce fugeam? Pentru că în urma mea auzeam bătând noroiul ca şi mine urmăritorii mei. Erau mulţi de tot. Dar lucru ciudat!... fugeau la pas cu mine fără să mă prindă sau să strige în urma mea. De la un timp mi se părea că într-adins fug astfel, ca să mă chinuiască. Voiau desigur, să mă vadă ostenit şi apoi

lungit mort în noroiul străzii. Pe urmă le-ar fi fost ușor să mă ducă plocon studenților ca să mă ciopârțească alături de Niculae.

Oameni bestiali!... mă gândeam eu. Măcelari de la Facultatea de medicină!...Ah, unde era Jack Spintecătorul, să mă răzbune?! Căci cine altcineva s-ar fi interesat de mine? Popa Ștefan sau popa Dobrică?... Habar n-aveau ei de soarta mea!... Adio mamă!... Adio tată!... Voi n-o să știți că știința a progresat prin mine. Măcar de v-ar spune cineva că am murit, cel puțin pentru binele omenirii. Voi n-o să folosiți nimic, pentru că voi luați, la cinci ani, o dată, sare amară...

Prost mai eram!... Fugeam ca un nebun!... Cum dracu n-am băgat de seamă că nu mă urmăreau oameni, ci câinele pe care îl scăpasem de la Facultatea de medicină!.. Labele lui plescăiau prin băltoace. Bietul câine!... Disperat, sărmanul, a trebuit să facă un efort ca să-mi iasă înainte, lătrând. Ghicise spaima mea.

M-am oprit, hohotind de bucurie și de necaz.

— Ce-i cu tine, mă, câine vagabond!?... Unde ai fost până acum?... l-am întrebat eu, luându-l în brațe.

Prima lui grijă a fost să mă lingă pe bot. L-am lăsat să facă ce voia.

Capitolul XV

Cred că vagabonzi sunt numai visătorii. Sau niște visători întârziați. Poate, chiar se nasc întârziați. Oameni care din copilărie își formulează un vis de care se agață toată viața și ajung la bătrânețe obosiți de speranțe. La urmă mor învrăjbiți de neputință. Pentru că un vis nu se poate realiza într-o viață de om. Mai presus de ce ne închipuim noi că este un vis, mic și personal, el este idealul incomensurabil care aparține comunității umane. Credem noi că se poate realiza un dram de fericire personală în mijlocul durerilor și suferințelor celor mulți! În realitate lucrurile se petrec cu totul altfel și alături cu visul nostru. Nu ținem seama că a visa înseamnă a ridica masa întreagă de visători, a înțelege tot mai profund adevărul și că ne complicăm tot mai mult obiectivul gândirii noastre.

Un om care năzuiește să aibă bicicletă, mai târziu dorește o motocicletă, mașină sau avion. Cel care rămâne la bicicletă, n-a fost visător. A fost un egoist mărginit la persoana sa. Visul ne rafinează pentru lupta cea mare. Tot ce ni se pare mare la început, începe să-și piardă valoarea cu cât înaintăm spre realizarea lui. Ce caraghioasă mi se pare o bicicletă, după ce am realizat-o ca obiect, nu ca idee.

Astfel cugetam ceva mai târziu, după ce m-am convins că visez.

A doua zi m-am dus la domnul Blum anticarul, urmat de câine. I-am povestit toată întâmplarea şi i-am cerut un sfat. Simţeam că după capul şi mintea mea nu mă mai puteam conduce. Ningea cu fulgi mari de zăpadă, leneşi, moi ca puful. Eu eram la adăpost într-o firidă a dulapului cu cărţi. Domnul Blum stătea afară pe trotuar, în palton, cu căciulă şi şoşoni.

— Ce pot să-ţi fac eu, băiete? Te-aş opri la mine, dar ce să facem amândoi, aci? Iarna, cărţile vechi nu merg. Am şi eu atâtea guri de hrănit, acasă. Pe lângă toate astea ţi-ai mai luat şi sărăcia asta de câine pe cap. Câine îţi trebuia ţie acum?...

— Nu vrea să mă părăsească, domnule Blum!...

— Te-o fi iubind, săracul... I-ai scăpat viaţa. Dar trebuie să-i dai de mâncare...

Câinele se înfunda tot mai mult la picioarele mele, simţind că vorbeam de el. Toată noaptea mă gândisem cum să-i pun numele.

— Cel puţin l-ai botezat? m-a întrebat domnul Blum.

— Da, i-am pus numele Robu.

— Bine că ai scăpat de o grijă.

După ce mai şezui vreo două ceasuri acolo, timp în care domnul Blum a putut să facă safteaua de dimineaţă, mă pregătii să plec. Mă cam încălzisem în firida dulapului şi somnul începuse să mă chinuiască. Ba chiar adormisem de vreo două ori. Domnul Blum se apropie, hotărât.

— Ţine, îmi zise el, întinzându-mi câţiva gologani. Mai treci pe aci, poate am să-ţi fac rost de un stăpân. Am să mă duc la nişte prieteni, să văd dacă nu au nevoie de un băiat ca tine...

Am jurat în momentul acela să-i port domnului Blum veşnică recunoştinţă. Bunătatea acelui om mă emoţiona profund. Am pornit hotărât să nu uit niciodată acest gând. În urma mea mergea Robu.

Sărmanul câine! Cât de inteligent era!...

Când am cumpărat pâine, el a refuzat îndărătnic bucăţica rezervată lui. Nu s-a atins de ea, deşi era tot aşa de flămând ca şi mine. Înţelesese că n-aveam de unde să-i

dau. S-a priceput să-şi dibuiască singur hrana. Când ne plimbam amândoi pe străzi, avea grijă să intre prin curţile deschise, de unde nu se putea să nu revină cu ceva de mâncare. Răscolea lăzile de gunoaie, cerceta magaziile sau camerele pe care le găsea deschise, ce mai făcea nu ştiu, dar măcar un os aducea în gură. Până ce se sătura. După aceea mergea strict în urma mea şi nu voia în ruptul capului să treacă alături de mine.

Băteam străzile împinşi de acelaşi instinct: foamea! şi înfricoşaţi de acelaşi gând: poliţia! Unde zăream un om îmbrăcat în uniformă, paşii noştri se iuţeau de la sine. Păream grăbiţi, porniţi la o treabă foarte importantă, alergam îngrijoraţi de nerăbdarea cuiva care ne-a trimis să aducem ceva urgent. În faţa sergenţilor de stradă pe care îi descopeream pe negândite, adăpostiţi de viscol prin colţurile caselor, inventam fraze de circumstanţă: «Hai, Robu!... Hai repede că ne aşteaptă acasă domnul Gheorghe cu răspunsul!... Nu te mai uita în stânga şi în dreapta!»...

Sergenţii zâmbeau încrezători în minciunile noastre, iar unii dintre ei încercau să-l lovească în glumă pe Robu, cu bastonul de cauciuc. Robu se ferea, sărea în jurul meu, lătrând vesel. Totdeauna era mai sătul decât mine şi mai bine dispus. Eu căzusem într-o stare de disperare amară. Când aveam o clipă liberă de meditaţie, îmi simţeam ochii lăcrămând fără să vreau. Mă simţeam de asemenea dezarticulat, cu membrele parcă gata să se desprindă de corp, şi eu gata să cad la pământ, istovit pentru totdeauna, fără putinţă de a mă mai ridica. Robu avea grijă să mă trezească din amorţeală, punând o labă pe piciorul meu. Nu era nici el mai breaz decât mine. Blana lui lăţoasă era plină de noroiul care îi atârna în ţurţuri îngheţaţi. Pe la ochi îi mai jumuleam eu noroiul ca să poată vedea, dar încolo era încărcat de ţurţuri ca o cişmea.

Noaptea, eu dormeam la Azilul de noapte, iar pe Robu îl duceam sub taraba domnului Blum, care era aproape de azil. Mai de milă, mai de silă, mă primiseră să dorm acolo. Eram obligat să aduc în fiecare seară unui servitor un pachet de tutun negru. Dimineaţa mă aştepta la uşă

câinele, ca să reluăm colindul. Uneori îmi venea rândul la curățenia azilului. Atunci căpătam mâncare și nu mai dădeam tutunul servitorului. Robu mă aștepta peste drum de azil, pe cheiul Dâmboviței nemișcat până ce ieșeam. Știa că aveam grijă și de mâncarea lui.

Pe la Blum nu mă mai duceam decât foarte rar, de teamă, de a nu-l obliga să mă ajute. Îl vedeam adeseori măsurând trotuarul din fața gheretei cu cărți, sau încălzindu-se la o căldare cu jar. Însă, într-o dimineață a venit el la mine. Tocmai spălam cimentul și eram cu mâinile roșii-vinete de răceala apei. Știa că mă adăposteam la azil.

— Te-am mai căutat o dată, mi-a spus domnul Blum. Ți-am găsit un stăpân.

Peste drum de ghereta lui Blum, într-o piață mică, se afla ghereta unui fotograf. Patronul avea nevoie de un băiat ca mine.

— Ai să înveți o meserie bănoasă, mă asigură d. Blum.

Am fost fotograf numai cu numele. Patronul m-a angajat ca ucenic, ca să nu-mi plătească leafă. Atribuția mea era să stau toată ziua în ger, la ușa barăcii și să trag oamenii de mânecă, asigurându-i că înăuntru se afla «Pozarul regelui». Chiar firma barăcii era: «La fotograful curții regale». Ca dovadă, fotografiile regelui și reginei se aflau în «vitrine».

În fiecare zi mă alegeam cu înjurăturile și îmbrâncelile trecătorilor care numai gust de fotografiat nu aveau. Când gura mea înceta o clipă cu recomandările, patronul ieșea furios în ușă și începea să mă ocărască..

Câștigul meu a fost că din prima zi, patronul, domnul Sevastian, m-a îmbrăcat de sus până jos cu haine de ale lui. Erau niște zdrențe, dar eram fericit cu căldura lor. Ghetele erau și ele vechi, totuși bune, pentru că ele erau mari și le îndopam cu cârpe.

Bine ar fi fost dacă domnul Sevastian nu mai avea alături încă o «prăvălie». Era baraca pentru «dare la semn». Cât de nefericit eram eu, pe lângă «fericiții» care reușeau să împuște «ouăle» spânzurate în aer, «păsările», «toboșarul», «cucul», sau să scoată «mireasa» din «altar». Aci mâncam și bătaie. În zilele mai calde de iarnă, domnul

Sevastian deschidea baraca cu puşti. Ridica perdeaua din faţă şi trecătorii şi lumea de gură-cască se îmbulzeau să-şi piardă vremea privind la panourile exhibate acolo. Era de ajuns ca unul singur să încerce o pușcă pentru ca restul să se strângă orbeşte în jurul lui. Nici o puşcă nu era mai de Doamne ajută, toate erau vechi şi stricate. Un trăgător bun înţelegea de la început că «glonţul» o lua în altă parte decât unde ochia el. Dar veneau ochitori proşti care se încăpăţânau să scoată afară sau să provoace cucul să cânte. În nici un caz nu era posibil ca ochitorii să-şi vadă dorinţa împlinită, deoarece mecanismele marionetelor erau stricate. Dar din când în când, trebuia să se producă evenimentul acesta. Altfel pleca clientul după câteva trageri. Eu trebuia să mă duc în dosul panoului şi să trag de sfoară în clipa când «vânătorul» improvizat «ochia». Dar eu din dosul panoului nu ştiam în cine ochia. Astfel că în timpul când trăgea în **mireasă,** cânta **cucul** care era în partea opusă miresei, sau ieşea mireasa când ţintea pe **pădurar.** Gafa era vizibilă.

Atunci venea domnul Sevastian şi mă lua la palme. Grea palmă mai avea!... Clientul pleca supărat şi firma «autorizată de onor ministerul de război» era ameninţată să-şi piardă reputaţia.

Noroc că domnul Sevastian era ocupat mai des în «laboratorul» fotografic, lăsând în locul lui pe nevastă-sa, care se pricepea să tragă sforile în dosul panourilor. Eu ieşeam în faţa barăcii, îndemnând publicul cu disperare: «Exersaţi arma şi mâna pentru patria română!... Aci, la pozarul curţii regale!»...

În felul acesta mai mergea!...

Capitolul XVI

Cât despre Robu, el, sărmanul, o ducea mai prost decât mine. Domnul Sevastian nu-mi permitea să am un câine.

«De câine ai tu nevoie, amărâtule!?» îmi striga el supărat. «Nu eşti tu destul o javră pe capul meu?»... Nu-mi dădea voie să strâng pentru câine, nici măcar resturile de mâncare pe care le aruncam la gunoi. Bietul câine, nu mânca nimic toată ziua. Se aşeza de dimineaţă lângă un gard peste drum şi nu se mai ridica ore întregi. Ne priveam amândoi, îndureraţi. Era între noi o înfrăţire prin situaţia noastră atât de amară.

El nu se îndura să plece, eu nu mă înduram să-l iau la goană. Eram sigur că dacă l-aş fi gonit, ar fi plecat, dar cu un abur de tristeţe în ochi. Numai la gândul că ar fi putut să mă creadă duşmanul său, îmi venea să plâng. Şi totuşi, trebuia să-i fac un rost mai bun căci, după o lună ajunsese umbra celui de altădată. Pâinea pe care i-o dădeam zilnic, o bucăţică din raţia mea, nu-l hrănea nici cât să-şi ţină zilele. Abia se ţinea pe picioare când se apropia de mine. Nu ştiam ce să fac să-l salvez. El trăia cu speranţa că vom porni din nou hoinari. Îi citeam în privire această dorinţă. Cum aş fi plecat şi eu!... Dar unde? În fiecare zi repetam această întrebare, de sute de ori.

Au şi câinii noroc, mai mult decât oamenii. Robu a fost un câine norocos. Numai că norocul la el venea, totdeauna, în ultima clipă, după un lanţ întreg de suferinţe. Cu noroc scăpase de moarte la Facultatea de medicină, aşa a scăpat şi de data aceasta.

Într-o dimineaţă l-am găsit înzăpezit lângă gard. Eram sigur că murise sub giulgiul alb al zăpezii. Am luat repede o mătură şi am dat la o parte zăpada de pe el. Nu murise, dar nici mult nu mai avea. M-a privit îndurerat, voind parcă să-mi spună un jalnic adio. A lătrat slab la mine, aşa cum făcea totdeauna ca să-mi arate dragostea. Voia să-mi spună că nu mai putea trăi. Ochii lui erau goliţi de orice lucire.

— Iartă-mă frate Robule! i-am spus eu. Am mâini, inimă, cap şi suflet, dar toate nu sunt bune la nimic, azi, când tu eşti gata să mori...

Pe stradă trecea un lăptar cu un faeton pe două roate. Omul mergea pe jos, susţinând calul să nu alunece pe caldarâmul îngheţat. Era bine dispus şi îndemna calul, cu vorbe de duh:

— Di, di, calule, di... până acasă n-oi plesni!...

Auzindu-i vocea, Robu a ridicat capul cu o mişcare vioaie, pe care n-o mai bănuiam la el. S-a ridicat în primele două picioare şi a privit spre lăptarul din drum. A scos îndurerat un urlet, făcând sforţări să se ţină drept. Lăptarul, atras de urletul câinelui, a privit spre noi. A recunoscut câinele şi l-a strigat:

— Corbu!...

L-am văzut pe bunul meu prieten pornind cu capul în jos spre lăptar, foarte supus. Lăptarul s-a aplecat şi l-a mângâiat.

— Unde ai fost măi Corbule?...

Îşi regăsise stăpânul după atâta vreme. Nu puteam decât să mă bucur. Am vrut să vorbesc ceva, dar n-am mai putut. Simţeam în mine o durere, o bucurie şi o tristeţe adâncă. Ţăranul, după ce a pus câinele în faeton, s-a uitat spre mine, spunându-mi:

— E câinele meu. S-a luat după mine la oraş. Într-o zi s-a rătăcit.. Unde o fi stat până acum, Dumnezeu îl ştie.

Pe urmă a plecat, nedumerit de tăcerea mea. Faetonul a pornit rostogolindu-şi roţile pe stradă. În urma lui mă

simţeam tot mai singur. Ai scăpat Robule... sau Corbule!... Dar eu?... Adio, mă!... Adio!...

Şi cu toate astea m-am pomenit într-o zi cu Corbu intrând furtunos în baraca fotografică. Era gras şi frumos. Când l-am văzut, am rămas trăsnit. Noroc că domnul Sevastian nu era acolo ca să-l vadă cum răsturna toate din drumul lui ca să poată sări în braţele mele. În uşă, stăpânul său, ne privea râzând.

— N-am putut să-l mai las acasă, vorbi lăptarul, de câte ori plecam, urla în urma mea...

Atunci am povestit lăptarului cum am dat peste câinele lui.

— Câine credincios!... a rostit el.

Pe urmă mi-a dat o cană cu lapte. De atunci nu l-am mai văzut pe Corbu.

Capitolul XVII

Acesta este ultimul capitol al vagabondajului din adolescența mea. Aci avântul meu a fost străpuns de o săgeată veninoasă și înfrânt. Tinerețea și visurile mele au intrat într-un mormânt plin de viermii deznădejdii. M-am îngropat într-o casă, casa anticarului Blum. Casă curată, dar tocmai bună pentru mormântul năzuințelor mele.

Într-o dimineață de aprilie când iarba încolțea pe malurile Dâmboviței, Blum m-a oprit în loc și mi-a zis întristat de halul în care mă aflam:

— Văd, suferi grozav la domnul Sevastian?...

— Sufăr, domnule Blum!...

— Nu-ți dă să mănânci destul?

— Dacă ar fi numai atât, dar mă bate toată ziua.

Palmele domnului Sevastian atinseseră cifra de zece, cincisprezece pe zi, iar sărbătoarea, când se lucra mai intens, se urcau până la douăzeci. Eram slab și uscat ca o umbră, încât uneori cu o palmă reușea să mă trântească la pământ. Dormeam pe scândură goală și mă acopeream cu o cergă făcută din zdrențe.

— Bine, a spus domnul Blum, du-te acolo că am să vin și eu imediat.

Ceva mai târziu a apărut pe ușă, fără să dea bună ziua.

— Vecine, s-a adresat el către Sevastian, ești mulțumit de băiatul ăsta?

Jupânul era un om posac şi se supăra din orice lucru.

— Nu sunt — a răspuns el — să ţi-l iei înapoi, dacă ai nevoie de el...

De altfel era foarte mulţumit de mine, aşa spunea la toţi, dar încăpăţânat, domnul Sevastian, nu suferea să fie contrazis. Nu-l costa aproape nimic întreţinerea mea. În schimb îi făceam toate treburile ca şi un lucrător plătit cu leafă.

— Vorbeşti serios?

— Foarte serios.

— Va să zică pot să-l iau?

— Treaba dumitale!

Domnul Blum mi s-a adresat mie:

— Să-ţi iei tot ce ai aci şi să treci la mine.

Of, cât de larg mi se desfăcuseră băierile sufletului!... Nu mă aşteptam ca eliberarea mea să sosească aşa de simplu. Mă crezusem rob pe toată viaţa şi credeam că nici mort nu aveam să scap de palmele domnului Sevastian. Nici nu ştiu cum mi-am strâns catrafusele şi cum am ieşit ca un disperat pe uşă. Aş fi fost în stare să mai rabd vreo duzină de palme.

Ajuns la el, Blum mi-a vorbit:

— N-am avut ce-ţi face pe iarnă, am şi eu o casă grea. Te-am trimis la vecin crezând că ai să înveţi o meserie: Văd şi eu că am greşit. Rămâi aci, am vorbit şi cu nevasta, e de aceeaşi părere cu mine. Şi anticăria este o meserie. Cum îţi place cartea, ai să te acomodezi uşor cu ea. Poţi citi cât vrei când eşti liber, eu n-am să te opresc. O să-ţi dau şi o leafă din care să-ţi cumperi câte ceva. Pricopseală mare nu va fi, dar n-ai să fii bătut şi înjurat ca la Sevastian. Am nevoie de un băiat mai dezgheţat şi cu vederea bună. Pe mine nu mă mai ajută ochii, port ochelari şi buchisesc greu titlurile cărţilor...

Acasă, cucoana Raşela, soţia domnului Blum, mi-a dat un pachet cu rufe şi m-a trimis la baia Meltzer.

Alt om am devenit intrând în casa anticarului Adolf Blum. Pentru că, trebuie să recunosc, acolo am dat peste nişte oameni cu totul de altă calitate decât cunoscusem eu până atunci. Oameni buni. Domnul Adolf avea un băiat, Ricu, de şaisprezece ani, şi o fată, Rozalia, de treisprezece.

Amândoi erau elevi la un liceu al Comunității israelite. Acești doi copii erau singurii care mai rămăseseră din doisprezece câți dăruise cucoana Rașela soțului ei, Adolf, timp de treizeci de ani. Familia Blum cunoscuse etape diverse în viața sa, unele rele, altele bune, dar mai multe rele decât bune. Pe vremuri domnul Blum fusese negustor înstărit, dar nenorocirile abătute asupra casei sale îi nimiciseră averea, silindu-l în cele din urmă să deschidă anticăria de cărți cu care își întreținea familia. Un singur noroc mai avea: era proprietar pe o biată coșmelie din mahalaua Vitan. Dar cu toate astea, mizeria mocnea în casa anticarului prin unele colțuri. Mi-am dat seama, din prima zi, că intrarea mea în mijlocul acestei familii cinstite, însemna încă o greutate, chiar simțitoare și că trebuia să ajut, prin puterile mele, ca greutatea să fie suportată cât mai ușor.

Mi-am încâinat sufletul, mi-am încordat puterile, am dat visurile uitării și cu dispreț suveran pentru toate frumusețile pământului, pe care le simțisem prea puțin până atunci, am început să trăiesc cu ochii închiși numai pentru cercul strâmt în care sălășluiam. Suferințele mă maturizaseră. Acolo, în casa noului meu stăpân am cunoscut primii fiori ai omeniei, fiorii tinereții, zbuciumul sufletesc mărginit la o singură experiență și adevărata căldură pe care o simți la un alt suflet care ți se apropie. În casa anticarului am intrat aproape ca un fiu adoptiv sau ca al cincilea suflet în familie. Fericirea lor nu era cu prea mult mai mare ca a mea. Eram cu toți niște oameni săraci, uniți într-un singur gând: să învingem greutățile vieții. Eu și domnul Adolf eram producătorii, iar toți ai casei erau consumatorii. Ne unea același gând, aceeași pasiune. Când plecam dimineața la ghereta cu cărți, ceilalți ne urau: «Câștig bun să vă dea Dumnezeu!»...

Era o mândrie pentru mine când câștigul ieșea mai ridicat, ca de obicei. Eram tânăr, ușor la deplasări, alergam uneori toată ziua pe la diferiți clienți, duceam sau aduceam cărți. Nu mai așteptam să vină clienții la baracă. Mă obișnuisem cu vagabondajul. Mergeam din birou în birou, pe la funcționarii comerciali, pe la fabrici, ofeream

tuturor cărți bune și ieftine. Cu ocazia asta descopeream pe alții care voiau să cumpere cărți.

Domnul Adolf obișnuia să spună acum: «Merg treburile mai bine de când avem pe Apostol». Iar cucoana Rașela ofta mulțumită: «Dumnezeu să-i dea sănătate». Seara la masă erau mâncăruri mai bune, prăjituri și câteodată vin.

Primul an am mâncat separat de ei. La niște sărbători din anul următor am fost invitat la masa lor. De atunci am mâncat împreună.

De aceea spun că mă consideram un membru al familiei lor. Religia nu ne-a despărțit niciodată. Nu avusesem ocazia să aflu care este deosebirea religioasă dintre mine și ei. Veneam de la țară. Acolo nu auzisem de existența altor religii, în afară de cea creștină. Știam de un Dumnezeu la care ne rugam cu toții. În casa domnului Adolf veneau copii creștini ca să învețe lecțiile laolaltă cu copiii lor. Deosebirile de viață ce-mi apăruseră la început le puneam pe seama ciudățeniilor orășenești. În casă, față de mine vorbeau românește. Uneori chiar evrește. Dar și domnul Steriade vorbea în familie grecește.

Libertate aveam destulă, după închiderea barăcii și duminica. Nimeni nu-mi cerea socoteală pe unde am umblat sau ce am făcut. Mâncarea mea mă aștepa, caldă, pe mașina din bucătărie.

Dar cea mai minunată libertate era aceea că puteam să citesc orice carte voiam. Astfel mă înfruptam cu nesaț din sutele de cărți din baracă. Puteam să citesc orice. Asta era cea mai mare libertate. Ziua alergam pe străzi, citind, iar noaptea întins pe pat la lumina lămpii No. 5, citeam, citeam fără alegere toate cărțile cumpărate de la cei care se plictisiseră de ele. Erau unele cărți cu care domnul Adolf nu avea ce face, cărți care nu aveau nici început nici sfârșit, sau cărți în mai multe volume, desperecheate. Aceste cărți le depozitam în cămăruța mea. Începusem să-mi iau aere de gânditor, păream tot mai visător, și vocabularul meu se îmbogățise cu cuvinte alese. Nu purtam cravată, mă jenam. Dar într-o zi văzând chipul impozant al lui Eminescu, am rămas încântat de cravata lui. De atunci m-am hotărât să-mi procur și eu o cravată,

cel puţin pentru zilele de sărbătoare. Am strâns bani în acest scop. Când socoti că am destui, am împărtăşit gândul meu lui Ricu. El mi-a făcut rost numaidecât de o cravată. Pe urmă am lăsat să-mi crească părul mare, tot ca Eminescu. Partea proastă era că nu aveam curajul să apar cu cravata la gât în faţa celor din casă. Duminica puneam cravata pe stradă, fiindcă în casă mi-era ruşine s-o pun.

Văzând atâtea schimbări, domnul Adolf a zâmbit. Zâmbea şi nevastă-sa. Zâmbetul lor era cam vizibil şi se repeta cam des. Eu roşeam de hazul care se făcea în jurul meu. Într-o seară Rozalia a întrebat supărată, văzându-i pe ceilalţi râzând de mine fiindcă mă auziseră spunând un cuvânt radical:

— De ce râdeţi?

— Noi nu râdem de el, s-a scuzat domnul Adolf, dar de ce vorbeşte aşa de caraghios? Şi de ce poartă părul mare? Ce, el este poet?

Eram într-o cameră de alături şi auzeam discuţia. Am auzit clar cum Rozalia a răspuns:

— De unde ştiţi că n-are să fie?

— Să dea Dumnezeu să fie! a răspuns coana Raşela. Noi ne-am bucura să iasă din casa noastră un poet!...

De atunci gândul meu s-a îndreptat către Rozalia şi mi-am simţit inima bătând cu altă palpitaţie ca până atunci.

Copiii domnului Adolf mi-au fost buni prieteni. De la început m-am simţit lângă ei ca alături de copiii din satul meu. M-au atras cu preocupările lor şcolăreşti. Trăiau o viaţă pe care o năzuisem şi eu. Ei m-au înţeles. Felul cum jinduiam după o carte i-a făcut să înţeleagă că eram un copil nedreptăţit faţă de însuşirile mele. Când am intrat în casa lor, visul meu era înmormântat. Mi-l înmormântase palmele lui Sevastian între panourile lui pocnitoare. Refăcut lângă aceşti doi copii, văzând frigurile şcolare prin care treceau ei, s-a dezvoltat în mintea mea o durere vie, aspiraţiile de pe vremea când eram copilul bisericii părintelui Ştefan. «Popă, sau învăţător!?»...

Când luam o carte de şcoală în mână, tremuram. Încet-încet, m-am insinuat pe lângă cei doi copii ca să nu

mă alătur de ei. Seara luam, lângă ei, parte la lecţiile de istorie, de gramatică, făceam împreună combinaţii geometrice, descifram notele muzicale, împărţeam continentele geografice şi ne sileam în trei, dar numai în trei să aflăm diftongii latini, francezi şi germani.

Ani de zile au fost doi elevi cu trei capete. Pe masa din bucătărie, care era şi sufrageria şi odaia de lecţii a copiilor, puneam la cale lovituri pentru şcoala lor şi concepeam lupte noi. Învingeam întotdeauna pentru că puneam în totul pasiune.

Eu îi ascultam la lecţii pe fiecare, le puneam note şi le evidenţiam calităţile. Ricu avea înclinaţii funcţionăreşti, visa să ajungă «expert-contabil» la o fabrică de ţesătorie, în locul unui vecin al lor. Rozalia înclina spre muzică, poezie şi limbă engleză. Spera să dea concerte de pian şi să danseze la Londra unde aveau un unchi bogat. Amândoi se întreceau să-mi facă făgăduieli. Eram purtat de la Londra la Bucureşti în fiecare zi, fără vreo îndeletnicire precisă. Nu vedeau un rău în faptul că învăţam alături de ei, toate lecţiile lor, ci li se părea lucru firesc.

După vreo patru ani le devenisem indispensabil, nu mai puteau să ia nici o hotărâre fără concursul meu. În fiecare seară eram aşteptat cu vreo problemă care trebuia rezolvată numai în trei. Cucoana Raşela mai protesta de formă: «Ce aveţi cu el? Oare el merge cu voi la şcoală?»... Dar numai de formă, pentru că tot ea mă îndemna după masă: «Du-te repede la copii că au nevoie de tine».

Nevoie aveam eu de ei. Învăţam liceul fără să-mi dau seama. Devenisem şcolarul silitor din clasele primare, iubeam pe profesorul de franceză pe care îl iubea Ricu, uram pe cel de germană care o persecuta pe Rozalia, mă revoltam contra tramvaielor care întârziau la ora de intrare în şcoală, luam parte la toate manifestările de bucurie sau de tristeţe din liceu.

Capitolul XVIII

În felul acesta trecea an după an. Devenisem un tânăr voinic şi plin de sănătate. Munca pentru mine era o simplă plăcere şi o îndeplineam uşor. Doninul Adolf lăsase pe seama mea toate treburile, sigur că le îndeplineam tot aşa de bine ca şi el. Treburile mergeau foarte bine, nimic nu ne-ar fi îndemnat la despărţire.

La ţară în familia mea se produseseră câteva schimbări. Puţin după ce se măritase o soră a mea, tata căzuse dintr-un pom în care se urcase beat şi rămase cu amândouă picioarele frânte. Nu mai putea să fie de nici un folos casei. De atunci aveam grijă să le trimit regulat un ajutor din ce câştigam eu. Din cauza nenorocirii tatei, am fost scutit de a mai face armata.

Ricu mai avea un an ca să termine şcoala superioară de comerţ. Rozalia era în ultimul an al liceului. Ocupat cu cursurile serale, Ricu părăsise reuniunile noastre, venea acasă pe la 11 noaptea. Mai avea şi un serviciu la o fabrică de textile unde năzuia să ajungă expert-contabil. Numai în zilele de sărbătoare ne vedeam mai mult. Dar şi atunci nu aşa de mult pentru că îşi făcuse alţi prieteni cu firea cărora eu nu mă împăcam. Îmi plăcea mai mult să trăiesc retras, seara acasă, sau duminica pe câmp, singur, totdeauna cu nasul în cărţi. Sufleteşte eram îndurerat. O iubeam nebuneşte pe Rozalia. Tot astfel mă iubea şi ea pe

mine. Mi-a spus-o într-o seară, când împins de un îndemn sufletesc, am strâns-o în braţe, în umbra panoului de zorele din faţa casei. Până atunci şezusem amândoi la masă, ea scria lecţiile, eu citeam Istoria universală. Părinţii ei se culcaseră ca de obicei, devreme. Deodată un vânt venit pe neaşteptate ne-a stins lampa lăsându-ne pe întuneric. În acelaşi timp am întins amândoi câte o mână ca să căutăm pe masă cutia cu chibrituri. Mâinile noastre s-au atins şi s-au împreunat pe neaşteptate. Ne-am ridicat în picioare şi ne-am îmbrăţişat tăcuţi şi tremurând. Pe urmă ea s-a desprins din braţele mele şi a fugit în casă.

Trei zile nu ne-am văzut nici măcar la masă. Rozalia mânca înaintea tuturor şi se retrăgea în camera ei, motivând că se prepara de examene. Însă plângea. Când am revăzut-o, după trei zile, era foarte palidă la faţă. Am înţeles că suferea. Am încercat s-o întâlnesc singură spre a vedea de ce suferă, când, dimpotrivă, inima mea bătea de bucurie la gândul dragostei dintre noi. Dar iubita mea se ferea, ocolea ocazia întâlnirilor între patru ochi. De câte ori îi şopteam pe ascuns dorinţa, ea îmi răspundea pe scurt: «nu». Era un «nu» foarte dureros. Niciodată nu se apropia de mine şi nu mă privea drept în ochi. De atunci am început să sufăr şi eu. Nopţi de-a rândul le pierdeam în gânduri şi presupuneri şi nu mai citeam un rând de carte. Seara după ce mâncam, mai mult de formă, pentru că nu mai aveam foame, mă furişam afară şi colindam toate mahalalele capitalei. Umblam hoinar, bătând drumuri necunoscute, aventurându-mă numai prin locuri întunecate. Spre ziuă mă reîntorceam acasă, distrus fiziceşte, decepţionat, revoltat împotriva necunoscutului, cu inima mai aprinsă de dorul Rozaliei. O vedeam în toate femeile pe care le întâlneam în drumul meu şi o simţeam în toate mişcările mele. Mă înnebuneau doar silueta ei, când o vedeam trecând prin casă, sau numai auzul vocii sale.

Schimbarea mea începuse să bată la ochi. Dar nimeni nu presupunea adevărul.

În acelaşi timp eu îmi vedeam conştiincios de treburi. Domnul Adolf era din ce în ce mai mulţumit de munca mea. Nevastă-sa continua să mă laude, se mândrea cu

mine şi la toate ocaziile spunea: «Ferice de fata care te va lua de bărbat!»

Numai sufletul meu tânjea, nelămurit din cauza felului în care se purta Rozalia. Nu aveam pe nimeni căruia să-i spun durerea. Trecuseră câteva luni de când spusesem Rozaliei că o iubesc şi parcă de atunci o pierdusem pentru totdeauna. Nu puteam să mai suport durerea, trebuia să-i vorbesc. Într-una din zile am oprit-o, pe coridor şi i-am spus: «Lămureşte-mă, odată!... ce vrei să faci din mine?»

Ea m-a privit îndurerată, dar zâmbind. De bucurie, mi-a trebuit o mare sforţare să-mi opresc inima să nu iasă din locul ei. Atâtea luni de chinuri pentru un zâmbet îndurerat!...

Dar şi ea suferise în acest timp.

— Am să te caut diseară, mi-a şoptit Rozalia.

În noaptea aceea am auzit paşii Rozaliei alunecând pe zăpada din faţa ferestrei mele. Era iarna. Trecuse de miezul nopţii, în casă ceilalţi dormeau de mult. Am deschis fereastra şi Rozalia m-a cuprins în braţe, rămânând aşa câteva minute. Oftam amândoi, fericiţi. Rozalia plângea.

— Nu mai plânge! am rugat-o eu. De ce ai tăcut atâta timp? De ce nu vrei să ne iubim?...

— Nu se poate! gemu ea. Te iubesc, nu pot trăi fără tine, dar nu se poate!...

— Ce, nu se poate?

— Să afle lumea...

— Pentru ce?

— Pentru că tu eşti creştin!...

Nu m-am simţit niciodată «creştin» faţă de un evreu. Ideea de «evreu» sau cea de «creştin», pe amândouă le-am perceput întâi prin cărţile pe care le-am citit... Nu m-am gândit niciodată la o diferenţă între aceste două noţiuni. Ştiam că Rozalia era evreică, dar dacă inima mea mă îndemna s-o iubesc, de ce trebuia să-mi pun alte probleme, pentru mine fără rost? Am râs de acest motiv care mi s-a părut naiv.

— Mă iubeşti, Rozalia?

— Da!

— De ce te mai gândeşti atunci la religia mea?

— Mi-e teamă de părinţii mei.

Am râs din nou. Era şi firesc să-mi pară lucru de glumă. Plecasem de la ţară la vârsta când prejudecăţile omeneşti nu avuseseră timp să pună stăpânire pe cugetul meu. Scăpasem această ocazie, strecurându-mă printre frământările zilnice ale oamenilor pe lângă care treceam. Ce puteam să am eu cu evreii? Ba, dimpotrivă, domnul Adolf fusese mai bun decât domnul Sevastian.

Pentru ce se temea Rozalia de această deosebire de rasă, când inima ei bătea la fel cu a mea?... N-am putut să pricep teama ei de atunci şi nici un an şi patru luni, cât timp de atunci înainte mi-a repetat îndurerată, pericolul: «Nu se poate!... Eşti creştin!... Eşti creştin!...»

Dragostea noastră creştea vulcanică iar pretextul creştinismului meu care se punea stavilă dragostei mele, mă revolta. O singură posibilitate de salvare ar fi fost: fuga mea singur, sau fuga amândurora. Mă gândesc acum, astfel, atunci, desigur, despărţirea de Rozalia m-ar fi înnebunit, ca dovadă îmi amintesc de gluma pe care a făcut-o domnul Adolf într-o seară, spunând într-o doară, la masă: «Rozalia, ar trebui să pleci la unchiul tău, la Londra».

A fost numai o glumă, pentru că Anglia era gata să-înceapă războiul cu Germania. Cu toate acestea eu şi Rozalia, am îngălbenit imediat de spaimă. În noaptea aceea am stat strânşi în braţe o oră, îngroziţi de gândul despărţirii. Nimic nu ne-ar fi despărţit, nici chiar moartea.

Capitolul XIX

Într-o noapte Rozalia a venit în odaia mea.

— Ascult numai de inima mea, sunt hotărâtă! mi-a spus ea. Nici părinţii, nici Dumnezeu, nu mă pot opri să te iubesc. Sunt a ta, numai de tine ascult!...

— Dar părinţii tăi, Rozalia?

— Dacă ei mă vor huli, atunci nu-i mai socot părinţii mei.

În fiecare noapte, acolo pe întuneric uitam de prejudecăţi, căutam din ce în ce mai mult să ne confundăm sufletele în adâncul mării întunecate din jurul nostru. Ne iubeam, sfidând totul, căutând să ne ridicăm deasupra nimicurilor pământeşti. Am văzut în Rozalia o femeie hotărâtă şi atunci am iubit-o mai mult.

Credeam că părinţii ei vor înţelege uşor dragostea copilului lor. M-am înşelat. În ultimele zile începuseră să bănuiască ceva. Doream amândoi să se afle adevărul. Rozalia începuse să simtă fiorii maternităţii. Într-o seară mi-a spus că mama ei a dojenit-o pentru purtarea ei faţă de mine, fără să bănuiască altceva decât o dragoste ce ar urma să se înfiripe între noi pe viitor. Rozalia îi răspunsese: «Îl iubesc!».

Atât a fost suficient pentru ca familia să se alarmeze. S-a pus în mişcare o lume necunoscută şi pe care n-o bănuisem până atunci. Secretul spus, robeşte. Ne-a robit şi

pe noi prejudecăţile omeneşti. Aproape să ieşim distruşi din frământările celor din jurul nostru. Moartea Rozaliei ar fi fost o fericire pentru părinţii ei, faţă de cele ce făcuse. La început aceşti oameni au pus calcul, pe urmă ură, şi la sfârşit dispreţ.

Într-o zi şedeam la ghereta cu cărţi, discutând cu câţiva clienţi. Nu m-am mirat de fel văzând apropiindu-se de mine un evreu bătrân pe care îl întâlnisem adeseori în casa patronului meu. Precis nu ştiam ce atribuţii are bătrânul în slujba unei sinagogi din cartier. Purta barbă, perciuni şi halat negru, ca toţi slujitorii sinagogilor. Ştiam doar că nu vedea cu ochi buni existenţa mea în casa anticarului. De multe ori mi-a interzis a pune mâna pe unele obiecte din casă.

De la despărţirea de părintele Ştefan n-am mai avut ocazia să mă apropii de un preot, nici ca să mai intru în vreo biserică. Mă îndepărtasem de Dumnezeu fără vreo pregătire specială, numai prin mizeria îndurată. Am sfidat credinţa în Dumnezeu atunci când am părăsit cadavrul lui Niculae în Facultatea de medicină. Alergând noaptea pe străzile noroioase alături de Robu, am ajuns în faţa unei biserici. Nu era nimeni pe stradă, toată lumea se strânsese prin case la căldură. Numai eu, un morman viu de noroi, am ridicat revoltat pumnii spre biserică şi am strigat: «Minciună!»...

Suferinţa mă învrăjbise împotriva lui Dumnezeu!

Preotul evreu îmi cunoştea părerile şi mă sfătuia să citesc cât mai puţine cărţi nelegiuite.

Când l-am văzut apropiindu-se de taraba mea, nu m-am mirat, trecea de multe ori pe acolo şi se oprea să respingă cu o privire de dispreţ, vrafurile de cărţi.

«Acestea sunt pentru proşti!, strigă el, numai proştii şi nebunii pot citi aceste cărţi în care Dumnezeu este batjocorit!... Dacă aş avea o putere dumnezeiască, aş da foc la toate cărţile, afară de cele bisericeşti. Dumnezeu nu a lăsat cuvântul ca să-l batjocorim»...

În ziua aceea s-a apropiat cu totul altfel ca de obicei. Patronul meu era plecat în oraş. Preotul evreu mă luă deoparte şi, punându-mi o mână pe umăr, începu să vorbească prietenește, un mod de a vorbi pe care nu îl

bănuiam la el. Vorbea cald, cu emoţie, voind să mă facă să înţeleg, că mai poate gândi şi altceva afară de frazele tip, pe care mi le înşiruise până atunci.

— Domnule Apostol, începu el, după ce-l asigurai că sunt gata să-l ascult, îţi vorbesc ca unui om, care are mintea întreagă şi e cinstit. Noi, evreii, suntem altfel de oameni, decât dumneavoastră creştinii. Ne rugăm aceluiaşi Dumnezeu, dar strămoşii noştri s-au duşmănit cu strămoşii dumneavoastră.

«Totdeauna evreii au avut de îndurat de la creştini numai necazuri. Noi nu ne revoltăm, pentru că nu suntem în măsură să judecăm oamenii care poate au şi dreptate. Lăsăm pe Dumnezeu să judece şi să pedepsească.

Biserica noastră nu ne dă voie să ne răzbunăm, nici să ne unim prin sânge cu creştinii. La dumneavoastră tot aşa. Biserica blesteamă această nelegiuire. Când am văzut că evreul Adolf Blum te-a adus pe dumneata, în casa lui, noi l-am mustrat cu asprime. El ne-a răspuns că eşti un copil bun şi de treabă şi că datoria lui care crede în Dumnezeu era să nu te lase pierzării. El era sigur că Dumnezeu îl va iubi mai mult pentru gestul său.

Iată că Dumnezeu l-a pedepsit pentru că n-a respectat poruncile profeţilor. Ieri a venit la mine Adolf Blum, cu soţia sa, şi mi-au povestit nenorocirea care s-a abătut asupra copilului lor. Rozalia s-a îndrăgostit nebună de dumneata. Nu mă îndoiesc că şi dumneata la fel de ea. Asta la noi înseamnă păcat mare! Mare păcat!... Nici nu v-aţi dat seama de mărimea greşelii voastre!

Părinţii fetei sunt disperaţi. Nu mai pot suporta şi lovitura asta. Ei se află acum la biserică, unde se roagă lui Dumnezeu, ca să-i scape de nenorocirea care i-a lovit».

Am rămas profund impresionat, n-am scos un cuvânt. Am ridicat umerii neputincios şi, stingherit, fără să ştiu ce să răspund, îngânai întrebarea:

— Ce mai pot face acum?

Bătrânul, sigur că m-a convins, a reluat:

— Eşti un băiat cinstit. Cu această calitate poţi să faci un gest frumos. Nu-i timpul pierdut. Eşti tânăr şi energic, ai să găseşti mai târziu o fată mai bună decât Rozalia, şi care are să fie şi de religia dumitale. Ai să ai casă, copii şi ai să uiţi dragostea asta.

«Uite, noi suntem de părere să pleci din casa lui Adolf Blum şi să te duci în altă parte; poate, dacă vrei să uiţi mai repede, în alt oraş. Iar pentru ca să-ţi faci un rost frumos, noi o să te ajutăm cu de toate. Suntem oameni înţelegători. E frumos din partea dumitale că iubeşti o fată, dar nu o evreică!... Ce va spune familia dumitale? Crezi că are să-i pară bine? Te asigur că nu!... Are să te blesteme şi o să vă scuipe ca pe nişte blestemaţi... Te rog să mă crezi, sunt om bătrân şi nu mint!...»

Fugi din casa lui Adolf Blum!... Lasă-i fata în pace!... Ai să fii mai câştigat. Unde mai pui că o să mulţumeşti aceşti oameni care s-au purtat minunat cu dumneata. Rozalia are să se mărite cu un om din religia ei şi are să constate mai târziu ce proastă a fost. Crezi că ea iubeşte acum? De unde!... Minte de copil!... Ea crede că tot ce zboară se mănâncă. Haide!... Eşti un om cu cap, fă aşa cum ţi-am spus eu!... Mi-a spus Adolf că eşti om citit, şi că ştii câte în lună şi-n stele... Pleacă din calea acestei fete!... Cu o evreică ţi-ai găsit să faci dragoste?... Ce, au murit fetele creştine?»

— Dar dacă nu se poate? am murmurat eu.

— De ce să nu se poată bre, omule?!... Numai să vrei!... E foarte uşor: nu spui la nimeni nimic, pleci într-o zi fără bună ziua... Uite, mâine dimineaţă, o să-ţi numărăm banii în mână, iar dacă vrei, dai bună ziua, dacă nu, pleci cum vrei!... În ce priveşte pe Rozalia, avem noi grijă ca să nu sufere...

— Dar dacă nu se poate? am repetat eu emoţionat.

— Ei, asta este acum şi cu dumneata... Spui mereu că nu se poate!... Doar n-ai fi vrând să mă faci să cred că inima d-tale nu mai poate bate fără Rozalia? Ce copil eşti!... Adevărat, dumneata ai o inimă simţitoare. Bună inimă!... La noi, evrei, nu prea găseşti aşa inimă... Dacă unui tânăr evreu i s-ar fi cerut acest lucru, de mult ar fi spus: adu banii!... E bine ca omul să fie nitel mai materialist. Pentru că nu trăieşti numai cu dragostea, mai ai nevoie şi de o hrană bună, de un viitor mai ca lumea!... Eu te asigur că ai să primeşti bani buni. Meriţi aceşti bani. Adolf spune că ai muncit în credinţă. Ei bine... ai să-ţi aranjezi o situaţie cumsecade. Ai să faci negoţ, deschizi o

cârciumă în satul matale. Frumos!... Cum eşti muncitor, peste câţiva ani ridici un palat de case, de se duce pomina!... Fii sigur că, atunci ai să priveşti de sus pe Rozalia şi pe mama Rozaliei... Pe tot neamul Rozaliei!... Dă mâna încoace, cu noroc. Să fie într-un ceas bun!... Să-ţi ajute Dumnezeu ca să ajungi milionar!...

— Nu pot să fac ce-mi ceri!... am răspuns eu, aproape plângând, lăsându-l cu mâna întinsă.

— Gândeşte-te la pedeapsa dumnezeiască, măi creştine!... Nici de Dumnezeu n-ai teamă dumneata?... Demonii iadului o să vă chinuiască, veţi suferi dureri atroce, praful se va alege de norocul vostru... Lumea are să vă batjocorească!... Cu bună dreptate!... Unde s-a mai pomenit un creştin căsătorit cu o evreică?... Cine a mai văzut o nepăsare faţă de Dumnezeu?... Ai milă de nişte părinţi nenorociţi, care au făcut greşeala să te ajute!... Aşa le răsplăteşti binele ce ţi-au făcut, îndurerându-i?... Căci ce va fi viaţa pentru ei, când vor şti că fata lor trăieşte cu un creştin?... Fericire?... Aşa fericire să nu le dea Dumnezeu nici duşmanilor matale!... Dar parcă dumneata nu cunoşti legile?... Nu ştii?... Statul n-are să-ţi dea voie să trăieşti cu o evreică. Statul vrea lucru cinstit, evreu curat, român curat... Da!... Tot aşa a mai fost odată un caz şi Comunitatea israelită a reclamat poliţiei. Ştii ce a păţit tânărul acela care a vrut să se căsătorească cu o evreică?... Vai de mama lui, ce a păţit!... L-au dus legat la o mănăstire şi până ce a murit a stat acolo!... Mă mir cum de nu ştii că legile creştineşti pedepsesc asemenea cazuri?... Spune mai bine: Doamne fereşte!...

«Am să te văd peste câţiva ani venind la mine şi spunându-mi: Îţi mulţumesc domnule Şerman, pentru sfatul pe care mi l-ai dat odată!...»

«Te rog primeşte târgul şi spune «da»...

— Nu pot, domnule Şerman!...

— Ce înseamnă «nu pot» la dumneata? Vrei mai mult? Spune!...

Atunci m-am trezit din amorţeala în care căzusem şi-i strigai revoltat:

— Înseamnă că nu se poate!... Înţelege, odată!... Nici eu, nici Rozalia nu ne gândim la o despărţire.

Dragostea noastră e mai tare decât toate religiile din lume!... Dacă vrei să ştii tot adevărul, află că Rozalia este ca şi nevasta mea. Ea va naşte în curând un copil făcut cu mine!...

Bătrânul se rezemă de un pom şi îşi duse o mână la frunte. Toată cascada de vorbărie se sfârşi cu o scrâşnire mută a dinţilor. Nu-l înţelegeam, era revoltat sau îndurerat. L-am văzut răsucindu-se pe loc şi pornind parcă fără ţintă alături cu trotuarul, împrăştiind cu picioarele îngreunate frunzele veştede din drum.

Priveam îndurerat în urma lui. Ah, cât de rău îmi părea că l-am făcut să sufere!... Dar fără voia mea. Bietul bătrân!... Cât de sigur era el că mă va convinge!...

Capitolul XX

Ne-am luat într-o noapte bagajele şi am fugit ocrotiţi de lumina tainică a unei luni pline. Ce-i drept, a fost puţin cam tragic.

Seara am primit în camera mea vizita lui Ricu, fratele Rozaliei. Era un tânăr înţelegător.

— Nu vei lua în nume de rău, hotărârea părinţilor mei. M-au însărcinat să-ţi dau aceşti bani ce ţi se cuvin pentru munca ce ai depus alături de tatăl meu. El te roagă să părăseşti casa.

Până să mai răspund eu ceva, el a adăugat:

— Eu, vă înţeleg foarte bine! Sunt pentru dragostea voastră. Dar ce vrei?... Părinţii bătrâni, vor să moară în legea lor... Te rog să pleci, lăsând să se dezlege lucrurile prin alte puteri necunoscute.

— Dar, bine!... am izbucnit eu, cum rămâne cu Rozalia?

— Rozalia mi-a dat o scrisoare pentru tine, fără ştirea părinţilor... Uite-o!...

Am luat scrisoarea, dar n-am deschis-o.

— De conţinutul acestei scrisori, depinde ce va urma. Plec. Asigură pe părinţii tăi de acest lucru.

I-am strâns mâna şi am ieşit. Nu fără emoţie am ieşit din casa aceea, unde cunoscusem adevărata lumină a vieţii. Acolo între zidurile acelea strâmte şi coşcovite

trăisem atâţia ani, alături de nişte oameni, singurii oameni care se înduioşaseră de suferinţele unui copil pribeag. Ei mă smulseseră din ghearele vagabondajului în care mă zbăteam. Cu mâinile lor curăţiseră jegul de pe trupul meu, cu bunătatea lor îmi înseninasem sufletul, la lumina opaiţului lor dibuisem drumul spre adevărată omenie.

Iar eu, îi lovisem dureros. Mergând pe stradă plângeam cu ochii uscaţi. Gura mi se încleştase şi îmi amuţise parcă pentru totdeauna. Aş fi vrut să fiu undeva, singur, ca să pot urla înfiorător, până ce mi-ar fi ţâşnit sângele pe gură. Să fi plâns până ce ochii mei şi-ar fi pierdut vederea. Iar nebun de durere să fi blestemat **legea.** Buruiana aceea otrăvitoare care se înfipsese în mintea oamenilor.

Numai un singur gând îmi mai înseninа fruntea: cuvântul Rozaliei!... Ţineam în mână scrisoarea ei, amânându-i deschiderea, urmărit de o groaznică bănuială. Dacă ea a cedat?!... Era un suflet sensibil, femeie fără puteri sau experienţă. Mă vedeam învins de prejudecăţile umane, la doi paşi de nebunie, fără puterea de luptă. Rozalia era singurul meu imbold. Dacă ea a cedat?... Era o frunză desprinsă de furtună dintr-un copac milenar, purtată prin vârtejurile ameţitoare şi zvârcolită de apele necunoscutului.

Am deschis scrisoarea, ah! «la noapte, fugim». Atât. Hotărârea inimioarei scumpe. Mi-am plecat capul în semn de închinăciune. Pe urmă l-am ridicat semeţ şi am strigat: Cine se va aşeza în drumul nostru?!...

Nimeni. Aş fi dărâmat şapte sute de biserici care s-ar fi aşezat în drumul meu. Liberi, în noaptea aceea am fugit amândoi, înfruntând credinţele strămoşeşti.

Capitolul XXI

Ne-am dus la țară. Acolo, Rozalia, după câtva timp a născut un copil, un băiat pipernicit, rezultatul operațiilor de încorsetare a corpului ca să-și ascundă sarcina în casa părinților ei.

Se născuse aproape fără viață, dar trăi. Mama se pricepu de minune ca să-l îngrijească. Era primul ei nepot. Toată atenția celor din casă era îndreptată spre copil. Pe Rozalia o urau. Această ură izbucni cu mai multă putere, după nașterea copilului. Devenise dintr-o dată «ovreica», văzută cu ochi răi într-o casă de creștini. În privirea tuturor mocnea o singură întrebare mută: «Nu pleci odată cu ea de-aici?»

În fața mea, întrebarea lor rămânea numai în privire, dar după plecarea mea din sat toți se strângeau în jurul Rozaliei, îndemnând-o să plece. Rozalia tăcea, nu-mi spunea nimic. Dar sclipirea de dureroasă tristețe din ochii ei se accentua din zi în zi mai mult.

Ura pornea din sat. Toate femeile, când treceau prin fața casei noastre, făceau cruci mari și refuzau să ne mai calce pragul.

Într-o dimineață plecai pentru vreo două zile într-un orășel din apropiere. Făceam negoț cu grâne. Cumpăram grâu și porumb din sat pentru un negustor din București. Germania, care se afla în război de un an, cumpăra cu

preț mare cât mai multe grâne din țara noastră. Câștigam bine, făcând oficiul de samsar al negustorului din București.

Mergând pe șosea cu căruța nu-mi ieșea din minte gestul de spaimă pe care îl făcuse Rozalia, auzind că plec pentru două zile. N-a vrut să-mi mărturisească nimic, cu toate insistențele mele, totuși în privirea ei scânteia ceva dureros. Această privire mă urmărea. Nu ajunsesem încă în oraș, când gândul să mă reîntorc mă copleși. Cum s-a înnoptat m-am urcat în căruță și am pornit-o spre casă, cu gândul să mă întorc a doua zi în orășel. Mă urmărea privirea îndurerată a Rozaliei. Drumul fiind lung, caii neodihniți, abia mai mergeau. Ajunsei acasă, cu mare trudă, pe la miezul nopții. Găsii satul întunecat ca de obicei. Numai câinii lătrau, treziți din somn. Casa noastră, era și ea întunecată. Nu se aștepta nimeni ca să mă reîntorc în noaptea aceea.

Numai fratele cel mai mic, care dormea în tindă, se sculă să vadă cine venise. De obosit și trist ce eram, nu-i răspunsei la nici o întrebare. Îl lăsai să scoată hamurile de pe cai și intrai în casă. Mi se păru ciudată tăcerea, mai ales a mamei, care totdeauna sărea să-mi aprindă lampa. Ea se prefăcea că doarme adânc. Soră-mea la fel. Trecui repede în camera unde știam că doarme Rozalia. Pipăii patul pe întuneric. Rozalia nu era acolo. Aprinsei repede un chibrit, fiindcă pipăind îmi dădui seama că lipseau și lucrurile ei din cuier. Nici copilul nu era la locul obișnuit.

Înțelesei dintr-o dată că se petrecuse ceva grav și fui cuprins de furie.

— Unde este Rozalia?!... strigai eu.

Nu-mi răspunse nimeni, parcă toți muriseră. Deschisei fereastra și mă adresai fratelui meu din curte:

— Gogule!... Unde este Rozalia?...

— Nu știu, îmi răspunse el, eu mai adineauri venii.

Furia mea deveni și mai mare.

— V-a luat dracul, pe toți!...

Trecui în camera de alături și strigai:

— Mamă!...

Nu-mi răspunse nimeni. Trecui la patul ei și o smucii puternic. Ea se ridică în capul oaselor și prefăcându-se somnoroasă, zise:

— Vorbește mai încet că scoli copilul. Ce vrei?

— Cum ce vreau?... Unde este Rozalia?...

— De unde vrei să știu eu?... O fi plecat!... I s-o fi făcut dor de jidanii ei... Atâta pagubă să ai tu!...

Am repezit mamei un pumn în piept, răsturnând-o pe pat. Singurul om pe care l-am lovit în viața mea a fost mama.

Am ieșit înfuriat afară și am strigat fratelui meu:

— Lasă hamurile pe cai!...

— De ce?

— Lasă-le așa când îți spun!... Întoarce căruța spre poartă!

În acest timp mama aprinse o lampă în camera ei.

Atunci am văzut copilul în albie lângă ea, pe pat.

— Să-mi spui unde e Rozalia, că te calc în picioare, mamă!...

— A plecat, după scăpătatul soarelui...

— Ați dat-o afară din casă!...

— Nu, a plecat ea, singură. Vrei să mă omori pe mine de pomană.

— Minți!...

— Să mă bată Dumnezeu, dacă mint!...

Mama mințea. Mă urcai în căruță și pornii fără altă vorbă. Trebuia s-o găsesc pe Rozalia, chiar în noaptea aceea.

Obosit ca și caii, mergeam pe șoseaua care ducea la București. Mergeam încet, cercetând cu privirea întunericul și strigând într-una: Rozalia!... Rozalia!...

Ecoul vocii mele pătrundea tăcerea din câmp. Șoseaua era dreaptă. La intervale mari întâlneam câte un țăran întârziat pe drum cu carul cu boi. Nimeni n-o văzuse pe Rozalia. Caii trăgeau obosiți căruța. O adiere de vânt foșnea tristă prin frunza uscată a porumbului. Călcam alături de cai, adus de spinare, parcă aș fi tras cu ei la ham. Biciul îl țineam pe umăr. Uneori îl mai răsuceam pe deasupra cailor, îndemnându-i. Atunci scoteam și strigătul jalnic: Rozalia!...

Mă înfioram singur de vocea mea.

Am găsit-o pe Rozalia la marginea unui lan de porumb. Căzuse acolo, obosită. Capul și-l pusese pe

legătura de boarfe ce o luase de acasă. Era acoperită cu pardesiul şi dormea. M-am apropiat de ea plângând şi i-am zis:

— Rozalia!... Tu eşti aici?...

Ea a ridicat puţin capul şi mi-a răspuns duios:

— Da, dragul meu!...

Am îngenuncheat lângă ea şi am dat drumul lacrimilor, hohotind.

— Nu plânge, dragul meu!... Părinţii mei ţi-ar fi făcut la fel.

Capitolul XXII

Hei!... Ce face «duo Stroesco?...»

Am ridicat fereastra vagonului ca să văd cine ne striga. Adică, cunoşteam vocea, era Marco, dar voiam să aflu pentru ce striga.

Era Marco, clown, echilibrist, jonglerist şi burlac la 52 de ani, prietenul şi camaradul nostru la «Marele Circ Royal».

Băiat bun, Marco! Mulţumită lui am învăţat, eu şi Rozalia, dansurile moderne şi cele naţionale, în mai puţin de două luni de zile. Căci eram «dansatori excentrici» în trupa circului «Royal». Aveam o vechime de trei luni. În fiecare seară, ieşeam de trei ori în arena circului, încurajaţi de aplauzele publicului care ne simpatiza. Jucam dansul «Apaş», dansul marinarilor şi dansuri naţionale. În dansul apaşilor, Rozalia apărea într-o rochie neagră, scurtă cu o basma roşie la gât. Părul îl avea tăiat şi ondulat. Totdeauna ţinea într-o mână o ţigaretă imitată din lemn.

Eu purtam pantaloni largi, o şapcă trasă pe sprânceană, tricou negru şi un brâu roşu, lat, la care aveam înfipt un cuţit necesar exhibiţiilor.

La dansul marinarilor apăream amândoi în costume albe şi cu berete, în spatele cărora atârnau panglici albastre.

Mai aveam apoi costumele naţionale încărcate cu fluturi lucitori şi coloraţi. Când jucam în ele, purtam şi opinci cu ciucuri roşii şi clopoţei.

Acest noroc îl datoram domnului Şmit, directorul circului «Royal». Domnul Şmit era un evreu vienez, căsătorit şi el contra legilor cu o femeie catolică.

Pe acest om îl cunoscusem cu câţiva ani în urmă. Era un pasionat cercetător al ştiinţei spiritiste. Venea aproape în fiecare zi la ghereta domnului Adolf şi răscolea ore întregi vrafurile cu cărţi. Pentru că îi opream cărţile de specialitate de câte ori îmi picau în mână, mă considera ca prieten şi adeseori căpătam de la el, gratuit, bilete pentru circ. Nu era în Bucureşti decât iarna, în restul anului colinda cu circul său toate oraşele ţării sau pribegea prin ţările vecine.

Cu aceeaşi ocazie l-am cunoscut şi pe Marco. El căuta, spre deosebire de patronul său, romane de dragoste. Era un om foarte sentimental. Trăise în tinereţea sa un roman zguduitor de dragoste. Luând foc circul în care juca, se aprinseră şi hainele logodnicei sale care era dansatoare pe sârmă, tocmai când se afla în executarea «numărului». Odată cu fata aceea, murise şi inima lui Marco. Pe atunci el fusese dansator. Apoi devenise clown din durere. N-ar fi putut să intre în arena circului fără să plângă. Ascuns în costumul de paiaţă, Marco dădea drumul lacrimilor în libertate, producând, bineînţeles, hohote de râs printre spectatori.

În fiecare femeie tânără, Marco vedea pe logodnica sa. Nu era pentru el deosebire de culoare, înălţime sau altceva. În toate femeile vedea pe «Ana» lui. Pe Rozalia a confundat-o cu «Ana» şi ne-a dat sprijinul său, cu toată dragostea.

Datorită nenorocirii petrecute cu treizeci de ani în urmă, Marco căzuse într-o manie religioasă. De treizeci de ani era nelipsit de la biserică, iar când circul poposea în Bucureşti, în fiecare dimineaţă se ducea la mormântul logodnicei sale. Acolo şedea singur trei ore, orice timp ar fi fost. Dispărea dimineaţa şi apărea la ora 10 când începeau repetiţiile artiştilor. Îngrijea cu atenţie mormântul, aprindea candela, sădea flori primăvara, ori

citea cărți de rugăciune pe o bancă de lemn pe care și-o procurase pentru mormântul logodnicei sale. Când pleca de la mormânt flutura batista în urma lui până trecea de poarta cimitirului. Oriunde s-ar fi aflat circul, în ziua de Sf. Ana își lua concediu pentru ca să vină la mormântul logodnicei sale unde făcea pomeni, împărțind oamenilor săraci bani și alimente.

Domnul Șmit îi tolera toate mendrele, pentru că era cel mai bun clown din țară. Afară de asta îl iubea foarte mult. Între toți artiștii circului domnea o înțelegere sufletească desăvârșită de la primul până la ultimul om. Nici o intrigă nu-și găsea teren de exploatare. Orice notă discordantă era înlăturată, de la început. Se deosebeau de lumea cealaltă toți oamenii din arenă. Familia circului, cu animalele și păsările ei, se considera deosebită de oamenii orașelor pe unde trecea. Nimeni nu putea să pătrundă în cetatea din dosul circului unde erau așezate vagoanele de dormit sau cele destinate animalelor. Era acolo o învălmășeală, uneori asurzitoare ca într-un iarmaroc, de oameni, câini, urși, lei, elefanți, zebre și toate păsările din lume. Dar în clipa când gongul suna pentru reprezentație sau pentru odihnă, nu se mai auzea nimic. Toate vietățile amuțeau.

Mă retrăsesem cu Rozalia în cetatea aceasta, părăsind lupta cu răutățile celeilalte lumi. Domnul Șmit era singurul om pe care îl cunoșteam mai bine. La el mă dusesem fără nici un gând precis. Nu știam ce rezultate voi obține după vizita pe care i-o făceam. Îl știam om cumsecade. I-am povestit toată situația mea. După câteva minute de gândire, m-a întrebat:

— Vrei să vii cu nevasta?

— Da, numai așa mă pot angaja. N-am unde s-o las.

— Vino după masă, la ora patru. Am să-ți spun atunci ce am hotărât.

Mai târziu am aflat că directorul circului se dusese la Blum ca să-l cerceteze asupra fiicei sale.

— N-am nici o fată, i-a răspuns tatăl Rozaliei.

— Dar aveai o fată, pe care am văzut-o și eu?

— Am avut, acum n-o mai am.

Când m-am dus la ora patru după răspuns, domnul Șmit m-a întâmpinat hotărât:

— Ești angajat la circul meu.

— Pentru care serviciu?

— Du-te în fund și caută-l pe Marco, el va vedea ce se poate face cu dumneata.

Capitolul XXIII

Hei!... duo Stroesco, n-auziți?!...

Marco tocmai se înapoia de la cimitir. În fiecare dimineață ne vizita înainte de a intra în arenă pentru repetiții.

— Vino înăuntru, tată Marco!...

I-am deschis ușa ca să intre în «casă». Rozalia tocmai prepara cafeaua cu lapte pe care o luam împreună cu Marco în fiecare dimineață.

— Copii — a strigat el — ázi începem niște dansuri excentrice... Rozalia, ai să înveți un joc care îi plăcea foarte mult Anei...

Când pronunța numele moartei se înduioșa:

— Sărmana Ana!... ce mult iubea ea dansul ăsta! Totdeauna îl juca numai pentru mine. Lumea din staluri rămânea încântată, dar ochii ei mă căutau pe mine... I-am dus azi câteva fire din busuiocul ei adorat...

Timp de treizeci de ani Marco răsădise din toamnă în toamnă, busuiocul provenit din creanga pe care o purtase la cingătoare logodnica sa în timpul accidentului. Creanga de busuioc rămăsese neatinsă de flăcări. Vagonul unde dormea era plin cu glastre de busuioc pe care îl îngrijea atent.

— Tată Marco, îi zise Rozalia, mă iubești mult?

— Mult, fetița mea!

Îi plăcea când Rozalia îl alinta pe părul lui rar şi cărunt, care îi mai rămăsese puţin pe frunte şi pe lângă urechi.

— Aşa mă mângâia Ana. Atunci aveam părul mare şi negru, priviţi...

Scotea din buzunarul din spatele hainei, fotografia sa din tinereţe, din care mai rămăsese doar o umbră. Un bătrânel simpatic, mic, cu fundă mare albă, cu pete negre, la gât. Hainele lui erau tot timpul bine îngrijite. Nu ieşea niciodată cu ghetele murdare sau cu cămaşa nescrobită. Purta pretutindeni un baston frumos, cadou de la Ana.

— Ce ziceţi voi de succesul pe care îl aveţi în fiecare seară?

— Ne bucurăm, tată Marco.

— Vă bucuraţi, hai?... Ia să vedeţi ce are să fie după ce veţi învăţa dansul ăsta. Vreau să mă ţineţi minte, să nu uitaţi pe tata Marco, niciodată...

— Niciodată, tată Marco.

— Când am să mor, voi ştiţi unde să mă îngropaţi...

— Lângă Ana, răspundea Rozalia, înduioşată.

— Lângă Ana, copila mea. Eu am făcut toate formalităţile necesare, aşa că n-o să aveţi mult de umblat pentru mine.

Marco se gândea totdeauna la moarte. Viaţa pentru el nu mai avea nici un farmec. Dincolo de viaţă, în câmpia nesfârşită a morţii, alături de Ana, era convins că îl aştepta fericirea. Doar atunci când juca pentru copii, se simţea încântat de veselia acestora. Toată lumea copiilor îl iubea şi pretutindeni se ştia de faima lui tata Marco. Numai dragostea micilor spectatori îl mai ţinea în viaţă. Iubea enorm copiii. Şalvarii lui largi erau plini cu jucării pe care le scotea fără număr în hazul tuturor. Înainte de începerea matineurilor pentru copii, gălăgia era formidabilă. Copiii strigau: Tata Marco!... Să iasă tata Marco!...

Marco scotea doar capul printre perdele. Atât era destul pentru ca să se facă linişte. El apărea zâmbitor, ploconindu-se caraghios către toţi. La prima tumbă pe care o făcea, fesul lui sărea învârtindu-se ca un disc, până sus în galerie. Era semnalul că tata Marco începea spectacolul. La fiecare reprezentaţie era cu totul altul.

Am jucat în «Marele Circ Royal» toată iarna. Nimeni n-a bănuit că dansatoarea din «Duo Stroesco» cum ne botezase tata Marco, era fata anticarului Blum. În primăvara următoare am plecat în turneu prin toată țara, cu tot circul.

Au fost zile frumoase dar și zile triste. Ne apucau ploile și furtunile prin mijlocul câmpiilor, când porneam de la un oraș la altul. Roțile vagoanelor se împotmoleau în noroi, ținându-ne pe loc, animalele, înfricoșate, începeau să urle. Atunci toți bărbații erau concentrați la roțile vagoanelor înfundate prin băltoace și împingeam cu umerii ca să le scoatem de acolo. Copiii și femeile plângeau speriați când vagoanele amenințau să se răstoarne, vasele cu mâncare cădeau, oglinzile se spărgeau, mobilele se prăvăleau, făcându-se praf în ele toate obiectele fragile. Rar se găsea, dacă adunai toate familiile laolaltă, o farfurie întreagă. Acoperișurile vagoanelor învechite, erau pe alocuri găurite de rugină. Apa ploilor se strecura înăuntru, udând așternutul paturilor.

Mai prost era când furtunile veneau deasupra circului instalat. La București jucam între ziduri ferme de cărămidă. În provincie jucam în corturi. Cu cât era cortul mai mare, cu atât vântul se juca mai ușor cu el. Atunci, dacă furtuna venea noaptea, toată lumea ieșea din vagoane și fiecare om trebuia să țină de frânghiile pânzei ca să nu fie distrusă. Uneori pânza era sfâșiată, și ploaia, însoțită de grindină, devasta interiorul circului. În unele orașe circul era așezat prin piețe inundabile. Zile întregi umblam cu picioarele goale prin apă, adunând obiectele pierdute. Pagubele erau mari. Nu se mai juca mult timp. Cele mai mari nenorociri veneau la bâlciurile unde se scoteau câștiguri mari, bineînțeles în urma unor cheltuieli tot așa de mari. Atunci toată lumea era zdrobită. Animalele urlau de foame, convoiul de vagoane pornea trist hodorogindu-și roțile pe șosele. Figurile oamenilor ca și ale animalelor erau triste. În urma noastră rămânea careu rotund al manejului pe care îl scormoneau copiii, căutând obiecte sau bani pierduți.

Convoiul înainta pe șosea abătut, întunecat și flămând. Domnul Șmit, călare pe calul lui favorit, alerga de la un

cap la altul al convoiului, cu figura încruntată, gata să lovească pe oricine i-ar fi spus un cuvânt neplăcut. Nimeni nu știa când dormea directorul, pe vremea dezastrelor. Zi și noapte se auzea vocea lui peste tot locul, inspectând grajdurile sau cuștile celorlalte animale.

Era un secret mare, pentru trupă, felul cum își aranja conturile de afaceri acest om cu mutra de marinar îngrijorat. Nimeni nu știa dacă câștigă sau pierde ca stăpân al «Marelui Circ Royal». Dar toată lumea știa că la jocurile de cărți, domnul Șmit lăsa toți banii. În fiecare oraș avea o cafenea unde-și petrecea nopțile, pierzând uneori chiar și banii necesari circului. Totuși era un om bogat, solvabil la plăți. Avea bani depozitați la câteva bănci din țară. Directorii băncilor refuzau adeseori să-i dea bani la cerere. Alarmați tot de el desigur, pentru că în toată țara era renumit ca jucător de cărți. Erau zile când hrana animalelor lipsea și trebuia să o ia pe datorie. Atunci înjura și urla ca un nebun, iar telegramele plecau din ceas în ceas. De multe ori telegramele rămâneau fără răspunsul favorabil. Mahmur și supărat, domnul Șmit intra în vagonul lui Marco, sfios.

— Marco, îl întreba el curtenitor, ce bani ai la tine, băiatule?...

— Nici un ban, răspundea celălalt, care știa că directorul pierduse banii la cărți.

— Am nevoie de o mie de lei, Marco. N-am ce să dau cailor de mâncare!...

Caii erau dragostea lui Marco.

— Dobitocule!... răspundea Marco, am să mă duc eu să cumpăr nutreț pentru animale. Ție nu-ți dau nici un ban în mână, măcar de-ai crăpa!...

Marco era singurul om din trupă, de care directorul se temea. Când Marco îl descoperea prin localurile tainice unde juca la masa verde, directorul se ridica și pleca, fără nici o vorbă, Marco era bancherul trupei, finanța pe toată lumea. Cu bani împrumutați de el ne cumpărasem și noi costumele necesare.

Capitolul XXIV

Dar, viaţa la circ nu era totdeauna tristă. Nici măcar atunci când în jurul nostru era jale, plânsete sau urletele animalelor înfricoşate de furtună. Marco era o fire de vagabond, La fel am fost şi eu.

Mă amuzau clipele jalnice, când ploaia cădea torenţială; când ud până la piele, înfruntam furtunile ce se dezlănţuiau asupra circului. De mic copil am fost obişnuit cu aceste neajunsuri, atunci când mă duceam cu vitele la păşune şi întins cu burta pe pământ mă lăsam bătut de ploi şi grindină. Apa trecea în şuvoaie pe lângă mine, dar eram sigur că după aceste manifestări furtunoase avea să apară soarele cald.

La circ eram la fel, ştiam că epocile de amărăciune nu ţineau mai mult de-o săptămână. Pe urmă venea veselia. În fiecare duminică se găsea un motiv de petrecere. Venea cineva nou, sau pleca cineva. Erau trei clowni, şase bariştі, patru călăreţi, doi dresori de animale, doi luptători, apoi eu cu Rozalia şi Marco. Noi trei eram stabili, ceilalţi erau trecători prin circ. Aceştia se schimbau de la lună la lună, înhăitându-se cu alte circuri întâlnite în drum. Iscoadele circurilor cu care ne încrucişam prin oraşele mai mari, mişunau printre noi totdeauna, promiţându-ne câştiguri fabuloase. Fiecare circ în ansamblul său avea nevoie de numere noi.

Aceste schimbări ne îndemnau la petreceri. Iulius, dresorul de cai, ştia să cânte bine din gură. Nevasta lui, care lucra la bare, cânta din chitară. Marco cânta din toate instrumentele, dar mai mult din armonică, pentru că era instrumentul preferat de Ana. Niciodată ea nu dansa pe sârmă fără acompaniamentul din armonică al lui Marco.

Petrecerile noastre ţineau cinci-şase zile la rând. Numai în timpul reprezentaţiilor făceam pauze de câteva ore. Când jucam inspiraţi de cheful spart cu câtva timp înainte în vagoane, succesele noastre erau sigure. Atunci Marco nu mai plângea, Dik sărea peste un cal mai mult decât numărul prevăzut în program, Iulius îşi lua nevasta şi copilul pe spinarea calului, trombonul muzicii făcea să amuţească publicul încremenit de admiraţie şi care până la urmă devenea de un entuziasm delirant, iar domnul Şmit, patronul, zâmbea mulţumit, pentru că a doua zi mergea zvonul prin oraş că cei mai buni artişti sunt numai la «Marele Circ Royal».

Era foarte frumos acolo!... Viaţa se scurgea potolită, fără zguduiri puternice. Nimeni nu se plângea, şi nici unul dintre noi nu era prea fericit. Arareori sufeream. Dar era o suferinţă trecătoare, convenabilă elanului nostru. Aveam momente când doream suferinţa ca pe o baie reconfortantă. Nu ne-ar fi plăcut să huzurim. Aveam sufletele călite şi atotînţelegătoare. Ştiam să respectăm suferinţa ca şi bucuria, să ne mândrim cu ele, înfruntând răul din noi. Iubeam tot ce ne înconjura. Preţuiam momentele la justa lor valoare. Fiecare îşi găsea ecoul durerilor în sufletul celorlalţi, pentru că fiecare eram ecoul sincer al tuturor.

Am peregrinat cu circul opt luni de zile. Opt luni de vagabondaj alături de dl. Smit, de Marco, alături de Rozalia care înflorea lângă mine din ce în ce mai frumoasă, mai dornică de viaţă şi mai binefăcătoare pentru sufletul meu. Ce clipe minunate îmi oferea! Era a mea din cap până-n picioare, dispusă să-mi cedeze tot ce avea mai bun în ea. Nu oprea nimic pentru ea, nu-mi ascundea nimic. Trăiam într-o uitare totală a tot ce fusese înainte, departe de lumea cealaltă, singuri. Naufragiaţi

într-o casă cu patru roate, ne iubeam, fericiţi de uitarea în care căzusem. Când vagonul călătorea spre meleaguri necunoscute, zdrăngănindu-şi scheletul învechit, Rozalia în braţele mele îmi părea o iubită dintr-o mie şi una de nopţi. Nopţile răcoroase de vară în câmpiile pustii, când luna bătea în ferestrele vagonului nostru, erau nopţi de adevărată dragoste. În braţele mele Rozalia gemea goală, fericită, încolăcindu-şi braţele în jurul gâtului meu, dorind să mă pătrundă voluptoasă, până dincolo de suflet. De afară se auzea murmurând instrumentul lui Marco care înstruna cântece de adio pentru Ana.

Atunci mă contopeam cu Rozalia într-un lung suspin de fericire şi voluptate. Vagonul mergea liniştit, huruindu-şi roţile pe pământul muiat de rouă.

Rozalia era tot mai frumoasă şi o simţeam aparţinându-mi din zi în zi mai mult. Frumuseţea specifică a rasei sale mă încânta. Îi savuram pleoapele ochilor mari, gura plină, fruntea amplă, albastrul ochilor, părul ca flacăra, formele pline, mişcările calde şi molatice care semănau cu valurile domoale ale apei din marginea satului meu. Iar când mi se dădea toată, Rozalia ştia că trebuia să cânte cu mine imnul biruinţei. Atunci toată făptura ei se contracta, se concentra voluptoasă până la extenuare, murmurând încordată: Aşa vreau să fiu a ta, viaţa mea întreagă.

O iubeam nespus pe Rozalia! Pentru că numai pe mine mă avea în gând şi-n inimă. De când m-a cunoscut pe mine, n-a mai existat nimeni altcineva pentru ea, nici părinţii ei, nici măcar copilul nostru pe care îl lăsasem sub ocrotirea mamei mele.

Desigur că frumuseţea Rozaliei trecea dincolo de rondul manejului din circ, răspândindu-se în ochii lacomi ai bărbaţilor care o doreau. Se găseau mulţi care o asaltau cu declaraţii sentimentale. Atâţia ochi cercetau, iscoditori, în jurul circului spre a o întâlni. Oamenii de serviciu ai circului îi aduceau flori şi cadouri de la admiratori aproape în fiecare zi. Pretendenţi la dragostea ei erau mulţi. Unii tineri şi stângaci, liceeni încă, alţii mai în vârstă, impertinenţi, îndrăzneţi până la revoltă. Se insinuau cu diferite ocazii şi pretexte printre noi, făceau

cunoştinţă cu alţi oameni din trupă, apoi chefuri, spre a putea ajunge mai aproape de Rozalia. Eu credeam în Rozalia. Marco veghea şi ştia să pună la punct pe orice îndrăzneţ. În unele oraşe prin care treceam, se zvonea că am fi copiii lui şi se creeau legende absurde despre noi.

Niciodată fruntea mea n-a fost întunecată de vreun gest necugetat al Rozaliei. În fiecare oraş când plecam rămâneau în urma convoiului priviri întunecate. Ne urmăreau kilometri întregi până ce oboseau. Eram fericit, căci Rozalia rămânea numai a mea.

Capitolul XXV

Într-o zi viaţa de circ luă sfârşit. Domnul Şmit se văzu nevoit să desfacă pânzele cortului pentru totdeauna. Cortul rămase la pământ ca un balon dezumflat. Era în august 1916, când România intra în război alături de aliaţi, contra Austro-Ungariei. Cu vreo săptămână înainte Marco intră trist în vagonul nostru.

— Copii!... ne spuse el aşezându-se pe un scaun, se face război, copii!... Zilele acestea se decretează mobilizarea... Situaţia mea e gravă. Ştiţi că...

Afară de mine şi Rozalia, restul personalului era compus numai din străini. Directorul şi ceilalţi, erau vienezi. Marco era bulgar, dar trăia de aproape patruzeci de ani în România. Când fusese logodit cu Ana voise să se naturalizeze, dar după moartea ei, când fericirea lui pierise, gândul acesta nu l-a mai ispitit.

— Ce-i de făcut, tată Marco?... întrebă Rozalia.

— Ştiu şi eu?... Am primit ordin ca, în caz de mobilizare să mă prezint la un lagăr pentru a fi internat... Noi suntem consideraţi ca inamici...

Tata Marco, duşman!... Aş fi pus mâna în foc pentru cinstea lui sufletească. Toată săptămâna următoare, Marco jucă fără elan. Plângea inima în el şi părea din ce în ce mai trist. Plângeam şi noi întristaţi de soarta rezervată iubitului nostru amic. Noi nu aveam însă nici o putere.

În ziua de 15 august, seara, când reprezentația începuse de vreo oră, polițaiul orașului în care ne aflam, intră în mijlocul arenei. La început apariția lui alături de clownul Marco, produse hazul general. El însă făcu un gest revoltat cu mâna. Toată lumea amuți.

— Domnilor, rosti polițaiul, din cauză că mobilizarea s-a decretat, reprezentația încetează imediat!»... Apoi către orchestră: «Cântați marșul «La Arme!»...

Muzica execută comanda, publicul începu să delireze, înnebunit de nevroza momentului și să distrugă totul în drumul său. Pe la mijlocul nopții arena circului era goală și devastată. În mijlocul ei dl. Șmit făcea plata personalului.

A fost o noapte tristă. Toată lumea plângea îndurerată de despărțirea ce urma să se producă. Marco era distrus, căci nu putea să mai vadă pentru o ultimă oară mormântul logodnicei sale.

— Cine știe unde am să-mi sfârșesc zilele! se tânguia el.

Am încercat în zadar să-l încurajăm. A doua zi am evacuat vagoanele, toți caii au fost rechiziționați ca și toate vehiculele circului. Ce mai rămase, domnul Șmit vându pe un preț de nimic.

Seara ne-am despărțit tot mai îndurerați pe peronul gării. Eu și Rozalia am rămas în orașul acela, ceilalți plecau spre lagărele de internare. De la fereastra vagonului, când trenul se puse în mișcare, Marco ne mai salută pentru a nu știu câta oară, insistând:

— Adio copii!... Să nu uitați pe tata Marco!... Duceți-vă pe la Ana mea și spuneți-i, că am să mă gândesc la ea, până în ultima clipă a vieții mele!...

Cu ochii plini de lacrimi am încremenit amândoi pe peronul gării, privind, covârșiți de durere, în urma trenului care dispărea în întuneric, ducând cu el o mare parte din sufletul nostru.

A doua zi am plecat și noi la București.

PARTEA A II-A

ANUL 1917

Capitolul I

De când am început să înțeleg ceva din viață, cam de la vârsta de patru, cinci ani, am disprețuit faptul uciderii. A fost dintotdeauna în mine o repulsie contra acestui act și o teamă grozavă de sânge. Părinții mei credeau că sunt laș și, văzând că nu am curajul să arunc ciomagul în ogradă, după o găină pe care trebuia s-o omorâm ca s-o mâncăm, erau convinși că n-am să-mi pot câștiga pâinea în viață. Mie însă îmi era mai ușor să ucid decât să **vreau** să ucid. Nu **voiam** să ucid!

Când eram cu pasărea în mână și tata îmi striga: «Ucide-o mă, ce-o mai ții în brațe!», mi-ar fi fost foarte ușor să-i răsucesc gâtul. Dar în loc să fac asta, eu îi dădeam drumul pasării să se ducă prin bălării. Atunci palma tatălui meu cădea grea pe ceafa mea. Mă poticneam amețit și uneori cădeam cu nasul în țărâna din curte. Atunci plângeam fericit.

Când războiul s-a declarat și la noi, iar eu trebuia să intru în armată ca orice om valid, m-a apucat o teamă grozavă la gândul că va trebui să mă lupt. De data aceasta cu oamenii. Nu am fost nevolnic. Cu toată adolescența mea lipsită de orizont, petrecută într-un mediu sărac, în momente de mare curaj, în afară de întâmplarea cu

Rozalia, întâmplare, care nu mă ridicase prea mult, eram un tânăr cu o energie care uneori mă uimea şi pe mine. Vreau să spun că nu eram fricos, aşa cum credeau părinţii mei. Aveam un curaj calculat. Nu aş fi sărit să despart doi oameni care se băteau, chiar dacă eram obligat să fac asta. Să dau un exemplu: Am asistat odată la un scandal între doi vecini ai domnului Blum. Aveau obiceiul să se certe când erau beţi pentru o chestiune aproape imaginară. Se îmbătau foarte des. Amândoi erau români, unul cismar, altul croitor. Pentru că locuiau într-un cartier populat mai mult de evrei, oameni care nu prea reacţionau, şi unde respectul pentru liniştea vecinilor nu era impus cu forţa, se băteau toată noaptea. Prea puţin le păsa dacă evreii din cartier nu puteau să doarmă din cauza lor. Când vreun evreu protesta, amândoi beligeranţii se uneau şi-l luau la bătaie, făcând şi un mic program, devastând geamurile evreilor. Poliţia din cartier făcea ancheta cu un zâmbet perfid pe buze. Pe mine întotdeauna m-a revoltat această nedreptate, dar am răbdat cu pumnii strânşi.

Într-o duminică de dimineaţă nevestele celor doi scandalagii s-au luat şi ele la bătaie, din cauza unei tingiri. De obicei femeile trăiau în relaţii bune. După-amiază când bărbaţii lor au venit «făcuţi» de la cârciumă, scandalul a reînceput. Era în joc prestigiul familiilor amândorura. Am asistat 6 ore la un scandal oribil, întrerupt doar de câteva pauze pentru odihnă. Invectivele cădeau cu nemiluita, mai ales când s-a produs intervenţia femeilor care erau în mahala cele mai teribile ţaţe. Eram sigur că în ziua aceea scandalul avea să se termine mai rău ca oricând. Aşa a şi fost... Cizmarul a luat spre seară un topor şi i-a aplicat croitorului o lovitură puternică în cap. Crima a fost săvârşită uşor. Dacă aş fi sărit eu, nu s-ar fi comis. Mi-ar fi fost lesne să intervin dar n-am făcut-o. Domnul Blum şi nevasta sa m-au îndemnat mereu să intervin ca să opresc crima, eu însă am refuzat. Am fost considerat atunci ca fricos. Dar nu eram fricos!

Cu această mentalitate am plecat în război.

Capitolul II

Suntem în plin război. Armatele noastre au trecut munţii în Ungaria şi merg din succes în succes. În fiecare zi comunicatele oficiale ne aduc ştiri îmbucurătoare. Numai că oraşele şi satele de pe marginea Dunării sunt în primejdie, bulgarii le bombardează cu tunurile sau din avioane. Ai mei de acasă s-au refugiat mai spre mijlocul Munteniei, deşi acolo vin cu aceeaşi uşurinţă aeroplanele nemţeşti. Sunt în S. şi îmi caut familia printre miile de care ţărăneşti de la marginea oraşului. Sute de care îngrămădite pe câmpie, iar sub ele sunt adăpostiţi copiii, bătrânii şi femeile care au pornit în exod, de frica morţii. Stau claie peste grămadă aşteptând moartea, încolţiţi ca şoarecii în hambare. Numai o singură bombă i-ar distruge. Toate intervenţiile autorităţilor nu i-a convins să se împrăştie. Până aci s-au hotărît să meargă. Stau împărţiţi pe sate şi se hrănesc în comun. Teama de moarte i-a înfrăţit şi au pus la bătaie tot ce au.

Dar pe mama n-o pot găsi printre cei din satul meu. Mulţi sunt de părere că au rămas la L., un târguşor din apropiere. După trei zile de căutare zadarnică prin oraş mă hotărăsc să plec la L. N-am ce să mă fac, mai am o săptămână pâna va trebui să mă prezint şi eu la încorporare, deşi am fost scutit de armată pentru infirmitatea tatei. Dar până atunci vreau să mă ocup de

soarta copilului meu și să las mamei ceva bani de cheltuială. Rozalia a fost primită la părinții săi, cu condiția ca eu să nu calc în casa lor, dar să comunicăm prin scrisori. Toate restricțiile acestea sunt pentru ca lumea să nu creadă că ar fi ceva între noi. Nu prea înțeleg ce vor să creadă părinții ei prin acest fir de pai de care se agață, dar nici nu-mi bat capul ca să înțeleg, pentru că deocamdată mă preocupă soarta copilului nostru. Mă bucur că Rozalia se află la un adăpost.

Sunt în gară, aștept să plece un tren spre L. Întreb pe toată lumea, dar nimeni nu știe, nici măcar șeful stației care nu-și mai poate găsi capul din atâtea încurcături. Pe prima linie din gară stau cinci vagoane de marfă atașate unei mașini care pufăie plictisitor. Aci pleacă, aci nu pleacă. Ordinele se dau și se contramandează în fiecare clipă. Un fochist îndoapă mașina cu cărbuni, parcă ar fi nemâncată de când e lumea. Mă apropii de el:

— Plecăm, domnule?

— Sigur, plecăm numaidecât!...

E multă siguranță în vocea lui! Dau de știre oamenilor care așteaptă ca și mine evenimentul plecării unui tren spre L. Dar în clipa asta sosește mecanicul mașinii și ne taie curajul.

— Nu pleacă nici un tren, domnilor! Înțelegeți-vă odată!...

Lumea, convinsă și dezolată, părăsește peronul gării. Mă strecor pe lângă fochist și-i vorbesc cu vocea înăbușită:

— Spuneai că plecăm! Râzi de noi. Auzi, mecanicul spune altfel, că nu plecăm!...

Fochistul zâmbi preocupat:

— Face planu!... Spune așa, ca să nu se aglomereze lumea. Plecăm, cum s-o întuneca puțin, plecăm!...

Pe peronul gării am rămas eu și o fată de vreo șaptesprezece ani, încăpățânată ca și mine. Biata fată, a fugit din L. când a căzut prima și singura bombă dintr-un avion dușman. La urma-urmei, nu știa nici ea sigur, dacă a fost o bombă sau altceva. S-a pomenit luată de valurile mulțimii și dusă la gară. S-a urcat într-un tren și a venit la S. Acum vrea să meargă la părinții ei care au rămas în

târguşorul lor. E fată de cârciumar, durdulie şi proastă ca o gâscă. Plânge într-una, fără rost şi mă întreabă mereu:

— Oare s-a sfârşit războiul, domnule şef?...

Cum i-o fi intrat în cap că eu sunt şef, nu ştiu. O asigur pe şoptite că trenul pleacă sigur în seara asta. În loc să tacă, strigă în gura mare, îndurerată:

— Vai, domnule şef, dacă mă duci la părinţii mei, am să-ţi dau ceva ce nici nu-ţi poţi închipui.

Enervat, plictisit, în acelaşi timp şi dornic de a face haz de necaz, o întreb:

— Ce-ai să-mi dai?

— Ah, am să-ţi dau o sticlă cu lapte. Tata are şase vaci.

Râd. Încrezătoare în mine, nu mă lasă să fac un pas fără ea. Mă ia de braţ şi lasă să creadă că e cine ştie ce intimitate între noi. Vorbeşte. N-ar fi nimic. Dar iar vorbeşte. Toată vorbăria ei se încheie cu vorbele:

— Dacă aş şti că părinţii mei nu mai trăiesc, m-aş arunca înaintea trenului!

Noroc că nu circulă nici un tren. Totuşi figura ei mi-aducea aminte de Rozalia şi-i zâmbesc, pentru că are ochii iubitei mele. Ea prinde din ce în ce mai mult curaj şi dă drumul unui potop de vorbe.

În sfârşit, fochistul a terminat de îndopat maşina cu cărbuni. Îi mai rămâne timp de fumat o ţigară. Se apropie de mine, prietenos:

— N-ai vreo ţigară?

Nu sunt fumător şi nu am ţigări, dar până să-i răspund, fata se desprinde de lângă mine şi fuge să-i cumpere de la debitul din gară. Fochistul se uită după ea şi-mi face semn cu ochiul:

— Bună fată!... De unde te-ai învârtit de ea?

Când vine fata cu ţigările se reazemă filozofând de un stâlp.

— Afurisite-s avioanele!... Mă gândesc să nu ne «dibăcească» pe drum...

La asta m-am gândit şi eu, nu ştiu de ce. Nu dau drumul gândului mai departe, îl las să zacă în mintea mea, izolat undeva. Fochistul aruncă restul ţigării cu un gest hotărât.

— Plecăm! Duceți-vă în dosul trenului și vedeți că vagonul ăsta de la mijloc are ușa deschisă. Intrați și stați acolo liniștit.

El se repede spre mașină și urcă alături de mecanic. N-a mai rămas nimeni pe peron, nici măcar șeful stației. Între timp s-a făcut întuneric de-a binelea. Iau fata de mână și o trag după mine. Ea mă urmează fără o vorbă, căci are încredere. Ocolim pe la coada trenului și ajungem la vagonul cu ușa deschisă unde ne urcăm. Simt în mine o enervare ciudată și gândul la avioane mă chinuie îngrozitor. Agitat, bat podeaua vagonului de la un cap la altul. Fata a încremenit tăcută într-un colț. Enervarea mea crește. Dacă ar fi lumină, fata m-ar vedea cum tremur și ar rămâne descurajată. Simt primii fiori ai războiului și mintea mi se populează cu primele imagini despre moartea pe front. Închipuirile mele devin fantastice, nu le pot opri din goana lor nebună pe câmpia largă a minții. M-au ametit gândurile și nu mai sunt atent la nimic din jurul meu. Vagonul se clatină cu mine.

— Plecăm! strigă fata îngrozită.

Bag de seamă că osiile vagonului trosnesc. Mă apropii de ușă și privesc întunericul din câmpia ce se deschide înaintea ochilor mei, neagră ca o prăpastie. Un aer rece, proaspăt, îmi răcorește fața, smulgându-mă din noianul gândurilor. Mă simt tare, dar tot agitat. Numai curajul îmi sporește odată cu iuțeala vertiginoasă a trenului și mă văd avântându-mă într-o cascadă tumultuoasă. De la senzația fricii, trec la aceea de eroism. Aș vrea să fiu pe front, să ridic arma împotriva unui dușman fricos, să-l lovesc în cap, să-i zdrobesc mâinile, să-l ucid... da! să-l ucid!... Îmi apăr țara doar. Am nevoie de sânge, sunt un om curajos... mândru, un erou!...

Fata, care s-a așezat în cealaltă parte a ușii, mă privește încântată și cam înfricoșată. Îmi scot pieptul în afară cu un aer semeț, căutând să înalț bustul cât mai mult. Curenții de aer din fuga vagonului mă fac să-mi iau o poziție de soldat care înfruntă moartea. Simt că devin caraghios și nu mă pot opri. Fata mă admiră ca pe un viteaz, văd bine. Prin întuneric figura ei aduce și mai mult cu a Rozaliei, parcă ar fi chiar ea.

— Ţi-e frică? o întreb pe fată.

— Dacă sunt cu dumneata, răspunde ea, cum o să-mi mai fie frică?

Sunt încântat de declaraţia ei şi mă umflu în pene.

— Foarte frumos! Lângă un militar niciodată să nu-ţi fie frică.

— Cum, eşti militar? mă întreabă ea, veselă.

— Da. Peste o săptămână mă duc pe front.

Minţeam. Abia urma să mă prezint la încorporare.

— Vai!... Aşa de tânăr!...

Rămân încurcat, pentru că nu ştiu ce să-i răspund. Trenul aleargă fulgerător. La o cotitură a liniei vagonul nostru se smuceşte pe loc. Fata este ameninţată să cadă. Uşa de mânerul căreia mă ţineam eu, e gata să se închidă singură, trăgându-mă şi pe mine după ea. Dau drumul uşii şi mă reped să prind fata în braţe. O prind, dar cădem amândoi pe scândurile vagonului, ţinând. Această întâmplare comică o înveseleşte, căci o aud râzând. În loc s-o ajut ca să se ridice o apăs tot mai mult cu palma pe piept, de unde mă simt pătruns de o căldură ameţitoare. Nu mai ştiu ce fac. Prin deschizătura uşii ne luminează luna ca un fior. Apăruse luna ca să-mi întunece mintea. În figura fetei zăresc clar chipul zâmbitor al Rozaliei şi îi strivesc gura cu un sărut lung. Fata, înăbuşită, abia mai geme satisfăcută:

— Ce dulce sărută un militar!...

E prima ei impresie, apoi luându-mă pe după gât cu braţele îmi şopteşte candidă:

— Să nu mă nenorocești... sunt fată!

Bang!... Bang! Se despică cerul cu un trosnet îngrozitor. O lumină uriaşă pătrunde în vagonul nostru răspândindu-se în toate colţurile. Un scrâşnet de fierărie, dinamic şi infernul ne face să încremenim locului.

Trenul se opreşte brusc. O bombă căzută din cer i-a sfărâmat terasamentul din faţă. Oprirea a fost atât de bruscă încât eu şi fata ne-am rostogolit de câteva ori pe duşumeaua vagonului.

Aud vocea fochistului care strigă la noi îngrijorat:

— Ieşiţi afară şi întindeţi-vă cu faţa la pământ! Repede! Cât mai departe!... Repede!...

Fiorii morţii mă năpădesc. Sunt gata să înnebunesc. Dintr-o săritură sunt lângă vagon, afară. Fata s-a ridicat în picioare şi ţipă înfricoşată, crezând că am de gând s-o bag în vagon. Intind braţele şi o cuprind de picioare. E aşa de grea încât nu o pot ţine mult în braţe, mâinile mele tremură fără încetare ca şi picioarele. Cădem amândoi la pământ şi ne rostogolim pe panta terasamentului până într-un şanţ noroios. Nu mai ţin cont de nimic, mă scol repede, trag fata de mână şi fugim pe câmp desperaţi. Teama de moarte ne-a înfrăţit pe amândoi. Respirăm uşuraţi doar o clipă, căci în clipa următoare se aude o nouă bubuitură în urma trenului. Atunci cădem amândoi cu faţa la pământ. Am impresia că se apropie sfârşitul lumii. Dau din mâini şi din picioare urlând fără a fi lovit de ceva. Văd stele verzi înaintea ochilor, mi se pare că arde pământul şi că pe beregata mea ies flăcări de foc. Infund capul în iarba umedă şi muşc pământul ca să mă contopesc cu el, iar cu mâinile smulg tot din jurul meu. Pe urmă obosit, amorţesc fără a mai face un gest. Sunt sigur că la cea mai mică mişcare a mea s-ar răsturnă pământul.

Am stat tot restul nopţii întins pe iarbă. Bruma toamnei s-a aşternut, rece, deasupra mea, soarele dimineţii m-a încălzit. Deschid ochii şi răsucesc puţin capul ca să privesc pe câmp. Fata e ceva mai departe de mine în aceeaşi poziţie. Strânge pământul în braţe ca să şi-l însuşească. Mă priveşte probabil de mult timp, crezându-mă mort. Văzându-mă că mişc rămâne încurcată, vrând să pară mai veselă. Poate că sunt numai rănit, se gândeşte ea, şi o să am nevoie de ajutorul cuiva. Îi bănuiesc gândurile. Ca să o încurajez îi strig:

— Te-ai speriat rău?

— Foarte rău. Dar dumneata eşti rănit?

— Nu.

Şi ca să-i dovedesc mă ridic în capul oaselor. Însă numai atât, căci mai mult nu am curaj. Simt bine că nu mai am curaj, ba, chiar pierd şi pe cel care îl mai am. S-a întâmplat ceva ruşinos cu mine. Dar când? Cum?!... N-am băgat de seamă de fel!... Ar trebui ca fata asta să plece undeva, cât mai departe, de unde să nu poată vedea ce am să fac. Am făcut de ruşine calitatea mea de militar. Mă

gândesc cum s-o îndepărtez cât mai repede, dar cât mai repede!

— A fost mai grozav ca atunci când a căzut o bombă la noi, spune fata fără a se mișca din poziția în care se afla. Vai ce grozav a fost!... Acum, nu-i așa că s-au dus și că n-are să mai vină?...

— Desigur că n-are să mai vină, mormăi eu ursuz.

— Atunci putem să ne sculăm de aci. Sunt plină de noroi peste tot.

Fata vorbește dar nu se mișcă. Măcar dacă s-ar întoarce cu spatele spre mine.

— Ah! strigă fata.

— Ce ai? o întreb.

— Nu pot să mă scol.

— De ce?

— Mi-e rușine să-ți spun.

Înțeleg. A pățit la fel ca mine. Stăm în capul oaselor și ne privim ca doi convalescenți pe paturile unui spital.

— Haide, o încurajez eu, nu-ți fie rușine... gândește-te la ce a fost astă noapte. Du-te colo în tufișul de mărăcini.

— Mă duc, dar întoarce-te cu spatele!

Mă răsucesc pe loc, dar o urmăresc cu coada ochiului, ca s-o văd când ajunge acolo. Când dispare în tufișul de mărăcini, mă grăbesc să fac și eu același lucru ca și ea.

Când se întoarce fata, nu mai am nimic din atitudinea eroică a «militarului» voinicos din noaptea trecută. Mi-e rușine de gândurile mele.

Trenul nostru se află în același loc, n-a avut unde să se mai ducă. În urma lui ca și în fața lui bombardamentul aerian al nemților a distrus linia ferată. Mecanicul și fochistul au dispărut.

Pornim la drum, căci altceva n-avem ce face. Până la L. drumul nu mai este așa de lung. Pașii noștri merg alăturați. Gândurile cu totul în altă parte. Mi-e rușine de mine însumi.

— Când pleci pe front? mă întreabă fata.

— Nu știu, nu cred să mă duc curând.

— Aseară spuneai că ai să pleci curând...

— Am mințit, aseară.

Aș vrea să-mi trag palme de necaz. Dacă aș plânge, poate m-aș ușura...

Capitolul III

Sunt în oraşul S, încorporat de două săptămâni. După ce am reuşit să găsesc pe mama şi copilul meu, refugiaţi cu toţii în târguşorul L., i-am lăsat acolo şi am dat o fugă până la Bucureşti. Voiam să o mai văd pe Rozalia; de copil eram sigur că, sub ochii mamei mele, se află în bună pază. Pentru mama, copilul meu a devenit ceva sfânt. Numai Rozalia a fost îndurerată că nu l-a putut vedea. Într-adevăr, peste cât timp se va mai întâlni cu copilul ei? Războiul este pentru noi o problemă prea grea. Dacă eu nu scap cu viaţă din acest război, Rozalia nu se va mai întâlni cu copilul ei, niciodată.

M-am revăzut cu Rozalia în casa unei foste colege de liceu, în mod discret, pentru că domnul Adolf i-a interzis cu desăvârşire întâlnirea cu mine. Acolo ne-am putut sfătui câteva zile la rând asupra viitorului întunecat ce ne aştepta.

În zilele acestea a mai intervenit o întâmplare care poate să fie norocoasă pentru noi: am întâlnit pe domnul Sevastian, fostul meu patron fotograf. Nici nu l-aş fi recunoscut, dacă nu mă oprea el din drum. E militar, mobilizat la Institutul de optică al unei unităţi militare din centrul oraşului. Poartă gradul de plutonier şi e foarte încrezut în el. Totuşi cu mine s-a purtat frumos.

— Știu, mi-a spus el căutând să mă îmbuneze, întotdeauna m-ai ocolit, ai fost supărat pe mine. Dar acum când ești un bărbat în toată firea, ai să înțelegi că așa este la stăpân. Când mai bine când mai rău... Nu te ia militar?...

— Ba da, i-am răspuns, zilele acestea.

— Unde?

I-am spus numărul regimentului unde trebuia să mă prezint.

— Vrei să vii la instituția la care lucrez eu? Este o unitate de specialități.

— Vreau, dar eu nu sunt specialist!

— Nu-i nimic. Cred că n-ai uitat să developezi fotografii?

— Dimpotrivă, m-am perfecționat, pentru că am avut și eu totdeauna un aparat fotografic...

— Bun. Am să vorbesc cu colonelul și am să-i spun că am nevoie de tine. Chiar am nevoie de un ajutor. Dă-mi adresa ta completă.

Iată o întâmplare norocoasă, dacă domnul Sevastian s-ar ține de cuvânt. Însă sunt de două săptămâni la regiment și n-am primit nici o veste de la el. Oricum, ar fi mai bine la București. Mă gândesc la bucuria pe care o va avea Rozalia. Dar știu despre domnul Sevastian că era cam flecar pe vremuri. De aceea mă scurmă îndoiala.

Orașul S. se află nu tocmai departe de malul Dunării. Toate ar fi bune aci, dacă nu ar veni atât de des aeroplanele inamice ca să arunce bombe. Uneori proiectilele vecinilor se înfig în pământ, fără efect. Atâta bucurie mai avem, căci neavând voie să punem mâna pe ele, le scuipăm până ce le albim. Numai sergenții de stradă se ocupă cu demontarea lor.

Un obuz de acesta a căzut în fața cazărmii noastre. Nu a plesnit, dar cu toate astea, un țăran care venise să vadă pe fiul său a încremenit mort, lângă un gard.

— De ce a murit? îl întrebăm noi pe sergentul instructor.

— Suferea de bătaie de inimă, ne răspunde instructorul, făcând pe competentul.

Când vin aeroplanele nemțești se găsesc și în compania noastră soldați cărora li se întâmplă ce mi s-a întâmplat mie și fetei aceleia în câmpie. Sunt destui pentru că bubuiturile și efectele bombelor pe care le aruncă aeroplanele sunt înspăimântătoare.

Mă uit la bieții băieți cu compătimire, dar nu fac haz. Doamne ferește!... Văd că aeroplanele vin și se duc, nestingherite, de câteva ori pe zi.

Din cauza aceasta nu mai putem face instrucția și stăm toată ziua cu burta la pământ. Când era soare mai mergea, dar acum plouă și batem noroiul amărâți.

De câteva zile suntem din ce în ce mai triști, căci armatele noastre se retrag pe toate fronturile. În orășelul acesta nu ne mai simțim la locul nostru, parcă am vrea să plecăm undeva, să fim mai la adăpost. Colonelul trece pe lângă noi foarte încruntat. Sergentul-instructor ne-a spus că vom pleca în Moldova, a mirosit el ceva la cancelarie. Ultimii soldați vechi au fost trimiși pe front. Printre boboci e fierbere mare, vestea că vom pleca în Moldova îi neliniștește. Ei nu știu decât de județul lor, atât, toți sunt băieți de la țară.

«Cum să plecăm, unde?», mocnesc ei, grupați în fundul curții. «Ce e aia... Moldova!?... Unde vine, oare!?»

În rândurile lor a intrat dihonia, nici unul nu mai cântă din fluier, războiul a început să-și arate colții. În schimb un ofițer de rezervă încearcă să ne mai insufle curaj. E un om scund și gras, cu maxilarele dezvoltate. Se șterge mereu cu batista de sudoare pe frunte și pe ceafă și vorbește agitat:

— Băieți, măi băieți, războiul nu e nuntă!... Războiul este așa cum este!... Ați plecat la război... i-ați adio de la mâta și de la tat-tu!... Scurt!... Cui nu i-a plăcut războiul, să nu fi venit încoace!... Scurt!... să fi rămas cu muierile acasă...

Recruții prind curaj și râd. Pentru ca efectul să fie mai puternic, locotenentul se dă apoi trei pași înapoi și țintindu-ne cu o privire plină de taină strigă:

— Să iasă afară ăla care vrea să se întoarcă la muiere!...

Se înțelege că nu iese nimeni. Sergentul-instructor completează încântat:

— Ieşi mă ăla care vrei să rămâi la muiere!...

Nici un răspuns nici de data asta.

— Eram sigur —, vorbeşte locotenentul încrezut, — că în compania mea sunt numai lei!... Rupeţi rândurile... marş!...

Rupem rândurile îngreunaţi de noroiul de pe bocanci. Haralambie Năstase, un vlăjgan zdravăn de la ţară, mă trage de mânecă, râzând:

— S-o spună lui mutu, că ne dă drumul!... Aiurea!... Dacă ar fi aşa, n-ar mai rămâne unul aci... Nu, zău!... care ar fi ăla, nebun să meargă de bunăvoie la moarte?...

Locotenentul de rezervă devine nesuferit. Ne pretinde entuziasm, altceva nimic. Recruţii privesc spre el ca nişte viţei speriaţi. Când ne-a spus, azi dimineaţă, că mâine plecăm, era supărat că nu am urlat de bucurie. Dar ce ştiu băieţii de entuziasm? Ei au faţă de ofiţeri o teamă grozavă. Locotenentul ne vorbeşte de patrie şi gura i se deschide largă atunci când pronunţă cuvântul — Patrie!... Patrie!... Patrie!...

Haralambie pufneşte în râs, când îl vede umflându-se. Ar trebui să se spună băieţilor ce înseamnă patrie, pentru că din zece, şapte cel puţin habar nu au de-patrie. Unii cred că patria ar fi Moldova.

«Ce-avem noi cu Moldova, domnule!?» peroreză în surdină Haralambie Năstase. «Dacă vor să luptăm, să ne lase pe noi aci, să nu ne mai care prin Moldova, ca să ne rămână oasele pe acolo!...»

Aşa gândesc toţi recruţii. Cu toate aştea, când apare colonelul, locotenentul îi spune, salutând:

— Să trăiţi domnule colonel!... Băieţii sunt veseli. Abia aşteaptă ordinul dumneavoastră de plecare!...

— Adevărat băieţi?... întreabă colonelul înveselit şi el.

Noi murmurăm un «da»! prelung. Unul chiar şi-a azvârlit capela în sus.

— Bravo!... Pregătiţi-vă de plecare.

Colonelul se retrage în cancelarie, gurile noastre încep să vânture păreri şi zvonuri într-o rumoare continuă, ritmată. Locotenentul şade deoparte retras, obosit ca după o muncă uriaşă. Un recrut care dădea semne de disperare,

e aproape de el. Bietul băiat are o greutate pe suflet de care vrea să se uşureze.

— Domnule locotenent!... rosteşte el tremurând.

— Ce este băiatule dragă? Spune!

— Domnule locotenent, eu... soldatul Pătru Anghel, din compania doua, plutonul întâi, vreau să rămân acasă. Sunt însurat.

— Ce mă?!... îl întrebă ofiţerul nevrând să creadă urechilor.

— Eu... sold... comp...

— Ei, da, da!... spune, ce vrei?...

— Vreau să rămân acasă!...

Pe locotenent îl apucă un râs straşnic. Prinde soldatul de umeri, îl răsuceşte pe loc şi îi trânteşte un genunchi zdravăn în spate.

— Moaş'ta pe gheaţă! Măgarule!... marş de-aicj!..

Soldatul cade cu amândouă palmele în noroi, băiguind:

— Păi, n-aţi spus dumneavoastră, domnule locotenent?

Ceilalţi râd cu gura până la urechi.

Capitolul IV

Domnul Sevastian s-a ţinut de cuvânt, sunt acum la unitatea din care face parte şi el. Aci este altfel, mai bine, fiindcă m-au pus la o treabă. Afară de asta sunt în Bucureşti. Dar şi armata e mai serioasă. La regiment ofiţerii mai glumeau cu noi, uneori, aci toţi sunt gravi şi grăbiţi. Domnul plutonier Sevastian e şi el grăbit, toată ziua lucrează în laboratorul fotografic, developând clişeele trimise din ţara întreagă. La secţia fotografică ordinele se succed din minut în minut. Eu dau nuiele la cei ce îngrădesc, adică nu fac nimic, pentru că un clişeu cât de mic, dacă s-ar strica ar fi o pagubă serioasă. Totuşi, fac ceva, schimb apa prin cazane, prepar soluţiile, spăl clişeele, alerg prin ateliere sau birouri, căutând ofiţerii de care avem nevoie. În timpul liber umblu înhăitat cu câţiva camarazi de la alte ateliere şi ne ţinem de drăcii. Clădirea instituţiei noastre e mare şi se compune din mai multe corpuri. Sunt zeci de ateliere în care lucrează peste cinci mii de oameni. Sunt şi vreo zece latrine mari pe unde colind cu prietenii mei. Latrina este singurul loc unde fumatul e permis. Din această cauză în orice moment, acolo se pune ţara la cale. «Clubul» este arhiplin toată ziua, discuţiile sunt agitate, iar fumul de tutun iese pe fereastră mai gros decât pe coşul instituţiei. Acolo aflăm toate ştirile de pe front, cum stau românii, câţi prizonieri

au luat germanii, englezii ce fac, câți regi au mai murit, cum trăiește Franz Iosef despre care se spune că n-ar fi murit decât de formă, și câte alte bazaconii. Domnul Sevastian dă mare crezare versiunilor de la privați, căci mă îndeamnă mereu să mă duc acolo ca să aflu toate noutățile. La latrine vin oameni cu posibilități de informare, ușierii de la cancelarie, plantoanele, furierii, bucătarii și elevii de administrație. În toate latrinele sunt două tabere, una optimistă, alta pesimistă. Optimiștii au ca șef un elev de administrație, Păcură Vasile. Pesimiștii îl au pe maestrul de atelier, Rudi.

Când apare unul dintre aceștia, de pildă elevul, se face o tăcere mormântală. Nu se mai aude decât zgomotul provocat de imprudența vreunui neghiob ascuns în closet, și care neavând cunoștință de apariția personalității, lasă liber stomacul să i se manifeste în voie. Atunci Moș Tudorică, rotarul, veteranul instituției care șade numai la privată toată ziua, are grijă să facă ordine, strigând pătruns de măreția momentului:

— Liniște, domnilor!...

Și, într-adevăr, se face liniște. Moș Tudorică se adresează curtenitor, elevului:

— Ce mai face domnul **Elev Păcură?**

Elevul se lasă greu, plictisit și dă semne de nervozitate.

— Bine, moșule...

— Ceva, veşti noi, aveți azi, domnule Elev?

La întrebarea asta suntem impresionați, noi optimiștii, pentru că rivalii noștri se pricep de minune să-și fixeze în colțul buzelor un zâmbet ironic. Așteptăm siguri, o știre nouă pe care n-o cunosc nici ziarele.

În genere elevul de administrație Păcură Vasile, e cunoscut ca naționalist înfocat. El intră în closet grav și grăbit, se așează pe vine și, cum ușile de la cabine merg numai până la jumătatea peretelui, are putința să comunice cu cei de afară în același timp. Treaba asta o face la toate latrinele de două ori pe zi.

Elevul e zgârcit la vorbă, atunci când trebuie să ne comunice o veste gravă. Se cramponează mult timp până spune ceva. Dar în sfârșit, știrea senzațională e lansată, căci pentru asta a venit.

— Am mai luat cinci sute de prizonieri unguri, alte două batalioane s-au predat cu o mulțime de tunuri și mitraliere...

Știrea cade ca o bombă pe coridorul latrinei. În mai puțin de o oră, toate atelierele comentează noul eveniment. Spre seară cei cinci sute de prizonieri unguri au ajuns cinci mii și batalioanele predate de bunăvoie sunt vreo zece.

După elevul Păcură, vine în latrină domnul Rudi, șeful de atelier, pesimistul. Deși are nume străin, totuși e român. Domnul Rudi e bătrân și foarte serios.

Are doi băieți pe front, deci nimeni nu poate să-l acuze de lipsă de românism. E pesimist din fire, preferă să se bucure la urmă cu adevărat, decât la început fals. Are o filozofie aparte și nimeni nu poate să i-o dărâme. În ochii elevului de administrație, trece drept «neamț», după cum elevul în fața lui trece drept un «țigan lăudăros».

Pesimistul se înfierbântă perorând, ca să dărâme succesul optimismului. Vorbește deschis și cere asigurări că toate discuțiile și părerile lui nu vor depăși zidurile comodității. Moș Tudorică are grijă să-l asigure pe cuvânt de onoare că toate «vor rămâne îngropate acolo». Atunci începe să-l înjure de mamă pe «țigan».

Știrea contradictorie contrabalansează foarte rar succesul elevului. Lumea noastră de aci are nevoie de entuziasm.

Ziua o ducem, n-am ce zice, binișor, dar noaptea e tare prost, fiindcă dormim în cazarmă unde simțim din plin neplăcerile vieții cazone. Avem un sergent dat dracului. Pe nume, Răzmeriță. Ah, ce răzmeriță produce omul ăsta printre noi!... Fiindcă ziua doarme, seara până la stingere, se trezesc în el porniri dictatoriale. Se simte îndreptățit să ne persecute. Ne silește să-i aducem apă cu lingura de la cișmeaua din curte până sus la al treilea etaj, unde este dormitorul nostru. Atunci începe între noi o alergătură și o întrecere nebunească pe scări, numai în cămăși și ismene, ciocniri, înjurături, îmbrânceli, încât, până sus, lingurile nu mai ajung decât cu un pic de apă în fundul lor. Sportul acesta se reia până când venim toți cu lingurile pline de apă.

Se întâmplă ca unul să fie nepuțincios până la sfârșit. Partea lui sunt cinci palme zdravene, aplicate de alt camarad, pentru că mâna sergentului e prea fină. De necaz, ne răzbunăm și noi scuipând în lingurile de apă pe care le vărsăm în gamela sergentului din care se adapă la urmă, satisfăcut.

După asta sergentul vrea să cântăm. Dar cum? Cu picioarele pe pereți și cu capul în jos, sprijiniți în mâini. Compania se întinde, sergentul Răzmeriță dă tonul, iar noi, mai mult urlăm de durere, decât cântăm. La aceste reprezentații asistă și ofițerul de serviciu, care face haz de inovațiile lui Răzmeriță. Toată lumea e de părere că ar fi cel mai bun sergent-instructor. Pentru asta suntem plini de fericire, dar dacă l-am prinde undeva pe ascuns, ce l-am mai umple noi de sânge!

La instrucție pe care o facem de trei ori pe săptămână, sergentul Răzmeriță, se pricepe de minune să ne mustruluiască în așa hal că, două săptămâni picioarele noastre sunt umflate ca niște bușteni. Doctorul de la infirmerie nu știe adevărul, ne declară că suntem intoxicați și ne tratează cu sare amară.

N-avem curajul să reclamăm și înghițim în sec. Dacă am reclama ar fi mai rău. S-a dat ordin de sus ca soldații să fie instruiți mai energic, ținând seama că ne aflăm în timp de război.

«Deșteptarea» de dimineață, e mai chinuitoare. Cât am spune «pește» trebuie să fim îmbrăcați. Așa vrea Răzmeriță.

— Drepți! strigă el. — Unu!... Doi!... Trei!... Care nu e gata, să iasă în mijlocul dormitorului!...

Toată compania iese în cămașă și ismene.

— Ce-ai făcut, camarade, până acum?...

Înjurăturile curg.

— Înapoi în pat!... Unu!... Doi!... Doi și jumătate!... Trei fără un sfert! Trei! Gata?...

Când dracu să ne tragem pantalonii, bocancii și tunica!... Unii dintre noi mai au flanele de piele și pantaloni de lână pe dedesubt.

— Înapoi în pat!...

Alte înjurături.

— Jidane, eşti puturos, jidane!... Dumnezeii şi cornul mă-ti!...

Totdeauna păgubaşul sau calul de bătaie trebuie să fie un «jidan». De multe ori «jidanul» e român curat, dar priceperea lui Răzmeriţă în identificarea raselor nu se poate discuta. «Jidanul» protestează:

— Sunt român, domnule sergent!...

— Minţi! Ia să te văd!

E silit să arate şi atunci se dovedeşte adevărul celor spuse de soldat. Răzmeriţă hotărăşte:

— E jidan botezat. Cornul mă-ti de jidan! Pe mine vrei să mă duci?

Partea nostimă este că sergentul l-a crezut timp de o lună român pe Rotenberg Aron. Când a băgat de seamă Răzmeriţă a fost târziu, nu putea să-i mai facă nimic. Şi atunci a găsit formula următoare:

— Copil făcut cu un român...

Capitolul V

Aeroplanele nemțești apar deasupra Capitalei de cate două-trei ori pe zi. Noaptea vin Zeppelinurile. În ateliere lucrul merge tot mai prost. O jumătate din zi o pierdem refugiați prin tranșeele de adăpost. Cum apar aeroplanele toată lumea se refugiază acolo. Stăm la taifas și bârfim pe inamic. Când sună masa luăm gamelele și plecăm la cazan. Partea proastă este că aeroplanele caută să distrugă instituția în care ne adăpostim. Toate casele din împrejurimi au fost bombardate, unele chiar distruse, dar în curtea noastră cât este ea de mare, n-a căzut nici o bombă.

Într-una din zile am căpătat și eu permisia de trei ore ca să-mi duc la domnul Sevastian acasă pachetul cu haine civile, pe care îl țineam sub pat, în dormitor. Seara la masă trebuia să mă înapoiez.

Bucuros am luat pachetul și am pornit la drum. Aveam ocazia să mă întâlnesc cu Rozalia pe care n-o mai văzusem de la reîntoarcerea mea în București. În stradă am respirat aerul libertății până în fundul plămânilor. Revedeam străzile orașului, după atâta vreme. Mergeam agitat pe străzi și inima îmi bătea de bucurie că am s-o văd pe Rozalia. Mă gândeam la ea și la copilul nostru. Îmi fugeau de asemenea gândurile spre Niculae jurnalistul, la Robu; mă gândeam umil la părinții Rozaliei, la fratele ei plecat-pe

front, la domnul Şmit, la Marco, şi mă mai gândeam ca într-o dimineaţă să cer voie ca să merg cu Rozalia la mormântul Anei. Mai fusesem odată, chiar de ziua numelui ei şi găsisem acolo veştejite, ultimele flori aduse de nefericitul ei logodnic.

Sărmanul Marco! Inimă de om, îndurerată până la bătrâneţe. Aş fi vrut să fac ceva pentru el, ceva care să-l fericească şi să vadă că nu l-am uitat nici o clipă. Dar nu ştiam ce! De scris, nu aveam unde să-i scriu, lagărele de internare erau multe şi răspândite peste tot. Sărmanul Marco! Tare aş fi dorit să-l mulţumesc cu ceva.

Toamna ofilise pomii curţilor, grădinile răspândeau un miros de gutui. Eu mergeam în pas cu gândurile, strecurându-mă pe lângă gardurile curţilor triste şi goale. Erau aceleaşi străzi pe care altădată le colindasem în tovărăşia lui Robu, vagabondând fără ideal, ca nişte fiinţe urmărite de spectrul foamei sau al nădejdii, după o ladă cu gunoi în care se găseau uneori şi bucăţi de carne împuţită.

Trăiam acelaşi trist vagabondaj oare? Ah, nu!... Legătura cu haine de sub braţul meu, nu mai era traista cu cărţi de odinioară, cu care ocolisem de cinci ori maghernita domnului Adolf, cu gândul imprecis: să le vând sau să nu le vând?

Acum eram soldatul Varnava Apostol, înmatriculat într-un regiment pe timp de război. Da, trăiam aceeaşi plutire cu capul prin norii iluziilor, visător fără ideal. Vagabond rămăsesem în adâncul sângelui meu. Eram copleşit de o forţă puternică, de o mână nevăzută, care mă fixase în centura unui supliciu. Aşteptam doar eliberarea sau momentul în care să evadez. Am fost totdeauna un om pătimaş de libertate, refractar în faţa prejudecăţilor şi mi-a plăcut totdeauna calea cea mai anevoioasă dacă pe ea mergeam spre libertate.

Ce vor oamenii aceştia care au pus nişte haine uniforme pe mine şi mi-au înfipt în minte ideea că nu mai sunt vagabond? Eu nu ştiu altceva!... Eu ştiu să iubesc!... Iubesc adevărul şi libertatea!... Eu ştiu să alerg flămând pe străzi şi să construiesc un vis pentru oricine! Eu ştiu să iubesc pământul pentru că e mare!... Şi mai ştiu să iubesc

ochii Rozaliei şi ochii copilului meu!... Pe voi vă iubesc, puncte de foc! În voi stă adâncul generator al visurilor mele şi lacul de azur în care mă pot arunca fericit. Mi-aţi sfredelit inima cu jocul vostru ameţitor. Perle încrustate în senin! Izvoare calde de inspiraţie!... Ah, cum m-aş mai duce undeva departe de frământările omeneşti, într-un pustiu fără sfârşit, însoţit numai de aceste două fiinţe scumpe!...

Alergam alăturea cu gândul, scrâşnind de revoltă. Avântam paşii, bătând trotuarul în ritmul bocancilor. Numai bocancii îmi aduceau aminte că eram ostaş. Ei sunau în ritmul în care cânta sergentul Răzmeriţă. De multe ori mă întrebam cum de pricep ei aşa de bine milităria? Greutatea şi culoarea lor sunt de tuci şi sunt scâlciaţi până în tălpi. Cu toate astea sunt foarte sprinteni. Când sergentul Răzmeriţă strigă, îngâmfat, pentru ca să-l admire servitoarele, gură-cască, de pe străzi: Unu! doi! trei!... Unu!... bocancii cu potcoave de oţel, saltă aidoma, ascunzând stângăcia mea. Bocancii mei sunt vechi, poate cei mai vechi din regiment, dar şi cei mai deştepţi. Datorită lor, sergentul instructor mă dă ca exemplu la câmp pentru pas de defilare.

— Varnava Apostol, ia să faci singur pas de defilare, ca să vadă măgarii ăştia cum se calcă cu piciorul...

Ies doi paşi afară şi încep. Habar nu am de felul cum trebuie să calc! Dar, lucru dracului, bocancii mei sună aşa de frumos încât rămân şi eu uimit. Rotemberg Aron, spune că sunt bocanci de plutonier-major.

Aprecierea mă cutremură, plutonierul-major din compania noastră e cel mai grav om. Dacă nu-l ai în faţa ochilor, nu poţi să ţii minte ce figură are, cu urechi, nas, gură, ochi, sau fără toate astea. Nu ţii minte măcar dacă are cap. Gravitatea lui nu-ţi atinge privirea. E un om pe care n-ai vrea să-l mai vezi a doua oară din această cauză. Noi nu-l ţinem minte decât după mers. Merge mărunt şi săltăreţ. Nimeni n-ar putea să meargă ca el. Nume nu obişnuieşte să aibă, toată lumea îi zice, «majuru». Are o ordonanţă care ne speculează. Dacă ne vede cu un ban, ni-l ia. Ia tot ce găseşte prin buzunarele noastre, zâmbind fals şi înjurându-ne «în glumă». Ne ia cămăşile, ciorapii,

batistele, creioanele, oglinzile de buzunar. Ordonanței majorului totdeauna îi lipsesc obiectele pe care le posedăm noi. Cum vede o flanelă frumoasă la un soldat, sare plin de curtenie: «Cum aș face băiețaș să mă «fotografiez» cu flanela ta?» Băiețașul înțelege și dacă nu mai are una, refuză să i-o dea. Atunci ordonanța, schimbă tonul: «Ascultă camarade, aici nu ești la mă-ta acasă ca să umbli înfofolit cu flanele. Să dai jos flanela, că e bucluc». Te spun lui domnu majur.

Dacă îl prinde cu flanela pe el, s-a ars camaradul. Îi face zile fripte până cedează.

Cu toate astea «țucălarul» e bun la ceva: prin el ne răzbunăm pe sergentul Răzmeriță. Metoda a descoperit-o Rotemberg Aron, lui i se cuvin laudele. Când vrem să fie bătut sergentul, strângem mână de la mână cinci lei și-i dăm șnapanului care are trecere pe lângă plutonier. Acesta vine seara în dormitor, supărat, și începe scandalul întotdeauna, cam așa:

— Sergent! Ce faci cu soldații?

— Fac teorie, don'majur.

— Ce teorie, mă?! La miezul nopții?...

— N-a sunat stingerea don'majur...

Pac! o palmă.

— Grijania cui te-a închinat! Mă înveți tu pe mine, militărie, mă?

Pac! altă palmă.

Crește inima în noi de bucurie. Majurul pleacă, strigând:

— Să nu mai aud o șoaptă când mă întorc. Ai înțeles?

— Să trăiți don'majur, am înțeles!

Am luat-o razna, dus pe gânduri. Vremea trece. Fac un ocol pe străzi ca să trec întâi pe la prietena Rozaliei și s-o rog să-i dea de știre că azi sunt liber. O găsesc tocmai când pleca la Rozalia. Mă asigură că peste o oră sunt amândouă acasă. În timpul ăsta mă reped să las hainele la domnul Sevastian. Nu apuc să fac o sută de pași când aud fluierăturile disperate ale sergenților de stradă. Ne vizitează iar aeroplanele inamice. Lumea aleargă îngrozită pe străzi, căutând un adăpost mai sigur. Aeroplanele inamice nu mai veniseră cam de mult. Ultima dată

uciseseră câteva sute de oameni în halele centrale, din cauză că aceştia şezuseră cu gura căscată la ele. Oamenii începuseră să creadă că duşmanii s-au pătruns de greşeala făcută, ucigând femei, copii şi bătrâni. În consiliul care se ţinea la latrinele noastre, fusese lansat zvonul că Papa de la Roma, mustrase amarnic pe Kaiserul Germaniei, pentru această greşeală. Încrezător în intervenţia papei, plecasem şi eu la drum.

«Intraţi în casă!» strigau sergenţii de stradă către oamenii care alergau înfricoşaţi. Eu m-am strecurat pe lângă pereţi, neştiind în care casă să intru. Mi-era ruşine să fac treaba asta. În tot cazul aş fi vrut să mă adăpostesc într-una mai solidă. Dar cum n-o vedeam prin jurul meu, am început să alerg, gândindu-mă că aeroplanele nu sunt chiar deasupra mea. De departe se auzea câteva bubuituri solide, dar nu puteam distinge dacă sunt bombe sau obuzele tunurilor noastre de la Arsenalul Armatei. Stam la îndoială.

Parcă într-adins, spre a mă convinge cu promptitudine, o bombă căzu tocmai în capul străzii pe care mă aflam. Acum nu mai am încotro, trebuie să mă refugiez unde o fi. Ţintesc cu ochii o casă cu etaj. Vreau să o iau într-acolo, când aud în spatele meu un plânset de copil. Mă întorc şi văd la fereastra unei case un copilaş plângând şi el, înfricoşat. N-are mai mult de patru ani. E cu ochii roşii şi lacrimile îi curg în şiroaie pe obrăjori. Dumnezeu a voit să facă din mine un tată la o vârstă fragedă. Uit de mine şi mă întorc la copil. E în pericol. Găsesc uşile deschise, intru în casă, iau copilul în braţe şi mă refugiez cu el în curtea casei trecând printr-un gang. Acolo găsesc uşa unei pivniţe, deschisă. Mai mare noroc ca ăsta nici că se putea. Orice întârziere devenea fatală, moartea putea să fie la doi paşi de noi. Aşa a şi fost. În momentul când coboram ultima treaptă a scării de la pivniţă, s-a produs o bubuitură mai puternică decât cele de până atunci. Copilul mi-a scăpat din braţe iar eu m-am rostogolit până în mijlocul beciului. Imediat după bubuitură, a urmat o ploaie de bucăţi de lemn, cărămizi şi moloz. Am înţeles că bomba căzuse deasupra casei cu etaj care era peste drum. Tocmai în care căutam să mă adăpostesc înainte de a vedea copilul.

Am rămas câteva clipe cu ochii strânși de groază. Credeam că vor urma alte bombe. Când am deschis ochii am văzut copilul leșinat aproape de mine. L-am luat în brațe și am trecut cu el în a doua încăpere a pivniței, unde era mai multă lumină. Acolo, pe un pat improvizat am găsit pe mama copilului, leșinată, poate pentru a doua oară.

Mă aflam într-o situație destul de încurcată. Nu știam de cine să mă ocup mai curând. Mi-a fost mai ușor să trezesc femeia care gemea în pat. Am stropit-o cu puțină apă pe față. Când a deschis ochii m-a privit speriată.

— Să n-ai nici o teamă! am asigurat-o eu.

— Dar cine ești dumneata?

— Un trecător. Am văzut copilul dumitale plângând la fereastra din stradă și am intrat în casă să-l liniștesc.

— Unde este copilul meu? a strigat femeia îngrozită.

Ca să-l n-o înspăimânt și mai mult, am mințit-o.

— Doarme lângă dumneata.

Mă așteptam la un dezastru, privind neputincios la femeia care își lua copilul în brațe. Zgomotele distrugătoare se repetau din ce în ce mai îndepărtate. În jurul nostru era liniște, oamenii amorțiseră în ascunzătorile lor. Copilul se trezise din leșin și gemea în brațele mamei sale, înfricoșată ca și el.

Timp de o oră a durat vizita avioanelor dușmane. Am stat pe un scaun și am povestit femeii întâmplarea. Ea leșinase de la prima bombă căzută în capătul străzii. Copilul înfricoșat se refugiase în casă.

În sfârșit sirena Arsenalului anunță cu un semnal prelung, liniștea. Am ieșit și eu afară să văd dezastrul. Straniu soi de amuzament și-au găsit oamenii prin aceste vizite aeriene. Nu aș putea să precizez cine poartă vina acestor fapte, dar nu-mi pot închipui ce figură omenească poartă cel care știe că sub bomba pe care o lansează din avionul său se află niște oameni cu totul nevinovați și fără apărare. Ce mai poți cere unui animal sălbatic, dacă un om conștient ucide cu atâta seninătate?

Într-o discuție cu camaradul meu Rotemberg, el mă întrebă: «Ce ai face tu, dacă ai fi în locul aviatorului *inamic*?»

I-am răspuns calm: «Nu aş lansa proiectilul».

Aşa aş fi făcut. Nu ştiu cum ar fi fost calificat gestul meu, dar în nici un caz el nu putea fi numit trădare. Războiul se face pe front, acolo unde soldaţii stau faţă în faţă, nu în sate şi oraşe unde locuiesc oameni inofensivi, fără apărare şi nevinovaţi în privinţa diferendelor dintre statele ce sunt în luptă. Să se distrugă forturile, chiar şi oraşele fortificate atunci când ele nu cedează, dar să fie evacuate de copii, femei şi bătrâni.

Cu ce sunt însă vinovaţi aceşti şase oameni sfârtecaţi în casa de peste drum, unde a căzut bomba? Simţeam că înnebunesc de durere în faţa acestui dezastru. Şase oameni zăceau întinşi pe trotuarul din faţa casei. Camera unde găsisem copilul la fereastră era şi ea avariată. Totul din ea fusese măcinat până la cel mai mic obiect. Salvasem viaţa copilului. Dar şi el pe a mea, pentru că, dacă n-ar fi fost copilul, m-aş fi adăpostit în casa unde au fost ucişi cei şase oameni. Şi cine ştie dacă aveam mai mult noroc ca ei.

Bucuria mamei copilului a fost enormă. Am plecat de acolo mulţumit că am putut realiza o faptă bună. Dar din ziua aceea am început să urăsc în chip evident războiul modern. E admirabil să-ţi iubeşti patria, dar pentru patrie să nu jertfeşti decât viaţa ta. Dar viaţa altuia?... Nu!... Cea mai ticăloasă laşitate este atunci când conştient ucizi un copil sau un om fără vină, sau fără putinţa de a se apara.

Seara, în dormitor, îi propuneam lui Rotemberg: «Măi frate, am văzut două femei şi patru copii ucişi de bombe!»...

După o pauză în care scosese un oftat din fundul pieptului, el m-a întrebat: «Cel puţin, ai plâns?»

«Da, am plâns, dar... ce folos?...»

Capitolul VI

A doua zi a venit Rozalia la unitatea unde mă aflam, ca să se intereseze de soarta mea. Întârziasem şi nu m-am mai dus s-o întâlnesc în seara aceea. Pachetul cu haine îl lăsasem la domnul Roşu. Aşa se numea tatăl copilului, salvat de mine. Domnul Roşu era mobilizat pe loc la o fabrică de tăbăcărie, unde fusese mai înainte director. Venise înainte de a pleca eu, pentru că i se telefonase nenorocirea. Paguba materială nu-l îndurerase faţă de norocul copilului. Vroia să-mi sărute mâinile de bucuric şi cu mare greutate am putut pleca la ora la care trebuia să fiu din nou la companie. Le-am promis că îi voi vizita din nou, cât de curând. Ca să fie mai siguri, mi-au oprit pachetul cu haine, acolo.

A doua zi ieşind ca de obicei la vremea prânzului, din atelier, m-am dus să privesc în stradă pe fereastra dormitorului. E singurul loc de unde puteam să mai vedem şi noi lumea liberă de afară. Pentru că ne este cu strictete interzisă ieşirea măcar pentru doi paşi în stradă. Peste drum, în faţa unui birt, zăresc pe Rozalia umblând foarte agitată. Deschid fereastra şi o strig de câteva ori până ce descoperă locul unde mă aflu.

— Vino jos, îmi spune ea.

Zâmbesc. Rozalia nu ştie că deşi noi nu suntem ciumaţi, totuşi nu avem voie să vorbim cu-altă lume. Îi fac

semn cu mâna să mă aştepte şi cobor în grabă scările celor trei etaje. Nu aveam nici o speranţă că am să pot ieşi, pentru că cele două santinele din poartă ar fi preferat să mă ucidă decât să mă lase să trec drumul.

Începui să alerg agitat prin toate locurile pentru a găsi un superior cu inimă care să mă înţeleagă. Am mai alarmat încă vreo trei camarazi, încât i-am pus şi pe ei pe drumuri. Între timp mă mai urcai în dormitor şi făcui semne de pacienţă Rozaliei. O asigurai că am să vin imediat.

— Doar nu eşti arestat! îmi strigă ea nelămurită.

— Nu dragă, dar nu se poate aşa de uşor.

— Dar mai văd şi pe altă lume ieşind şi intrând! Rozalia nu pricepe regulile militariei.

Doi dintre camarazii plecaţi în căutarea majorului se întoarseră descurajaţi. Plutonierul a plecat în oraş.

— Ce-i de făcut, băieţi? mă plâng eu, descurajat. Se apropie ora de intrare în ateliere.

— Să aşteptăm pe Tiberiu, poate că a făcut el rost de ceva, mă încurajează Rotemberg.

Băieţii sunt binevoitori şi se întristează odată cu mine. În clipa asta apare Tiberiu asudat, agitând de departe un petec de hârtie.

— Am făcut rost de un permis pentru poartă, mi l-a dat furierul de la rotărie!...

Fără să mai spun ceva, iau biletul şi mă reped la intrare. Santinelele se uită cam neîncrezătoare la mine.

— Unde te duci? mă întreabă unul dintre soldaţi.

— Acasă la domnul căpitan, ticluiesc eu la repezeală o minciună.

Dacă e vorba de căpitan, trecerea e liberă. Rozalia îmi iese înainte şi, de bucurie, spune câte trei cuvinte odată. Vorbeşte de ziua trecută, de prietena ei, de copil, de aeroplane. În acest timp mă gândesc unde aş putea să stau de vorbă cu ea mai liber. În stradă pericolul este inevitabil, orice superior ar putea să mă ia de urechi şi să mă trimită în curtea instituţiei.

Iau de mână pe Rozalia şi o trag spre uşa localului de peste drum. Orişicât, aici putem sta la adăpost. Dar când deschid uşa să intru, mă pomenesc faţă în faţă cu

plutonierul major. Sunt gata să mă prăbuşesc de spaimă şi de ciudă. De ce mi-a fost frică, n-am scăpat. Mintea mea scapără fulgerător. Trebuie să găsesc o ieşire mai ales că plutonierul mă ia ca din oală, parcă tocmai pe mine mă aştepta..

— Ce-i cu tine soldat la ora asta aici?

— Domnule plutonier, tocmai pe dumneavoastră vă căutam.

— Pentru ce?

— Domnule plutonier major, mi-a venit nevasta din provincie şi vreau să-mi daţi voie să mă duc cu ea până la Obor... Domnule plutonier major, sper că nu o să mă refuzaţi întrucât ştiu că dumneavoastră sunteţi un om de inimă.

Gura mea merge uluitor de repede. Acuma are ocazia să dovedească ce poate şi că nu mănâncă pâinea de pomană. Îl simt pe plutonier că cedează, cucerit. Îi vorbesc de casa lui, de copii, de tot ce are el mai drag. Îl implor fierbinte. Rozalia a rămas cu gura căscată la minciunile mele şi aprobă totul, cu tot corpul.

N-am ştiut că «majurul» se pierde aşa de uşor în faţa unei femei. Părea mai suplu, politicos şi dădea ochii peste cap la fiecare vorbă. Rozalia îi întinse o mână.

— Vai, îmi pare bine, coniţă! Mă recomand Năstase Ion, plutonier major...

Eu, încurajat de purtarea lui, intervenii:

— Domnule plutonier major, nu vreţi să staţi cu noi la o masă?

— Cu plăcere, sigur.

La masă, Rozalia desfăcu un pachet pe care îl avea în mână.

— Ţi-am adus nişte budincă din care făcea Marco. Parcă am ştiut că domnul plutonier o să fie cu noi.

Rozalia era un înger.

— Luaţi, domnule plutonier! îl îndemnă Rozalia.

— Mersi, îmi plac prăjiturile făcute de casă...

Plutonierul ceru cârciumarului să ne dea şi nişte vin din care vindea numai pe ascuns. Pe urmă luarăm şi câte o cafea. Peste drum toată lumea intrase de mult în ateliere. Găsii un moment prielnic.

— Ce ziceți domnule major, pot să plec?

Pentru «majuru» afacerile erau afaceri. A fost politicos față de Rozalia, și de aceea mi-a șoptit la ureche:

— Ține biletul ăsta de voie, e bun până mâine dimineață.

— Credeți că n-am să pățesc ceva, domnule plutonier?

— Dacă sunt eu la mijloc, cine te poate pedepsi?

Avea dreptate, el făcea apelul dimineața ca și seara. Plutonierul sărută mâna Rozaliei și se scuză că trebuia să plece la treabă. La ușă se înapoie și mă rugă prietenește:

— Dacă găsești o pereche de bretele, n-ar fi rău să mi le cumperi. Dar te rog, ceva bun...

— Aveți toată încrederea domnule plutonier...

— Foarte bine, ne vedem mâine la prânz, tot aici...

— Să trăiți domnule plutonier major...

— La revedere.

Capitolul VII

Avem noroc de o toamnă frumoasă. Curtea instituției noastre e plină de soare toată ziua. Un soare cald care ne îmbie la somn. Ne ascundem în dosul tunurilor care stau înșiruite pe lângă pereții atelierelor, și tragem câte un pui de somn păzindu-ne reciproc.

Sergentul Răzmeriță a început să se poarte din ce în ce mai rău cu noi, ne instruiește groaznic. A mirosit trucul nostru cu palmele plutonierului și caută să ne facă viața din ce în ce mai amară în dormitor. Toți sergenții instructori au ordin ca, din când în când, noaptea, să simuleze un atac inamic și să strige alarma, pentru ca soldații să fie obișnuiți cu un eventual pericol. Numai că Răzmeriță își face de cap cu noi. În fiecare noapte strigă alarma de două-trei ori. Nu-i putem reproșa nimic fiindcă e cel mai bun sergent instructor. El face din asta un pretext de persecuție, atâta tot.

În felul acesta somnul nostru e un canon. De aceea și noi adormim ziua pe unde găsim. Suntem o ceată de somnoroși, prieteni solidari. Eu, Rotenberg Aron, Tiberiu Alexandru și Păsculescu Traian am descoperit locurile cele mai bune pentru dormit, în dosul tunurilor. Chesoanele sunt încălzite de soare și la prima atingere ne și-moleșim. Nu-i chip să reziști acestei tentații. Totuși trebuie puțină atenție, pericolul există. De aceea unul dintre noi păzește

afară cu o perie în mână, prefăcându-se că freacă un tun de rugină, atunci când trece cineva mai mare pe acolo. Iar atunci când pericolul e prea mare, trage de sfoară. Avem o sfoară cu trei capete, fiecare legat de mâna celui care doarme, în așa fel ca să sărim în sus toți trei dintr-odată. Sistemul e foarte ingenios și util, căci cine se uită vede trei soldați care freacă de zor țiarele tunurilor.

Dar... (totdeauna este un «dar» nenorocos!) într-una din zile când tocmai eram eu de pază, se întâmplă să adorm în post. Proastă santinelă, desigur! Cu o noapte înainte fusesem învoit de plutonier ca să dorm în oraș. Petrecusem cu Rozalia în familia domnului Roșu, până aproape de ziuă. Ne-am împrietenit cu acești oameni și locul meu de întâlnire cu Rozalia este în casa lor. De câte ori capăt învoirea de a ieși în oraș, acolo îmi fac popasul. Orele petrecute în casa lui Roșu sunt într-adevăr fericite, iar nopțile petrecute cu Rozalia, sunt și ele ceva rar și scump. Merită orice sacrificiu o asemenea noapte.

Lângă tun, soarele dogorea puternic pe spinarea mea, capul îmi atârna greoi, momindu-mă la un somn greu de refuzat. Mă gândeam la noaptea trecută, la vinul negru al domnului Roșu, la friptura din preajma lui și la brațele calde ale Rozaliei. Cuprins de pofte delicioase am adormit ca orice ostaș, în poziția de atac cu peria în braț. Cred că aduceam la poziție cu Napoleon în «Micul caporal» de santinelă, litografia din dormitorul nostru. Cu o mică deosebire: eu nu eram Napoleon.

Am sărit deodată în sus trezit de o gălăgie mare. Mi-am închipuit că trebuie să fie sergentul Răzmeriță. Dar nu, era chiar colonelul instituției care mă surprinsese dormind.

Sărind de la locul meu, trăsesem puternic sfoara de alarmă. Ca din pământ au răsărit și ceilalți camarazi, buimăciți de somn și spaimă.

— De când vă pândesc eu, nemernicilor! strigă colonelul. Soldații mor pe front, iar voi aici dormiți?... Să veniți la cancelarie, imediat!...

Colonelul a plecat vânăt de furie. Câțiva lucrători s-au adunat în jurul meu, curioși. Mie mi se făcuse rău din spaimă. Căzusem jos. Tiberiu și cu Rotenberg m-au ajutat

să mă ridic și m-au dus pe brațe până la o ladă din apropiere. Păsculescu a adus apă într-un bidon și m-a spălat pe față ca să-mi revin.

M-am simțit vinovat în fața necazurilor neașteptate. Îmi era rușine să dau ochii cu camarazii mei care mă priveau îngrijorați. După o bună clipă de tăcere, Păsculescu a întrebat oftând:

— Ce facem măi băieți?

— Ce să facem! răspunse Tiberiu, mergem la cancelarie.

— Hai să mergem, spuse Rotenberg încântat, să nu trimită după noi, că are să fie mai rău. Voi știți cine e colonelul!...

Ne duserăm la cancelarie și intrarăm pe ușa sălii de așteptare îngroziți de ce ne aștepta. Un sergent furier ne întrebă:

— Ce vă dorește buricu?...

— Ne-a chemat domnul colonel, răspunse Tiberiu.

— De ce?

— Nu știu.

— Stați aici.

Abia dispăru pe o ușă, când pe aceeași ușă apăru un locotenent subțirel, pudrat cu duiumul. Din gura lui ieșeau înjurăturile ca dintr-o mașină. La fiecare cuvânt se auzea câte un Dumnezeu, un Cristos, un Paște, o anafură, o cădelniță, o liturghie și toate obiectele sfinte din biserică. E cel mai scandalagiu ofițer. Dar și cel mai de treabă. Când e de serviciu poartă o bluză soldățească, fără galoane. Nu stă o clipă pe loc toată ziua, învingând toate greutățile cu zâmbetul pe buze. Râde cu oricine, aleargă prin toate birourile și atelierele, sprinten și cumsecade. De la colonel până la ultimul soldat sau hamal din ateliere, toți îl adoră pe locotenentul Pâine. Așa îi spunem noi: Pâinea lui Dumnezeu.

Când ne vede la cancelarie îi vine să-și muște mâinile de ciudă.

— Ce dracu ați făcut, mă damblagiilor?!... Colonelul e foc. V-a prins dormind!... Bine mă băieți, în curte v-ați găsit și voi locul să dormiți? Ați știut că sunt eu de serviciu, de ce n-ați venit la mine să-mi spuneți ce vă

doare?... Vă băgam undeva unde nu vă găsea nimeni.

Rotenberg mai îndrăzneț, face o glumă:

— Acolo era dormitorul nostru, domnule locotenent...

— Bine! O să vedeți voi dormitor!... A dat ordin colonelul să vă băgăm în prima echipă de reparații care va pleca pe front...

Rotenberg se scarpină în cap, încurcat. Trimiterea pe front nu era o afacere convenabilă, chiar într-o echipă de reparații. Dar tot el găsi soluția:

— Atâta pagubă, domnule locotenent Pâine!... Să-l vedem pe domnul colonel ce-o să facă fără noi?...

Capitolul VIII

Într-adevăr, vom fi trimiși pe front. Nimeni nu crede, dar e adevărat. Ce dracu o să facem noi acolo, când noi nu știm să tragem cu pușca?!... Ni se spune că vom face reparația tunurilor în baterii. Suntem pedepsiți și băgați într-o echipă de reparații din care mai fac parte și alți patru soldați-lucrători mai bătrâni. Nu știu la ce m-aș pricepe eu care sunt... fotograf, și, asta prin bănuială. Dacă Rotenberg e tinichigiu, Tiberiu rotar, Păsculescu mecanic, eu nu sunt nimic. Nu mă pricep să bat un cui. În aceeași situație cu mine este și sergentul echipei.

Am fost duși la gară și îmbarcați într-un vagon cu alți soldați care pleacă și ei pe front. E noapte și toți dorm obosiți. Trenul aleargă nebunește, spintecând câmpiile și fără să se oprească în vreo stație. Vagonul nostru e de marfă și miroase puternic a bălegar. Desigur că înaintea noastră s-au adăpostit vite în el.

Stau pe o ladă în care avem scule și mă gândesc. Nu pot închide ochii nici măcar o clipă. De sus, lumina slabă a opaițului, se lasă tremurătoare, ca o pânză roșie, deasupra celor care dorm. Soldații întinși pe jos par niște morți bine conservați, sub lumina palidă a opaițului. Respirăm greu aerul care pute a stârv și materii fecale. Mă înăbuș și simt că am să vomitez de scârbă. Atâta neglijență din partea noastră, mă indignează. Ar fi trebuit

să curățim vagonul înainte de îmbarcare. Mă scol mereu în picioare și întind mâinile spre ferestruica din peretele vagonului, disperat, ca după un ajutor. Fac palmele căuș ca să prind aerul ce se strecoară printre zăbrelele de fier și îmi răcoresc fața inundată de sudoare. Pe urmă mă las din nou pe ladă, ceva mai refăcut. Pe umerii mei au adormit Tiberiu și Rotenberg învinși de somn. Păsculescu și-a găsit loc între un marinar și un artilerist. E așa de înghesuit încât de aseară și până acum nu s-a răsucit măcar o dată. Dorm cu toții, parcă ar îndeplini o pedeapsă. Nici unul nu mai are de spus ceva înaintea morții de care sunt siguri. Mă gândesc dacă nu cumva moartea nu stă chiar la ușa vagonului, așteptând să ne dăm jos spre a ne trimite cât mai repede pe lumea cealaltă. Am putea să murim de pe acum. Oare cei din partea cealaltă a vagonului nu-au început să-și dea sfârșitul? Dorm îngrămădiți ca sardelele și caut să mă obișnuiesc cu gândul că sunt morți.

Eu nu pot dormi. Am notat ceva pe o foaie de hârtie (mai mult orbește din cauza luminii proaste) am fumat șase țigări și m-am sculat poate de zece ori ca să-mi întind palmele după un strop de aer curat. Mai aprind o țigară și număr pe celelalte, sunt aproape douăzeci. Ne-au dat un număr de țigări socotit cât ne-ar ajunge până la destinație.

«Pe front nu-i voie de fumat» ne-a spus magazinerul.

Scot medalionul cu chipul Rozaliei și îl privesc la lumina țigării. E senină și surâzătoare, așa cum a fost întotdeauna. Nu am văzut-o tristă, nici măcar atunci când am dat peste ea la marginea șoselei, alungată de ai mei. Ochii ei sunt negri, fruntea amplă, părul buclat, buzele-i stau strânse parcă ar șopti ceva. Așa strângea gura când îmi șoptea de departe: «te iubesc».

Mă gândesc la Rozalia și lacrimile mi se furișează sub gene, fără voia mea. Nu plâng. Când am plecat, mi-a spus: «Să nu plângi!»

«N-am să plâng, Rozalia», i-am răspuns eu. «Dar am să mă gândesc numai la tine».

Parcă o iubesc mai mult și cu totul altfel, acum când știu că trenul cu fiecare învârtitură de roată mă îndepărtează de ea.

«Dracu m-a pus să dorm în curtea instituției!?...»

Repet mereu în gând această frază şi priveşc vinovat spre camarazii mei care suferă şi dânşii din cauza mea. Ei nu sunt supăraţi, dimpotrivă, le pare bine că au ocazia să iasă în «lume». Sunt dornici de a cunoaşte din plin peripeţiile războiului. Eu, Păsculescu şi Rotenberg suntem de statură înaltă, Tiberiu e scund şi gras, deşi mănâncă cel mai puţin. Mâncăul echipei noastre rămâne tot Păsculescu, cel mai slab dintre toţi.

«Mănânc să mă îngraş» spune el. Dar nu i se umflă decât burta. Aseară a mâncat trei pepeni verzi, uitaţi de cineva într-un vagon din Gara de Nord. După ce i-a mâncat, Tiberiu l-a înfricoşat: «Să ştiţi că pepenii erau otrăviţi, puşi acolo înadins de spionii germani».

Păsculescu l-a privit îngrozit şi i-a zis: «Ce, bă, eşti nebun»!

Mă uit la Păsculescu cum doarme răstignit între cei doi soldaţi. Burta îi stă ieşită în afară ca un balon acoperit. E palid, cadaveric. Mi-e milă de el fiindcă e un băiat simpatic, timid, vorbeşte frumos şi e calm. Lăcomia lui provine numai din dorinţa de a se îngrăşa, de a prinde carne pe el, ca să poată suporta mizeriile prin care trecem. Aşa i-a spus doctorul: «Hrăneşte-te bine».

Ar mânca şi paie, numai să-şi umple burta. Are o voinţă extraordinară când e vorba să asculte sfatul doctorului. La el burta şi sacul de merinde trebuie să fie încărcate.

Rotenberg e fumător pasionat, are şase ţigarete de diferite culori şi lungimi. Vocabularul lui e profesional, vorbeşte ca un tinichigiu. Toate le măsoară cu «maja» ca pe foi de tablă. Vinul are gust de «apă tare», brânza e iute ca «ţipirigul» şi e de părere ca în faţa superiorului să nu te «îndoi». Când m-a auzit vorbind de Rozalia, m-a întrebat dacă i-am pus «petecul». Cu el nu se poate discuta decât în glumă. N-a iubit şi nici nu ştie ce înseamnă dragostea. E socialist şi spune tuturor «tovarăşe».

Cât despre Tiberiu, el e plin de simţire, iubeşte nebuneşte o fată din oraşul său şi se gândeşte numai la ea. Fata nu-i cunoaşte iubirea. N-a avut timpul necesar să-i declare dragostea, căci n-a văzut-o decât în gară, când pornea spre Bucureşti, pentru încorporare. Nu ştie nici

măcar cum o cheamă. A scris câtorva prieteni rugându-i să afle numele fetei, dar nici unul nu știe despre cine e vorba. El totuși scrie cărți poștale militare, care nu costă nimic, iar unde vede o cutie poștală are și el de pus o scrisoare.

Tresar îngrijorat căci Păsculescu a început să se vaiete în somn. Deschide ochii și mă privește trist.

— Ce ai, Păsculescule?

— Mi-e rău, mă doare burta...

— Ai mâncat ca prostul, trei pepeni.

— Dacă o fi fost otrăviți, cum spune Tiberiu?...

— Fleacuri. Nu fii copil...

Se răsucește pe loc și rămâne cu burta în jos, unde adoarme iar. Afară s-a luminat bine de ziuă. Trenul merge cu aceeași iuțeală. Numai într-o stație s-a oprit puțin pentru a se alimenta cu apă. Un soldat s-a trezit din somn și privește cu ochii speriați spre tavan; nu-i lămurit unde se află. Arma și raniţa sunt lângă el. Sacul de merinde îl are plin cu încărcătoarele puștii. Soldatul zâmbește amar, și tristețea i se străvede în toate ridurile feței. Îl privesc cu atenție, are masca soldatului care se duce pe front. Sub cap pe o ladă și-a pus capela, ca să-i fie mai moale. Are fruntea îngustă, capul teșit și mic, maxilarele ieșite în afară, pătrate, și nasul mic deasupra unei mustăți ascuțite.

Fără să vreau îl întreb:

— Vrei să mori?

Mișcă puțin capul spre mine, pare speriat. Întreabă:

— Cine?

— Tu.

— Eu!?...

— Da, tu.

— Păi, de ce să mor? Am copii...

— Nu vrei să mori?

— Nu vreau, mă!

— Atunci, de ce te duci pe front?

— Dar ce să fac?

— Să nu te duci.

Soldatul intrigat, ridică puțin capul ca să mă vadă mai bine. După ce m-a privit câteva clipe, lasă din nou capul pe ladă, bombănind:

— Prost mai eşti tu!... Dacă nu m-aş duce eu, tu nu, ălălalt nu, atunci cine mai apără ţara?

Tăcem amândoi. Eu rămân cu privirea în jos, soldatul înviorat mormăie un cântec de jale. Mi se face ruşine de observaţia lui şi plec astfel privirea: Ceilalţi încep şi ei să se dezmorţească. Lumina zilei a pătruns bine în vagon, toată lumea cască şi se întinde. Braţele camarazilor mei se întind spre tavan ca într-o rugăciune comună. Fiecare se simte dator să înjure de Dumnezeu şi de Cristos.

Trenul începe să-şi micşoreze viteza, ne apropiem de staţia unde o să coborâm. Păsculescu e vesel.

— Of, ce bine că se termină! zice el. Mi-a trecut burta. Fir-ai al naibi, Tiberiule!... Mă băgaseşi la idei, cu pepenii tăi otrăviţi...

Tiberiu râde.

Capitolul IX

Timpul cât trebuie să stăm în dosul frontului ca echipă de reparaţii este limitat la cincisprezece zile. Aşa scrie în ordinul de serviciu pe care îl prezintă sergentul nostru tuturor autorităţilor pe unde trecem. De aceea trebuie să ne grăbim. Suntem în Valea Jiului unde se dau lupte decisive. Cu toată rezistenţa pe care o opun, armatele noastre totuşi se retrag. Cred că pe oricare din fronturile din Europa nu se găsesc mulţi soldaţi care să semene cu soldaţii viteji din această vale a Jiului, unde luptele sunt foarte furioase. Se vedea aceasta după desperarea inamicului care şi-a concentrat toate forţele în faţa trupelor noastre. Pe câmp stau sute de tunuri părăsite de inamic. Sunt tunuri de la cel mai mic până la cel mai mare calibru. Acest armament noi îl distrugem fiindcă e greu de transportat, mai ales că inamicul le-a distrus încărcătoarele. Avem nişte topoare foarte tăioase cu care dintr-o lovitură retezăm o spiţă de roată, oricât ar fi ea de groasă. «Specialitatea» noastră se rezumă în a distruge tunurile părăsite de unguri. Cât despre tunurile noastre, scoase din baterii ca să le reparăm, ele nu mai fac doi bani. Lipsiţi de armament, artileriştii noştri trag douăzeci şi patru de ore neîncetat cu un tun. Trag până ce tunul face explozie. Nemaiavând cu ce trage, soldaţii noştri pornesc desperaţi la atacul cu baioneta pe un câmp deschis

de câteva sute de metri, fără nici o apărare din spate. Mitralierele inamice îi seceră. Noroc că ungurii se tem să se lupte cu soldaţii noştri corp la corp. Astfel, că deşi românii sunt ciuruiţi şi decimaţi de gloanţele mitralierelor, totuşi ungurii părăsesc de bunăvoie tranşeele, retrăgându-se înspăimântaţi. În timpul când se retrag sunt şi ei la rândul lor seceraţi de mitralierele noastre.

Pe urmă vine bombardamentul aerian. După el bombardamentul antiaerian. E un joc fantastic care ziua mi se pare macabru, iar noaptea feeric. Dacă n-ar fi atâta sânge şi vaiete, aş crede că visez. Nu se poate şti până la urmă cine este învingătorul din acest vacarm. Când avem un moment de pauză, stăm de vorbă cu răniţii. Povestirile lor sunt îngrozitoare. De săptămâni n-au mai fost înlocuiţi în tranşeele care au devenit băltoace de sânge. Nu dorm şi nu mănâncă nimic pentru că atacurile inamicului bine echipat se repetă fără întrerupere. O mare parte din soldaţi mor extenuaţi de oboseală. Însufleţitorul infanteriştilor din aripa dreaptă a frontului unde ne adăpostim noi, este un locotenent înalt şi firav. Văzut pe stradă nimeni nu l-ar crede capabil de atâta îndrăzneală. De la începutul războiului, deşi nu s-a sfiit să fie în fruntea atacurilor, n-a fost rănit niciodată. Pe seama locotenentului Botezatu s-au creat o mulţime de legende. Unii spun că poartă o cămaşă de oţel sub haină. Alţii jură că au văzut ricoşând gloanţe pe corpul lui. Locotenentul Botezatu râde şi îi lasă să creadă ce vor. La atac toţi se strâng în jurul lui ca să fie feriţi de moarte.

Tiberiu Alexandru este cel mai revoltat de lipsa superiorilor, pe care deşi îi vede acolo totuşi strigă.

— Unde sunt ofiţerii, domnule?!.. protestează el înăbuşindu-şi vorbele cu lovituri puternice de topor.

Are necaz pe ofiţeri pentru că unul dintre ei i-a dat o palmă în prima zi.

Capitolul X

E o noapte neagră ca păcura. Suntem în dosul unei baterii care agonizează. Avem ordin ca să-i păndim ultima clipă şi s-o distrugem pentru ca inamicul să n-o mai poată întrebuinţa contra noastră în cazul când am fugi. Toate forţele noastre slăbesc, nu mai avem nici oameni, nici armament de rezistenţă. Bănuim că şi inamicul împărtăşeşte aceeaşi soartă, pentru că la atacurile noastre răspunde slab. Trăim clipe de mare tensiune, aşteptând să vedem cine va cădea. Suntem siguri că se dau ultimele lupte. Dacă inamicului nu-i vin întărituri, învingem noi. Dar dacă sunt ajutaţi la timp? Întrebarea aceasta ne sfredeleşte arzătoare minţile.

Acum luptele se dau numai cu artileria. Infanteria se odihneşte în noroiul roşu al tranşeelor. Infanteriştii dorm duşi, pământul e zguduit de canonada tunurilor, iar moartea îşi flutură aripile pe deasupra lor. Infanteriştii dorm încolăciţi pe arme, lipsiţi de energie, cu speranţele apuse, disperaţi. Acum şase zile, când am venit noi, mai nădăjduiau într-o refacere, ne întrebau dacă odată cu noi n-au venit oameni care să-i înlocuiască. Acum vocile lor s-au stins, nu se mai plâng de rănile pe care le acoperă cu petice de cămăşi murdare, luptă dezolaţi, aşteptând moartea cu resemnare. Privirile lor nu mai fug întrebătoare după ştafetele care vin cu ordine, au înţeles că

viaţa trebuie să li se sfârşească acolo, în tranşee, de foame sau de gloanţele inamicilor. Au înţeles disperarea lucrurilor, situaţia gravă în care ne aflăm şi tac resemnaţi.

Dar chiar dacă ar fi schimbaţi, ce s-ar mai alege din viaţa lor? Fiziceşte sunt morţi. Trăieşte în ei iluzia vieţii. Adorm fără voie, pe negândite şi se rostogolesc la pământ, morţi în timpul somnului.

Sunt fronturi multe şi soldaţi puţini. Se vede peste tot lipsa de oameni. Vocea soldaţilor se stinge din ce în ce mai agonizantă. Auzim mereu sergentul din baterie strigând:

— Numărul unu... foc!...

E numai la doi paşi de noi, dar vocea, i se aude din caverne. Ţâşneşte o gură de foc roşie, o bubuitură surdă şi un tremur de pământ. Ţeava tunului se duce şi se reîntoarce într-un şoc nervos. Artificierul îmbrăţişează obosit gura învinsă a ţevii. Bagă proiectilul şi-l împinge cu burta. S-ar putea să i se spargă în braţe şi să-l arunce în aer, dar ce-i pasă!

Prin crengile pomilor care acoperă tunurile, formând un adăpost fals care ascunde artileria, se vede un cer întunecat.

Loviturile gloanţelor inamice ne împroaşcă cu pământ. Ei nu ţintesc bateriile noastre cu tirul cu totul inofensiv faţa de cel al tunurilor lor, — ci bat în tranşee, ca să ucidă sau să demoralizeze soldaţii. Odată cu valurile de fum şi ţărână ne înăbuşe şi mirosul puternic de cadavre. Respirăm aerul infect şi simţim cum ne otrăveşte.

— Gata!... Numărul doi.... foc!...

Tunul scrâşneşte, neputincios. Se văd bine loviturile noastre care se sparg pe câmp, fără efect.

Ah, dacă s-ar termina odată!... Tremur de iritaţie, de frică şi de nerăbdarea cu care aştept sfârşitul. Sunt sigur că voi muri. Suntem vârâţi într-un cerc de foc, ucigător. Noaptea asta se poate să fie noaptea din urmă pentru mine, noaptea în care trebuie să mor. Dar nu ştiu cu ce sunt vinovat!... Am iubit pe toată lumea ca pe Rozalia. Orice om alipit de sufletul meu, primea dragostea mea întreagă. Ce caut eu în scrâşnetele astea de fierărie înroşită? M-am chinuit în viaţă ca să capăt libertatea trupului meu. Acum mă văd încolăcit de o nedreptate care

se numeşte război. Nu l-am dorit niciodată pentru că l-am ştiut aşa cum este, odios. Dacă aş întreba lumea din jurul meu, ar fi de acord cu mine. Nimeni nu doreşte moartea cuiva. Şi, totuşi, dacă aş încerca să fug îngrozit de aici, inamicul m-ar împuşca. Poate că şi eu pe el. Ce nerozie! Când vom ajunge să fim oameni?

Sunt sigur că voi muri. Ceilalţi, desigur, cred la fel cu mine. Opt trupuri stau întinse pe pământ cu faţa în jos şi cu carabinele scurte încrucişate pe spate. Sunt camarazii mei. La fiecare zvâcnire a tunului îi văd tresărind. Nu-i mai pot deosebi pe unul de celălalt, văd doar opt şi cu mine nouă oameni, condamnaţi la moarte.

Sunt sigur că voi muri. Parcă e chiar dorinţa mea, aci în haosul ăsta al morţii. Suntem nişte sinucigaşi în masă, ne omorâm cu concursul altor sinucigaşi din tabăra adversă. Ne-am declarat duşmani ca să putem realiza laşitatea uciderii de sine şi să ne vedem murind cu burţile sfârtecate. În noi nu este decât dorinţa de a ucide şi de a ne lăsa ucişi. Mă apucă o poftă de a trage cu arma, ca să descarc odată cu ea şi plumbul din suflet. Nu pot gândi sau concepe altceva. Să trag cu arma în cineva necunoscut, să mă sinucid, ucigând pe alţii. Dar în această vale a morţii dăinuieşte un gând frumos pentru care m-am bătut şi eu: «Avem un vis de împlinit copii ai suferinţei!» Acest gând mă ridică.

— Numărul unu!...

Vocea sergentului artilerist a încremenit. S-a sinucis şi el, probabil. Tunul bubuie, trosneşte, crapă pământul şi amorţeşte. Niçi un ordin, nici un vaiet, nimic. S-a sinucis toată bateria. Văd în negură o mogâldeaţă care se sprijină greu pe picioare şi vine spre noi, împleticindu-se. E sergentul bateriei, căruia, desigur, i-a dat sângele pe gură şi pe urechi, ca şi celuilalt. Vine să moară lângă noi, pentru gândul nostru. Se năruie peste mine. Mă dezmeticesc de-a binelea. A avut norocul să cadă pe moale. E greu ca un tun. Mă răsucesc ca să pot scăpa de povara lui. Iau bidonul cu apă şi i-l răstorn pe ochi, pe nas şi în gură, ca să-l răcoresc. Atâta bine pot să-i fac.

Se aude o altă voce strigând în pustiu:

— Baterie!... foc!...

Parcă ar urla o fiară. Apa clocoteşte în gura sergentului, mâna i se cramponează cu un gest de mulţumire de mâna mea. Răstorn din nou bidonul pe pieptul lui descoperit. De data aceasta mâna lui mă caută mai prietenoasă.

— Baterie!... Ce faci?... Foc!...

Mâna sergentului mă alintă aspră pe obraz. Degetele lui vorbesc cât o sută de guri. Vrea să-mi spună că moare uşurat de răcoarea apei, căci mâna lui se moaie treptat, treptat, până ce cade inertă, înfrântă lângă piciorul meu. Mai poate ridica un deget cu care mi-arată tunul. Ce pot face eu tunului?

— Ba-te-ri-e!...

Mă ridic în genunchi, pun palmele pâlnie la gură şi strig din toate puterile:

— Sergentul bateriei, a murit!...

Vocea mea trezeşte din amorţire pe cei din jurul meu. Sergentul nostru se ridică repede şi strigă:

— Topoarele!...

Devastăm cu sete roţile celor trei tunuri din baterie. Dincolo, la duşmani, sinucigaşii mai agonizează deschizând mereu pleoape de foc.

Capitolul XI

Suntem în două furgoane şi fugim pe câmp în goana disperată a cailor. Nu ştim încotro mergem, spre inamic sau spre un adăpost. Se pare că frontul nostru a fost distrus, duşmanii ne-au pus pe goană, iar noi căutăm o ieşire pentru salvare. Se aud goarnele de atac îndemnând soldaţii la luptă. Totul pare de prisos. Pe lângă furgoanele noastre trec sute de soldaţi într-un du-te-vino nervos. Nimeni nu ştie ce vrea. Fiecare caută un adăpost pentru momentul când lumina zilei s-ar hotărî să mai revină. Furgoanele noastre aleargă pe câmpul plin cu porumb necules. Luminile tunurilor inamice scapără undeva, departe, mitralierele păcăne, plictisitoare, rachetele luminează pământul în urma noastră.

În furgonul din urmă sunt cei patru soldaţi vechi. Ei au mai fost pe front, ştiu ce trebuie să facă în cazul când misiunea li s-a terminat. S-au aşezat în poziţie de atac şi trag cu puştile spre inamicul pe care îl bănuiesc în direcţia tunurilor care scapără foc în mijlocul unei păduri din dreapta. Desigur că la adăpostul tunurilor şi al mitralierelor, infanteria inamică a pornit la atac. În furgonul nostru, eu, Păsculescu şi Roterberg, stăm lungiţi pe scânduri, iar Tiberiu conduce calul.

Caii de la furgoanele noastre sunt foarte inteligenţi, nu se sperie la atac şi nu o iau razna pe câmpie. Amândoi au

fost răniţi pe front. Unul e chior, iar celălalt are o ureche ruptă. Sunt caii bateriilor distruse. Pricepând nenorocirea, fug singuri, fără să se lase prea mult îndemnaţi. Avem un cal şi o iapă. Cei care conduc furgoanele au grijă să nu lase animalele să se apropie prea mult, pentru că atunci calul nu ar mai voi să meargă, iar iapa ar deveni nărăvaşă faţă de pornirile masculului. Suntem cu toţi alături cu moartea, momente când sângele se manifestă mai pătimaş. Tiberiu nu vrea să ţină seama de asta şi îndeamnă calul, dojenindu-l:

— Cal păcătos! Tocmai acum te-au apucat blestemăţiile?

În felul acesta alergăm îngroziţi, lovindu-ne dureros ciolanele de fundul şi pereţii furgonului care se zdruncină grozav la fiecare întorsătură a roţilor. De multe ori suntem în pericol de răsturnare. Cei din urma noastră descarcă de zor armele în direcţia inamicului. Dar ceea ce fac ei constituie o prostie, pentru că aşa cum suntem în câmp deschis nu i-a fost greu inamicului să ne descopere prin întuneric. De aceea în jurul nostru se sparg tot mai des ghiulelele artileriei de câmp. Cei patru rezervişti au înnebunit şi nu pricep pericolul. Ar trebui să li se spună că fac rău, trăgând prosteşte în vânt gloanţe contra celor care ne trimit şrapnele.

— Nu mai trageţi!... urlă Tiberiu, îndemnând agitat calul.

Dar cine să-l audă, când vocea lui se opreşte în furgonul nostru! Afară e vacarm. Şrapnele inamice irup cratere de vulcan pe locul unde se sparg. Deasupra noastră se precipită bucăţele de pământ ca o ploaie fierbinte. Între altele a căzut şi o frântură de cocean de porumb. Îmi vine să râd de această întâmplare.

Sunt din ce în ce mai îngrijorat din cauza rezerviştilor care nu mai termină cu împuşcăturile astea anapoda. Ceva mai mult, în clipa asta auzim vocea unuia dintre ei care ne strigă grăbit:

— Daţi-ne încărcătoarele voastre...

Aud numai eu, ceilalţi doi au amorţit cu capul între picioarele lui Tiberiu. Bag şi eu capul alături de ei, ca să nu mai aud nimic. Sunt bucuros că rezerviştii au terminat

gloanţele; aşa, cel puţin, nu vor mai avea ce să facă şi se vor astâmpăra.

Astâmpărul lor a venit prea târziu, tirul artileriei inamice ne-a reperat şi a început să se ocupe de noi, socotindu-ne un punct principal. Suntem atacaţi într-o serie de bombardament uşor. Nu văd, dar aud cum se precipită loviturile în apropierea noastră. Tăcerea noastră ei o consideră ca efectul descoperirii lor. De aceea trag, ca să fie mai siguri că ne-au distrus. Scot puţin capul deasupra furgonului ca să-mi dau mai bine seama de situaţie. Inamicul bate disperat, crezându-ne o masă grupată. Bat anapoda. Clocoteşte pământul din ce în ce mai vijelios. Ungurii sunt foarte încăpăţânaţi. De-o oră azvârle cel puţin zece încărcături pe minut, fără nici un rost.

Tiberiu îndeamnă calul, disperat, vocea lui se aude scrâşnind sălbatic şi uneori urlă sinistru. Într-un moment când îl aud clar, strigând: «Pădurea!...» furgonul nostru se poticneşte de ceva tare şi mă simt zvârlit afară. Peste mine îi simt şi pe ceilalţi, acoperindu-mă cu corpurile lor. S-a răsturnat furgonul lovindu-se de primii pomi ai pădurii din drumul nostru. Calul speriindu-se, au luat-o razna, trăgând după ei şi furgonul. Acelaşi zgomot se produse şi la ceilalţi la o distanţă de câţiva paşi de noi. În cădere, m-am lovit cu umărul de ceva tare. Gem înăbuşit, mă zvârcolesc şi sunt eliberat de sub greutatea celorlalţi.

— Ce-a fost asta? întreabă cineva cu o voce răguşită pe care n-o mai recunosc.

— Staţi pe loc! strigă altă voce.

Despre cei din furgonul celălalt nu mai ştiu nimic. Rămânem întinşi pe pământ, conduşi de acelaşi instinct al fricii şi neprevăzutului.

După puţin timp apar zorile printre crengile copacilor. Am căzut într-un cot de pădure, unde furia războiului n-a atacat cu nimic frumuseţea peisajului de toamnă. Iarba a mai rămas verde pe alocuri, pomii sunt arămii şi foşneşte printre ei o adiere nevinovată, care aduce uneori cu ea mirosul împuţit din zona de război. Fără mirosul acesta, pădurea n-ar avea habar de ce se petrece dincolo de ea.

După răsturnarea furgonului, amorțisem lungit pe pământ. Pare-mi-se că am și dormit puțin. Deschid ochii și privirea mi se oprește pe cerul înalt și senin. E o dimineață de toamnă, e frumos, aerul e rece și sănătos, îl simt cum îmi pătrunde prin corp și mă înviorează. Sunt singur pe covorul de frunze veștede căzute din tufanii din jurul meu. N-o mai fi nimeni prin apropierea mea? mă întreb singur. Au dispărut cu toți? Nu. Ceva mai departe în jurul unui foc văd pe Păsculescu, pe Tiberiu, pe Rotenberg și încă vreo câțiva soldați. Mă înalț într-un cot ca să-i văd mai bine. Toți fumează.

Mă doare umărul și cotul unde m-am lovit în cădere. Dar sunt sigur că n-am nimic grav, grosimea tunicii ca și a mantalei m-a apărat bine.

Aud vocea lui Tiberiu:

— Vino și tu aci, Apostole.

Pornesc fără să mai privesc în jurul meu. Sunt prea îndurerat, prea obosit și somnoros ca să mai pot vedea ceva. Dealtfel, clipele de groază au făcut din mine, ca și din ceilalți, un om fără vlagă. Nimic nu mă mai interesează, sunt mulțumit că îi văd, chiar așa triști cum sunt, adunați la un loc.

— Te-am lăsat să dormi, îmi spune Tiberiu, dormișiceva?...

În loc să-i răspund mă vaiet:

— Mă doare umărul!...

— Mulțumește-te că ai scăpat cu atât... Sergentul s-a curățat...

Rotesc privirea și constat că sergentul lipsește dintre noi...

— Unde este sergentul!?

— S-a răsturnat furgonul cu toți și el și-a frânt gâtul. A murit.

— A murit!?

— Da. Uite-l colo...

— La «Infermelie», încearcă să facă un spirit Păsculescu.

Mă apropiai de cadavrul sergentului căzut între doi pomi. Sergentul șade chircit cu o mână prinsă în centiron. A încremenit în poziția asta, parcă ar fi la fotograf. După

restul corpului nu pare a fi mort, dacă gâtul nu i-ar fi așa de ciudat răsucit. Se vede bine că a murit sufocat.

— Era un om bun!... murmură Păsculescu în spatele meu.

Scot batista și mă șterg la ochi. Ceilalți se strâng în jurul cadavrului, întristați.

— Ce facem cu el? întreb eu, după un răstimp.

— Să-l îngropăm aci, hotărăște Tiberiu.

— Ar fi mai bine, completează Rotenberg.

Cei patru rezerviști aprobă cu urherii. Unul dintre ei adaugă:

— Ar trebui să mâncăm întâi ceva...

Capitolul XII

Dincolo de pădure se deschide alt câmp până la poalele unui deal. E un loc bun pentru adăpostul epavelor frontului distrus. S-au adunat aci soldați din toate armele, rătăciți în fuga din noaptea trecută. Răniții stau întinși pe iarbă cu rănile desfăcute în bătaia soarelui. Un colonel gras, înarmat cu o cravașă, dă ordine unui plutonier. Plutonierul Mitroi e din poliția militară din dosul frontului, poartă două revolvere mari la cingătoare și o baionetă nichelată.

— Mitroi!... strigă colonelul enervat din cauza dezastrului din jurul său — mai trimite două ștafete, Mitroi!

— Am trimis patru, domnule colonel.

— Nu văd nici o mișcare, ce-i lenea asta!...

Mitroi aleargă disperat prin pădure parcă ar putea aduce de acolo un răspuns satisfăcător. Colonelul nu știe în ce parte ne aflăm. Deschide și închide mereu o hartă care nu-l lămurește deloc. Răniții gem de durere, cei mai gravi horcăie a moarte, unii chiar sucombă în văzul nostru. Colonelul se apropie de noi, supărat.

— Cine sunteți voi?

Unul dintre rezerviști salută și-i răspunde timid.

— Echipa de reparații.

— Unde vă este sergentul?

— A murit.

Colonelul se îndepărtează. În drumul lui apare Mitroi.

— Mitroi, vezi ce este cu echipa de reparaţii...

Plutonierul se repede spre noi.

— Drepţi!... strigă el.

Ne ridicăm greoi.

— Câţi sunteţi?

— Opt.

— Bine. O să intraţi în etapa de rezistenţă.

Pentru un moment rămânem deconcertaţi. Tiberiu are prezenţă de spirit şi intervine grabnic:

— Domnule plutonier, noi avem o delegaţie specială de cincisprezece zile...

— Ei, şi?

— S-au terminat zilele astea.

— Să văd foaia de delegaţie.

Tiberiu arată foaia în care scrie clar, că după cincisprezece zile, irevocabil, trebuie să ne prezentăm la unitate. Mitroi îşi înghite ordinul.

— Bine, puteţi pleca.

Lângă noi, un soldat rănit, moare. A mâncat o coajă uscată de pâine şi i s-a făcut rău. Dă afară şi maţele din el. Ochii îi sunt tulburi, mâinile îi tremură, iar genunchii i-au ajuns la gură. După câteva minute se sfârşeşte. Privim nepăsători spectacolul. E un contrast uimitor între lacrimile din ochi şi nepăsarea noastră. Suntem tineri şi încercaţi de timpuriu în durerile războiului. Suntem într-o stare de amorţeală sufletească, parcă ne-ar fi lovit cineva cu un par în moalele capului. Simţim durerea nenorocitului prin toţi porii corpului, dar nu-i întindem o mână de ajutor. Ştiam că moare şi am fi vrut să-l vedem cât mai curând mort. Trăim intens cursa aceasta nebunească a morţii.

E dureros şi revoltător, dar cât de uşuraţi ne simţim după ce vaietele au încetat. Suntem aproape surzi din cauza bubuiturilor din baterii, urlăm unul în urechile celuilalt ca să ne înţelegem. Cu toate acestea vaietele răniţilor le auzim bine, ne pătrund în suflet şi ne chinuiesc îngrozitor.

Mă gândesc la vârstă, când spun că sunt tânăr, dar cele cincisprezece zile m-au făcut mai bătrân decât tata. Constat după felul cum fumez. Pufăi toată ziua ca o locomotivă şi trag fumul în piept ca să-mi uşurez sufletul. Aş vrea să-l văd pe tata spunându-mi acum că n-am voie să fumez în faţa lui. Cu ce hohot de râs i-aş întâmpina dorinţa asta naivă!....

— Hai să îngropăm sergentul, spune Păsculescu.

Plecăm numai şase, doi rezervişti rămân să cureţe peştele sărat, pe care îl avem de mâncare. Tiberiu vorbeşte călcând domol:

— Văzurăţi pe şmecherul de plutonier? Voia să ne bage în etapa de rezistenţă... Ne găsise graşi.

— E huidumă!... filozofează Rotenberg.

— Ar fi bine s-o luăm din loc, e de părere Păsculescu.

— Încotro? întrebă Tiberiu, mai aşteptăm, poate se întoarce vreo ştafetă şi aflăm unde suntem... Poate că ne aflăm în zona ocupată de inamic.

Călcăm încet şi demoralizaţi, nu se mai aude nici un tun sau vreun răpăit de mitralieră. Parcă s-ar fi terminat războiul. Această tăcere ne întristează mult. Orele trec greu, ziua ni se pare cât un an. O bubuitură de tun ne-ar învioara. Ar fi un semn că nu suntem singuri. Această bruscă tăcere după bubuiturile infernale de adineauri ar fi un semn de viaţă şi de moarte. E insuportabilă tăcerea.

Sergentul se află aşa cum l-am lăsat, chircit. Muştele au început să-i dea târcoale. Alegem locul unde să-i facem groapa. Pământul e moale, lopeţile de campanie intră uşor în el, iar pentru asta suntem hotărâţi să facem o groapă cât mai adâncă. O rază de soare se joacă pe lopata mea şi intră după mine la fund. Mă răsucesc şi raza de soare se aşează pe ceafa mea. Mă simt enervat şi asud.

Muncim tăcuţi gândindu-ne fiecare unde ne taie capul. Pământul e moale şi mă tentează să fac un joc de artă cu el. Scot felii impecabile ca formă şi le aşez cu grijă pe marginea gropii, parcă mi-ar trebui pentru un lucru oarecare.

Tiberiu e enervat ca şi mine, ca şi toţi ceilalţi. Ne enervează soarele, aerul, viaţa.

— Nu mai face şi tu pe nebunul! îmi strigă el, văzând feliile de pământ aşezate de mine.

Simt că apostrofa lui mă plictiseşte şi îi trag o ceartă.

— Ce-ai cu mine, mă scârbă?

Tiberiu se opreşte din lucru, dă capela pe spate şi mă priveşte cu ură. E prima dată când ne simţim rivali. Răbufneşte şi începe săpatul mormăind:

— Ia seama ce vorbeşti... că pe urmă... de!...

Ameninţarea lui mă revoltă, ies afară din groapă şi îi strig:

— Tiberiule, nu-ţi lua nasul la purtare!...

— Ce dracu aveţi? întreabă Păsculescu.

Rotenberg aruncă lopata şi se aşează pe marginea gropii, scoţând o ţigară pe care o aprinde tacticos. Mă îndrept spre el supărat şi îi zic:

— Dă-mi o ţigară!

Rotenberg bagă mâna în buzunar să caute ţigara. În acest timp Tiberiu i se adresează, răstit:

— Să nu-i dai, jidane!...

Păsculescu intervine, revoltat de calificativul acordat lui Rotenberg:

— Ce ai cu băiatul, mă?

— Să nu-i dea ţigarăăluia...

Totuşi Rotenberg îmi întinde, tăcut, o ţigară. Tiberiu se îndepărtează supărat.

— Păi... sigur!... Cum să nu-i dea, tocmai ăluia care s-a însurat cu o haldoaică din neamul lor!...

Ieşirea lui Tiberiu provoacă râsete. Eu rămân trist. Cobor în groapă cu gândul la Rozalia. Raza de soare mă însoţeşte, e mai caldă şi se afundă în pământ cu lopata mea. Rămâne acolo şi luminează pământul. E senină ca ochii Rozaliei şi albă ca gâtul ei. O dorinţă mă frământă, aş vrea să fiu lângă Rozalia, s-o strâng în braţe, să mă afund în sufletul ei cald cu raza de soare...

— Te-ai supărat pe mine?

Tiberiu se învârteşte pe lângă mine şi mă îmbie la vorbe prieteneşti.

— Du-te dracului! suspin eu.

Observ că ochii lui Tiberiu s-au umezit ca şi ai mei. De sigur că s-a gândit şi el la necunoscuta căreia îi scria mereu.

Păsculescu care dispăruse de câteva clipe, strigă spre noi din marginea pădurii, unde se dusese pentru o treabă oarecare.

— Mă fraţilor, făceţi groapa mai mare... Mai avem pe cineva aci..

— Ce eşti nebun?

— Zău!...

Păsculescu vine îngrozit, ţinându-şi cu o mână pantalonii.

— Ştiţi voi fraţilor cine zace mort acolo în tufiş?...

Rotim privirea şi vedem că suntem toţi. Nici unul dintre noi nu lipseşte.

— Cine este, mă Păsculescule?

— Nici n-o să credeţi.. locotenentul Botezatu!...

Locotenentul Botezatu!... Omul ăsta mort? Şi cum a ajuns tocmai în tufişul de aici?... Tocmai el, despre care se spunea că nu are moarte!.... El care sfida gloanţele inamice cu zâmbetul pe buze.

Năvălim înspăimântaţi în tufiş. Locotenentul Botezatu stă întins cu faţa în sus, palid şi firav aşa cum era pe front. E lovit de un glonte sub inimă, pentru că pe mâneca vestonului i s-a scurs tot sângele în palmă. Ne simţim toţi copleşiţi de mâhnire pentru că ne-a fost drag acest om curajos. Şi ce discret venise să moară în tufiş!...

— Glontele ăsta n-a mai ricoşat în pieptul lui... murmură Tiberiu.

— Hai să-l îngropăm şi pe el alături de sergent, propune Rotenberg.

— Desigur, adaug eu.

Ridicăm pe sus corpul de copilandru al locotenentului. În urma noastră Păsculescu se miră:

— Cum de-a ajuns omul acesta tocmai aci?

Într-adevăr, curios lucru!

Săpăm groapa mai lată şi mai lungă, ca pentru doi oameni. De emoţie nu mai vorbim. Nici n-am avea ce. Înainte de a-l vârî în groapă pe locotenent, Tiberiu vorbeşte ca pentru el:

— Adevărat o fi că avea pe el cămaşă de oţel?!...

— Hai să ne uităm, ne îndemnă Rotenberg.

Desfacem vestonul locotenentului, dar nu găsim nici urma cămăşii de oţel. Doar o flanelă foarte subţire îi acoperă pieptul pe sub cămaşă. Găsim însă alături de crucea matriculară un medalion de aur cu fotografia unei femei frumoase. În dosul medalionului stă scris un cuvânt pe care cu greu îl mai descifrăm: Elvira.

— O fi nevasta lui? întrebă Tiberiu.

— Parcă poţi să ştii!... răspunde altul.

— Dacă nu i-o fi nevastă, îi e logodnică.

— Păcat, erau tineri amândoi.

— Hai să-l băgăm în groapă.

Locotenentul e uşor. Sergentul se lasă mai greu. Tiberiu şi Păsculescu dau o mână de ajutor rezerviştilor şi bagă mortul în groapă. Rotenberg smulge câteva crengi din pomii din apropiere şi le pune deasupra morţilor. Nu mai scoatem o vorbă, pentru că dorim să fim absenţi de la treaba pe care o facem. Am devenit grăbiţi ca şi când am îndeplini o misiune banală. Un rezervist a luat crucea de la gâtul sergentului şi actele de care avem nevoie noi. Bulgării de pământ cad deasupra celor doi morţi făcând să trosnească crengile.

— Dumnezeu să-i ierte!..

— Soarta Belgiei, încearcă Tiberiu să glumească pentru a-şi înăbuşi durerea.

Dar nu reuşeşte, căci deodată izbucneşte într-un hohot de plâns nervos. O rupe la fugă spre un petic de iarbă uscată şi cade cu faţa în jos, plângând. După el se duce şi Rotenberg.

Punem la căpătâiul mormântului o cruce făcută din scândurile furgonului stricat. Pe ea scrim cu creionul chimic numele şi prenumele răposaţilor.

Capitolul XIII

De trei zile aşteptăm şi nu ştim ce. Desigur că o ştafetă cu un ordin ca să ne putem mişca din locul acesta. Au fost trimişi destui soldaţi în cercetare, dar nici unul nu s-a înapoiat să spună ce avem de făcut.

Dacă s-ar duce un soldat călare, ar veni mai repede înapoi cu vreo veste. Pe jos cine are curajul să se întoarcă, dacă mai ales ar da de bine?

Colonelul şade pe o buturugă în faţa focului, scormonind mereu jarul cu vârful cravaşei. E palid de nesomn şi nebărbierit de câteva zile. Ochii îi sunt stinşi şi gura mută de îngrijorare. Răspunderea îl apasă. Soldaţii trec şi ei muţi prin faţa lui. Uneori mai râde şi colonelul, ca să nu plângă.

Tiberiu merge departe cu îndrăzneala: se duce în pădure şi se afundă în ea căutând să descopere o ieşire. Nu are voie ca să nu ne semnaleze inamicul.

Colonelul aprobă cu capul, îngândurat.

E o chestie grea, ar putea să plece, la noroc, călare. Dar nu poate, tăcerea adâncă din partea unde se găsea până mai ieri frontul îi dă de bănuit că inamicul s-ar afla în faţa noastră, pe alt drum. Pe seară Tiberiu hotărăşte:

— Noi plecăm, mâine dimineaţă...

— Unde vă duceţi? întreabă colonelul.

— Drept înainte.

— Dacă vă întâlniţi cu inamicul?

A doua zi de dimineaţă punem pe colonel să ne iscălească foaia de delegaţie şi să menţioneze moartea sergentului. Când ne vede plecând, Mitroi face un spirit:

— Voi sunteţi echipa de specialişti în... fugă...

Capitolul XIV

Pe drum n-am întâmpinat nici o greutate. Frontul se mutase cu totul în altă parte decât unde ne aflam noi. Inamicul ne respinsese, dar fusese şi el nevoit să-şi mute linia de bătaie cu mult mai înapoi de unde se afla. Era o chestie de strategie militară de care colonelul nu avea, probabil, cunoştinţă.

Când am ajuns la companie am găsit situaţia cu totul schimbată: aproape jumătate din instituţia noastră luase drumul spre Iaşi. Toată lumea era sigură că duşmanii vor intra în scurt timp în Capitală. Căderea Bucureştiului nu mai era o fantezie a domnului Rudi. La privăţi, evenimentul era discutat cu aprindere. Elevul de administraţie intrase la apă, versiunile lui optimiste nu mai prindeau, în timp ce domnul Rudi era asaltat cu mii de întrebări. Şedea în mijlocul oamenilor şi vorbea ca un profet. Îi murise unul dintre băieţi pe front şi lăsase barba să-i crească mare. Toate ştirile aduse de el se adevereau. Într-o zi spuse: «Nemţii bombardează forturile Capitalei dinspre Bragadiru».

Aşa a fost. În noaptea aceea s-au auzit clar tunurile prin apropierea Capitalei.

Primul care a dispărut a doua zi a fost elevul de administraţie. Plecase într-o delegaţie la Iaşi, de unde nu avea să se mai înapoieze.

A treia zi au plecat toate birourile instituției, pe urmă furierii și șefii de ateliere. Pe urmă au fost demontate mașinile principale. După alte două zile instituția a fost închisă complet. Toți lucrătorii au primit ordin ca să plece la Iași.

Am mai rămas noi, recruții, lucrătorii, vreo trei ofițeri, majurul, sergentul Răzmeriță și vreo zece soldați vechi. Nu știu de ce tocmai compania noastră a fost lăsată la urmă, pe când celelalte companii plecaseră cu tot efectivul. Într-o dimineață nu s-a mai strigat deșteptarea. Sergentul Răzmeriță ne-a spus:

— Nu se îmbracă nimeni, stați așa până ce vine domnul majur!

La ora șapte apare majurul cu vreo zece soldați străini de regimentul nostru.

— Băieți, a strigat el, puneți-vă tot echipamentul ce-l aveți în mijlocul salonului. Opriți la voi numai capelele și bocancii.

Nimeni n-a îndrăznit să întrebe pentru ce. Am trecut fiecare cu tunicile și pantalonii și le-am depus grămadă la picioarele majurului.

— Țara are nevoie de echipament bun pentru soldații de pe front, a spus majurul. Voi, puteți umbla și... mai așa...

Soldații străini au ridicat hainele noastre și au plecat.

— Noi ce facem fără efecte, domnule plutonier?...

— Am eu grijă. Răzmeriță, să faci o listă de câți soldați ai în companie. Pe urmă să vină pe rând fiecare la magazie ca să le dau reforme...

A trecut vremea prânzului și tot n-am mai văzut «reformele». Mâncarea ne-a fost adusă în dormitor cu cazanul. Aci ne-am petrecut toată ziua în cămăși și izmene, cântând, sau mai bine zis, urlând, strigând femeie de pe stradă, păcălind trecătorii, făcând haz de cele mai mici întâmplări. Reformele n-au sosit nici a doua zi. De la marginea Bucureștiului zgomotul luptelor venea tot mai puternic, bubuiturile se auzeau ca în oraș, și toată ziua treceau camionetele încărcate cu soldați spre front. Seara, aceleași camionete se întorceau încărcate cu răniți. Convoiul cu răniți era lung și trist.

Am început să ne plictisim în dormitor, aşteptând ca să ne vină hainele. Răzmeriţă ne asigură că în curând vom avea haine. Dar aşa ne păcăleşte mereu. Când îl vedem, îi strigăm:

— Mai mare ruşinea, intră duşmanii şi ne găsesc în cămăşi şi izmene. Vor crede că dormim...

Râdem, dar în sufletul nostru trăim clipe de emoţie neîmpărtăşită, ne gândim că s-ar putea să intre într-adevăr duşmanii. Atunci ce-ar fi?... Gândul n-are curaj să se desfăşoare mai departe.

Veselia noastră scade din zi în zi. Stăm întinşi pe paturi, gânditori. Mai scrim ceva cărţi poştale sau citim ziare mototolite cu dată veche. Găsim un ziar cu comunicate optimiste de calibrul celor pe care ni le servea elevul de administraţie, şi facem haz.

— Cum dracu a fugit elevul la Iaşi fără o tinichea de coadă? întreabă Păsculescu.

Lui Tiberiu nu-i arde de glumă şi explodează încruntat:

— Ce-i cu porcăria asta?!... Vreau să-mi dea hainele, odată!...

Pumnii lui se ridică agitaţi şi cad neputincioşi pe genunchi.

— Mă fraţilor, dacă aş prinde pe unul care a cerut război, l-aş mânca nefript... Auzi dumneata,de atâtea zile să stăm închişi aici ca nebunii la balamuc!...

Păsculescu intervine, necăjindu-l:

— Bă, maimuţoiule!... nu eşti mulţumit că ţi-au trimis doar uniforma pe front? Dacă te trimiteau şi pe tine cu ea?!...

— Să mă fi trimis! Am să mă duc la domnul colonel şi am să-i cer ca să mă trimită pe front.

— Ia, să vedem, ai curaj...

— Al dracului să fiu dacă nu mă duc aşa cum sunt!...

— Fac pariu că nu te duci, strigă Rotenberg.

— Pariezi pe un pol?

— Pariez.

— Pune polul jos.

Rotenberg se scotoceşte prin buzunare şi nu reuşeşte să adune decât doi lei.

— Cine ţine pe mâna mea? strigă el.

- Toată compania la un loc n-are un pol, dar toți soldații strigă: Și eu! Și eu!... Tiberiu îmi spune, umflându-se în pene:

— Strânge tu banii, eu mă duc la domnul colonel.

Tiberiu pornește spre ușă, plin de curaj. Ținuta lui e așa de caraghioasă încât râdem, ținându-ne cu mâinile de burtă. E mic de statură, iar cămașa pe el e largă și lungă până la genunchi. Izmenele îi sunt și ele lungi și-i cad ca o armonică deasupra bocancilor largi cât două bastimente. Capela i s-a înfundat peste urechi.

În condițiile acestea se duce la colonel să ceară să fie trimis pe front.

Îl așteptăm nerăbdători să se înapoieze. Nu trece mult și îi auzim bocancii sunând pe scări. Apare încruntat și cu urechile roșii ca focul. Desigur că l-a tras cineva de ele. Nu vorbește nimic. Se așează pe marginea patului cu o mână la falcă. Toți ne învârtim în jurul lui, ținându-ne râsul. Rotenberg se apropie de el și îi atinge cu un deget o ureche. Așteptăm să-l vedem izbucnind furios. Dar, nu, Tiberiu continuă să tacă.

— Cine te-a supărat, Tiberiule? îl întreabă Păsculescu.

Tiberiu se uită puțin spre noi, apoi răspunde morocănos:

— Porcul ăla de majuru'!...

— Vrei polul Tiberiule?

— Nu, o țigară.

— Dați-i-o mă, merită...

Capitolul XV

În cele din urmă, cei care am avut haine civile în oraş, am trimis câte o carte poştală pe unde le-am avut şi le-a adus. Cu ale mele a venit chiar Rozalia şi a lăsat pachetul la poartă. Am cerut numai haina, vesta şi pantalonii. Manta mi-au dat de la magazie. E o manta ruptă, cu o mie de petice pe ea. Totuşi e bună, fiindcă îmbrăcat cu ea semăn puţin a militar. Ceilalţi camarazi au primit nişte uniforme de toate culorile, galbene, albastre, roşii, verzi, unele chiar albe. Sunt rămăşiţe de la regimentele de gardă regală.

Când suntem adunaţi toţi în dormitor, interiorul are aspectul de bal imperial. Peste tot se văd numai fireturi pompoase, găitane, brandenburguri, şi culori ţipătoare. Dar peticile de altă culoare puse pe haine, strică armonia.

În pachetul cu haine, Rozalia mi-a pus un bilet prin care mă înştiinţează că familia Roşu trebuie să plece la Iaşi. Vrea să se ducă şi ea. În acelaşi bilet domnul Roşu mă asigură că Rozalia va fi în bună pază în casa lor. El pleacă cu fabrica al cărei director este şi la Iaşi va avea o locuinţă bună. Mă sfătuieşte şi insistă ca să îngădui plecarea Rozaliei la Iaşi, unde, desigur, voi veni şi eu. Urma ca a doua zi de dimineaţă să dau răspuns Rozaliei.

Nu aveam de ce să mă împotrivesc. Un noroc mai mare ca ăsta nici că se putea. Când a venit Rozalia i-am îngăduit plecarea fără prea multă chibzuială.

Acum sunt liniştit căci nu mă frământă gândul la Rozalia. De aceea sunt bine dispus şi mă asociez la năzbâtiile camarazilor mei. Suntem liberi pentru că nu se mai ocupă nimeni de noi. Fiecare vrea să plece cât mai repede din Capitală. Afmosfera încărcată din cauza bombardamentului de la forturi a devenit greoaie pentru sedentarii noştri. Am rămas numai noi care ne-am încercat norocul în bătaia frontului.

Aseară eram în sala de mese cu Păsculescu, Tiberiu şi Rotenberg. Între noi s-a legat o prietenie puternică şi suntem nedespărţiţi. Ne-am hotărât să nu plecăm spre Iaşi decât toţi patru, odată. Aşteptam ocazia care n-a întârziat să se ivească chiar aseară. Stăteam la masă şi ne îndopam cu fasole. Cu cât rămâne mai pustie curtea cazărmii, cu atât cazanele sunt mai pline de fasole.

Cum stam la masă, a apărut un căpitan de administraţie. Îl cunoşteam de la casieria instituţiei. Căpitanul se îndreaptă către noi şi ne spuse:

— Am nevoie de câţiva soldaţi mai sprinteni.

Ezităm şi facem pe proştii. Nu ştim pentru ce are nevoie de soldaţi, căpitanul.

— Domnule căpitan, noi suntem în gardă, răspunde Tiberiu, făcându-ne cu ochiul.

— Dar trebuie să plecaţi şi voi la Iaşi.

— Plecăm, dar aşteptăm ordinul...

— Care ordin? Fiecare om pleacă cum poate. Veniţi cu mine, am un tren cu materiale care pleacă chiar acum din curte. Vă iau ca santinele, n-are să vă fie rău şi o să trăiţi împărăteşte cu mine până la Iaşi.

Ne lăsăm convinşi.

— Cum vă numiţi?

Fiecare ne declinăm numele.

— Haideţi după mine la tren!

Ieşim în curtea instituţiei şi găsim un tren cu materiale, gata de plecare. E o afacere bună, chibzuim noi. Până la Iaşi, nu facem mai mult de o zi. Totuşi, n-ar fi rău să luăm ceva de mâncare pe drum, sunt atâtea cazane pline cu fasole la bucătărie. Tiberiu se repede cu Rotenberg şi se înapoiază cu două gamele cu fasole şi cu două pâini. E rândul meu şi al lui Păsculescu. Pornim şi noi. Mai bine nu porneam.

S-a întâmplat ceva care mi-a adus mari necazuri pe tot timpul cât a durat războiul.

Alergam spre bucătărie mulţumiţi că am găsit o ocazie aşa de bună ca să plecăm la Iaşi. În drum socotim că ar fi bine să ne spălăm gamelele la cişmeaua din curte. Trecem grăbiţi pe acolo şi găsim pe cineva care tocmai se spăla. Nu-l recunoaştem.

— La o parte, camarade! strigă Păsculescu, gândindu-se că pleacă trenul.

Necunoscutul se întoarce spre noi şi ne înjură. Curtea cazărmii era complet întunecată, mai ales între cele două barăci unde se afla cişmeaua.

— De ce înjuri camarade? întreabă Păsculescu.

Până să termine întrebarea, eu am înţeles că stăm de vorbă cu sergentul Răzmeriţă. Dar fără să-i spună ceva, Păsculescu se pomeneşte cu o palmă zdravănă pe obrazul stâng. Răzmeriţă rămăsese cu obiceiul de a bate soldaţii, nemaiţinând seamă că timpurile s-au schimbat. Acest lucru m-a supărat. Fără altă vorbă ridic gamela şi îl pocnesc în cap pe sergent. După asta, loviturile se repetă cu o iuţeală nebănuită. Păsculescu, dezmeticindu-se, începe şi el o serie de pumni în fălcile lui Răzmeriţă. După ce l-am încolţit bine începem să răzbunăm toată compania. Tot ne-am apucat să dăm, lovim cu sete. El tace şi, de ruşine, nu scoate un ţipăt care ar fi alarmat pe bucătari. Învins, cade la pământ cu faţa în jos.

Pe urmă o rupem la fugă, fără a mai lua fasole. Tocmai se pusese şi trenul în mişcare. Povestim celorlalţi întâmplarea şi primim felicitări.

— Juraţi voi că l-aţi îndopat bine pe Răzmeriţă?...

— Jurăm!...

— Bravo!... Punem şi noi fasolea la bătaie!...

Capitolul XVI

Toată fericirea pe care o visam, a căzut baltă. Au trecut trei zile şi trenul nostru abia a ajuns la Buzău. Cât pentru trai, n-a fost deloc «împărătesc» cum ne-a promis căpitanul, Ne-a mințit. Căpitanul de administrație, fiindcă nu are ocazia să-şi arate pe front priceperea strategică, şi-o arată în trenul ăsta de marfă, față de noi. Are în vagonul său, mobilat confortabil, vreo trei hărți cu planul războiului şi urmăreşte luptele cu steguleţe colorate. E sigur că dușmanii nu vor cuceri Capitala. Aşa desigur că la Buzău a împotmolit trenul pe o linie moartă şi aşteaptă ordinul de reîntoarcere.

— Aşa a fost şi la Paris, perorează el, toată lumea credea că nemții vor intra acolo, dar au văzut pe dracu la Verdun.

Nimeni nu are voie să-l contrazică. În vagonul său mai are pe un domn civil, probabil o rudă, şi patru fete nostime pe care le recunoaştem de la prima vedere. Sunt patru lucrătoare din instituția noastră, pe care căpitanul s-a oferit să le ducă la Iaşi. Când le-am văzut, am rămas trăzniți. Ele se făceau că nu ne cunosc. Îşi luau aere de prințese şi dau ordine peste ordine. Înțelegeam de ce căpitanul întârzie pe drum.

N-avem nimic de spus, dacă hrana ne-ar fi cât de puțin asigurată. Pe drum sau la Iaşi, tot un drac ar fi. Vorba

este ce facem de mâncare şi de tutun. Aveam bani puţini şi s-au terminat repede. Păsculescu a căzut bolnav de nişte friguri care îl zguduie săracul, de am început a ne lua de gânduri. Căpitanul ne-a dat să-i fierbem nişte ceai, dar nu ne-a dat zahăr. Spune că pentru friguri ceaiul e bun fără zahăr. Îl fierbem şi îl dăm bolnavului. Vai de mama lui ce păţeşte până îl bea! Strâmbă din nas, geme, răstoarnă ceaiul pe el şi se zvârcoleşte ca un peşte în plasă. Câteodată îl lasă frigurile de frica ceaiului.

Pe lângă trenul nostru trec zi şi noapte convoaie de soldaţi care se refugiază, pe jos, în Moldova.

Stau cu Tiberiu, în întuneric, pe scările unui vagon. E frig al dracului şi oriunde ne-am îndrepta tot frig ar fi. Din vagonul căpitanului se aude patefonul şi râsete. Am fugit din vagonul nostru ca să nu asistăm când bea ceaiul Păsculescu. N-am mâncat nimic azi şi suntem flămânzi. Rotenberg s-a culcat ca să nu mai simtă foamea. Patefonul căpitanului ne enervează şi nu mai încetăm cu înjurăturile. El trăieşte bine, am văzut în vagonul lui bucăţi de şuncă agăţate în tavan şi sticle cu vin înşirate pe podea. Au sobă în vagon şi fetele stau tolănite pe pat ca nişte cadâne.

— Ce e de făcut, Tiberiule? Căpitanul n-o să ne dea nici mâine bani pentru hrană... a pus mâna pe «**n-am**».

Tiberiu se înfurie, nu poate discuta calm.

— Pentru ce ne-a mai luat cu el, domnule?!... Să ne fi lăsat la Bucureşti...

Eu aprob, gesticulând cu braţele. Asta însă nu înseamnă că stomacurile noastre se satură. Trebuie să găsim o soluţie urgentă. Avem nevoie de bani. Dar de unde? Aici e buba, de unde bani?

Se aude fluieratul unui tren care vine dinspre Ploieşti. La fiecare oră trece câte un tren cu refugiaţi civili. Pe deasupra stau oamenii ca ciorchinii de struguri. Nici măcar pe tampoane nu se mai găsesc locuri libere.

Ni se pare ciudat că trenul care intră în gară nu e populat. Când s-a oprit s-au aprins în el o mulţime de lumini strălucitoare. E un tren elegant cu vagoane de restaurant şi de dormit. Un tren ca în vremurile bune, parcă n-ar fi război. Pasagerii stau tolăniţi pe canapele luxoase şi fumează tacticoşi. La o fereastră apar doi copii

cu niște căței albi ca laptele și foarte nervoși. Cum ne zăresc încep să latre. Desigur că s-au speriat de mutrele noastre. Lumina vagoanelor orbește ochii noștri obișnuiți cu întunericul sau cu jarul focurilor de prin vagoane.

Ca să ne mai amuzăm, traversăm platforma unui vagon și ieșim pe peronul gării. Vrem să vedem mai bine silueta elegantă a trenului în care desigur că nu se pot adăposti decât oameni mari. În urma noastră un domn gras coboară din același vagon.

— Băieți! se adresează către noi cu o voce dulceagă, unde este cișmeaua aici?...

Tiberiu face o plecăciune și îi răspunde respectuos:

— În fund, în dreptul mașinii, lângă gardul grădinii...

Pe Tiberiu l-a cucerit dulceața din vocea domnului elegant care a binevoit să vorbească așa cu niște amărâți ca noi. De aceea caută să fie cât mai serviabil față de el.

— Dacă voiți, dați-mi voie să vă aduc eu apă...

Domnul stă pe gânduri câteva clipe. N-are curajul să încredințeze sticla lui scumpă de voiaj pe mâna unui om ca Tiberiu.

— Mersi, răspunde el cu aceeași dulceață în voce, dar vreau să fac puțină mișcare...

Fără altă vorbă, se repede dolofan spre cișmea. Privim în urma lui, Tiberiu stâlcește între dinți o înjurătură. Fereastra compartimentului e cu perdeaua ridicată. Înăuntru alt domn tot așa de gras, doarme picior peste picior pe o canapea. Restul e gol. Mă uit la Tiberiu cuprins de niște gânduri negre, provocate de bănuiala domnului gras. Tiberiu mă înțelege și îmi zice cu vocea strangulată:

— Dă fuga și du-l cu cobza pe ăla de la cișmea...

Mă reped spre cișmea și cum domnul nu se pricepea să scoată apă, îi ajut.

— Parcă v-aș cunoaște, zic eu.

— Sunt sigur, răspunde el, îngâmfat, cine nu mă cunoaște pe mine? Toată țara știe de numele meu. Eu sunt deputatul Bulgăre-Dolj...

— Adevărat!... Eu sunt din Craiova.

— Oltean de-al nostru. Al cui ești?

— Sunt băiatul lui Gheorghe Popescu...

— Ce spui? Al lui Neica Gheorghe, eşti? Îl cunosc, mi-e prieten. Cu ce ocazie pe-aici?

— Ne ducem pe front.

— Foarte frumos! Bravo!... Mă... tot oltenii salvează ţara... Eu ştiu ce vorbesc. Lupt pentru voi în parlament ca să vă dea pământ. Meritaţi!... Cu vârf şi îndesat meritaţi!... Uite că pleacă trenul... Păcat că n-am tabachera la mine, ţi-aş da o ţigară!... la revedere!... Ura!... Succes!... Luptaţi băieţi, ca să pomenească o lume întregă de neamul nostru, oltenesc!...

Domnul deputat Bulgăre-Dolj îmi întinde o mână grasă şi catifelată pe care o retrage repede când dă de bătăturile din palma mea. Se urcă din mersul trenului. După un minut trenul dispare ca o nălucă în întunericul fără sfârşit. Gara a rămas pustie. În mine creşte o teamă, dar care e parcă în acelaşi timp şi o bucurie. Trec linia ferată şi cercetez atent întunericul ca să descopăr pe undeva silueta lui Tiberiu.

Patefonul căpitanului geme o doină, nu se aude o vorbă. Desigur că toate mutrele din vagon sunt înduioşate de melodia haiducească. Numai noi, trăim fiorii altor vremuri. Parcă am fi pe scena unui teatru.

Nu văd pe Tiberiu. Nu-l simt pe nicăieri. Nu l-o fi răpit trenul? Are haz! Stau şi aştept.

Deodată aud un fluierat de mierloi... dar de unde naiba vine!... Fluieratul se repetă.

— Aici!... aud vocea lui Tiberiu în şoaptă.

Era sub un vagon de linia treia. Când mă apropii de el, îl văd trăgând un geamantan enorm. Mă cam sperii de proporţia aventurii.

— Atât am putut să iau, spune Tiberiu, parcă ar fi voit să se scuze.

Cu o baionetă despicăm geamantanul. Înăuntru găsim lenjerie şi o servietă mică. O tăiem şi pe ea. Dăm de bani. La lumina unui chibrit numărăm: o mie cinci sute de lei şi ceva mărunţiş. Ne înăbuşim regretul în faţa banilor. Păstrăm un moment de tăcere pentru greşeala noastră.

— Trăiască Parlamentul român!... strig eu.

— Ai căpiat?... mă întreabă Tiberiu.

— Nu. Dar sunt banii domnului deputat Bulgăre-Dolj.

— Aşa!?... Să trăiască!...

Începem împărţirea pradei: banii îi vom cheltui cu toţii, casier am să fiu eu. Rufăria va fi împărţită la toţi în aşa fel ca să aibă fiecare o pereche de izmene şi o cămaşă. Noi ne luăm câte două cămăşi. Mai este şi o pijama de mătase.

— Ce facem cu asta?, întreb eu.

— O dăm lui Rotenberg.

Restul, lucruri mărunte, le aruncăm. Pe drum spre vagon Tiberiu spune:

— Numai să nu iasă din vagon cu pijamaua pe el.

— N-o să-i dăm voie să facă un pas afară...

— Să vezi cé se umflă jidanu în pijamaua de mătase!...

— Nu-i mai spune, mă, «jidan»...

— Lasă, bă... n-ai văzut că nu se supără!...

Capitolul XVII

Suntem în portul Galaţi, adăpostiţi în sala maşinilor din docuri. Căpitanul ne-a păcălit, nu mergem la Iaşi, are ordin să predea trenul la Arsenalul maritim de aci. Căpitanul trebuie să se întâlnească cu familia lui în Galaţi spre a porni împreună la Iaşi. Din cauza aceasta cele patru fete aduse din Bucureşti, sunt abandonate.

Stăm cu toţi la căldură în sala mare unde motoarele funcţionează fără întrerupere asurzitor. E ora cinci dimineaţa şi stăm răsturnaţi pe mese, pe ciment sunt aşternute rogojini. Numai căpitanul şade pe un scaun, cu gândurile duse. Fetele s-au strâns toate într-un colţ şi dormitează, plictisite. Se gândesc la nopţile de bairam, petrecute alături de căpitanul care, de când a ajuns în Galaţi a devenit ursuz şi supărăcios. Ele sperau să ajungă la Iaşi, aşa cum porniseră. Dar, ce să-i faci? Căpitanul nu înţelege să fie cavaler până în pânzele albe. El tot mai spera că ne vom reîntoarce cât de curând la Bucureşti. Se vedea după ordinele «cu titlul de provizorat» pe care le da. N-a fost încă confirmată căderea Bucureştiului.

Tiberiu a plecat de aseară în oraş ca să se întâlnească cu o rudă a lui. Nu s-a mai înapoiat, şi-a găsit ruda. Jos pe rogojină, Păsculescu geme, aşteptând să vină Tiberiu cu medicamente. Nu poate scăpa de friguri. Tocmai când e sigur că nu mai are nimic, după o zi începe iar să tremure

parcă ar fi apucat de alte alea... Nu ne uităm la bani, plătim oricât, numai să se facă bine. Rotenberg fumează ţigări străine. Are buzunarele pline cu tot felul de ţigări, ruseşti, franţuzeşti, englezeşti, egiptene. Împarte la toată lumea, cu o dărnicie de nabab. Îi dă şi căpitanului care-şi supsese fălcile trăgând din nişte ţigări tari ca lemnul, luate tain de la cancelarie.

Eu stau lungit pe o masă, cu gândul împărţit în două. Mă gândesc, când la Rozalia, când la copilul nostru, de soarta cărora nu mai ştiu nimic. Suntem izolaţi aci, zvârliţi din capriciul unui căpitan care nu vrea să creadă nici măcar în comunicatele oficiale ale Marelui Stat Major. Ţine morţiş ca inamicul să fie bătut. Crede că inamicul este ca fetele cu care s-a lăfăit în vagon.

Am reuşit să dorm vreo patru ore în căldura asta de infern. Mai sunt şi alţi soldaţi din alte unităţi care dorm pe jos răstigniţi şi transpiraţi. Numai căpitanul nu vrea să se întindă pe vreo masă. Şi-a pus braţele cruce pe speteaza scaunului şi deasupra lor, capul. Seamănă şi el cu Napoleon Bonaparte.

Afară a început să ningă vârtos. Cu fiecare deschizătură a uşii, răbufneşte viscolul. Uneori pe la ferestre fluieră cobitor. În sală căldura e ameţitoare. Păsculescu s-a liniştit, nu i se aude decât respiraţia grea. De undeva, din depărtare, se aude un fluierat de fabrică, poate e chiar un fluierat de vapor. Sunt oameni chinuiţi, sau veseli, răniţi, sau soldaţi care se duc pe front...

Totuşi, nesiguranţa asta, are ceva plăcut în ea.

Uşa se deschide cu o răbufnire puternică de viscol şi rămâne deschisă. Ridicăm înfrigurați privirile spre uşă. În cadrul ei stă Tiberiu cu braţele întinse. Mantaua îi e desfăcută.

— Fraţilor!... strigă el, disperat, a căzut Bucureştiul!

Ne simţim cutremuraţi de un fior. E o veste care până mai ieri era un simplu zvon, dar azi a devenit o certitudine, totuşi rămânem îndureraţi. Căpitanul ridică o

privire de om înfrânt, răsucindu-se pe scaun ca să-l vadă mai bine pe Tiberiu.

— Cum? Ce-ai spus? A căzut Bucureştiul?...

Tiberiu lasă braţele în jos, deznădăjduit.

— A căzut...

Un ropot de plânsete se aude dintr-un colţ. Plâng cele patru fete, care tot îşi mai făceau iluzii în ceea ce priveşte intenţiile căpitanului de administraţie.

Capitolul XVIII

De unde dracu o mai fi apărut pe aci elevul de administrație, cel care lansa știrile optimiste, prin privățile instituției la București, nu știu!... Ne-am pomenit cu el în mijlocul a vreo optzeci de recruți și corvagii plecați de mult din Capitală. Îi trăncăne gura ca o moară neferecată.

— Domnule căpitan, trebuie să trimit acești oameni la Iași, aci n-au nici un rost, sunt de capul lor.

Căpitanul privește încruntat spre acești oameni care stau zgribuliți de frig, frânți de oboseală și foame.

— De ce nu v-ați dus până acum la Iași?... îi întrebă el.

Nimeni nu-i răspunde, privesc toți în jos, plictisiți. Căpitanul se simte dezarmat de nepăsarea oamenilor.

— Să te duci cu ei la Iași, elevule! Aștia o să moară pe drum! Uită-te la ei cât sunt de prăpădiți...

— Mă duc, domnule căpitan.

— Ai ceva bani la tine?

— Puțini, domnule căpitan.

— Bine. Am să-ți mai dau și eu, să-mi faci un bon de-o sută de lei. Cu ce vă duceți la Iași?

— Pe jos.

Căpitanul tresare, rămâne și el uimit de prostia elevului.

— Nu e prea lung drumul ca să mergeți pe jos?

— Nu, domnule căpitan, tăiem drumul pe-aci la stânga şi ieşim la Roman. Trenuri nu sunt. De la Roman mai sunt doi paşi până la Iaşi. N-o mai luăm pe şosea...

— Bine, elevule, dacă tu zici că e mai bine aşa, porniţi chiar azi, după masă. Vino puţin cu mine.

Gloata începe să fiarbă disperată. Până la Iaşi sunt zeci de kilometri şi elevul crede că drumul ăsta se poate face pe jos. Corvagii sunt nişte oameni tăcuţi şi cuminţi, oameni de la ţară încercaţi în necazuri. Nu prea fac gălăgie. Ei vor pâine şi tutun, atât. Recruţii sunt mai revoltaţi. Pe jos ştiau ei să se ducă. Unul câte unul, dispar, astfel că la ora plecării mai rămân pe teren jumătate din câţi erau.

Înarmaţi cu câte o pâine, oamenii pornesc la drum, închinându-se. Viscolul s-a înteţit îngrozitor. Profităm de lipsa căpitanului şi ne amestecăm cu grupul, ca să scăpăm de el. Astfel ar fi trebuit să ne ducem să-i încărcăm mobila cu care familia a venit de la Bucureşti.

Înaintea convoiului, elevul şade într-o căruţă cu coviltir, înfăşurat într-o şubă groasă. Pe cap are o căciulă uriaşă de sub care abia i se văd ochii. Gura îi trăncăne ordinele pe care le dă. Acum înţelegem de ce s-a oferit cu atâta bunăvoinţă să conducă oamenii la Iaşi. În asemenea condiţii cine nu s-ar oferi să fie călăuză, chiar pe viscolul ăsta!...

Alături de el descoperim două dintre fetele venite cu căpitanul până aci. Tiberiu nu-şi poate reţine o exclamaţie:

— Bravo, elevule!... Halal de mă-ta care te-a făcut!...

Deşi a auzit cele spuse de Tiberiu, elevul nici nu se uită spre noi. Dă ordin de plecare. Pornim. Înfruntăm viscolul cu umerii. Când ajungem pe câmpie, elevul scoate capul de sub coviltir şi strigă spre noi:

— Băieţi!... Ţineţi-vă după mine. Eu mă duc înainte la Bârlad, ca să vă fac rost de un loc pentru odihnă... Ne întâlnim, acolo...

Ultimele cuvinte i le-a împrăştiat viscolul. Căruţa porneşte în goană. Soldaţii merg greu prin zăpada îngheţată, trupurile lor s-au încovrigat de tot.

Când ajungem în primul sat întâlnit în cale, convoiul se destramă. Nimeni nu se mai gândeşte la plecare.

Năvălim în localul primăriei, al şcolii, ca să ne adăpostim până a doua zi de dimineaţă.

A doua zi eu şi prietenii mei am găsit o căruţă care ne-a dus la cea mai apropiată staţie de cale ferată. Ceilalţi au rămas pe loc.

Nu pot spune că o ducem prost. Avem bani, şi dacă avem bani, nu putem suferi, sau suferinţa ni se pare mai puţin amară. Păsculescu s-a mai refăcut cu medicamentele aduse de Tiberiu la Galaţi. Am cumpărat de la ruşi fiecare câte o manta şi o căciulă. Aveam şi mănuşi groase şi bocanci buni. Cu bani, găsim şi vin în gară, da!... De câte ori duce paharul la gură, Rotenberg nu uită să strige: Trăiască Bulgăre-Dolj...

Noi confirmăm prin ochiade.

După vreo două ore, apare în gară un tren-curier, supraîncărcat de oameni. Nu-i chip de găsit un loc, decât sus, pe' acoperişurile vagoanelor. Dar şi acolo cu chiu cu vai. Ne întindem, înghesuindu-ne ca sardelele, unul pe spinarea celuilalt. Alături de mine un tânăr care geme tremurând de frig. Murmură tot timpul rugăciuni şi pare absent la tot ce se petrece în jurul lui.

Trenul porneşte şi vântul rece ne pătrunde până la oase. Nu-i plăcut de fel ca să călătoreşti iarna pe vagoane. Mizerabilă situaţie. Trenul aleargă prea nebuneşte, câmpiile sunt prea deschise pentru viteza asta şi curentul mare. Mi-e teamă şi am început să-mi pierd curajul. Îmi degeră prea tare mădularele. Simt că mă pierd, mi-a dispărut un picior, nu-l mai simt, pe urmă o mână, o ureche, un ochi, până când, disperat, ridic o mână în sus, ca să mă regăsesc, ori poate mă prăvălesc într-un abis. Cel puţin dacă aş adormi sau aş leşina. Nu-i chip de scăpat din acest infern vertiginos prin care ne poartă trenul.

Nimeni nu se mişcă pentru a da vreun semn de viaţă. Mi se pare că sunt singur, prins în nişte cârlige reci, pătruns de un fior al morţii şi ţintuit pe o placă de fier ucigătoare. M-a cuprins o teamă de moarte, ceva sălbatic, înspăimântător. Numai nişte aripi m-ar putea salva de aici.

După un veac de alergătură, trenul îşi micşorează viteza. În locul viscolului se aud loviturile tampoanelor.

Intrăm într-o gară. Cineva din apropierea mea spune: «Suntem la Roman».

Prin curaj, puterile îmi revin, îmi simt gura atât de încleştată încât cu mare greutate pot scoate un scâncet. Sunt aşezat între Tiberiu şi necunoscutul care se ruga. Tiberiu strigă:

— Mai trăiţi, fraţilor?...

Mă ridic şi eu. Gara e luminată şi lumea umblă forfota pe peron.

— Ce facem? întreabă Rotenberg.

— Păsculescule?...

— Da.

— Cum te simţi tu?

— Prost. Mi-e rău.

Soldatul de lângă mine nu se mişcă de fel. Îi ridic gulerul de la manta şi îi privesc faţa. E încremenit cu un rânjet pe buze.

Mă 'dau în lături cuprins de frică. Păsculescu spune:

— Ce-ar fi să ne dăm jos la Roman?... Am nişte rude aci, poate le găsesc.

— Zău! nu glumeşti, ar fi bine.

— Haideţi jos.

Intrăm în oraş şi umblăm mult până să ajungem în centrul târgului. E întuneric beznă şi nu se vede ţipenie de om pe străzi. Nu se aude nici o şoaptă. Numai Tiberiu cântă, parcă ar fi fericit:

«Din Francia plecat-au doi grenadiri».

— Eu, numai un ceai să beau şi mă culc, plănuieşte Rotenberg. Zici că ai adresa, Păsculescule?...

— O ştiu pe dinafară: strada Cuza Vodă No. 6...

— Bravo, băiatule!... Mă, ce noroc pe capul nostru!...

— Când eşti odihnit la căldură, ai curaj să pleci mâine şi pe mama trenului, se bucură Tiberiu.

Eu aprob, gândindu-mă la un pat cald. Dar sunt sigur de un lucru: mâine dimineaţă, de-ar trage cu boii de mine şi n-am să mă pot scula. Am nevoie de cel puţin patru zile de odihnă.

În centrul oraşului dăm peste un gardian de noapte şi îl întrebăm de strada Cuza Vodă.

— Mai înainte puţin, prima stradă la stânga.

Ne avântăm într-acolo cu forțe reîmprospătate. Avem noroc, toate ne merg în plin. Încep să mă gândesc la ceva de mâncare, mi-e foame.

— N-ar fi rău să mâncăm ceva, propun eu.

— Am să vorbesc eu cu nea Costică, răspunde Păsculescu.

Intrăm în strada Cuza Vodă, păşind misterios. E o stradă curăţică. Numărul doi, patru, şase... foarte aproape! O casă destul de mare pentru nasul nostru. Dar e bine, într-o casă mare sunt camere mai multe.

— Bate tu, Păsculescule.

Păsculescu se apropie de geam, bate uşor, dar fără efect. Tiberiu, nerăbdător, bate mai tare. Atunci se mişcă o perdea la fereastră. Pe urmă se apropie de geam o figură de bărbat, care nu-l putem vedea dacă e tânăr sau bătrân.

— Cine este? întreabă omul cu o voce groasă.

Păsculescu se apropie şi îi răspunde:

— Eu nene Costică, Traian, nepotul matale...

Fereastra se deschide puţin.

— Care Traian?

— Traian Păsculescu, din Slobozia.

— Nu-l cunosc. Pe cine căutaţi?

— Pe domnul Costică Moraru...

— Nu şade aci.

— Dar aici este strada Cuza Vodă, 6.

— Da, dar nu şade aci, eu sunt proprietarul casei.

Rămânem cu toţi dezorientaţi.

— Poate că ai uitat adresa, Păsculescule.

— Nu. Ştiu bine: Cuza Vodă, 6...

Ca să ne convingă, scoate nişte hârtii din buzunarul vestonului şi citeşte:

— Roman, Cuza Vodă, 6.

Fereastra se deschide larg şi capul omului din casă iese tot afară. Acum vedem că e un bătrân cu un cioculeţ ascuţit.

— Ce oraş ai spus? întreabă bătrânul, intrigat.

— Roman.

Cetăţeanul se uită la noi, grav.

— Dumneavoastră veniţi de la chef?

— Nu domnule, de la gară.

— Păi bine flăcăilor, aci sunteţi la... Bârlad.

Asta e bună de tot!... Bătrânul închide grăbit fereastra, râzând în hohote de prostia noastră.

— Bine mă, Păsculescule, ne făcuşi figura!... geme Tiberiu, îndurerat.

— Ce sunt eu de vină?... Voi aţi spus că suntem la Roman!...

— Nu ţi-e ruşine!... Noi suntem de vină?

— Da, pentru că eu stam lungit pe vagon, când aţi strigat tare: Gara Roman!... De unde aţi ştiut voi că era gara Roman?...

— Acum ce dracu facem?

— Haideţi în oraş, poate găsim undeva deschis.

Adio, visuri înstelate!...

Avem bani, dar în mijlocul nopţii ce putem face cu ei. Totuşi e o mare diferenţă între noi şi ceilalţi soldaţi care merg şi ei la voia întâmplării. Iată de pildă, aci în Bârlad, în centrul oraşului unde se află o singură prăvălie luminată. În faţa ei, pe trotuar, stau strânşi o mulţime de soldaţi, atraşi ca fluturii de noapte, de lumină şi purtând în suflet speranţa unui adăpost. Sunt fără mantale, numai în nişte bluze de pânză, scorojite de ploaie şi zăpadă. Bocancii lor sunt rupţi şi uzi. La gât s-au înfăşurat cu cămaşi ca să le fie cald. Tremură ca varga, înghesuiţi în pereţi, îngenuncheaţi, strânşi unul într-altul, adormiţi. Toţi horcăie zgura gerului. Aleargă după unităţile din care fac parte, dispărute în haosul Moldovei. Nu există o îndrumare pentru aceşti oameni, nimeni nu-i poate informa unde se află regimentul cutare, sau etapa cutare. Ei coboară din tren în fiecare oraş mai mare şi întreabă din om în om de soarta regimentelor lor. Dau ascultare tuturor versiunilor şi pornesc disperaţi spre o ţintă neprecisă. Cei mai mulţi cad înfrânţi pe străzi. Totuşi par veseli căci aşa e la război.

În faţa acestui local s-au adunat. Au văzut lumină şi s-au strâns aci într-un morman de trupuri istovite. Grupul lor pare o namilă cu mai multe capete. Din local vin până la noi vociferări într-o limbă străină. Aflăm că suntem la popota francezilor veniţi pe frontul nostru. Înăuntru

francezii cântă înflăcărați. E noaptea de ajun de Crăciun catolic și ei o serbează. Pe deasupra perdelelor de la geamuri zărim vârful unui brad luminat.

E ora înaintată. Francezii sunt beți și nu vor să plece. O doamnă foarte frumoasă se ceartă cu ei, când pe franțuzește, când pe românește. O zărim printre perdele. Dacă n-am auzi-o vorbind românește am crede că e franțuzoaică, așa de bine îi merge gura. E, după cât se vede, patroana de aci.

Francezii cedează, încep să se îmbrâncească unii pe alții spre ușă. Trei dintre ei au ieșit afară, iar în urma lor ușa a fost închisă cu cheia. Bate cu pumnii în ușă.

— Dă-i drumul... soldat rumen... strigă ei, crezând că vor păcăli pe cucoana care le-a închis ușa.

Prindem puțin curaj. Are haz să putem intra în locul lor! Ușa se deschide și mai sunt împinși afară încă trei francezi. Toți sunt beți și mormăie:

— Bun dimineți... moș Crăciun!...

Ne privesc curioși.

— Ruschi?... întreabă unul pe Tiberiu, văzându-l cu mantaua și căciula rusească.

— Rumen!... răcnește Tiberiu.

Francezul bate cu pumnul în ușă.

— Dă-i drumul, soldat rumen!... ce dracu!

După asta pornesc cântând.

— Noi ce facem? ne întreabă Tiberiu.

— Hai să ne rugăm că să ne lase înăuntru până mâine dimineață, propune Rotenberg.

Bate Tiberiu. Perdeaua se ridică și apare capul unui bătrân.

— Nu mai bateți degeaba, ne spune el.

— Deschide puțin, se roagă Tiberiu, vreau să-ți spun ceva.

Bătrânul face greșeala de a crăpa puțin ușa.

— Ce vreți?

— Un ceai, plătim...

— N-avem ceai, aci nu-i cafenea.

Când să închidă ușa, nu mai poate, Tiberiu a pus bocancul între ușă și prag. Acum ori niciodată!... Ne îmbulzim peste Tiberiu și reușim să deschidem ușa de tot.

În local suntem izbiți în obraz de un miros puternic de friptură, cozonac și vin. Mirosul ne întărește puterile, bătrânul nu mai poate rezista, dă drumul la ușă și ne poticnim cu toți în mijlocul localului. E cald și bine aci, în jurul pereților sunt așezate canapele lungi de mușama cu niște oglinzi mari deasupra lor. Avem mișcări de oameni sălbatici care îngrozesc pe bătrânul obișnuit cu rafinamentul francezilor. Abia mai are puterea să închidă ușa ca să împiedice năvălirea celor de afară. Îl vedem apoi fugind spre ușa din fund unde dispare speriat. Nici n-avem timpul ca să ne dezmeticim bine, când apare doamna care se certase cu francezii.

— Ce însemnează îndrăzneala asta!?... strigă ea, indignată. Am să vă reclam imediat la Comenduire, dacă nu ieșiți afară. Aci nu este local românesc, sunteți pe teritoriul aliaților! Ieșiți repede afară, dacă nu vreți să pățiți ceva!...

Vorbea agitată, dar e așa de frumoasă, încât emoția ei o face și mai frumoasă. Acum înțelegem de ce francezii nu vroiau să plece. Are o figură de copil dulce, iar când tace, gura pe care a fost odată roșu, rămâne mică și roză. E așa de nostimă, bosumflată!...

Vreau s-o mai supăr. Îi vin în față și îi spun:

— Doamnă, suntem soldați români și vă cerem adăpost până mâine dimineață... Gândiți-vă la gerul de afară...

— Nu se poate!...

Trebuie să se poată! Nu avem unde să mergem. Suntem soldați români.

— Și bărbatul meu este soldat român, plecat pe front...

— Tocmai de aceea!...

Doamna rămâne pe gânduri, nu știe cum să mă înfrunte. În acest timp Tiberiu face o gafă, care ar fi putut să ne fie fatală. Iese în fața mea și întâmpină doamna cu un aer, strengăresc, zicându-i:

— Frumoasă mai ești, zău!

Ce dracu i-o fi venit, nu știu! Îi reped un pumn între coaste, încât îl fac să icnească de durere. Aveam credința că totul s-a năruit. Dar aspectul lui Tiberiu, e prea comic

pentru ca femeia să-l ia în serios. În loc să se supere, zâmbește. Am prins curaj. O vedem îndreptându-se spre servitorul bătrân:

— Dumitre, îi spuse ea, închizi ușile și nu mai lași pe nimeni înăuntru. O singură lumină rămâne aprinsă. Dimineața vii și deschizi ușa ca să plece...

Emoționați de bunătatea femeii, strigăm:

— Să trăiți!...

Luăm o poziție ca pentru onor. Ea trece prin fața noastră zâmbitoare. Zâmbetul ei ni se pare, în mizeria noastră, un cadou dumnezeiesc. Plutește ca un înger, o privim cum dispare și ne simțim înduioșați de atâta fericire. A lăsat în jurul nostru un parfum suav de femeie frumoasă care ne pătrunde sufletele.

— Vine un miros de cârnați pe varză! spune Tiberiu transportat.

Adulmecă aerul ca să se încredințeze. Pufnim în râs.

Suntem zece oameni, fiindcă odată cu noi au mai intrat și cei care așteptau la ușă. Ne întindem pe canapele, alții pe jos, căutând să vorbim cât mai încet.

Pe ușă apare bătrânul cu o tavă în mână.

— Cucoana vă trimite câte un ceai, o bucată de cozonac și câte un trandafir...

N-am știut că la cârnați li se mai spune și trandafiri. Tiberiu are mirosul fin. Înfulecăm bunătățile nebănuite, slăvind generozitatea cucoanei. E o poezie pură mirosul trandafirilor, ca și gustul cozonacului. Din paharele cu ceai sorbim pur și simplu sănătate.

Pe urmă ne răsturnăm visători pe canapele, fără să mai spunem ceva. Tiberiu privește tavanul și oftează mereu. Ceilalți sforăie. Eu mă răsucesc nervos și nu pot adormi. Mă gândesc departe. Mă simt învins și parcă aș vrea să plâng. Mă văd vagabond pe cheiul Dâmboviței la București. Trăiesc același vagabondaj și acum.

Târziu, crezând că ceilalți dorm, Tiberiu oftează cu gândul exprimat tare:

— Frumoasă femeie!...

Are dreptate Tiberiu: frumoasă femeie!...

Capitolul XIX

La Iaşi lucrurile stau prost, instituţia noastră şi-a împărţit birourile şi atelierele în cele patru puncte cardinale ale oraşului. Alergăm de la un capăt la altul ca să găsim compania noastră. Dar cum s-o găsim dacă nu-i stabilită nicăieri? Fiecare doarme unde înnoptează. Aşa face toată lumea, aşa facem şi noi, locuim pe la casele milostive, mai mult pe jos decât prin paturi. E greu de găsit un loc pe o duşumea uscată. Casele mari sunt zăvorâte, iar casele mici în care oamenii se înduioşează de soarta noastră, au numai pământ pe jos. Dormim pe pământul gol şi ne mulţumim cu căldura prieteniei lor. Zilele le petrecem prin ceainării.

Sunt mulţumit că Rozalia are adăpost bun în casa lui Roşu. Două ore pe zi stau lângă ea, ajutându-i la diferite treburi.

Tiberiu şi Rotenberg fac afaceri pe picior: cumpără săpun şi zahăr de la ruşi şi vând aceste mărfuri cui are nevoie de ele. Buzunarele lor sunt adevărate depozite de alimente.

La Iaşi sunt adunate toate neamurile de soldaţi, aliaţi, dar cei mai numeroşi sunt ruşii. Puhoaie de ruşi umplu străzile, pustiesc localurile, dărâmă casele pe unde trec, ard gardurile şi urlă nebuneşte peste tot locul. Unde mergi, numai cu ei te întâlneşti. De unde or fi izvorând valurile

acestea de capete blonde? Dar ce fac ei la Iaşi? Nu poţi să ştii dacă sunt alţii sau tot aceia din ziua trecută. Umblă nebuni după un singur lucru: rachiu. Nu pot face nimic fără el. Pentru o sticlă cu rachiu sunt gata să-şi dea sufletul. Păsculescu se ocupă cu comerţul rachiului. A învăţat să facă rachiu din mere pădureţe, din apă de colonie, spirt denaturat sau piatră acră cu ardei. Din orice e bun, numai să fie tare şi cât se poate de mult. Capitalul asociaţiei noastre creşte. La regiment ne gândim foarte puţin.

Ocolim pe cât putem compania, unde tot n-avem ce face deocamdată. A dispărut şi majurul şi Răzmeriţă, au fost trimişi pe front. Comandantul companiei este un locotenent de rezervă, un fost actor. Toată ziua se ceartă cu oricine îi iese în cale.

A fost vorba să se facă apel general ca să se constate cine lipseşte, dar nu s-a mai făcut. Am tremurat o zi întreagă pe afară, pentru ca seara să ni se spună că s-a amânat apelul general.

În barăci unde sunt instalate «dormitoarele» noastre, gerul devine tot mai mare. Dimineaţa ne sculăm cu mădularele înghemţate. Îngheaţă tot, apa în căldări, cerneala prin călimări, inima în noi, focul, santinelele. Viaţa se scurge urâtă, lipsurile sunt mari, boala se întinde ca o pecingine, din centrul oraşului spre mahalale. Păduchii colcăie pe cămăşile oamenilor, prin paturi, birturi, brutării, cafenele, pe unde trece omul. Sunt atâţia păduchi în Iaşi, ca şi în toată Moldova care adăposteşte mizeria noastră, încât mintea omenească nu poate descoperi un mijloc eficace de deparazitare. Nici gazul, nici benzina, nici spirtul de camfor, nu-i poate stârpi. Ne primenim seara, iar dimineaţa cămăşile noastre sunt pline cu păduchi. Dacă ne primenim dimineaţa, seara se întâmplă la fel. Când curăţim hainele şi cămăşile umplem cu păduchi o cutie întreagă de chibrituri. Sug din noi kilograme de sânge pe noapte. Lumea e îngrozită, dar ce poate face când tot oraşul e plin de păduchi!...

Situaţia ne îngrozeşte, simţim cum moartea ne pândeşte la fiecare pas. Luptăm din toate puterile ca să o înlăturăm din drumul nostru, ocolim oamenii bolnavi,

ajutăm pe camarazii căzuţi la pat, le procurăm alimente şi doctorii. Rozalia tremură îngrijorată de soarta mea, orice gest al meu o nelinişteşte. În faţa morţii ne iubim cu mai multă ardoare, căutând un refugiu sigur unde să înfruntăm orice nenorocire.

Am uitat că mai există frontul războiului. Luptele se dau acum contra bolilor, oamenii se luptă cu păduchii, medicii se sacrifică, apărând viaţa populaţiei civile.

«Comerţul» nostru se dezvoltă peste puterile şi libertatea noastră. M-am asociat şi eu în afacerile camarazilor mei. Plecăm pe rând prin satele învecinate de unde aducem tot felul de alimente. Suntem soldaţi şi negustori. De la un timp simţim nevoia de o casă a noastră, unde să depozităm marfa şi unde să ne odihnim oasele mai omeneşte. Ne-am săturat dormind ca cerşetorii, prin casele oamenilor milostivi. Mă mai gândesc la Rozalia. Prea am profitat de bunătatea familiei Roşu. E timpul să-i lăsăm în pace.

Capitolul XX

Într-o mahala de la marginea Iaşului, pe o străduţă desfundată, în apropierea cimitirului «Eternitatea», am găsit o cămăruţă cu sală la un bătrân pensionar al poştei. Aci m-am instalat cu Rozalia, dorind să trăim cât mai departe de mizeriile războiului. Ne-am gândit că, dincolo de frontul de foc, în interiorul ocupat de duşmani, avem un copil. Îl iubeam prea mult şi ne gândeam numai la el. Pentru el ne umilim şi suferim, orice am îndura pentru fericirea lui. Ne unim şi ne reculegem în faţa necazurilor, uniţi şi înţeleşi, să nu trăim o clipă de fericire sau de durere decât în doi.

Bătrânul nostru proprietar, ca şi nevasta lui a înţeles ceva din chinurile noastre sufleteşti. Ne întind creştineşte o mână de ajutor. Casa lor a devenit a noastră. În fiecare seară când mă înapoiez de la companie, mesele noastre sunt comune. Bătrânii aceştia nu au copii, prezenţa noastră a trezit în ei amintiri dureroase. Au avut şi ei, odată, copii. Rozalia seamănă la faţă cu fata lor, iar eu semăn la vorbă cu băiatul lor. Ne cercetează cu ochii lor aproape lipsiţi de vedere, degetele lor tremură uscate de viaţă când întârzie pe obrajii noştri. În fiecare duminică de dimineaţă merg cu paşii lor mărunţi la biserica din mahala, unde se duc să se roage lui Dumnezeu pentru toată lumea.

De multe ori insistă pe lângă Rozalia ca să meargă cu ei la biserică. Nu au înțeles pentru ce Rozalia îi refuză, nici nu vroim să știe, ne ferim de orice discuție. Rozalia suferă, pentru că eu nu consimt încă să se boteze. Ea îmi spune mereu: «Dacă tu ești creștin și copilul nostru a fost botezat în legea ta, de ce n-aș trece și eu la creștinism?... Sunt majoră, părinții mei s-au lepădat de mine, hai să le dăm satisfacție creștinilor tăi!».

E drept, sunt creștin, sau m-am născut în credința asta, morala creștină m-a dus la adevărata iubire de oameni. Nimic nu poate fi mai înălțător, mai sublim și mai adevărat, ca preceptele lui Crist. Dar, niciodată nu m-am dus la biserică. Am luat din Biblie numai frumosul, restul l-am eliminat din obiceiurile mele. Cred numai în ceea ce știința a dovedit și proclamă ca adevăr.

Pentru acest temei n-am dat curs dorinței Rozaliei.

Într-o zi pe când eram la companie, în lipsa mea bătrâna a insistat pe lângă Rozalia să meargă împreună la biserică. Neputând să-și motiveze refuzul, Rozalia i-a spus adevărul. Am crezut despre acești bătrâni că sunt două epave omenești care-și așteaptă în tihnă sfârșitul zilelor și că din furia războiului au învățat să iubească și să ajute oamenii, orice religie ar fi avut ei. Așa spune și Isus prin parabola samariteanului milos. În fața bătrâneții lor am crezut că au cedat, căutând până la sfârșitul vieții să-și netezească, prin fapte frumoase, drumul spre fericirea cerească pe care o așteptau cu teamă. Așa am crezut, dar m-am înșelat.

În seara acelei zile când m-am înapoiat acasă, Rozalia mi-a povestit cât de furioasă a fost bătrâna, auzind că era evreică. Am crezut că va fi ceva trecător. Dar în seara aceea, ușa camerei noastre s-a deschis larg, și în prag a apărut bătrânul care mi-a spus foarte indignat:

— Domnule, te rog să te muți cât mai curând din casa mea!...

— Pentru ce?... l-am întrebat eu fără să mai recunosc pe omul care fusese bun cu mine cu o zi mai înainte.

— Pentru că ți-ai permis să aduci în casa mea o jidancă...

Ochii lui stinși și umezi de altădată luceau acum plini de ură.

— Locuim la Iaşi de patruzeci de ani, dar până acum n-a călcat în casa noastră picior din naţia asta spurcată.

Bătrâna în spatele lui ţipa şi ea:

— Nici dumneata nu eşti creştin, cu toate că porţi numele ăsta sfânt de Apostol, n-ai o icoană în casă!...

— Să plecaţi! a hotărât bătrânul, vreau să aduc preotul să-mi sfinţească locuinţa pe care a-ţi spurcat-o!...

Pe urmă mi-au întors spatele şi au plecat.

În acest timp s-a întâmplat o nenorocire: Păsculescu, care de mult era bolnăvicios, a căzut la pat pe neaşteptate. M-am sfătuit cu Tiberiu şi Rotenberg ca să luăm măsuri grabnice spre a putea întâmpina boala prietenului nostru. Să-l ducem la infirmeria companiei noastre, ar fi fost de prisos. Erau şi-acolo destui bolnavi. Reuşirăm ca să obţinem de la cancelarie un bilet pentru internarea lui Păsculescu în spital. Biletul l-am obţinut uşor, cât despre găsirea unui spital care să-l primească a fost greu... Pretutindeni ni se spunea: Lăsaţi-l aci... o avea noroc... bine! Nu vedeţi câţi bolnavi avem?...

Spitalele gemeau cu bolnavi.

— Nu mă lăsaţi aici, fraţilor!... plângea Păsculescu.

Tiberiu se dădu un pas înapoi, îndurerat şi spuse:

— Cum să te lăsăm, măi Traiane?! Eşti prost!...

Luarăm o trăsură şi duserăm pe bolnav la mine acasă. Aici, nu voia să rămână Păsculescu, iar Rozalia nu-i dădea voie să plece. Se produse o încurcătură încât nu mai ştiam pe care să ascultăm. Amândoi plângeau. Trântirăm cu forţa pe bolnav în pat şi-i scoaserăm hainele de pe el. Rotenberg dădu fuga şi cumpără o sobă, iar Tiberiu aduse un doctor.

După o oră, bolnavul stătea întins în pat, cu medicamentele alături de el. Diagnosticul medicului a fost grav: tifos exantematic. Dar, spunea el, dacă va avea o bună îngrijire, cele cincisprezece zile de febră vor fi trecute cu bine. Doctorul ne asigură de succes.

Aşa ne-a spus doctorul, dar după opt zile boala lui Păsculescu a luat proporţii, a început să delireze, dădea ochii peste cap. Avea momente când nu mai recunoştea pe nimeni. De îngrijorare Rozalia devenea tot mai palidă, mâinile îi tremurau când îi dădea doctorii bolnavului.

Medicul apărea tot mai rar şi privea bolnavul cu neîncredere. Ne spunea mereu: «Să vedem cum va fi mâine». Şi pleca lăsând o nouă reţetă.

Desperaţi l-am adus pe doctorul companiei noastre. A ridicat şi el din umeri, neputincios. Cel puţin a fost mai sincer şi ne-a spus că plămânii lui Păsculescu sunt prea slabi ca să mai reziste febrei pe care o produce tifosul.

Cu toate acestea într-o noapte febra lui Păsculescu a încetat pe neaşteptate. L-am văzut ridicându-se în capul oaselor şi vorbind, deşi era foarte slab.

— Unde sunt ceilalţi? m-a întrebat el.

— S-au dus la companie.

A rămas pe gânduri, eu am simţit o mare bucurie, convins că Păsculescu învinsese boala.

M-am înşelat, din noaptea aceea Păsculescu n-a mai scos o vorbă lucidă.

Vegheam pe rând la căpătâiul bolnavului şi ne dădeam silinţa să-i salvăm viaţa. După fiecare linguriţă de doctorie deschidea o clipă ochii şi ne privea ca prin ceaţă. Se răsucea în pat şi murmura cuvinte neînţelese. Uneori ne striga pe toţi. Pomenea întâmplările prin care am trecut, ne dădea sfaturi şi cânta. Pe urmă adormea, cădea într-un somn greu, pieptul i se zbătea foarte tare. Respiraţia lui puternică făcea să pâlpâie lumina opaiţului care îi stătea la căpătâi.

Într-o noapte Tiberiu, care veghea lângă bolnav, ne sculă din somn, îngrijorat. Rotenberg era la companie.

— Abia mai respiră! strigă Tiberiu.

Ne apropiarăm de patul bolnavului. Pieptul lui era fierbinte, dar picioarele foarte reci. Am înţeles că totul s-a sfârşit, Tiberiu plângea cu batista la ochi, Rozalia şedea mută, rezemată de un perete. Ochii ei erau închişi, de sub pleoape i se strecurau două boabe mici de lacrimi. M-am aşezat pe patul bolnavului şi am pus o mână pe fruntea lui încinsă.

În casă era frig şi din gura lui ieşeau aburi groşi. Aşa ne-a sfătuit medicul, să nu facem prea multă căldură în camera bolnavului.

— Măi frate Păsculescule, sunt eu, camaradul tău, Apostol Varnava!... Uite şi pe Tiberiu Alexandru, Rozalia

este aci lângă noi... Are să vină numaidecât şi Rotenberg Aron!...

Păsculescu nu răspunse. Am rotit privirea spre ceilalţi, confruntându-ne durerea. E de prisos, fratele Păsculescu nu mai auzea, nu mai avea cu ce să audă. Inima lui simţitoare încetase să mai bată. A încremenit cu o grimasă de amărăciune pe faţă, ca atunci când bea ceaiul fără zahăr, dat de căpitanul de administraţie în vagon. Poate gândurile lui călătoresc prin sferele cereşti, plecate să caute un loc bun pentru odihna sufletului prea curatului Păsculescu Traian.

Capitolul XXI

La o săptămână după moartea lui Păsculescu m-am mutat din curtea bătrânului pensionar. Nu mai puteam locui la el. În fiecare dimineaţă inventa motive de scandal. Cuvinte de ocară erau rostite contra noastră, fără jenă.

M-am mutat, în urma sfatului dat de Rotenberg, într-un cartier evreiesc, unde el se împrietenise cu câteva familii. Ceva mai mult, era în dragoste cu una dintre fetele văduvei la care ne mutasem. Fata, tânără şi înţelegătoare, n-a găsit necesar să ne reproşeze nimic; dar faţă de mama ei am dat-o pe Rozalia drept creştină.

Această minciună ar fi mers dacă iubita lui Rotenberg ar fi fost mai puţin guralivă faţă de prietenele ei din cartier. A stârnit curiozitatea acestor fete în aşa măsură încât toată ziua ele să fie cu ochii îndreptaţi asupra noastră. Într-o săptămână «secretul» a fost cunoscut de toată lumea, iar lumea aceasta a început să urle. Nu mă pot plânge în ceea ce îi priveşte pe ei, evreii au arătat destulă bunăvoinţă. Erau de o indulgenţă ucigătoare. Populaţia evreiască are o curiozitate ciudată: se manifestă în grup. Fiecare om, în parte, ne acorda indulgenţa lui:

— Nu mă priveşte! Treaba ei dacă are un bărbat creştin!...

Însă gloata, se strângea în faţa ferestrei mele şi discuta evenimentul, ore întregi, într-o limbă, pe care eu n-o

înţelegeam, dar pe care o înţelegea Rozalia. La început am râs, pe urmă am trecut la un simplu zâmbet, zâmbetul a devenit amar, iar mai târziu cu lacrimi. Simţeam că vom fi învinşi. Nu era de trăit în curtea aceea plină cu copii şi bătrâni care ţipau în urechile noastre.

N-am putut să-i liniştim cu nimic, nici eu, nici Rotenberg. Nu cereau nimic de la noi, discutau evenimentul fără vreo supărare. Numai că, discuţia aceasta o chinuia de moarte pe Rozalia.

Trebuia să fugim de mult din cartierul acela. Dar unde? Casele de locuit, erau rare la Iaşi.

Astfel că, cu fiecare zi ce trecea, suferinţele lăsau urme tot mai adânci pe obrajii Rozaliei. Începusem să regret greşeala ce făcusem primind să plece din Bucureşti. O vedeam slăbind tot mai mult, spinarea i se încovoia de oboseala suferinţelor, tâmplele îi zvâcneau de emoţia supărărilor. Afară lumea vorbea la fereastra noastră, săpând tot mai adâncă durerea în sufletul Rozaliei.

. . . . . .

A venit primăvara, după o iarnă lungă şi groaznică. În sfârşit, au început să înflorească pomii şi să încolţească iarba. Cu ocazia aceasta a putut să evadeze şi Rozalia din cartierul necazurilor. Uneori se ducea la familia Roşu; sau în grădina publică de la Copou, care era în apropierea mea. Seara ne întâlneam acolo cu Tiberiu şi Rotenberg. Duminica de dimineaţă mergeam la mormântul lui Păsculescu.

Mă întristau ochii Rozaliei, care deveneau din zi în zi mai stinşi pe figura ei palidă. Suferea foarte mult, o durere pe care nu o înţelegeam eu, singurătatea.

Libertatea mea începuse să fie redusă, scăpam greu de la cazarmă. Pe front se făceau pregătiri pentru ofensivă, atelierele noastre lucrau febril, pregătind materialele necesare luptelor. Uneori nu o vedeam pe Rozalia, două-trei zile la rând. Când ne întâlneam, ochii ei erau tot mai stinşi. Îmi ascundea pe cât putea, suferinţa.

Într-o dimineaţă Rozalia avu un acces puternic de tuse, care mă nelinişti. O luai în braţe şi căutai să-i înăbuş tusea

care venise pe neașteptate. Rămăsei îngrozit când am descoperit pe batista Rozaliei, pete mari de sânge.

Aci am ajuns, tocmai la locul de care mă feream cu groază. M-am gândit mereu la o consecință nenorocită. M-am învârtit în jurul acestui gând ca un animal încolțit de dușmani. M-a învins gândul! Scrâșnesc din dinți, strâng pumnii și aș vrea să rup toartele pământului ca să-l nărui.

Pământ murdar! Când ai să te prăbușești cu toate iluziile tale mincinoase! Iar tu... Doamne!... despre care se spune că stai sus în cer și veghezi asupra noastră, nu ești înduioșat de lacrimile mele care curg necontenit pe obrajii mei de soldat?

Trei zile nu m-am dus la cazarmă și am umblat desperat după un doctor și medicamentele care se găseau foarte greu.

— Are nevoie de aer și de liniște, mi-a spus doctorul.

Niciodată o nenorocire nu vine singură. Într-o dimineață m-am pomenit cu Tiberiu, care a venit la mine foarte agitat. Pe figura lui am citit altă nenorocire.

— Să te duci la companie, mi-a spus el, ești chemat de urgență. Am căutat noi ca să convingem pe căpitan de nenorocirea ta, dar n-a voit să înțeleagă. Mi se pare că este ceva grav...

Am intrat în cancelaria companiei, descurajat. Vroiam să povestesc căpitanului nenorocirea mea și să-i cer indulgență. Rozalia rămăsese singură în mijlocul unor oameni răi. Ofițerul mi-ar fi acordat bunăvoința sa, dacă nenorocirea mea ar fi fost singură. N-a fost singură căci lângă căpitan se afla un om pe care îl uitasem cu toții: sergentul Răzmeriță pe care îl bătusem cu Păsculescu la București.

— Soldatul Varnava Apostol, recunoști că împreună cu soldatul Păsculescu Traian ați bătut pe sergentul Răzmeriță?...

După felul cum mi-a fost pusă întrebarea, sau mai ales după privirea căpitanului care vorbea fără convingere, puteam să neg, ținând seama că Păsculescu murise. Totuși, am răspuns:

— Da, domnule căpitan!...

M-a revoltat atitudinea sergentului Răzmeriță, care în loc să fi trecut sub tăcere această întâmplare, ruşinoasă pentru el, venise să-şi ia revanşa contra a doi soldaţi pe care îi chinuise destul.

— Aţi văzut, domnule căpitan? jubilă Răzmeriţă.

Căpitanul îi făcu cu mâna un semn să tacă.

— Ascultă Varnava Apostol, tu ştii că lovirea superiorului se pedepseşte grav în timp de război?... Dacă s-ar fi întâmplat pe front eraţi condamnaţi la moarte.

— Numai eu, domnule căpitan, pentru că celălalt...

— Unde este?

— A murit, fără reclamaţia domnului sergent...

Căpitanul şi sergentul, tresăriră.

— De unde ştii?

— Cum să nu ştiu, dacă l-am îngropat eu cu alţi doi camarazi, iarna trecută?...

Toată trufia lui Răzmeriţă se spulberă când auzi de moartea lui Păsculescu. Îl văzui lăsând privirea în piept, foarte mişcat. Nu se aştepta la acest eveniment. Nici eu nu mă aşteptam să-l văd înduioşat de moartea lui Păsculescu.

— Domnule căpitan, începu el, eu am fost pe front, m-am întors de acolo sănătos şi cu gradul de plutonier, pentru meritele mele, desigur. Nu am dorit moartea acestor sôldaţi, ci, numai o pedeapsă uşoară. Dar... dacă unul dintre ei a murit, nu mai pretind nimic. Vă rog să-l lăsaţi liber pe Varnava Apostol... Eu mă duc înapoi pe front, peste câteva zile avem de dat un atac mare. Vreau ca Dumnezeu să mă ştie cu sufletul curat!...

— Dar ai reclamat domnului colonel... El te-a trimis la mine pentru anchetă. Să vedem ce spune domnul colonel...

Căpitanul puse mâna pe receptorul telefonului şi raportă colonelului, întâmplarea. După ce ascultă răspunsul aceluia, adăugă:

— Să trăiţi domnule colonel! Am înţeles.

Pe urmă adresându-se nouă:

— Domnul colonel, nu admite. Mi-a ordonat să trimit procesele verbale la Curtea Marţială. Până atunci, soldatul Varnava Apostol, va fi trimis la închisoare...

Capitolul XXII

Primele şase zile de închisoare le-am trăit într-o stare de desperare nemaipomenită. Am crezut că voi sparge pereţii închisorii ca să evadez şi să mă pot duce să stau numai pentru câteva clipe lângă Rozalia. Amarnic mă chinuiam! Suferinţele Rozaliei proveneau din greşeala mea. O greşeală pe care n-am să mi-o iert toată viaţa. M-am înflăcărat ca un nătâng când am auzit că un suflet atât de plăpând pornise să mă urmeze într-o vreme atât de nenorocită, în Moldova. Am primit jertfa acestui suflet cu mândrie, zicându-mi: Pentru mine merge.

Acum plâng şi mă zbucium neputincios cu conştiinţa încărcată că floarea cea mai scumpă din sufletul meu, se ofileşte. N-am iubit niciodată pe Rozalia, aşa cum o iubesc aci, între zidurile acestei închisori. Mă zbat zi şi noapte, fără să mănânc, fără să dorm. Numai apă beau, ca să-mi sting jarul din piept. Simt cum urlă omul din mine. În fiecare dimineaţă când îl văd pe Rotenberg venind ca să-mi aducă ştiri despre Rozalia, inima mi se face mică de tot, iar ochii mi se dilată deznădăjduiţi. Aş vrea să pătrund în el şi să aflu adevărul pe care cred că mi-l ascunde. Privirea lui de câine bătut, vorbeşte mai mult decât cele câteva cuvinte spuse cu o voce falsă.

— E mai bine! repetă el.

Din acest «E mai bine» nu pot să înțeleg nimic. Uneori îmi vine să mă reped asupra lui și strângându-l de gât, să-l întreb furios: Cum e mai bine, ticălosule?

Dar, el este singura mea legătură cu Rozalia și, oricât ar fi de slabă, e totuși, importantă pentru mine. Ce-ar fi fără el?...

După șase zile și tot atâtea nopți de neodihnă și foame, am căzut într-un somn adânc cu febră. Am căzut cu fața în jos pe patul de scânduri și de acolo nu m-am sculat vreo treisprezece ore. Atunci m-am pomenit zgâlțâit puternic de o mână.

— Apostole!... ia scoală măi!...

Am recunoscut vocea lui Rotenberg și am sărit în lături. Atunci am simțit că mă dor oasele și cum toată carnea de pe mine e suptă de sânge. Mă mișcam greu, eram slab și învins. Nu mai aveam putere nici să vorbesc, pieptul îmi hârâia.

— Ce face Rozalia? am întrebat cu primele vorbe rupte din gât, pe Rotenberg.

El ședea pe pat cu capul lăsat pe piept. A îndrăznit doar să mă trezească din somn, dar să vorbească nu mai putea. În locul lui, vorbea tăcerea. Simțeam o durere vie prin tot corpul, însă nu am putere ca să mai reacționez.

Privesc figura posomorâtă a lui Rotenberg, țin brațele întinse fără rost spre el, și forțez fălcile ca să pot repeta:

— Ce face Rozalia?

Lacrimile dau năvală în ochii mei. Observ că și gura lui Rotenberg este încleștată. El ridică și lasă mereu brațele.

— Vorbește, odată!... îl rog eu.

Rotenberg se ridică cu un curaj nebănuit, pune amândouă mâinile pe umerii mei și vorbește hotărât:

— Apostole! Frate Apostole! De ce aș mai ocoli când tu tot ai să afli?... A murit, măi băiatule!...

Tăcem amândoi. Lacrimile curg năvală din ochii amândurora. Simt valul de lacrimi pătrunzându-mi în gură. Nu scot însă nici un scâncet. Încerc cu o mână să-mi șterg lacrimile, dar ele izbucnesc din nou și mai abundent.

Simt cum odată cu lacrimile dispare din mine o greutate de plumb care-mi apăsa inima. Gândurile mi se

limpezesc, toată făptura Rozaliei pătrunde în sufletul meu şi mă umanizează. Până acum n-am fost om. Moartea Rozaliei m-a ridicat deodată la culmi necunoscute. Toate ideile şi credinţele pe care le-am împărtăşit în viaţa mea, mi se aşează într-un loc din minte, unde n-au fost niciodată. Raţiunea mi se împrospătează, abia acum, cu tot ce am învăţat din cărţile citite la lumina lămpii «No. 5» în odăiţa din casa domnului Blum. Filozofez, mă simt om!... Rozalia a făcut din mine, om!...

Fii binevenită în sufletul meu, Rozalia!... Rămâi aci, aşa cum ai fost totdeauna, bună, zâmbitoare şi curată... Alături de tine voi păşi în viaţă şi voi lupta pentru fericirea celor nefericiţi!... În sufletul meu îţi voi ridica cel mai frumos imn, ca o aducere aminte pentru jertfa şi dragostea ta fără pereche în lume!... Buna mea, Rozalia!... Te voi iubi cu aceeaşi dragoste cu care şi-a iubit tata Marco logodnica după moarte. Asemenea lui voi creşte în copilul nostru, busuiocul cingătoarei tale... Rozalia mea!...

Târziu de tot, întreb pe Rotenberg:

— Când a murit?...

— Acum trei zile... Au înmormântat-o ei...

— Care «ei»?...

— Comunitatea israelită, spuse el cu sarcasm.

Rotenberg are o izbucnire puternică contra religiei sale. Ar vrea parcă, să ucidă pe cineva. Vorbeşte cu un potop de invective despre credinţă, Dumnezeu şi oamenii împotmoliţi în prejudecăţi. Vorbeşte fără filozofie, din inimă, agitat, dă desperat din mâini şi urlă. Din urletul lui se desprinde neputinţa omului simplu, cinstit şi cu sufletul mare.

Capitolul XXIII

Cu circumstanţe atenuante, am fost condamnat şase luni pentru lovirea superiorului. Îmi ispăşesc pedeapsa la închisoarea Galata, instalată în curtea unei vechi mănăstiri de la marginea Iaşului. Suntem mulţi deţinuţi aci şi, fiecare clipă din viaţa noastră pare a fi cea mai grea din câte există, chiar azi, în timpul acestui război, când viaţa omului nu mai are preţ. Atât se poate spune despre viaţa deţinuţilor din închisoarea Galata, şi, mai ales, despre viaţa străinilor ostatici, internaţi la un loc cu noi. Trăim de-a valma, suferim la fel.

Mă gândesc, ce se vor face oamenii care vor scăpa de-aci? Pentru că viaţa de aci desfiinţează noţiunea om, prin greutatea ei.

Totuşi, mai sunt unii oameni, caractere refractare, suflete imposibil de sfărâmat, care se pot strecura prin valurile de venin ale închisorii. Aceşti oameni se păstrează suferind.

De la început l-am observat pe Alexandru Moraru, lucrătorul metalurgist adus aci pentru instigaţiune la revoltă. E un om înalt, cu păr cărunt la tâmple, cu privirea ageră şi cu minte extraordinar de bogată. Are o cultură socială potrivită temperamentului său tumultuos. E revoluţionar. Vorbeşte clar, frumos şi modest. Nici o greşeală în vocabularul său, nici o sfială în atitudinea sa;

se impune din prima clipă față de toți șefii închisorii. Este singurul deținut care nu capătă nici măcar o înjurătură din partea lor. Nu-i scos la corvoadă și toți îi spun «domnule». Are o privire ageră și pătrunzătoare pe care și-o înfige în ochii acelor care sunt puși să ordoneze deținuții. Nimeni nu are curajul să-l înfrunte.

Alexandru Moraru s-a acomodat cu viața de la închisoare și așteaptă resemnat ziua judecății sale, care se amână cu câte șase luni odată. Până atunci, lucrează. Cu inteligența lui scăpărătoare se pricepe la orice meșteșug, nu se dă bătut de nimic, calculează orice mișcare și chibzuiește bine orice angajament pe care și-l ia. Are preferințe pentru matematici și geometrie. Lucrează numai în calcule și desene. E strungar, dogar, mecanic, de toate. Îi plac discuțiile și e foarte spiritual și ironic. Expunerile lui ne fac să uităm mizeria care ne înconjoară.

Mai avem de asemenea pe Itic Strul Moise sin David, Avram. Are un nume de care râde toată lumea. Spune că e stoler de meserie. A fost la Paris cinci ani și toată ziua vorbește și cântă franțuzește. E gras, dar tot se mai îngrașă. Toată filozofia lui stă într-o frază a lui Balzac: «Mizeria te îngrașă». Atât cunoaște din literatura franceză. Nu se gândește decât la mâncare.

Ca și majoritatea deținuților, Itic Strul Moise sin David, nu e vinovat cu nimic, e adus **dejaba** la închisoare. Deci, nu se supără, nu înjură, pentru că e sigur că dreptatea se află de partea lui. Îl preocupă îndestularea stomacului și vânătoarea păduchilor de pe cămăși. Râde mereu și îndeamnă pe toți să facă la fel.

Dacă Moise sin David constituie partea noștimă, avem însă un deținut care ne oferă momente triste. E Stanciu Gheorghe, soldat, fost lăutar în timp de pace. Ca o dovadă are vioara cu el, cu care cântă mereu. Nu se desparte de ea niciodată. E vinovat pentru că n-a vrut să tragă cu arma, nici măcar în vânt. Are cinci copii și e adventist. Pe front a fost forțat să tragă în inamic, dar a refuzat.

Parte dintre ofițeri l-au înțeles și l-au trimis în dosul frontului, la bucătărie. Acolo punea o floare la ureche și pornea cu vioara să cânte ofițerilor la popotă.

Au fost însă alți ofițeri care au întrebat, văzându-l sănătos: «Ce este cu vlăjganul ăsta de țigan? La front cu el, dacă nu este invalid!»

Stanciu Gheorghe, nu pare de fel vlăjgan, dimpotrivă, e un omuleț slab și galben la față ca și în luminile ochilor. Are o infirmitate sufletească, de care nu au ținut seama superiorii săi: Când vede gardienii cu armele la umăr, fuge de rupe pământul. El nu știe decât să cânte din vioară, obicei moștenit prin pădurile Bacăului, din moși-strămoși.

Într-una din zile Stanciu și-a luat vioara sub braț și o floare la ureche și a fugit de pe front. S-a dus în satul lui, spunând la toată lumea că s-a terminat războiul. Nevasta și copiii lui s-au bucurat, numai primarul satului l-a luat la rost. Neîncrezător în spusele lui Stanciu, l-a întrebat dacă posedă o dovadă în scris, pe care nu o avea. Atunci a fost arestat și trimis la Curtea Marțială ca dezertor din fața inamicului. Acolo a fost condamnat la moarte.

Stanciu Gheorghe cânta din vioară și plângea toată ziua. Nu mănâncă aproape deloc. În fiecare zi vine la noi să-i facem o petiție către «boieri» ca să-l ierte.

— Spune acolo, trăite-ar Dumnezeu!, că am cinci copii, ne îndeamnă el.

Toate petițiile lui se opresc la cancelarie. Una singură a fost trimisă, către regină, petiție întărită cu un cuvânt din partea comandantului închisorii, dar care s-a înapoiat fără nici un rezultat. Regina se afla plecată în apropierea frontului cu Regele.

În situația asta, Stanciu așteptă ceva înfiorător de trist. A ajuns o umbră de om, încât abia se mai ține pe picioare. Noaptea, vioara lui se aude încet și jalnic din colțul salonului unde stă culcat. Nimeni nu-l supără, protestând, toți suntem pătrunși de durerea lui, și îl lăsăm să facă ce vrea. Câteodată vioara lui încetează, atunci îl auzim murmurând: «Of, Doamne»!...

Oftatul lui e lung și dureros ca și melodia instrumentului său.

Dimineața, e primul care iese pe ușă. Se așează în fața custodelui însărcinat cu strigarea deținuților care trebuie să plece la diferite procese. Când se termină apelul își face cruce, căci știe că mai are douăzeci și patru de ore de trăit.

Câteva clipe rămâne cu un zâmbet pe faţă, o grimasă care pare mai mult un rânjet hidos. Ochii i se dilată, colţii îi ies afară de sub buzele vinete şi când pune vioara sub bărbie, ca să cânte, pleoapele i se închid, lăsând să se strecoare afară două lacrimi gălbui.

Vocea lui devine tot mai strangulată, îl sufocă gândul morţii. E şi timpul.

Într-o dimineaţă custodele de serviciu a strigat un singur nume:

— Stanciu Gheorghe!...

Stanciu s-a cutremurat şi muindu-i-se picioarele, a căzut la pământ sfărâmând vioara sub el.

— Ce-aveţi cu mine, pupa-v-aş tălpile!?...

În balcon a apărut ca de obicei comandantul închisorii. Stanciu s-a târât până sub balcon şi s-a tânguit din toate puterile ce le mai avea.

— Domnule maiur!... Să trăieşti!... Nu mă lăsa, domnule maiur!...

Soldaţii din gardă trag de el ca să-l ridice cât mai repede. Stanciu a prins puteri nebănuite, îşi înfige ghearele în noroi şi urlă deznădăjduit:

— Nu vreau să mor!... Am cinci copii!... Nu vreau...

Încercuit de soldaţi este împins spre poartă. Pe deasupra tuturor se mai vede gâtul vioarei, rămăşiţa care a mai rămas din ea.

La poartă se lasă legat cu mâinile la spate, obosit de zbucium. Abia mai poate striga:

— Dă-mi vioara!... Vreau să mor cu ea în mână...

Capitolul XXIV

Povestesc fără a căuta efecte dramatice, povestesc pentru că am văzut prea multe dureri pe care le-am simţit sufleteşte. Numai dureri aş avea de povestit, de aci sau de dincolo de zidurile acestei închisori. Ar trebui să mă opresc aci, dar vreau să mai vorbesc de un om pe care l-am cunoscut la închisoare şi căruia îi datorez recunoştinţă pentru atenţiunea pe care mi-a acordat-o.

Într-una din zile şedeam retras în dosul unei barăci care ne servea de baie şi etuvă. Sub dogoarea soarelui de toamnă şedeam dus pe gânduri. N-am simţit că se apropie cineva de mine. Abia când s-a oprit în faţa mea, am observat că e un maior, adus de câteva zile ca deţinut la închisoare. Sunt mulţi ofiţeri care săvârşesc diferite pedepse, aci. Camerele lor sunt în dosul cancelariei, de unde nu pot veni în contact cu noi decât la closetele care sunt comune. De obicei soldaţii deţinuţi ocolesc cu dispreţ aceşti ofiţeri. Închisoarea este singurul loc unde soldaţii deţinuţi ocolesc cu dispreţ aceşti ofiţeri. De aceea aceşti ofiţeri mai totdeauna ne ocolesc şi ei.

M-a surprins apropierea de mine a maiorului care era venit de curând printre noi. Am căutat să păstrez un aer convenabil amândurora.

— Pentru ce te-au adus aici, camarade? m-a întrebat ofiţerul, foarte prietenos.

Mi-era foarte greu să-l privesc la față, pentru că soarele bătea puternic în ochii mei. Era un om, nu tocmai tânăr, nici bătrân, înalt, bine legat, cu o figură masivă aproape încruntată. Avea ochi mari, încadrați de niște sprâncene și gene de un negru aprins.

— Pentru lovirea superiorului, domnule maior... i-am răspuns eu, crezând că am să-l indispun.

Maiorul s-a uitat la mine, zâmbind îngăduitor.

— Pentru ce ai lovit?

— Pentru că nu mi-am dat seama de prostia pe care o făceam.

— Ce pedeapsă ți-a dat?...

— Șase luni.

— Șase luni?... Atunci mie ce pedeapsă are să-mi dea-căci am făcut la fel?

Am rămas încurcat

— Dumneavoastră?

— Da.

Mai târziu am aflat că maiorul Arghir Negru, era un mare moșier din Muntenia. Îl admiram. Călca mândru prin curtea închisorii, sfidând pe toți ceilalți ofițeri. Îi ocolea, ceruse și i se dăduse o cameră cât mai îndepărtată de a lor. Numai cu mine vorbea. Era un om cult. Prietenia noastră părea curioasă tuturor celor care ne observau.

Într-o zi s-a apropiat de noi alt ofițer, un locotenent, deținut și el, care încurajat de situația noastră s-a prezentat foarte amical în gesturi.

— Mă rog, vorbi el cu o prietenie largă, ce discutați aci, în fiecare zi?...

Maiorul s-a încruntat și l-a repezit:

— Mai întâi, domnule locotenent, să-mi spui pentru ce ai fost adus la închisoare?

Locotenentul se încurcă puțin, dar nu-și pierdu curajul.

— Pentru un fleac... o mică gafă...

— Furt?

— După socoteala legiuitorilor, nu știi? toate gafele se numesc furturi...

— Spune domnule, ai furat sau nu?...

— De!... ca omul... nu știi?...

Indignat, maiorul se răsti la el:
— Pleacă din faţa mea!
— Domnule maior!...
— Pleacă, să nu-ţi cârpesc şi ţie câteva palme!...
Locotenentul îşi luă un aer dispreţuitor şi plecă. Maiorul zâmbi spre mine...

PARTEA A III-A

ANUL 1922

Capitolul I

Au trecut anii de război, a venit pacea de la Buftea. Am ieşit şi noi de la închisoare, înainte de termen, amnestiaţi. Au ieşit cei care au mai scăpat cu viaţă, restul au rămas în cimitirul din dosul zidurilor puşcăriei. Nici un elan nu-mi stăpânea sufletul la ieşire, eram îndurerat sufleteşte, eram bolnav de piept, cu zilele numărate.

Am fost dus pe targă în faţa unei comisii de reformă, unde am fost dintr-o privire trecut printre cei grav bolnavi.

Pe urmă mi-au lăsat libertatea să aleg unde voiam să sfârşesc cu viaţa. Am avut un pic de noroc, cunoşteam adresa maiorului Arghir Negru, pus în libertate odată cu mine, şi i-am scris. Am primit de la acest om, un ajutor nepreţuit.

Nu plecase încă din Iaşi, astfel că a venit la mine imediat, însoţit de un medic, prieten bun cu el, care m-a consultat atent.

Arghir Negru a plecat lăsându-mă în paza medicului. O vară întreagă m-am luptat cu boala pe care am învins-o. Trebuia s-o învinge pentru că sufletul meu era tare şi curat. Sufeream de lipsa Rozaliei pe care o vedeam în fiecare femeie. Numai la ea mă gândeam şi de dorul ei nu m-am

grăbit să plec ca să-mi văd copilul. Am scris celor de acasă, asigurându-i de sănătatea mea. Despre Rozalia nu le-am scris nici o vorbă. Ea era într-un cimitir la marginea oraşului şi mă stăpânea ca şi atunci când era vie. Nu mă gândeam să o părăsesc.

Rămas la Iaşi am continuat să vagabondez, lipsit de o ţintă precisă. Totdeauna firea mea a înclinat spre un fel de libertate chinuită. Mi-a plăcut mai mult să sufăr, decât să mă supun. Am suferit singur şi mi-am plătit libertatea cu durerea, clipă cu clipă. Nu datorez nimic nimănui, dar lumea întreagă mi-e datoare pentru încercarea de libertate pe care am făcut-o. Pot spune acum, clar: Se poate trăi liber!...

Alergam pe străzile Iaşului, cum altădată alergam pe străzile Bucureştiului. Numai că, atunci, pe caldarâmul Capitalei, alergam după un vis, doream să realizez un ideal, inspirat de preotul din satul meu. Vroiam să ajung învăţător în locul acelui preot, să mă întorc în sat cu drepturile câştigate prin muncă şi să încep să lucrez pentru frumuseţea visului meu. În lume eram numai Eu!

La Iaşi n-am mai visat deloc. Visul meu naufragiase într-un colţ răzleţ, la marginea cimitirului israelit. Când ochii mei s-au oprit pe piatra mormântului Rozaliei, am simţit cum sufletul meu cedează loviturilor. Am plecat capul, înfrânt.

Uitasem chiar copilul. Pe el l-am iubit, fiindcă o iubeam pe Rozalia, m-am gândit la el numai prin sufletul iubitei mele. Când Rozalia spunea: «Copilul nostru!»... atunci inima mea bătea mânată de dragostea ei. Am fost tată la vârsta când mai eram încă copil. Mă maturizasem forţat în vâltoarea războiului. Mintea mea ajunsese o maşină care nu mai cugeta decât distrugere şi moarte. Am văzut oameni care uitaseră că, dincolo de bătaia tunurilor pe front, aveau case şi copii. Călcau orbeşte peste sufletul lor.

Aşa călcam şi eu, mintea mea nu mai putea să cugete un avânt. Mergeam pe străzi ca un om sfârşit. Cât de mult am dorit să mă pot ridica deasupra oricărei dureri, fericiri sau nimicnicii omeneşti! Dorinţa mea a fost să învingă pe toţi strămoşii care gem în sângele meu şi mă îndeamnă să

bat același drum ca și ei. Un drum liber, nou, să fi fost drumul vieții mele curățit de paraginâ și mărăcini. Dar n-am putut să fiu altfel, nici măcar cu gândul.

Acolo, la Iași mi-am dat seama că sunt umbra visurilor mele. Iar cu lopata iluziilor mele săpasem mormântul Rozaliei.

Ca să-mi câștig existența m-am apucat să vând cărți vechi, meseria dinaintea războiului. Trebuia să fac ceva. Aș fi plecat la București dacă nu m-ar fi ținut pe loc aceeași puternică legătură ca altădată pe sărmanul Marco. Poate că era un sentiment ieftin, dar era singurul sentiment care făcea să-mi vibreze inima.

Eram așa cum spune poetul:

«Străin și fără parte,
«Prin anii mei să trec,
«Până ce voi simți că ochiu-mi
«De lacrime e sec».

Iar molozul singurătății se năruia tot mai mult peste sufletul meu.

Totuși, parcă aveam o presimțire că viața mea nu avea să se sfârșească în felul acela. Pentru că inima nu cunoscuse decât bătăi puternice. Eram vagabond. Vagabondul rămâne nemuritor prin expansiunea sufletească de care este dominat.

Aveam nevoie de o trezire. A venit. M-am pomenit într-o zi față-n față cu Itic Strul Moise sin Avram. Era mai gras, mai vesel și mai flămând. Mă întorceam de la mormântul Rozaliei și l-am găsit în poarta cimitirului, stând de vorbă cu intendentul. Am pornit amândoi pe străzi. Avram rupea dintr-o pâine caldă pe care o avea la subțioară și vorbea cu gura plină:

— Mi-a murit mama! Am rămas singur și nu știu ce să fac. Aș vrea să mă duc în Franța, unde am mai fost cinci ani... Dar și în Franța se găsesc oameni răi...

— Ai bani de drum? l-am întrebat eu.

— Nu mă gândesc la bani, pot pleca și fără bani, numai să vreau...

— Cum poți pleca fără bani?

— Foarte ușor: Mă urc pe vapor, dacă mă prinde mă aduce înapoi și încerc din nou. Nu cred să mă prindă într-una. Vrei să pleci și tu?...

O clipă m-am simțit pătruns de un fior necunoscut. Numai o clipă. Pe urmă prin mintea mea a trecut un cortegiu de amintiri dureroase care mă rețineau în țară.

— Nu merg.

— Nici măcar la București?

— Acolo da!...

Capitolul II

Am crezut că Iţic Strul Moise sin David era un prost. Adică un om pe cuvântul căruia nu trebuia să pun mult temei. Iată că m-am înşelat, am găsit în el un om, foarte mult deosebit de ceilalţi oameni întâlniţi în viaţa mea. Pentru că el a fost singurul om care m-a întrebat: «Bine, dar de acum încolo ce ai de gând să faci?»...

Era o întrebare pe care nu reuşisem să mi-o pun singur. Într-adevăr, ce aveam de gând să fac?... A vinde cărţi şi a trăi, vizitând ca o babă neputincioasă un mormânt, nu însemna ceva.

Nu puteam să-i răspund nimic. David şedea alături de mine pe o bancă într-un vagon de marfă şi călătoream spre Bucureşti. Pornisem amândoi spre a încerca ceva. Elanul lui de viaţă mă cuprinsese şi pe mine, căci mă însoţisem cu el fără nici un gând. Nu ştiam ce aveam de cucerit, dar trebuia să luptăm. Viaţa înseamnă, a lupta, a realiza.

— Să luptăm! spunea Avram. Să cucerim cu braţele noastre adevărul!... A venit vremea transformărilor sociale, se va schimba faţa lumii!... Nu vor mai fi nici sclavi, nici stăpâni. Începe să se înfrăţească om cu om, pentru fericirea viitorului!...

David îmi perora la ureche, eu mă înflăcăram. Mi se părea că o nouă viaţă se deschide pentru mine, prin cele

spuse de prietenul meu... David vorbea despre luptele ce se dădeau în Rusia, de succesele revoluționarilor de acolo... Credeam că toți oamenii care se strecurau pe lângă noi înfrânți și înfrățiți prin mizerie, gândeau la fel ca David.

Mii de soldați demobilizați, slabi și îmbătrâniți înainte de vreme se reîntorceau în teritoriul care fusese ocupat de inamic, ducând pe figurile lor neîncrederea în ziua ce urma. Nimeni nu știa ce avea să urmeze după războiul care se sfârșise. Înghesuiți în vagoane se reîntorceau acasă învingători, după ce lăsaseră pe linia frontului toată omenia lor, după ce învățaseră să ucidă, fără teamă de pedeapsă, fără milă. Aceste mii și zeci de mii de țărani, ce aveau să facă oare, în fața gliei distruse de barajul artileriei grele, în fața căminului pustiit de călcâiul inamicului care stăpânise doi ani?...

Fiecare om era un revoltat al dreptății sale. Eu, cu sufletul învins ca și ei, mă simțeam atras de durerea lor, când vocea lui David la urechea mea mă îndemna spre ceva necunoscut.

— Să cucerim cu brațele noastre adevărul, Davide!

Era din ce în ce mai convins de adevăr, și tot mai înflăcărat pentru dreptatea celor din jurul meu. Atunci, am pornit la luptă cu nădejde și cu convingerea că mi-am găsit adevăratul făgaș al sufletului.

Capitolul III

Strada era plină de lume, oameni neînțeleși, neascultați, dar forțați să-și astâmpere foamea cu gândul. Pe străzi umblam și eu. Itic Strul Moise sin David a pierit într-o zi de iarnă. Dacă nu s-o fi dus la Paris desigur a murit. Cred în ambele ipoteze. I se părea că numai în Franța se poate trăi când ești idealist. Acolo nu este insultat nimeni, patronul e mai omenos, oamenii politici sunt mai cinstiți, administrația publică e mai atentă. La noi legile sunt altfel. De aceea David, dacă n-o fi murit, a plecat desigur la Paris. Altfel ar fi căutat să mă întâlnească.

Am rămas iarăși singur și străin pe străzile Capitalei. Am colindat prin locurile unde trăisem, odată. Între acele vremuri și clipele de revedere se așezaseră, uzurpători, anii de război care mă îmbătrâniseră. Mi-au călit sufletul, acești ani, cât o viață de om. Războiul rămăsese ca o grotă infernală lângă adolescența mea. Parcă trecuseră veacuri nenumărate!...

Am revăzut ghereta cu cărți a domnului Adolf, l-am revăzut pe el, destul de zdrobit, căci în război îi murise și băiatul; am revăzut casa lui, baraca fotografică a lui Sevastian, circul unde dansasem cu Rozalia. Am revăzut tot ce războiul mă forțase să uit. În emoția revederii, am resimțit clipe de revenire, de renaștere și m-a săgetat gândul reîntoarcerii la vechea matcă. Îmi lipsea însă

stimulentul de atunci: ochii mari şi albaştri ai Rozaliei... În arena circului eu nu mai puteam intra fără braţul cald al iubitei mele, fără privirea odihnitoare a ochilor ei. Pe atunci călcam pământul încântat, inspirat şi încurajat de gândul că alături de mine se află cea mai dulce fiinţă din lume. Ştiam că în orele libere mă aştepta corpul cald al iubitei mele.

De aceea n-am putut să mă reîntorc, nici măcar la circ. Dispăruse domnul Şmit, dispăruse tata Marco. Cei rămaşi în locul lor erau altfel de oameni. N-am avut noroc de prieteni. David mă adusese din Iaşi convertindu-mă la nişte idei de jertfă. Vroia să mă facă revoluţionar. Umblând cu mine pretutindeni ca un Cicerone, mă robise entuziasmului său. Mă părăsise însă la jumătatea drumului, crezându-mă în stare să merg pe picioarele mele. Rămas singur n-am putut să rezist inconvenientelor vieţii de idealist încorporat într-o mişcare. Nu ştiam ce trebuia să fac. N-am găsit pe nimeni care să aibă nevoie de jertfa mea. Idealiştii unde mă dusese David, ieşiseră învinşi dintr-o luptă pentru revendicări banale şi naive. Tactica acestor idealişti era greşită şi eu nu puteam să-mi dau viaţa pentru ea. Viaţa mea, totdeauna a fost ieftină, dar am căutat s-o vând scump. David greşise impunându-se la orice ocazie. A voit să moară ieftin. Eu nu voiam să fac la fel, sau bietul David nu a zăbovit suficient în preajma mea ca să mă convingă.

A dispărut, înainte de timp, ca şi Păsculescu, Tiberiu, Rotenberg, Rozalia. Aveam nevoie de un om şi nu-l puteam găsi.

Dintre toţi idealiştii întâlniţi în tovărăşia lui David, mi-a rămas adânc în suflet un tânăr care nu avea nimic plăcut în atitudinea lui la început, dar care devenea foarte simpatic după două-trei convorbiri. Se numea Paul Strâmbu şi, era student înscris la aproape toate cursurile Universităţii din Capitală. În afară de teologie şi medicină, orice ştiinţă îl pasiona. Era duşmanul religiei şi al medicinii calculate. Jongla cu toate cursurile Universităţii.

Paul Strâmbu era un tânăr înalt, blond, bine legat şi cu o privire îndurerată. Avea părul buclat, figura mohorâtă şi un mers domol, foarte calculat. Vorbea corect, dar prea

tare, o voce care contrasta cu atitudinea lui generală. Uneori părea chiar strident în conversații. Nu era sociabil. Pentru el erau toți oamenii la fel, pe nici unul nu și-l apropiase ca prieten. Nici el nu căuta prietenia cuiva. Avea o calitate și un defect în discuții: se prezenta înarmat puternic ca să susțină o părere. Dar avea o lipsă de stabilitate în cele ce afirma. De aceea când porneam seara, pe străzi, sau prin cafenele, unde discutam până a doua zi de dimineață, era învins de David. Nu m-am impus în discuțiile lor, niciodată, eram pentru ei un pasionat ascultător. Ore întregi urmăream controversele celor doi prieteni ai mei. Între Strâmbu și David desigur, nu se putea face o apropiere, cunoștințele celui dintâi depășeau cu mult pe ale celui de-al doilea. Totuși, pentru că Strâmbu suferea de impreciziune, David reușea să-l învingă, cu toată slăbiciunea lui.

Odată cu David a dispărut și Strâmbu. Parcă intraseră amândoi în pământ. Într-o zi l-am zărit pe Strâmbu într-un vagon de tramvai, poate că mi s-a părut, dar eram pe jos, mi-a fost foarte greu să-i atrag atenția asupra mea. Avea un discipol, un muncitor ce se chema Niță Radu. La acesta m-am dus ca să aflu de soarta lui Strâmbu, poate și de soarta lui David. Niță Radu nu a putut să-mi dea nici o știre. Era și el intrigat de dispariția lui Strâmbu.

Dealtfel, Paul Strâmbu era o fire ciudată, niciodată nu se știa prea multe despre el, nici despre familia lui. Apărea anonim și dispărea tot așa. Nici David nu a putut să afle de unde venea și unde se ducea Strâmbu, sau din ce venituri trăia.

Dispariția lui ca și a lui Strâmbu a făcut să se mărească dezastrul meu sufletesc. M-am văzut alunecând pe panta neprevăzutului.

Ce trebuia să fac? Și eu legam greu prietenie cu oamenii. M-am ferit mult de ei și de loviturile lor. Numai în cercul celor care mi-au inspirat încredere am fost mai larg prieten. De aceea, în loc să fac cunoștință cu alți oameni, am căutat pe cei de acasă. M-am dus la țară, lângă mama și copilul meu, care oricum, trebuia să mi-i apropii. Am căutat aproape de ei un refugiu. Mi-am petrecut vara următoare în mijlocul lor, crezând că mă voi

înfrăți cu ei. M-am înșelat. Am descoperit între mine și ei o distanță uriașă. Copilul meu nu mai avea nimic din inima și simțirea mea. Ajunsese ce ar fi trebuit să ajung eu, dacă aș fi rămas acasă. Era un copil inteligent, poate prea inteligent pentru vârsta lui, dar nu avea un pic de suflet. Mama cultivase în el sentimente egoiste, făcând din copilul meu un pătimaș adversar al bunătății. La sosirea mea ar fi trebuit să se bucure, așteptându-mă nerăbdător. În loc să-mi adreseze cuvinte de bună venire, m-a întrebat răutăcios: «Ce-ai făcut cu «păgâna», tată?»

«Păgâna» însemna că educația dată de mama mea dăduse roade. Impregnase în mintea copilului ura de rasă împotriva mamei sale. Acest sentiment nu i l-am putut scoate din inimă. În schimb am reușit să mi-l fac dușman. Prin gura lui nu vorbea numai mama, vorbea întreg satul. Eu păstram o amintire dureroasă despre Rozalia, o amintire care mă chinuia. Fiecare loc din casă era pentru mine un motiv de înduioșare, cu atât mai mult cu cât figura copilului meu era aidoma cu figura Rozaliei. Avea aceiași ochi mari, albaștri, aceeași frunte largă și vocea lui mi-aducea aminte întotdeauna de mamă-sa. Copilul meu mai purta pe figură pecetea rasei mamei sale, era mai mult evreu decât creștin. În sat ceilalți copii îl numeau «Corcitura». Această denumire l-a făcut să mă urască și mai mult.

Mama înțelegea acest lucru și de aceea căuta să-i sădească în suflet numai ură și dispreț pentru aceea care îi dăduse viață. Nu mi-am închipuit că o femeie așa de simplă cum era ea ar putea să mineze cu atâta înverșunare sufletul unui copil.

După șase luni de conviețuire cu ei, am înțeles că trebuie să-i părăsesc ca pe cei mai teribili dușmani. Altfel trebuia să cedez lor, insultând memoria scumpei mele Rozalia. Sunt ocazii în viață când trebuie să te lipsești de doi oameni vii pentru memoria unui mort care ți-a fost mai scump decât ei. Când am plecat, copilul meu nici n-a voit să se uite la mine, mama întoarsă și ea cu fața spre perete a îngânat câteva cuvinte de mustrare și, pare-mi-se, s-a șters cu o basma la ochi. Nu cred să fi plâns pentru plecarea mea. Dacă m-ar fi iubit cât de puțin, ar fi înțeles că sufăr.

Am revenit în Bucureşti ca să-i străbat bulevardele, cu sufletul din ce în ce mai înfrânt. Aşa m-am lăsat dus de toate vânturile, fără speranţe, fără ideal. Nicăieri nu-mi găseam locul. Dacă aş fi fost bătrân, viaţa mea şi-ar fi găsit mai uşor limanul, sufletul nu mi-ar mai fi jinduit după un avânt. Eram tânăr, călit în focul războiului. Chiar felul acesta de tinereţe mi-a fost fatal. Tinerii de după război, cam cu vreo cinci ani mai tineri decât mine, aveau alte sentimente, alt mod de expansiune; alături de ei mă simţeam străin. Era prea bătrân. Războiul îmi adâncise cutele feţei, râsul îmi era greoi, simplitatea mea era plictisitoare. Trecusem prin chinurile morţii, care pentru ei erau basme. În felul acesta am înţeles că trebuie să mă retrag în bârlogul meu, singur şi tăcut. Nu aveam nici o ocupaţie, cărţile vechi, ca şi cele noi, nu se mai vindeau. Anticarii dispăreau de pe cheiul Dâmboviţei. Cine mai avea timp să citească cărţi, când viaţa de după război cerea să fie trăită altfel. Altă slujbă nu puteam să mai ocup, iar pentru a face efortul să mă transplantez în alt mediu, nu mai aveam entuziasm. În acelaşi timp iarna venea furioasă şi de timpuriu, banii cu care venisem de la ţară se terminaseră. Într-o seară m-am pomenit că nu aveam cu ce plăti nici patul la un hotel sărac din apropierea gării, unde mă adăposteam. Aşa am rămas pe drumuri, iarăşi vagabond.

Ciudată viaţa am avut. De ce rămânea mereu ultimul meu refugiu, strada, n-am putut niciodată pricepe. Acolo, fără casă, fără hrană şau Dumnezeu, inima mea a cunoscut cele mai liniştite momente. Hoinar pe străzi mă simţeam om. Ştiam că mai rău decât mine nu mai era nimeni ca să mă invidieze cineva.

Câteodată mă gândeam dacă n-ar fi bine să mă sinucid. Cugetam mult ca să mă conving de această necesitate. Mi-a plăcut viaţa şi am dispreţuit laşitatea. Sinucigaşul este un laş care dezarmează în faţa greutăţilor vieţii. Or, tocmai cea mai frumoasă parte din viaţă este greutatea pe care ţi-o oferă s-o treci. E momentul sublim când trebuie să lupţi deschis, liber, cu toată lumea. În momentele grele din viaţa mea eu ajungeam în stradă, atunci viaţa ceda. N-avea ce să-mi mai pretindă, pentru că

nu mai aveam nimic. De multe ori mă găseam cu mâinile înfundate în buzunarele hainei, sub bătaia ploilor, batjocorit de viață, dar vesel. Pentru că asupra mea nu se mai găsea un pic de noroc.

Acolo începea reculegerea și începeam să gândesc: ce trebuie să fac?... Astfel mi-a venit în minte gândul sinuciderii. Părintele Ștefan mi-a spus, odată: «Am mare încredere în tine!» Gândul că bătrânul acela mă credea om, m-a urmărit totdeauna. Trăiam însă niște clipe în care nu mai aveam ce face cu omenia mea. Da, alergam ca un om cumsecade, prin ploile din toamna aceea, înfruntând cu dispreț ideea sfârșitului care-mi ciocănea mintea la fiecare clipă. Zilele și nopțile le petreceam așa cum le-am petrecut și altă dată, reci, plictisitoare și umede. Noroiul începuse să se așeze din nou pe hainele mele. Îmi lipsea un câine vagabond și un vis care să mă însoțească.

M-am dus într-o zi pe malul apei la marginea Bucureștiului, acolo unde fusesem când eram copil vagabond. M-am așezat pe aceeași piatră care nu se clintise din loc, parcă m-ar fi așteptat pe mine. Din nou am început să mă tânguiesc, din nou umbra mea s-a întins pe deasupra apei, luând forma unui câine vagabond.

Acum, ca și atunci când eram copil m-am gândit la mâna binefăcătoare a mamei mele. Cât de bună ar fi fost ea, aplecată cu duioșie și căldură pe fruntea mea întunecată de gânduri neînțelese. Atunci când eram copil m-am sculat cu hotărârea de a mă duce la mama. Mama!... Mama pierise din sufletul meu. Mă alungase ca pe un câine de pripas.

Câine vagabond!...

Mă gândeam că poate mă apasă un blestem, sau că lipsa mea de adaptare la oameni e o infirmitate de care nu ne dăm seama, noi, cei supuși acestui avatar. Am plecat din locul acela fără nici o speranță.

N-am mai numărat zilele de alergătură fără rost, nici n-am mai ținut cont de ce am făcut în acel timp, mi se pare că am furat ca să trăiesc. Nu; nu mi se pare, așa e, am furat. Am săvârșit furturi mărunte, josnice pentru mine care căutam să mă înalț pe deasupra tuturor. Am jefuit oameni săraci, precupeți, bragagii, haimanalele care

se adăposteau pe sub poduri sau pe la Azilul de noapte. Nu mai ştiam ce fac, pentru că decăzusem. Ştiu doar că nu mai aşteptam nimic. Oare ce aş mai fi putut aştepta? Poate momentul de a fura ceva. Un astfel de moment aşteptam într-o seară pe bulevard în faţa unui hotel mare într-o îmbulzeală de maşini luxoase. Ochii mei pândeau clipa pentru furt, în acelaşi timp şi mâna milostivă a unui trecător care ar fi voit să-mi arunce un ban pentru pâine. Atunci am simţit o mână grea lăsându-se pe umărul meu. Desigur că era a unui poliţist care-mi ghicise gândul. Mă aşteptam să fiu adunat de pe drumuri. M-am întors încet, fără nici o bătaie de inimă, şi m-am pomenit în faţa unui domn înalt, foarte bine îmbrăcat. Probabil unul dintre invitaţii la balul care avea loc în hotelul acela.

De sus cădea zăpada liniştită pe asfaltul îngheţat al trotuarului. Era un moment frumos de iarnă, aşa cum se găsesc eternizate în tablourile pictate în tihnă.

— Nu mă mai cunoşti? m-a întrebat domnul.

Dacă ar fi fost cine credeam eu, aş fi rămas calm. Dar în faţa acestui domn în care am recunoscut imediat pe cineva la care uitasem să mă mai gândesc, am tresărit îngrozit. Totuşi am avut prezenţa de spirit şi am încercat să scap cât mai repede din faţa lui.

— Nu vă cunosc defel, domnule! am minţit eu mirat.

— Numele meu este: Arghir Negru.

— Totuşi nu-mi reamintesc de dumneavoastră.

Arghir Negru nu era omul care să nu înţeleagă, m-a privit în ochi şi şi-a dat seama de starea mea sufletească. Mi-a pus o mână pe umăr, bătându-mă uşor.

— Prietene, o duci prost, după cât văd. Nu-ţi fie ruşine de mine, eu te înţeleg...

Am lăsat privirea în jos, ruşinat de insistenţa lui.

— Foarte prost...

— Era şi firesc, a continuat el, un om ca dumneata... Dragul meu, faci parte dintr-o categorie de oameni care nu pot face nimic în lumea asta unde se fac numai prostii...

Cu toată ruşinea mea, simţeam în mine o mare bucurie revăzând pe acest om. Cuvintele lui avură darul să mă

refacă. Arghir Negru reluă vorba după o pauză de gândire:

— Cum ai putut să te laşi până într-atât?...

Şi, fără să mai aştepte răspunsul meu, reveni iute asupra întrebării sale:

— În sfârşit, este o chestiune care nu se poate lămuri în stradă. Mă grăbesc.

Atunci am observat că ceva mai departe de noi şedea o doamnă foarte elegantă, aşteptând curioasă, ca să se termine convorbirea.

— Cine este? l-a întrebat doamna, în franţuzeşte.

Arghir Negru apropiindu-se de ea, şi voind parcă să o convingă de cele ce spune, a lămurit-o:

— Un tânăr, foarte de treabă...

Apoi către mine, punându-mi din nou o mână pe umăr:

— Vino mâine de dimineaţă, aci la hotel. Am să-ţi comunic ceva. Te rog foarte mult să vii! Am să las vorbă la portar să mă anunţe imediat ce soseşti...

Strângându-mi mâna, mi-a lăsat în palmă o bancnotă de o sută de lei. Fără să mă fi dezmeticit, am murmurat câteva cuvinte neînţelese. Arghir Negru a intrat cu soţia în hotel.

M-a uimit gestul său, încât nu ştiam ce să cred. Dar nici ce să fac cu banii nu ştiam. Am căutat să-mi astâmpăr aleanul în băuturâ. Am intrat dintr-o dată într-un local din gura pieţii, unde auzisem cântând de multe ori pe un mare meşter al melodiei. Cânta Fănică Luca, cânta pe inima mea. Sunetele naiului său îmi făcea să-mi vibreze inima.

L-am ascultat plângând, căci mi se părea că prin măiestria sa, murmurau strămoşii mei. Nu cânta numai el, cântau toţi oropsiţii, toţi dezmoşteniţii, toţi fraţii mei.

Când m-am sculat de la masă, era târziu de tot, m-am apropiat de el, timid, dar renăscut, şi i-am zis, întinzându-i restul de bani ce mai aveam:

— Ia banii ăştia, ca o dovadă că meriţi milioane.

El mi-a zâmbit pe sub mustaţă, fără să se supere, spunându-mi:

— Hai să bem un vin pe ei...

Capitolul IV

Arghir Negru era unul dintre marii proprietari agricoli deposedați de pământuri prin aplicarea reformei agrare de după război. Fiind un conservator hotărât, dușman de moarte al partidului liberal, el a fost expropriat fără cruțare la împărțirea pământului. Din toate moșiile moștenite de la părinți, și pe care el le exploatase cu foarte mare grijă, îi mai rămăsese una pe care și-o administra aproape singur. La conacul moșiei sale situată într-un județ din apropierea Bucureștiului, el avea adunați pe toți oamenii de încredere de la celelalte moșii, ca pe niște epave salvate dintr-un naufragiu. Bun la inimă, nu se gândise să alunge pe acești slujbași care îmbătrâniseră lângă el. Moșia lui rămăsese destul de mare pentru toți credincioșii săi. Avea în curtea conacului o mulțime de locuințe, mai mici și mai mari, potrivite cu gradul fiecărui slujbaș care nu înțelegea să-și părăsească stăpânul pentru a începe o viață nouă în condițiunile vremii următoare războiului. Conacul moșiei Floreni, avea aspectul unei cetăți medievale, unde Arghir Negru se retrăsese cu comandanții oștirii sale. Nimeni nu mai spera într-o refacere, transformarea era definitivă. De aceea toți foștii arendași, administratori, logofeți, chelari sau vătășei ai lui Arghir Negru păreau niște ofițeri dezarmați de inamic. Toată lumea trăia din amintiri. Bunătatea stăpânului lor le

dăduse putința să-și agonisească fiecare câte ceva. De la cel mai mare până la cel mai mic aveau fiecare avere personală. Arghir Negru lăsase să-i fie lucrată moșia după priceperea acestor oameni. El nu administra decât produsul organizației lor.

În această mică republică de arendași și argați am fost adus și eu să trăiesc, îndeplinind ciudata funcție de bibliotecar, sfetnic și fecior în casa lui Arghir Negru. Era ciudată slujba mea: tot atât de variată, pe cât de ciudată era personalitatea stăpânului meu.

Arghir Negru era urmașul unei vechi familii de boieri, care stăpâniseră pe vremuri multe moșii în Muntenia și Oltenia. Aceste moșii au fost înstrăinate cu timpul prin combinații familiare, conturându-l din ce în ce mai mult pe el, ca pe ultima treaptă a familiei Negru, cu care avea să se încheie seria binecuvântată sau nu, a boierilor munteni. Arghir Negru avea o fire deosebită de la sentiment la sentiment. Constatasem acest contrast sufletesc din felul cum s-a purtat cu mine. Soția sa mă acceptase în jurul lor ca fecior în casă. El admisese, fără a mă mai întreba pe mine, dacă accept sau nu. Dar eu am primit dintr-o dată această slujbă, socotind că o îndeplinesc în casa unui om superior. Așa a și fost. L-am înțeles pe acest om, mai mult decât trebuia.

Însă felul cum gândeam toți trei, punea pe Arghir Negru în situația de a jongla cu sentimentele sale. Soția sa era dintr-o familie prea puțin cunoscută, fata unui negustor de cherestea din București. Ținea cu tot dinadinsul să-și dea aere de boieroaică, în contrast cu bărbatul ei care le detesta. Trata pe toată lumea cu un aer de superioritate și nu vorbea decât în limba franceză pe care n-o cunoștea nici măcar cât o cunoșteam eu care învățasem această limbă pe lângă copiii d-lui Blum. Înțelegând acest lucru d-na Negru m-a ocolit de la început cu dispreț. Dar pe mine situația asta nu mă supăra.

În schimb Arghir Negru era un om cult. Greșeala lui a fost că nu se adaptase la mediul modern. Rămăsese boierul vechi, pe care dacă războiul nu-l scotea din bârlogul său, acolo murea, necunoscut și uitat. Fusese în război, luase parte la toate frământările zilnice, dar se

reîntorsese la conacul moşiei sale, aşa cum plecase. În politică nu pricepea nimic. Ştia că există două tabere adverse care se ciocneau între ele: liberalii şi conservatorii din care făcea şi el parte. Se convinsese că odată cu desfiinţarea păturii de latifundiari, el, ca om politic nu mai avea nici un rost. După părerea lui, ţara trebuia condusă numai de boieri, poporul trebuia lăsat la munca de toate zilele. Despre avântul democraţiei, credea că este o lovitură a partidului liberal contra celui conservator pentru a-l desfiinţa. Dincolo de aceste încălcite păreri politice, personalitatea boierului Negru era animată de o mare sinceritate. Avea un fel de a vorbi nespus de clar şi convingător. Uneori ascultându-l, atunci când venea în bibliotecă, rămâneam uimit de cele ce-mi vorbea. Alteori cu greu mă stăpâneam să nu zâmbesc. Toată sinceritatea lui era trecută prin sita naivităţii. Cât de uşor credea că vor putea soluţiona racilele vieţii politice şi sociale!

Abia datorită contactului cu mine a putut afla noutăţi surprinzătoare asupra prefacerilor sociale prin care treceam. La început l-am ascultat eu pe el. Pe urmă a înţeles că, faţă de mine a rămas în urmă cu actualitatea. Atunci m-a lăsat să cuvânt eu. După ce toată activitatea din jurul nostru înceta, seara ne regăseam amici şi discutam. El mă asculta atent când îi povesteam până în cele mai mici amănunte toate întâmplările politice şi sociale din ţară sau străinătate. Acolo, în localul imensei sale biblioteci pe care eu o îngrijeam, după ce lepădam şorţul de valet şi îmbrăcam bluza de bibliotecar, dădeam frâu liber entuziasmului meu, înşiruind ca mărgelele pe aţă, toate teoriile, toate transformările omeneşti, adunate prin ascunzişurile minţii mele. Îmi deschideam sufletul în faţa tăcerii acestui om. Fire închisă, Arghir Negru niciodată nu adera la părerile mele, dar nici potrivnic nu le era. Mă asculta cu un zâmbet rece până la sfârşit, punând capăt discuţiilor cu o frază tipică: «Eu nu pot să fiu om politic».

Eu însă niciodată nu i-am vorbit cu speranţa că-l voi converti pentru un soi oarecare de politică. Vorbeam pentru ca să-mi revizuiesc cunoştinţele mele.

În felul lui erau toți oamenii din curte. Păreau niște soldați credincioși comandantului lor. Fiecare dintre ei avea gravitate în mișcări. Toți vorbeau cu dispreț și priveau de sus, păstrând în chip comic seriozitatea patronului lor. Pe mine m-au primit tot așa. Eram considerat ca un instrus în domeniul lor medieval. Iar când au văzut că Arghir Negru îmi acordă o atențiune deosebită în fața lor, au devenit ceea ce erau, slugi. Fără să mă cunoască spuneau despre mine că sunt un om învățat. «Învățat» eram pentru că uneori stăpânul lor vorbea cu mine franțuzește. Mai eram însă ceva: «nesuferit», așa cum mă calificase doamna Negru.

Persoana mea era discutată cu aprindere în citadela boierului Negru, unii erau pentru mine și alții contra mea, mai mult pe ascuns decât pe față, purtându-mi ură și dispreț, uneori puțină bunăvoință. Nu mi se ierta intrarea în mijlocul lor fără stagiu de slugărnicie, deși eu eram mai mult sluga decât protejatul stăpânului. Pentru că doamna Negru care avea conducerea casnică, nu pierdea nici o ocazie de a mă jigni intenționat. La sfârșitul lunii, când servitorii primeau lefurile, eu eram lăsat cel din urmă la ușa cerdacului, obligat să port costumul de servitor, în râsul laș al celorlalți servitori. Nu m-am întristat niciodată, pentru că știam de la început că sunt servitor. În loc să sufăr eu, se mânia stăpâna mea văzându-mă că primesc cu sânge rece toată răutatea ei. De aceea nu mă plângeam nimănui.

Foarte rar, în serile de iarnă, Arghir Negru avea obiceiul să-și adune armata în salonul de recepție la un pahar de ceai sau de vin. Era o sindrofie plictisitoare care se termina repede și pe care eu nu o înțelegeam. Cred că făcea acest lucru numai din dorința de a-și mai revedea oamenii. Alt rost nu aveau aceste adunări.

Adevăratele sindrofii erau acelea când veneau de la oraș invitații boierului Negru. Aceste vizite erau mai dese și mult mai entuziaste. Atunci Arghir Negru descleștа gura pentru a se pronunța asupra chestiunilor politice. Totdeauna începea astfel: «Vă rog să mă scuzați, nu sunt om politic, dar vorbesc».

Din cele ce vorbea reieşea că nu era om politic, părerile lui erau exprimate anapoda. Ura, hoţiile şi ticăloşiile conducerii administrative, condamna pe cei vinovaţi şi i-ar fi bătut pe toţi care furau averea statului. Aşa cum se făcuse în timpul războiului. Ura de asemenea partidul liberal, acuzându-l de toate nenorocirile din ţară. Se vedea că rămăsese partizanul fanatic al luptei dintre conservatori şi liberali. Despre principiile politice nu auzise nimic.

Locul meu în timpul sindrofiilor era dincolo de uşa din mijloc, lângă o perdea mare de pluş, unde îmbrăcat în costumul de valet, aşteptam ordine. Trebuia să fiu atent când un domn voia să-şi aprindă ţigareta, sau voia apă, sau căuta drumul spre toaletă. De acolo, de multe ori surprindeam pe Arghir Negru întrebuinţând fraze întregi din discursurile pe care i le ţineam seara, în bibliotecă. Nu m-am supărat, dimpotrivă, eram mulţumit că mă înţelese. Mai ales că Arghir Negru era un om sincer. Prea sincer pentru cei din jurul său. Şi, cu cât vizitele deveneau mai dese, cu atât căutam mai mult să-i servesc argumentele cele mai puternice pentru ca să-şi doboare adversarii în discuţiile contradictorii din salon. Îmi întrebuinţam pentru aceasta nopţi întregi ca să citesc cărţile necesare.

Într-una din seri am înţeles clar că totuşi se punea la cale o înjghebare politică şi că vizitatorii aveau nevoie de arbitrajul lui Negru care era unul din cei mai de seamă oameni din judeţ.

Capitolul V

Trecuse aproape doi ani de când eram acolo. Într-o dimineaţă Arghir Negru îmi întinde o broşură mică, rugându-mă să o citesc cât mai repede şi să-i spun părerea mea despre ea. M-am urcat în cămăruţa mea şi am citit broşura. Am rămas surprins, era programul unui partid agrar care se înfiinţase de curând şi avea şanse de reuşită printre ţăranii şi muncitorii ţării. Cunoşteam acest partid pentru că luasem parte la câteva şedinţe ale tineretului său, împreună cu Paul Strâmbu şi Niţă Radu. Nu ne-am alipit acestui tineret pentru că nu credeam în sinceritatea conducătorilor partidului. Dealtfel partidul nici nu se înfiinţase pe atunci, era doar în faza discuţiilor programatice. El trebuia să se constituie din epavele partidului muncitoresc care fusese desfiinţat.

Chiar în ziua aceea, la masă, pe când îl serveam, Arghir Negru m-a întrebat:

— Ce părere ai despre programul pe care ţi l-am dat de dimineaţă?

În momentul acela tocmai serveam supa şi, înainte de a pune farfuria pe masă, i-am răspuns zâmbind:

— Am o părere bună.

— Te îndoieşti de sinceritatea lui? Văd că zâmbeşti...

— Nu. Mă îndoiesc de sinceritatea conducătorilor!

— Ai dreptate. Dar, vezi... şeful acestui partid este un ofiţer de rezervă, un om în care masele au încredere pentru că este pornit din mijlocul lor...

Nu i-am răspuns nimic. El a continuat să vorbească liniştit, privind aburii din supă. Doamna Negru nu era de faţă, plecase pentru câteva zile la Bucureşti.

— Am fost rugat să iau conducerea acestui partid în judeţul nostru. Sunt şi eu ofiţer în rezervă, ca şi şeful partidului şi împărtăşesc aceleaşi vederi politice...

Am încremenit cu felul al doilea de mâncare, în mână, când am auzit această noutate de necrezut. Nu am întârziat să-i spun:

— Dar partidul agrarian are un program prea radical! Dumneavoastră sunteţi conservator!...

Arghir Negru a ridicat o privire vinovată spre mine.

— Ai dreptate! Programul agrarienilor este opus celui conservator... dar, mai bine calc peste sufletul meu, decât să las această ţară condusă de un partid cum este cel liberal!...

În ziua aceea am văzut pentru prima dată priviri întunecate în ochii lui. Gemea în el tot neamul boierilor deposedaţi de moşii. Sculându-se de la masă, Arghir Negru mi-a spus liniştit:

— Astă-seară vom avea aci prima consfătuire pentru organizare. S-a desfiinţat vechiul comitet şi se va alege unul nou, numai cu oameni pe care îi ştiu eu că sunt cinstiţi. Aşa am primit ca să fiu şeful judeţului.

După ce a plecat din biroul său, am rămas singur şi am simţit nevoia să zâmbesc. Cred că zâmbeam cu ironie. Convertirea aceasta, aşa de rapidă la radicalism, a boierului Arghir Negru, mi se părea un fenomen, pe cât de ciudat pe atât de nostim. Aşteptam să vină seara cât mai curând pentru ca din dosul draperiei de pluş de la uşă să zâmbesc mai departe.

Dar nu mă gândeam că din seara aceea viaţa mea avea să ia o nouă orientare. Aşa a fost!...

. . . . . .

— Nu putem pune bazele unui partid politic în judeţul nostru, tocmai treisprezece oameni, spuse un domn gras dintre invitaţi. E un număr care poate să ne fie fatal.

O spusese în glumă, dar cu un aer destul de serios. Superstiția lui, făcu efect. Numărătoarea se făcu din nou, dar tot treisprezece invitați ieșiră. Numărul acesta fatal începuse să-i obsedeze pe toți.

— Pornim atâția câți suntem — zise Arghir Negru — nu avem de unde lua încă o persoană în momentul acesta...

Dar și vorba lui era șovăitoare.

— Nu se poate! protestă domnul superstițios, — mai bine amânăm constituirea cu o zi.

— Pentru fleacul ăsta? întrebă cineva.

— Da! Mie totdeauna «treisprezece» mi-a pricinuit neajunsuri. Pentru ce nu l-aș evita acum?...

În timpul acela eu tocmai treceam de la un musafir la altul, împărțind cafelele. Domnul cel gras, care se numea Mareș, mă întrebă râzând:

— Știi carte flăcăule?

— Da, domnule, i-am răspuns indignat de prosteasca întrebare, — știu!...

— Ei, bine!... a strigat el, are să iscălească valetul boierului Arghir! Cu el suntem paisprezece pe actul constitutiv.

Iar cu un aer grav, adaugă, crezând că va fi refuzat:

— Doar suntem un partid radical, adică... revoluționar!...

Propunerea a fost primită cu entuziasm. În dosul perdelelor de la ușă am scrâșnit revoltat. Un sentiment de ură și dispreț contra tuturor din salon, a pus stăpânire pe mine.

Capitolul VI

De la Floreni, centrala partidului a fost mutată în capitala județului sub președinția lui Arghir Negru. Eu am fost numit secretarul clubului, făceam comisioane, redactam foaia săptămânală a partidului, organizam întruniri, noaptea lipeam afișe sau lansam parole de luptă în numele comitetului de direcție. Nu primeam o leafă fixă pentru că partidul era sărac. Eram însă mulțumit, căci făceam ceva mai frumos decât să port livreaua lacheului în casa lui Negru.

În decursul unui an partidul luă proporții nebănuite. Având în programul său exproprierea totală a pământului, țăranii văzură în el salvarea lor. De aceea năvăliră spre noi cu toată încrederea. Celelalte partide simțindu-se eclipsate rezistară câtva timp, pe urmă începură să cedeze, lăsând noului partid mai liberă calea spre puterea politică. Fenomenul se precipita uluitor. Nimeni nu mai putea să pareze efectul acestui fenomen. Era o descoperire nouă care se potrivea timpului și care trebuia speculată. Astfel se făcu că începură să vină din alte tabere adverse, oameni care se ploconiră în fața lui Arghir Negru, cerșind atențiunea și indulgența lui. Toți primiră bucuroși locurile din coadă.

Mă considerai printre membrii principali ai partidului și luai parte activă la tot ce se făcea. Aveam mâna complet

liberă. Arghir Negru descoperise în mine omul pe care eu nu-l bănuiam. De aceea domnul cel gras a fost felicitat adeseori pentru alegerea mea în comitet. Partidul avea nevoie de un om ca mine în vâltoarea aceea ameţitoare, când zi şi noapte, mii de oameni dădeau năvală spre el. Eram un organizator puţin cam îndrăzneţ, fără pretenţiuni, cu un suflet încălcit, cu o cultură făcută în grabă, gata să mă avânt în toate escapadele culiselor politice ale căror dedesubturi nu le pricepeam. Aveam o filozofie falsă şi un criteriu de cercetare sentimental. Logica mea se baza pe bătăile inimii.

Puteam să fac demagogie, convins că fac politică sinceră. Vedeam de o parte oameni interesaţi, pretinşi reformatori, conducătorii partidului care nu credeau în nimic; iar de altă parte masele păcălite, dar pline de speranţe şi încrezătoare în programul şi oamenii partidului. Am crezut că văd adevărul.

Vorbesc sincer: inima m-a împins spre bieţii ţărani care nădăjduiau de la noi, dreptatea. Am voit să-i ajut cu puterile mele, deşi ştiam că în acelaşi timp ajutam şi pe ceilalţi care profitau politiceşte de naivitatea ţăranilor. În ziua când Arghir Negru mi-a spus: «Ai să treci în serviciul partidului», nedumerit, l-am întrebat: «Pentru ce?»

Într-adevăr, nu ştiam pentru ce. El s-a uitat la mine, mai nedumerit.

— Cum, pentru ce? m-a întrebat el. Pentru partid!...

Mă considera un partizan al său.

— Dar partidul nu este al meu. Eu sunt în slujba dumitale numai pentru treburile din casă.

El s-a ridicat de pe scaun şi a început să umble agitat.

— Te îndoieşti de sinceritatea mea?

— Nu — am răspuns eu. Dar aci este vorba numai de dumneata!

— Eu sunt şeful partidului în acest judeţ, eu ordon!... Iar dacă am primit această conducere, am ştiut ce vreau. Pământul este al ţăranilor, dar toate pământurile, nu numai al meu! Vreau ca ţăranii să dobândească împroprietărirea integrală. Aci, tu trebuie să mă ajuţi, fiindcă eşti fiu de ţăran şi ştii cât suferă aceşti oameni!...

Am înţeles că Arghir Negru lupta în felul acesta contra celor care loviseră în el la prima împroprietărire. Dar eu

am primit, şi m-am avântat cu toate puterile şi pasiunea mea, înţelegând că trebuia să mă folosesc de hotărârea acestui om care lovind în duşmanii săi de clasă, ajuta implicit semenii mei. Acesta este sensul unei lupte politice: făţărnicia. Nu mi-a fost ruşine să mă port astfel, pentru că toţi din jurul meu lucrau în acelaşi mod.

Am spus că nu mă bănuiam omul acela. Era adevărat. Timp de un an am răscolit toate satele judeţului, agitând ţăranii pentru noul partid politic. Aveam tot ce-mi trebuia la dispoziţie: maşini, oameni, material de propagandă. N-a fost ţăran care să nu fi dat ochii cu mine, ţineam zeci de discursuri pe săptămână, mai întâi stângaci, pe urmă versat şi experimentat, prin sate, biserici, cârciumi, şcoli, pe câmp, pretutindeni unde erau câţiva oameni adunaţi. Eram gata să mă bat cu oricine, să iau apărarea oricui, numai faima partidului să fi crescut.

În acelaşi timp creştea şi faima mea, fără să-mi dau seama. M-am pomenit după un timp destul de scurt, că eram idolul ţăranilor. Toată lumea ştia despre mine cine sunt, ce vreau, şi toată lumea aceea credea în mine. Intrunirile partidului erau populare numai cu oameni aduşi de mine, eu eram ţinta privirilor. Când intram într-o sală, mulţimea delira în aplauze. Ţăranii m-ar fi urmat zeci de kilometri pe jos, dacă i-aş fi chemat. Primăriile şi judecătoriile erau la dispoziţia mea atunci când trebuia să facă o dreptate cerută de mine. Plana siguranţa că partidul meu va veni la putere. Jandarmii nu mă mai şicanau, aşa cum făcuseră la început. Cine ar fi îndrăznit să mă oprească din drum când aveam în spatele meu mii de ţărani solidari cu mine? A încercat cineva, un fost deputat a cărui faimă de bătăuş electoral era recunoscută de mult, dar în mai puţin de două ore satul unde era proprietar, a fost ocupat de mine. Jandarmii l-au arestat din ordinul meu.

După un an de propagandă zilnică, ajunsesem conducătorul spiritual al judeţului meu. Desigur că la acest succes m-a ajutat şi avântul democratic din toată ţara, poate chiar şi din toată lumea. Războiul trezise la luptă masele muncitoare. La noi muncitorii de la oraşe fuseseră înfrânţi, erau prea puţini şi ideile lor prea

înaintate. Dar la sate, unde milioanele de țărani așteptau să se facă împroprietărirea, promisiune făcută chiar de boierii țării, era mai ușor să-i agiți pe acești oameni. Era nevoie doar de focul unui chibrit. Acest foc îl aprinseseră chiar conducătorii politici atunci când împroprietăriseră la voia întâmplării câțiva oameni în fiecare sat.

Mi-a fost de ajuns un singur gest ca să cuceresc simpatia țăranilor. Am făcut în fiecare sat o listă de oamenii buni de împroprietărit. Pe urmă i-am scos la câmp cu țărușe și casmale și i-am pus să parceleze pământul, împărțind fiecăruia cât avea nevoie. Atunci le-am spus: «Aceste pământuri vor fi ale voastre în ziua când partidul agrarian va veni la putere! Cine vrea să devină stăpân pe pământul lui, să lupte pentru partidul nostru!»...

Pe urmă am pus țăranii să jure cu mâna pe cruce că vor fi soldați credincioși ai partidului.

Mărturisesc că eu eram printre cei mai sinceri.

Capitolul VII

Succesul meu nu plăcea profitorilor din partid, cei care se vedeau umbriți de ascensiunea mea.

S-au încercat câteva lovituri contra mea, dar cum Arghir Negru avea încredere în mine și, cum toată forța bănească o ducea el, nu mi-a fost greu ca să răstorn piedicile puse în drumul meu. O singură dată am șovăit în decursul primului an: atunci când într-o seară a apărut pe neașteptate în cadrul ușii clubului, figura apostolică a lui Paul Strâmbu. La început nu l-am recunoscut, era cu totul schimbat. Fața îi era încadrată de o barbă scurtă, blondă, părea mai slab decât îl știam, hainele nu mai erau ordonate și curate ca altă dată. Nici vocea nu o mai avea așa de puternică. Se apropie încet de mine, fără să-mi întindă mâna. Am rămas încurcat când l-am recunoscut. Eram singur în toată sala, la un birou unde redactam niște manifeste electorale pentru alegerile ce urmau să se facă peste două luni de zile și unde aveam să candidez.

— Ce faci? m-a întrebat el, privindu-mă fix și puțin încruntat. Ce sunt ocupațiile acestea?...

Am șovăit câteva clipe neînțelegând sensul întrebării sale. În tot cazul mi-am dat seama că venise pornit pe ceartă. Cum nu i-am răspuns, el a continuat pe același ton:

— Am venit de la București, într-adins ca să te văd.

Constat că eşti un trădător al ideilor noastre! Şi că eşti pe cale să te ticăloşeşti complet!...

M-am ridicat de pe scaun turburat. Eram obişnuit cu oamenii care mă ascultau. L-am întrebat:

— Ce însemnează vorbele acestea?!...

El s-a apropiat de mine menţinându-şi privirea fixă. Atunci l-am văzut bine cât era de slab. Barba îi acoperea oasele goale ale feţii.

— În timp ce eu refuz întreţinerea părinţilor mei pentru ca să fiu cât mai liber în apărarea ideilor mele, dumneata eşti întreţinutul unor oameni care te exploatează pentru planuri ticăloase!...

În clipa aceea mi-a trecut prin minte situaţia în care mă aflam. Eu eram, după părerea lui Paul Strâmbu «întreţinutul» unor oameni!...

Mi-a venit să râd. Din banii pe care îi primeam de la partid nu mi-ar fi ajuns să mănânc nici măcar o dată pe zi. Aveam noroc că ţăranii cu simţul lor omenesc, au înţeles proasta mea situaţie şi mă hrăneau. Nu era unul care să nu vină cu ceva în traistă pentru mine. Eram întreţinutul lor, dar ei nu aveau gânduri ticăloase. De aceea i-am răspuns lui Strâmbu:

— Eşti greşit. Stai jos şi am să-ţi explic.

El n-a vrut să se aşeze pe scaun. A continuat:

— Minţi! Îţi consumi energia pentru exploatatorii ţăranilor... Eu am ştiut ce suflet aveai, de aceea te-am ocolit totdeauna. I-am spus şi lui David părerea, dar el nu a fost de acord cu mine. Iată că am avut dreptate.

Ah, da! David! Uitasem cu desăvârşire de figura dolofană a lui David mâncăciosul de la închisoarea din Iaşi. Absorbit de preocupările mele, îl scosesem dintre gânduri, aşa cum îl uitasem pe Strâmbu, pe Niţă Radu şi ceilalţi. M-a apucat mila de ei, m-am revăzut omul de altădată, învinsul soartei, vagabondul de pe străzile capitalei, cel din Iaşi, câinele flămând de totdeauna şi, am început să simt ură împotriva fiinţei mele. M-a cuprins o revoltă neînţeleasă, nelămurită, o revoltă cu lacrimi, care mi-a răscolit tot sângele, mi-a întunecat raţiunea, încât nu ştiam ce să spun, contra cui să ţip. M-am uitat la Strâmbu şi l-am văzut negru, am recunoscut în figura lui pe omul

nevolnic, omul îmbâcsit de idei absurde, răspunzător de toată neputința umană, și, i-am strigat îndârjit, strângându-mi pumnii în fața lui:

— Ce vrei de la mine, domnule?!... Pentru ce nu mă lași în pace, dacă n-ai avut încredere în mine?...

La revolta mea, a răspuns cu revolta lui:

— Vreau să te oprești cel puțin acum!...

— N-am să mă opresc!... Sunt liber să fac ce vreau!...

— Ești un ticălos!...

— Da, sunt un ticălos!...

— Se cunoaște că te tragi dintr-un neam de robi!...

I-am răspuns ridicând o scrumieră grea de pe masă:

— Ieși afară, sau îți crăp capul!...

Înainte de a termina fraza, el mi-a întors spatele și a pornit spre ușă. Înfuriat, am azvârlit în urma lui scrumiera care s-a spart într-un perete. El s-a întors și mi-a spus disprețuitor, privindu-mă de sus:

— Javră!... Ești sortit să rămâi slugă. Pentru ca să te aleagă deputat ți-ai vândut conștiința, câine slugarnic!...

Pe urmă a dispărut pe ușă. Poate dacă nu-mi vorbea așa de sus, cu un aer de care nici el nu și-a dat seama că era comic, m-aș fi simțit îndurerat. Dar așa, am râs, fără supărare.

Capitolul VIII

Campania electorală dură şase săptămâni. O listă de candidaţi fără mine nu s-ar mai fi putut întocmi. Primul pe listă a fost Arghir Negru, următorul eu. Domnul cel gras venea tocmai la coadă. L-am întâlnit într-una din zile pe scările clubului. Era foarte dezolat, dar căuta să-mi arate o prietenie pe care nu i-o cunoscusem până atunci.

— Cine se gândea, când erai fecior în casa boierului Arghir şi te-am propus ca să iscăleşti actul constitutiv, că o să mi-o iei înainte astăzi?...

Am simţit răutatea vorbelor sale pătrunzându-mă până în fundul inimii, dar nu i-am răspuns nimic. Durere tocmai mare nu mi-a pricinuit, doar mă angajasem în luptă ca să lovesc în el şi în alţii ca el, şi reuşisem!... Oare nu i-o luasem înainte, impunându-mă printre valorile partidului? Domnul Mareş mă propusese alături de ei, cu o aluzie ironică: «Doar suntem partid radical!»... Eu jurasem, în dosul perdelelor de pluş, ca să mă răzbun. Desigur că el era departe de a bănui urmările gestului său, pentru că habar n-avea de politică. Eu cunoşteam ceva, şi pe jumătate eram sigur că-i voi da răspunsul într-o zi. Eu ştiam că reforma votului universal aplicată de curând la noi, putea să aducă surprize nebănuite încă de cineva în politica noastră. Reuşita mea era în funcţie de curajul cu care mă avântam.

Nu mă lămuream în privinţa lui Arghir Negru. El nu pornise orbeşte la treabă ca domnul cel gras, îşi dădea seama de tot ce se petrecea şi de mine. Ar fi putut să mă împiedice, lipsindu-se de serviciile mele. El însă din contră, m-a ajutat. De câte ori auzea de o nouă ispravă a mea, zâmbea tainic. Niciodată nu mi-a spus, opreşte-te, după cum niciodată nu m-a îndemnat ca să mă avânt. N-am înţeles dacă omul acesta voia să mă ridice pe mine sau voia să se folosească de însuşirile mele pentru a se ridica el. Se folosea de mine ca şi ceilalţi. Mă punea să scriu articole la gazetă pentru el, să duc campanii contra rivalilor săi. Toţi făceau la fel. Totuşi mă consultau la cele mai grele acţiuni, nu făceau nimic fără părerea mea. Dar de la masa comitetului de conducere mă trimiteau să le cumpăr ţigări, să le fac comisioane, să le duc pachetele acasă. Mă considerau ca pe un om de nimic. Nici unul nu m-a întrebat vreodată dacă am mâncat. Casierul partidului avea grijă să mă lase flămând. Mă hrăneam cu firimiturile altora.

Întâlnirile dintre mine cu Arghir Negru erau rare, ne vedeam uneori la trei-patru luni odată. Când venea la oraş, eu eram prin judeţ pentru propagandă. Zâmbetul enigmatic pe care îl avea pentru mine, mă mâhnea. Avântul meu s-a lovit totdeauna de el. Mă convinsesem că în politică orice om devine rău. De aceea aveam motiv să mă îndoiesc de el, socotindu-l mai ales după oamenii care îl înconjurau.

În acest zbucium sufletesc mă găsise Paul Strâmbu. El mă credea solid chivernisit şi stabilizat şi venise să mă judece ca atare, fără să ştie că atunci eram mai slab ca oricând. După judecarea lui plină de răutate, slăbiciunea mea se mărise. În seara aceea m-am dus acasă, înfrânt de un duşman necunoscut. Mintea mea nu mai putea să cugete, inima îmi era slăbită, iar ochii mi i-am simţit umeziţi. M-am întins pe pat cu pumnii strânşi, revoltat dar neputincios. Toată noaptea m-a frământat gândul de a renunţa la tot ce mă înconjoară. Până dimineaţa când m-am sculat, nu luasem nici o hotărâre. Nici nu puteam să iau pentru că toată munca depusă de mine în slujba acelui partid, era făgaşul adevărat al sufletului meu. Demagogie,

sau nu, adevăr sau orice ar fi fost, ce făceam eu acolo, era ceea ce trebuia şi mă îndemna sufletul să fac. Acolo trebuia să fiarbă avântul şi năzuinţele mele. Spun purul adevăr: niciodată nu m-am simţit mai bine ca atunci când alergam şi munceam pentru oameni care credeau în mine. Că folosul muncii mele îl adunau alţii, pentru alte scopuri: nu mă privea!... Ştiam însă că eram pe calea dreaptă. Dar trebuia să am o explicaţie cu Paul Strâmbu. Am plecat chiar a doua zi la Bucureşti, să-l caut. Două dorinţe mă animau: să-l conving, sau să-l înfrâng.

Erau în Bucureşti multe elemente aşa-zise revoluţionare, care se mulţumeau să stea departe de posturile de răspundere. Aşa cum făcea şi Paul Strâmbu. Erau revoluţionari doar cu gândirea, dar viaţa lor se desfăşura într-un alt ritm, social. Ei nu-şi puneau pielea în saramura ideilor lor. Pălăvrăgeau doar discutând în contradictoriu, înjurându-se între ei, de dragul unor iluzii optice. Eu nu puteam să fac astfel.

Am căutat în Bucureşti pe Niţă Radu, el trebuia să ştie de soarta lui Strâmbu. L-am găsit într-o fabrică din dosul Gării de Nord. Niţă Radu fusese mai favorizat ca mine, pentru că în copilărie, în loc să viseze situaţii imposibile, învăţase o meserie care îl strânsese de pe drumuri. Mă simţeam apropiat sufleteşte de el.

Niţă Radu nu ştia nimic despre Strâmbu. Am aflat de la el că nimeni nu-i cunoaşte locuinţa. Era un om ciudat care ducea o viaţă retrasă, deşi, după spusele lui avea o familie bogată. La Niţă Radu locuise câtva timp, trăind foarte mizerabil. Nu vroia să primească ajutorul nimănui. În ultimul timp căpătase o boală de stomac şi se hrănea numai cu vegetale. Toată ziua citea. Rareori avea câte o meditaţie şcolară de unde scotea foarte puţini bani pentru a-şi putea cumpăra o pâine şi ceva zarzavaturi uscate. În cele din urmă devenise maniac, fugea de toată lumea şi şedea numai la soare prin grădinile publice sau pe câmp.

— Dar, aşa cum este Paul Strâmbu, el se ridică tot mai mult în ochii mei, spunea Niţă Radu.

Oricât l-am căutat amândoi, n-am reuşit să dăm de Paul Strâmbu. M-am înapoiat dezarmat la clubul

partidului agrarian, unde eram aşteptat. Poate că dacă îl găseam, toate ar fi avut alt deznodământ.

M-am înapoiat la partid, tocmai la timp. Furia electorală se dezlănţuise cu patimă în tot judeţul, ca şi în restul ţării. În judeţul nostru eram cei mai tari. Un pericol mare ameninţa pe rivalii noştri: popularitatea mea. Cât timp am lipsit de acolo fusesem calul de bătaie al duşmanilor care credeau că m-am dat la fund de frică. Căutând să mă lovească cât mai mult, speculau trecutul meu, m-au descris ca pe cel mai odios aventurier. N-a fost cruţat nimic din viaţa mea, nici măcar iubirea sfântă pe care am avut-o pentru Rozalia. Eram denunţat ca vândut evreilor, la religia cărora trecusem pentru bani. Copilul meu era arătat în diferite poze diforme, ca un copil cu picioarele strâmbe, bolnav de epilepsie, din cauza blestemului dumnezeiesc care căzuse asupra lui.

Am rămas rece în faţa acuzaţiilor şi am luptat din răsputeri ca să le răstorn. Mi-am adunat şi am dezlănţuit toate forţele din mine, până m-am trezit gata să mă nărui. Alunecasem pe o muchie de cuţit.

Peste acest zbucium veni ca o piatră de foc scrisoarea lui Niţă Radu pe care îl rugasem să-mi comunice ştiri despre Paul Strâmbu.

«Nu mai înţeleg nimic», scria Niţă Radu, «din ce s-a petrecut în ultimul timp în mintea lui Paul Strâmbu! El s-a reîntors la părinţi. Acolo s-a culcat în pat cuprins de o boală care nu era deloc gravă, refuzând medicamente şi hrană, fără nici o justificare. Nu mânca decât o singură smochină pe zi. În felul acesta după trei săptămâni s-a sfârşit. Lucru ciudat, tot timpul cât a stat în pat era dornic de viaţă şi o recomanda celor din jurul său!»

Eram sigur că Paul Strâmbu s-a sinucis din dragoste prea mare pentru viaţă. Era tocmai ca un savant care descoperise pe cale sintetică viaţa, dar nu avea ce să facă cu ea. Paul Strâmbu mi-o luase înainte, descoperise tocmai ce căutam eu. Parcă murise într-adins ca să-mi arate mie ce aveam de făcut. Murise pentru viaţă.

Dar nu acesta era sensul adevărat al vieţii, ci trebuie să trăieşti pentru ea. Nouăzeci la sută dintre sinucigaşi nu cred în moartea lor, ei cred că dincolo de gestul funest pe

care-l fac, se află fericirea vieţii lor. Paul Strâmbu a ştiut că moartea înseamnează sfârşit. Eu tot aşa credeam. Dar amândoi porneam de la constatări deosebite. El se născuse bogat, dar căuta mizeria, dând cu piciorul fericirii. Eu mă născusem în mizerie şi în acest loc căutasem o rază de fericire. Pe când eram copii, el avea jucării perfecte şi scumpe, aduse de părinţii lui, iar eu mi le făceam din ulucile ogrăzii, mâncând bătaie de la părinţi.

Am dat ca exemplu jucăriile, pentru că din rostul lor s-a desprins filozofia vieţii noastre. El era sătul de jucării frumoase, eu eram sătul de jucării urâte. Pe mine **urâtul** mă îndemnase la luptă şi ştiam că prin moartea mea fără rost nu aveam să îndulcesc cu nimic amarul copiilor care se hrănesc cu el. Eu nu m-aş fi sinucis, fiindcă nu puteam să fiu niciodată un plictisit al vieţii. Aluatul din care am fost plămădit a fost mizeria, ultim zid al vieţii. Mă născusem din împerecherea **amorului** cu **urâtul**. De la naştere am cunoscut răul.

Din acest **rău,** Strâmbu n-a gustat decât cu vârful unui deget. Nu intrase cu tot sufletul acolo. Pentru că ştia că oriunde s-ar fi dus, la reîntoarcere îl aştepta acasă un pat cald şi o masă bogată. El nu a luptat, a cochetat cu motivele de luptă. Din acest joc s-a ales cu dezgustul de luptă. Toate luptele sunt dezgustătoare, pentru că au două feţe, una prea frumoasă, alta prea urâtă. Strâmbu a intrat în arenă cu intenţii naive, ca un copil care vrea să dărâme cu pumnii lui un perete de beton. Neputând să dărâme peretele, Strâmbu s-a dezgustat. El nu şi-a dat seama că era doar un fragment din marea forţă a omenirii. Fiecare om trebuie să lupte, sacrificându-se pentru frumosul şi adevărul din gândirea sa. Nimeni nu se naşte pentru a realiza, ci numai pentru a lupta. Dar cine creează?... Viaţa, creează!..

Paul Strâmbu nu a ştiut că era o moleculă trecătoare a vieţii. Şi-a pus piedica singur, încălcindu-se în ideile sale. Iată de ce zic că Paul Strâmbu mi-a luat-o înainte, descoperind moartea. Poate că dacă mă gândeam eu la acest gest făcut de el, săvârşeam însumi greşeala. Acum trag învăţăminte din greşeala lui. Astfel am ajuns să cuget: dacă omul nu poate realiza gândurile sale, el trebuie însă

să aşeze cât mai multe cărămizi la clădirea adevărului. Acest lucru aveam de făcut eu.

Nu mi-a fost frică de nici o greutate, în care m-am avântat, am trecut prin toate avatărurile vieţii fără să mă plâng. Dar am tânjit la capătul greutăţilor, atunci când zgomotul vieţii mi-a dat voie să cuget liber. În clipele acelea aveam nevoie de o rază de soare pe inima mea. Voiam să simt mâna caldă a Rozaliei, pe fruntea mea, aşa cum o simţeam atunci când se împotmoleau în noroiul şoselelor, vagoanele lui Smit.

În acele momente când mă gândeam îndurerat la ciudata amorţire a vieţii lui Strâmbu, vocea Rozaliei mi-ar fi fost de mare folos. Singur, fără prieteni, în faţa unor delfini care îşi ridicau cozile, urlători contra mea, mă vedeam pierdut şi fără parte. Am deschis fereastra odăiţei mele şi am sorbit cu nesaţ aerul nopţii de primăvară. Departe de tot luminile electrice sclipeau ca şi stelele din bolta cerească. Nu ştiu de ce mi s-a părut că luminile oraşului erau ochii duşmanilor mei. Poate fiindcă sclipeau fals. Ochii duşmanilor sclipesc la fel când se prefac prietenoşi. Pe urmă dispar când lumina adevărului se arată ca zorile.

Mai erau câteva zile până la alegerile electorale, când aveam să văd dacă duşmanii mei au reuşit să mă doboare. Duşmani cu ochii sclipitori şi fals prietenoşi.

În ziua aceea, Arghir Negru, care nu cunoştea motivul adevărat al tristeţii mele, îmi spuse mustrător:

— Te văd abătut. Nu cumva ţi-e teamă?

Nu i-am răspuns nimic, iar el a rămas cu convingerea că şovăiesc. Am întins pumnii spre luminile oraşului şi am strigat hotărât: «Am să vă sting eu!»...

Din ziua următoare m-am avântat într-o luptă, singura luptă pe care am dat-o în viaţa mea, cu cea mai mare înverşunare pe care o poate da sufletul omenesc. Am pus ură, dispreţ, răutate, bunătate în elanul meu. Pentru că aşa trebuia să se desfăşoare lupta unui om ca mine.

ANUL 1925

EPILOG

Am fost ales deputat. Ei, da!... eu, vagabondul, fostul fecior în casă al boierului Arghir Negru, am fost ales deputat. Asta e bună! Nimănui nu-i venea să creadă. Cum o să ies eu deputat şi patronul meu care investise bani în campania electorală, să cadă?!... Foare uşor: voturile fiind prea multe, nu mai pot fi cumpărate cu bani. Se cumpără cu altceva!...

În seara zilei când s-a confirmat alegerea mea ca deputat al judeţului nostru, eram cu toţii strânşi în salonul de recepţii al lui Arghir Negru. Boierii se adunaseră ca să sărbătorească succesul unui fiu de ţăran. De faţă erau şi cei treisprezece musafiri care semnaseră cu trei ani în urmă actul de constituire al partidului. Erau tocmai trei ani şi câteva zile din seara când domnul cel gras mă propusese ca al paisprezecelea pe listă, ca să înlăture o superstiţie, şi, de când eu, în dosul perdelei de pluş de la uşă, jurasem să mă răzbun pe imbecilitatea domnului cel gras care mă întrebase dacă ştiu carte.

Toată lumea uitase evenimentul acela. Numai eu îl retrăiam, pipăind cu duioşie plușul gros al perdelei. Era aceeaşi perdea. Simţeam pe ea urmele degetelor mele de fecior în casă. Era multă lume şi se discuta cu aprindere succesul nostru, dar mai ales calităţile mele de om politic. Un bufet bogat era pus la dispoziţia musafirilor. Feciorul

care îmi luase locul, umbla cu tava încărcată cu pahare pline, din om în om. Am recunoscut tava pe care o purtasem eu, altădată. Feciorul era un tânăr de vreo douăzeci și cinci de ani, grăsuț și plin de pomadă pe păr. Părea foarte încântat de serviciul pe care îl îndeplinea cu mare îndemânare. Eu nu aveam acest talent, totdeauna veneam cu cafelele vărsate în farfurii.

Când toată lumea ținea în mână paharele pline cu șampanie, Arghir Negru s-a ridicat de pe scaun producând prin gestul său, liniște. Pentru că cucoanele care erau în salonul alăturat continuau gălăgia, feciorul se duse repede și închise ușa de la mijloc.

— Mă gândesc — spuse Arghir Negru, după ce liniștea fu desăvârșită — la primul succes al luptei noastre din toată țara. Ne-am afirmat ca o forță de guvernământ. Partidul nostru, în aceste alegeri, a cucerit patruzeci și două de locuri în parlament, printre care se numără și locul tânărului nostru camarad, Apostol Varnava.

«A fi deputat la vârsta de treizeci de ani, este un succes, aproape fără precedent. De aceea se cuvine să-l felicităm ca pe un om care merită stima noastră.

Toți se ridicară de pe scaune și mă aplaudară entuziasmați. Am strâns o mulțime de mâini cu o durere de cap amețitoare. Toată casa se învârtea în jurul meu. Nu mai vedeam nimic, din cauza unei pânze albe care se așezase în fața ochilor mei.

— Dragă prietene — continuă Arghir Negru, adresându-mi-se, — pentru tinerețea și viitorul dumitale, noi toți câți suntem aci, gândim într-un fel, adică bine. Dar mai ales eu, te rog să mă crezi sincer, că de la început am fost convins că ești un om demn de încurajarea mea. Din prima zi în care te-am văzut la treabă m-am hotărât să impun cu forța personalitatea dumitale. Te-am înțeles și te-am ajutat. Îți spun acest lucru, acum când nu mai ai nevoie de ajutorul meu. Ai voit să-mi cedezi mie locul în Parlament, dar te-am refuzat. Pentru că nu din dorința de a fi deputat m-am străduit eu, ci pentru a te vedea ales pe dumneata, reprezentantul clasei sociale din care faci parte. Ridicându-te pe dumneata am dat o lovitură puternică dușmanilor mei.

«Toată viaţa mea am fost un om cinstit. Aşa te-am văzut şi pe dumneata. Am credinţa că nu vei decădea de la cinstea care te-a mărit în ochii mei».

Atunci am înţeles sufletul lui Arghir Negru. Până în ziua aceea pusesem la îndoială bunătatea lui. Omul acela ar fi trebuit să-mi dea cât de puţin să o înţeleg, nu să mă fi lăsat totdeauna în îndoială. S-a gândit poate, că ştiindu-mă ocrotit de cineva, avântul meu n-ar fi fost atât de hotărât. Pentru că elanul meu, şi asta o ştiam mai bine decât el, se baza numai pe gândul ascuns de a-i învinge pe toţi din jurul meu care căutau să mă transforme într-o tarabă. Deşi în faţa mulţimii eu eram cel mai tare, alături de «camarazii», cum spunea Arghir Negru, am fost cel mai slab şi cel mai umilit. Nu am mâncat decât atunci când voiau ei. Iar când mă uitau, erau zile când mă hrăneam cu pâine goală, şi, uneori cu nimic. Servitorul clubului avea o leafă fixă, pe care şi-o reclama la timpul cuvenit. Eu, adeseori făceam ţigări din tabachera lui şi, niciodată n-am avut ocazia să-i ofer de la mine o ţigară. E drept, învinsesem. Dar cu câtă trudă!...

Am răbdat în sufletul meu toate neajunsurile, fără vreo speranţă, cât de amară ar fi fost. Nu mi-am făcut iluzii, pentru că cunoşteam oamenii şi ştiam ce mă aştepta din partea lor. Domnul cel gras, care aplauda nebun alegerea mea, succesul partidului nostru, în seara aceea uitase de câte ori mă lăsase să-l aştept pe ploaie sau pe ninsoare, la uşa clubului unde juca la masa verde, pentru ca, după câteva ore de aşteptare, să-mi spună că se simte obosit şi nu poate să stea de vorbă cu mine. El pleca cu maşina, eu rămâneam în stradă, luptându-mă cu noroaiele până la locuinţa mea. Iarna mă culcam îmbrăcat, căci dormeam fără foc şi picioarele îmi erau ude şi îngheţate.

M-au iubit oamenii aceia? Hotărât, nu! Dar eu pe ei? Nici eu! Dar eu i-am respectat. Pentru ce? Pentru că având bani, i-am considerat superiori, deşi eu le redactam discursurile şi articolele la gazetă. Banii lor mi-au impus respect. Creierul lor mi-a impus respect. Creierul lor sălăşluia în casa de fier. De acolo scoteau ideile plătindu-mă pe mine ca să cuget pentru ei. Pentru o masă amărâtă pe care mi-o dădeau, eu le serveam expresia

gândirii mele, făcându-i să treacă drept oameni care gândesc. De câte ori nu primeau în fața mea felicitări pentru articolele pe care nici nu le citiseră măcar. I-am văzut îngâmfându-se și lăudându-se între ei cu ideile mele. Au dus lupte prin presă, fără să fi pus mâna pe condei. Era destul să-mi spună mie: «eu n-am timp, scrie tu pentru mine». Pentru aceste «mici» servicii nu primeam lunar nici cât primea femeia de la closetul clubului, sau eram plătit cu «onoarea» unei strângeri de mână.

Iată de ce am mugit în mine când Arghir Negru a vorbit despre atențiunea lui. Când a terminat ce avea de spus, am ieșit afară ca să sorb răcoarea nopții. Aveam nevoie de aer. M-am dus pe o verandă și m-am înfundat în întunericul care acoperea toate nemerniciile omenești. Aerul curat și mirosul pământului mi-au luat mintea. Nu vroiam să mă mai gândesc la nimic, ședeam cu privirea înfiptă în întunericul de nepătruns. Luminile erau aprinse peste tot, din casă se auzeau prin ferestrele deschise vocile celor ce discutau cu aprindere. Vorbeau tot despre calitățile mele. Domnul cel gras îmi lăuda calitățile. În clipa aceea ce-aș mai fi luat-o razna pe câmpia din marginea satului, fugind până dincolo de puterile mele! Dar cum, când de picioarele mele se agățaseră niște greutăți enorme!

Ședeam rezemat de parapetul verandei și nici n-am auzit când s-a deschis ușa de la intrare. Intrase cineva; m-a trezit o voce care-mi spunea:

— Vino în casă, pentru ce stai aci?

Era doamna Negru. Surâdea în bătaia luminii strecurată pe ușă.

— Mi se pare că sunt singura care nu te-am felicitat pentru succesul dumitale? mi-a spus ea.

— Nu face nimic, doamnă, sunt sigur că vă bucurați la fel ca și mine de succesul meu...

— Da. Eu am fost sigură de dumneata!

Această «siguranță» declarată tot așa de târziu ca și celelalte, nu m-a indignat. Doamna Negru se purtase cu mine, așa cum trebuia, ca o stăpână. Totdeauna m-a considerat inexistent și m-a trecut cu vederea. M-am

aplecat şi am sărutat cu recunoştinţă, mâna fostei mele stăpâne.

M-a surprins următoarea întrebare:

— Ce părere ai despre domnişoara Mareş?

Domnişoara Mareş era fiica domnului cel gras.

— Nici n-o cunosc, doamnă!...

— Cum n-o cunoşti?!... Domnişoara aceea frumoasă, îmbrăcată în roşu, căreia i te-am recomandat într-adins, adineauri. Adu-ţi aminte. A ţinut foarte mult să te cunoască. Dealtfel mi-a vorbit de multe ori de dumneata, dorea să te întâlnească mai des.

Mi-am adus aminte de doi ochi mari, frumoşi şi zdrobitori pe care i-am zărit odată în maşina domnului cel gras. Eram aşa de plouat în ziua aceea, încât n-am mai avut curajul să-mi mai ridic încă o dată privirea din pământ. Ca dovadă că n-am recunoscut pe domnişoara Mareş când mi-a fost recomandată.

— Curios!... am răspuns eu doamnei Negru.

— Nicidecum! Este o fată destul de pricepută ca să preţuiască un om de valoare. Asta este părerea mea, şi nu cred să mă fi înşelat. Dealtfel, ai să te convingi imediat, fiindcă o văd venind spre noi...

Domnişoara Mareş apăru în verandă.

— Complotaţi ceva? ne întrebă ea, râzând.

Doamna Negru îi răspunse în glumă:

— Vorbeam despre dumneata.

— Ce anume?

— Eu spuneam că ai ochi căprui, iar domnul Varnava era de părere că sunt albaştri.

— V-aţi înşelat amândoi, sunt negri.

Doamna Negru făcu o mişcare care-mi îngheţă inima. Porni spre uşă.

— Mă scuzaţi un moment, mă întorc imediat.

După aceste vorbe, dispăru în casă. Rămăsei consternat lângă domnişoara Mareş. Mă văzui nevoit să mă sprijin de un perete. Era prima dată, de la moartea Rozaliei, când şedeam de vorbă cu o femeie frumoasă. Ea porni nestingherită discuţia fără să ţină seama de stângăcia mea.

— Domnule Varnava, am admirat articolele dumitale din gazetă. Mai ales pe acelea pe care le-ai scris pentru tata...

Încă o lovitură de trăsnet.

— Nu vă înţeleg, domnişoară!..

— Lasă... răspunse ea încet — ştiu tot, dragă prietene! Am avut însă, respectul cuvenit pentru perseverenţa dumitale. Te felicit. Eu nu ţi-am prezis nici un viitor. Pentru că în ţara noastră valorile sunt acoperite cu muşchiul nepăsării. Vezi un om pe stradă, chinuit şi fugărit de soartă, dar nu poţi să ştii ce zace în sufletul lui... Câţi oameni ca dumneata nu se pierd în valurile străzilor, necunoscuţi şi înlăturaţi pe nedrept de la masa vieţii!...

Am scos repede batista şi mi-am acoperit ochii, pentru că nu mi-am putut opri lacrimile. Vorbele acelei fete pătrunseseră în inima mea, într-un loc uitat de mult timp. În clipele acelea iubeam pe toată lumea, iubeam chiar şi pe domnul cel gras, pentru că adusese pe lume un astfel de exemplar rar de omenie.

— Pentru ce plângi? m-a întrebat fata, punând o mână pe fruntea mea.

— Pentru că de mult timp n-am mai întâlnit un suflet ca al dumitale.

— Ce fericit eşti!... Pentru mine eşti primul om pe care l-am întâlnit în viaţă... Dă-mi mâna, hai să mergem în salon.

Porniram. În umbra uşii mă opri, înainte de a intra în casă.

— Ai să fii totdeauna un om bun?

— Totdeauna!

— Ai să iubeşti şi să ajuţi pe cei slabi?

— Da!

— Ai să lupţi numai pentru adevăr şi dreptate?

— Da!

— Am încredere în dumneata, sunt sigură că vei rămâne acelaşi om de până acum. Ca să-ţi dovedesc această încredere îţi ofer un dar pe care nu l-am dat nimănui până acum. Ţine-l...

Se ridică în vârful picioarelor ca să mă poată săruta mai bine.

— Suflet chinuit ce eşti!... murmură ea înăbuşită în braţele mele. De când te aştept ca să pot iubi şi eu pe cineva!...

— SFÂRŞIT —

Editura SIMROM & EUROPARTNER

Măiestria scriitoricească a lui Petre Bellu, propulsat pe firmamentul prozei românești dintre cele două războaie mondiale de romanul best seller *„Apărarea are cuvântul"*, tradus în 6 limbi străine, o regăsim și în romanul *„Câine vagabond"*.

Eroul, un copil amărât, dintr-un sat de câmpie, pleacă în metropolă să descopere lumea. Băiat de prăvălie, vânzător de ziare, hamal, artist de circ, client al comisariatelor de poliție, acest câine vagabond, veșnic flămând de libertate și avid de cunoaștere, pășește pe treptele vieții.

Adolescența marcată de prima iubire, cu fiorul și *intimitățile ei,* tinerețea marcată de încrâncenarea omenirii în primul război mondial și în final încorsetarea eroului în *tânărul deputat,* se bucură de nararea, fără egal, a romancierului Petre Bellu.

ISBN 973-96115-1-6 **Lei 600**